

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI

1980 SONRASI TÜRKİYE KALKINMA DENEYİMİNİN
ULUSLARARASI BOYUT BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Eren KIRMIZIALTIN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Seniha Alev SÖYLEMEZ

Ankara – 2011

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI

1980 SONRASI TÜRKİYE KALKINMA DENEYİMİNİN
ULUSLARARASI BOYUT BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Eren KIRMIZIALTIN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Seniha Alev SÖYLEMEZ

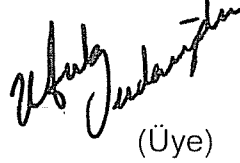
Ankara – 2011

ONAY

Eren Kırmızıaltın tarafından hazırlanan "1980 Sonrası Türkiye Kalkınma Deneyiminin Uluslararası Boyut Bağlamında İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, 18/03/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından iktisat anabilim/ekonomik kalkınma ve büyüme bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

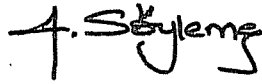
(Başkan)

Prof. Dr. Ufuk SERDAROĞLU

(Üye)

Doç. Dr. Seniha Alev SÖYLEMEZ

(Üye)

Doç. Dr. Mustafa DURMUŞ

ÖNSÖZ

24 Ocak 1980 kararları ve bu kararların Türkiye ekonomisindeki etkileri, Türkiye iktisat tarihi açısından üzerinde en çok tartışılan konudur. Çünkü yeni bir ekonomi yönetim anlayışı anlamına gelen liberal, dışa açık ve ihracat merkezli yapı, 1980 kararlarıyla birlikte Türkiye’de uygulanmaya başlanmıştır. Bu tarihsel dönemin bir başka özelliği ise dünya çapında neoliberal politikaların uygulanmaya başlamasıdır. Dünya ekonomi sisteminde yaşanan dönüşümle Türkiye ekonomisinde yaşanan dönüşümün eş zamanlı olması, Türkiye ekonomisindeki dönüşümün ne kadarının içsel ne kadarının dışsal faktörler dolayısıyla oluştuğunu anlamayı zorlaştırmaktadır.

Bu nedenle, döneme dair yorumlama, içsel ve dışsal faktörlerin analize dahil edilmesini gerektirmektedir. Nihayetinde bu dönemde başlayan ve devam eden ekonomi yönetimi değişiminde sadece yurtiçi karar vericiler, yani içsel faktörler değil, aynı zamanda dışsal faktörler de etkilidir. Bu dönemde uluslararası ekonomik kurumlar yani dışsal faktörler, ülkenin ekonomisine yönlendirici ve denetleyici olarak müdahale etmiş, ülkeyi liberalleşme yönünde gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla etkilemiştir. Bu bağlamda tez, uluslararası ekonomik kurumların Türkiye ekonomisinin kalkınmasına yaptığı etkileri incelemektedir.

Bu çalışma esnasında ortaya çıkan en büyük zorluk Türkiye'nin IMF ile imzalamış olduğu 1980, 1983 ve 1984 tarihli stand by anlaşma metinlerine ulaşmak olmuştur. Anlaşmalara ulaşmak için çok çaba sarf edilmiş, buna rağmen ulaşılammıştır. Ancak bu anlaşmalar tez için çok önemli olduğundan dolayı, metinlere ulaşmak amacıyla IMF ile temasa geçilmiş ve IMF bu anlaşma metinlerini şahsıma göndermiştir. Bu anlaşmalar Tez'in ek kısmında verilmektedir. Bu anlaşmaların IMF-Türkiye ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar için önemli bir kaynak olacağı düşüncesinden hareketle orijinal metinler teze eklenmiştir. Bu kaynağa ulaşmam konusunda bana yardımcı olan IMF kayıt asistanı Dorota Wyganowska'ya teşekkür ederim. Tez'e ilişkin değerli eleştirilerde bulunan araştırma görevlisi arkadaşım Halil Alpay Öznazik'e ve tezin her aşamasında hem entelektüel destek sağlayan hem de çok önemli eleştirilerde bulunarak tezin gelişmesine katkı veren tez danışmanım Doç. Dr. S.Alev Söylemez'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vi
TABLolar.....	ix
ŞEKİLLER.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA-SANAYİLEŞME-BÜYÜME.....	5
1.1. 1940-1980 ARASI EKONOMİK KALKINMA TEORİLERİ.....	8
1.2. 1980 SONRASI EKONOMİK KALKINMA: NEOLİBERAL DÖNEM....	17
1.3. KALKINMA-BÜYÜME: BİRLİKTELİKTEN NEDENSELLİĞE GEÇİŞ VE KALKINMA GÖSTERGELERİ.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK KURUMLARIN [IMF- DÜNYA BANKASI (DB)- DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ(DTÖ)] YAPISI	22
2.1.IMF (INTERNATIONAL MONETARY FUND).....	22
2.1.1.IMF İstikrar Politikalarına Genel Bakış:	27
2.1.2.Çevre Ülkeleri, İktisadi Teoriler ve Uluslararası Para Fonu Yaklaşımları.....	28
2.1.3.IMF Politikalarının Eleştirisi	32
2.2.DÜNYA BANKASI (DB).....	34
2.2.1.Kuruluşu, Yapısı ve İşlevleri	34
2.3.DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (DTÖ).....	36
2.3.1.Kuruluşu, Yapısı ve İşlevleri	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI EKONOMİ POLİTİKALARI: WASHINGTON VE POST

WASHINGTON UZLAŞISI	43
3.1.WASHINGTON UZLAŞISI	43
3.2.WASHINGTON UZLAŞISINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER	46
3.3.POST-WASHINGTON UZLAŞISI	48
3.4.POST-WASHINGTON UZLAŞISI'NA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER.....	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI ÜLKELERİN IMF İLE İLİŞKİSİNE İKİ ÖRNEK: BREZİLYA

VE ARJANTİN	54
4.1.1980 SONRASI BREZİLYA-IMF İLİŞKİLERİ.....	54
4.2.1980 SONRASI ARJANTİN-IMF İLİŞKİLERİ	68
4.3.BREZİLYA VE ARJANTİN İNCELEMELERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ	79

BEŞİNCİ BÖLÜM

1980 SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİ

5.1. 1980 KOŞULLARINI HAZIRLAYAN EKONOMİK YAPI	83
5.2.IMF ve DÜNYA BANKASI:TÜRKİYE'NİN 1980 EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜNDEKİ ROLÜ	85
5.2.1.1980 Dönüşümü ve Washington Uzlaşısı.....	96
5.2.2.1980 Dönüşümü ve Türkiye Ekonomisine Etkisi.....	97
5.3.IMF'YE UYUMUN DEVAMI:1989 VE TÜRKİYE EKONOMİSİ'NDE YENİ DÖNÜŞÜM	102
5.4.5 NİSAN KARARLARI VE IMF DESTEĞİ	104
5.5. IMF VE DÜNYA BANKASI YÖNETİMİNDE YENİ DÖNEM.....	111
5.5.1.1998 Yakın İzleme Anlaşması	111

5.5.2.1999-2001 Arası Türkiye Ekonomisi: 2000 Enflasyonu Düşürme Programı	113
5.5.3.Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	121
5.5.4. 2002-2008 Arası Türkiye Ekonomisi.....	131
SONUÇ.....	141
KAYNAKÇA.....	146
EK 1: 1980 Türkiye-IMF Stand-By Anlaşması.....	164
EK 2: 1983 Türkiye-IMF Stand-By Anlaşması.....	181
EK 3: 1984 Türkiye-IMF Stand-By Anlaşması.....	192
ÖZET.....	207
ABSTRACT.....	209

SİMGELER VE KISALTMALAR

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BSB: Bağımsız Sosyal Bilimciler

DB: Dünya Bankası

DGD: Doğrudan Gelir Desteği

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

EFF: Extended Fund Facility (Genişletilmiş Fon Olanağı)

EFIL: Export Finance Intermediation Loan (Orta Dereceli İhracat Finansman Kredisi)

ERL: Economic Reform Loan (Ekonomik Reform Kredisi)

FDBF: Faiz Dışı Bütçe Fazlası

FDF: Faiz Dışı Fazla

FED: The Federal Reserve (Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası)

FSAL: Financial Sector Adjustment Loan (Finansal Sektör Uyum Kredisi)

GATS: The General Agreement on Trade in Services (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması)

GATT: The General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)

GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla

GSYH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

IBRD: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

ICSID: International Centre for The Settlement of Investment Disputes (Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Çözüm Merkezi)

IDA: International Development Association (Uluslararası Kalkınma Birliği)

IFC: International Finance Corporation (Uluslararası Finans Kurumu)

ILO: International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

ITO: International Trade Organization (Uluslararası Ticaret Örgütü)

KDV: Katma Değer Vergisi

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

KKBG: Kamu Kesimi Borçlanma Gereksinimi

MIGA: Multilateral Investment Guarantee Agency (Çoktarafli Yatırım Garanti Kurumu)

SAL: Structural Adjustment Loan (Yapısal Uyum Kredisi)

SBA: Stand By Agreement (Stand by Anlaşması)

SDR: Special Drawing Rights (Özel Çekme Hakkı)

SRF: Supplemental Reserve Facility (İlave Rezerv Olanağı)

PFPSAL: Programmatic Financial and Public Sector Adjustment Loan (Program Amaçlı Finansal ve Kamu Sektörü Uyum Kredisi)

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TEFE: Toptan Eşya Fiyat Endeksi

TRIMS: The Agreement on Trade-Related Investment Measures (Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması)

TRIPS: The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması)

TÜFE: Tüketici Fiyatları Endeksi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLolar

Tablo 1: IMF'nin Mali Olanakları

Tablo 2: GATT ve DTÖ Ticaret Raundları

Tablo 3: Washington ve Post Washington Uzlaşısı

Tablo 4: 1980 Sonrası Brezilya-IMF Anlaşmaları

Tablo 5: 1997-2001 Arası Brezilya Ekonomisindeki Seçilmiş Makroekonomik Göstergelerdeki Gelişmeler

Tablo 6: 1980 Sonrası Arjantin-IMF Anlaşmaları

Tablo 7: 1985-1987 Arası Arjantin Ekonomisindeki Seçilmiş Makroekonomik Göstergelerdeki Gelişme

Tablo 8: 1991-1994 Arası Arjantin Temel Dış Ticaret Göstergeleri

Tablo 9: 1980 Sonrası Türkiye-IMF Anlaşmaları

Tablo 10: 1980-1985 Arası Türkiye-Dünya Bankası Yapısal Uyarılama Kredileri

Tablo 11: 1980-1988 Arası Türkiye Konsolide Bütçe Harcamaları İçerisindeki Faiz Ödemeleri ve KİT'lere Transferlerin Payı (%)

Tablo 12: 1980-1988 Arası Konsolide Bütçe İçerisindeki Faiz Ödemeleri (Cari Fiyatlarla, Kümülatif, Milyar TL)

Tablo 13: 1998-2001 Arası Türkiye Konsolide Bütçe Harcamalarının % Dağılımı

Tablo 14: 2000 Enflasyonu Düşürme Programı- Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Karşılaştırması

Tablo 15: 1999-2002 Arası Türkiye-Dünya Bankası Proje ve Kredi Anlaşmaları

Tablo 16: IMF 2002-2006 Makroekonomi Hedefleri

ŞEKİLLER

Şekil 1: DTÖ'nün Yönetim Yapısı

Şekil 2: 1979-1993 Arası Brezilya Enflasyon Oranı (GSYH Deflatörüne Göre)

Şekil 3: 1979-1993 Arası Brezilya GSYH Büyüme-İşsizlik Oranları

Şekil 4: 1985-1998 Arası Brezilya'nın Seçilmiş Makroekonomik Göstergelerinin Seyri (Milyar \$)

Şekil 5: 1990-1998 Arası Brezilya'da Borç Yapısının Gelişimi (GSYH %'si)

Şekil 6: 1994-2000 Arası Brezilya GSYH Büyüme-İşsizlik Oranları

Şekil 7: 2002-2008 Arası Brezilya GSYH Büyüme-İşsizlik Oranları

Şekil 8: 1979-1991 Arası Arjantin Enflasyon Oranı (GSYH Deflatörüne Göre)

Şekil 9: 1979-1990 Arası Arjantin GSYH Büyüme-İşsizlik Oranları

Şekil 10: 1991-2002 Arası Arjantin GSYH Büyüme-İşsizlik Oranları

Şekil 11: 1991-2001 Arası Arjantin Borç Göstergeleri

Şekil 12: 2002-2008 Arası Arjantin GSYH Büyüme-İşsizlik Oranları

Şekil 13: 1980-1989 Arası Türkiye İhracat ve İthalatı'nın GSYH'ye Oranı

Şekil 14: 2000 Enflasyonu Düşürme Programı

Şekil 15: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Şekil 16: Türkiye'de Özelleştirme: 1999-2009

Şekil 17: 2002-2007 Arası İthalat Kompozisyonu

Şekil 18: 2002-2007 Arası İhracat Kompozisyonu

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte dünya ekonomi sistemi iki önemli dönüşüme tanık olmuştur. İlki 1950-1973 yılları arasında ağırlıklı olarak Keynesyen politikaların egemen olduğu bir dönem; ikincisi ise 1980 ile başlayan günümüze kadar süregelen neoliberal ekonomi politikaların biçimlendirdiği bir dönem olarak belirlenebilir.

Birinci dönem, II. Dünya Savaşı sonrasında büyük hasar gören dünya ekonomik sisteminin yeniden düzenlenmesi, Keynesyen ekonomi politikalarının uygulanmasıyla biçimlenmiştir. Ayrıca bu dönemde ulusal kurtuluş hareketleri yaşanmış, bu nedenle emperyalist politikalardaki değişim ile birlikte yeni bir sermaye birikimi dönemine girilmiştir. Bu aynı zamanda azgelişmiş ülke (AGÜ) veya gelişmekte olan ülke (GOÜ) olarak adlandırılan ülkelerde ağırlıklı olarak içe dönük sanayileşme politikalarının uygulandığı bir dönemdir.

Keynesyen iktisadi anlayışın etkili olduğu, devletin aktif pozisyonda bulunduğu, sanayileşmeye ve içe dönük ekonomi politikalarına odaklı bu dönem, "sanayileşmiş" GÜ'lerdeki kâr oranlarının düşmesine 1973 Petrol şokunun eklenmesiyle birlikte sona ermiştir. Şok sonrası ekonomide yeni bir durum, stagflasyon ortaya çıkmış, neden olarak ise Keynesyen ekonomi politikaları gösterilmiştir. Keynesyen maliye politikası ağırlıklı genişleyici politikaların başarısız olduğu, bu nedenle krize yol açtığı savunulmuştur.

Şok GOÜ'lerin borçlarının artmasına da yol açmıştır. Elinde fon fazlası oluşan petrol ihracatçısı ülkeler, bu fon fazlasını GOÜ'lere düşük faizli kredi olarak vermiş, GOÜ'ler ise bu borç olanağını yatırımları finanse etmek için kullanmışlardır. Bunun sonucunda GOÜ ekonomilerinde borç yükü giderek artmış, 1980'lerin başında idame ettirilemez boyutlara ulaşmıştır.

Bütün bunların etkisiyle 1980'lerin başında dünya ekonomi sisteminde önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm, İngiltere'de Thatcher, ABD'de ise Reagan'ın ülke yönetimini devralmasının milat olarak kabul edildiği neoliberalizmin ortaya çıkışıdır. Neoliberalizmin ekonomi politikaları, talep yönlü Keynesyen politikalara tepkinin yansıması olarak arz yönlü, monetarizm merkezli oluşturulmuştur. Bu aynı zamanda GÜ'lerdeki azalan kâr oranları ve GOÜ'lerin borçlarının artması dolayısıyla yaşanan krizden çıkış yolu olarak sunulmuştur.

Toplumsal amaç gütmeyen, piyasa merkezli neoliberalizm, bireylerden oluşan sosyal yapı anlayışı ile işlemiş ve kendini alternatifsiz ilan etmiştir. Bu durum Thatcher'ın "There is No Alternative" (Başka alternatif yok) ve "There is No such Thing as Society" (Toplum diye bir şey yok) ifadeleriyle simgeleşmiştir. Bu gelişmelerle ekonomide devlet pasifleştirilmiş, piyasa ekonomisi etkinliği artırılmıştır.

Talep yönlü politikaların yerini arz yönlü politikalara bırakması, yeni bir sermaye birikimi rejiminin, neoliberalizmin ortaya çıkması ve GOÜ'lerde ortaya çıkan borç krizi ile birlikte GOÜ'lerin ekonomi politikalarında konjonktüre uygun yapısal dönüşümler yaşanmıştır ve bu yapısal dönüşümler borç krizinin etkisiyle uluslararası kurumlarca yönetilmiştir. IMF ve DB'nin doğrudan, DTÖ'nün ise dolaylı olarak yönettiği bu yapısal dönüşümler, dışa açık, ihracat artışını hedefleyen, serbest piyasa merkezlidir ve Washington Uzlaşısı adı altında tanımlanan uygulamaları içermektedir.

Tez'de amaçlanan 1980 sonrası bu dönüşümün Türkiye'nin kalkınması/gelişmesi üzerindeki etkisini belirleyebilmektir. 1980 sonrası yeni dünya ekonomik düzeni ve uluslararası kurumların ülke ekonomileri üzerindeki etkisinin artması Türkiye ekonomisine nasıl yansımıştır? Dünya ekonomik düzeninde dönüşüm ve Türkiye tarihinde bir dönüşüm anlamına gelen 1980 ile arasındaki bağı kuran unsurlar nelerdir? Türkiye ekonomisindeki politikaların belirlenmesi ve ekonominin gelişme potansiyeli üzerinde, uluslararası kurumlar hangi araçlarla etkide bulunmuştur?

Uluslararası kurumların uyguladığı politikalar ülkenin kalkınma seyrini olumlu mu yoksa olumsuz mu etkilemiştir? Bütün bu soruların Türkiye'nin 1980 sonrası kalkınma/gelişme seyri açısından önemli olduğu düşünülmektedir ve tezde bu sorulara cevap aranmaktadır.

Bu bağlamda tezin birinci bölümünde ekonomik kalkınmanın teorik arka planı incelenmiş, kalkınma politikaları ve kalkınma anlayışları iki döneme ayrılarak sunulmuştur. Neoliberal dönem öncesinin ve neoliberal dönemin kalkınma algılayışı ve neoliberal dönemde kalkınma göstergeleri olarak kabul edilen parametreler de bu bölümünde incelenmiştir.

İkinci bölümde, uluslararası ekonomik kurumların, IMF, DB ve DTÖ'nün, yapısı ve işleyişi tanımlanmaktadır. Bu kurumların hangi amaçla kurulduğu, görevlerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, bu uluslararası kurumların ekonomi politikalarının temel çatısını oluşturan Washington Uzlaşısı ve daha sonra revize edilerek sunulan yeni ekonomi politikalarının çatısını oluşturan Post-Washington Uzlaşısı tanımlanmaktadır. Ayrıca Washington Uzlaşısı'na yöneltilen eleştiriler ve bu eleştiriler sonucu ekonomi politikalarına eklerin yapılmasıyla ortaya çıkan Post-Washington Uzlaşısı'na yöneltilen eleştiriler de belirtilmektedir.

Dördüncü bölümde, uluslararası kurumlar arasında, ulusal ekonomiye nüfuz etme bakımından en başarılı olan IMF'nin, Türkiye ile benzer ekonomik yapıya ve gelişim düzeyine sahip olan iki Latin Amerika ülkesi, Brezilya ve Arjantin ile yaşadığı 1980 sonrası ilişkisi incelenmektedir. Arjantin ve Brezilya'nın IMF ile 1980 sonrasında yaptığı stand by anlaşmaları ve anlaşmaların ekonomi politik önermeleri kronolojik olarak verilmekte, IMF'nin ülkelere uyguladığı politikalar belirlenmekte ve verilerle bu politikaların sonuçları ortaya konmaktadır.

Beşinci bölümde, Türkiye'nin 1980 sonrası ekonomi politikaları ile uluslararası kurumlar arasındaki ilişki incelenmektedir. Türkiye ile uluslararası

kurumlar arasındaki ilişki yapılan anlaşmalar çerçevesinde değerlendirilerek, ülkenin gelişme seyrine ve yapısal dönüşümüne uluslararası kurumların etkisi belirlenmeye çalışılmaktadır. Burada da Brezilya ve Arjantin’de olduğu gibi IMF ile yapılan stand by anlaşmaları ve anlaşmaların ekonomi politik önermeleri kronolojik olarak verilmektedir. Ek olarak, Türkiye’ye Dünya Bankası’nın müdahalesi, incelenen diğer iki ülkeye müdahalesinden daha etkili olmuştur. Bu sebeple bu bölümde Dünya Bankası ile yapılan kredi ve proje anlaşmaları da IMF anlaşmalarına benzer şekilde sunulmaktadır.

Sonuç bölümünde ise Türkiye’nin kalkınma anlayışı ve ekonomi politikalarında, uluslararası kurumlarla ilişkisinin ülkenin kalkınmasına olumlu katkı yapıp yapmadığı değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA-SANAYİLEŞME-BÜYÜME

Genel olarak kalkınma/gelişme (development), azgelişmişlikle ilişkilendirilerek kurgulanan ekonomik söylem ve iktisadın temel problemlerinden biri olarak II.Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmıştır (Başkaya,2005a: 18; Şenses,2003: 93). Bu dönemde üçüncü dünya ülkelerinin kalkınması sorununa yönelik teoriler geliştirilmiş, bu teoriler iktisadın alt disiplini olan kalkınma iktisadını oluşturmuştur (Hunt,1989: 7).

Kalkınma iktisadı, teorik çalışmalar ve siyasal söylem vasıtasıyla iktisat gündeminin ana konusu olurken, kalkınma teorilerinde de ülkelerin kalkınma hamlelerinin nasıl olacağı tartışılmış ve üçüncü dünya ülkelerinde bu teorik tartışmaların belirlediği çerçevede somutlaşan ekonomik uygulamalar yürürlüğe girmiştir. Ancak teoriler ve teorilerin alt yapısını oluşturan uygulamaların belirlediği azgelişmiş ülkeler için geçerli olacak bir 'kalkınma yasası(modeli)' (Başkaya,2005a: 9) kurmaya dönük tartışmalar, 1980'lerle birlikte tartışma konusu olmaktan çıkmıştır. Yani kalkınma iktisadına ilginin yoğun olduğu dönem 1980'lerle birlikte son bulmuştur (Şenses,2003: 93).

1980'lerin başında yeni ekonomik ve siyasal düzen anlamına gelen neoliberal paradigma tüm dünyada etkili olmuştur ve neoliberalizmin ekonomi yönetimine ilişkin bakış açısı, ekonomik kural ve amaçları 1980 öncesinden farklıdır. Neoliberal düzen ile birlikte ülkeler arası eşitsizliği ekonomik ve sosyal formasyon bakımından geri kalmışlık ile tanımlayan ve tarihsel analizle, belirli kalkınma/gelişme yasaları oluşturmaya çalışan kalkınma iktisadı anlayışı, yerini ülkeler arası farklılığı ortadan kaldıran, alternatifsizlik ilanına dayanan ve tarihselliği dikkate almayan bir anlayışa bırakmıştır. Bu durum, ekonomi politikası önermelerine de yansımış, neoliberalizmin yarattığı yeni söylem ile birlikte 80 öncesi dönemin 'kalkınmak için gerekli ekonomi

politika' önermelerinden vazgeçilerek yeni politika önermeleri yürürlüğe sokulmuştur. Neoliberal paradigmanın ardında ise 1973 sonrası kâr oranlarının düşmesi nedeniyle krize giren mevcut sermaye birikimi modelinin tıkanması yatmaktadır.

Bu yeni ekonomi politikaları önermeleri, kalkınma iktisadının II. Dünya Savaşı sonrası ön planda tuttuğu problemlerin ikincilleştirilerek, piyasa etkinliğini ve serbestliği savunan yeni tek biçimli ekonomi yönetimi anlayışının benimsenmesiyle oluşturulmuştur. Yeni tek biçimli ekonomi anlayışı denilmesinin sebebi, önceki dönem (II. Dünya Savaşı sonrası dönem) ekonomi politikalarının da bir bakıma tek biçimli olmasıdır. Bir başka ifadeyle, 1980 ile ortaya çıkan bu tarihsel kırılmanın sonucu iki farklı dönem ve paradigma anlamına gelse de, 1980 öncesi dönem ve paradigma ile 1980 sonrası dönem ve paradigma kendi içerisinde tek biçimli bir ekonomik strateji geliştirmiştir.

Kalkınma iktisadına ilginin arttığı ve azaldığı her iki dönemde de (Şenses,2003: 93), kapitalist üretim ve mübadele ilişkilerinin gerektirdiği ekonomi politikalar, kendi tarihsel koşulları içerisinde, belirli bir sistematik ile gündeme getirilmiştir. Bu öneriler, içinde bulundukları konjonktürün gerekliliklerine uygun bir teorik altyapıya sahip olarak hazırlanmıştır. Aralarındaki fark, siyasal ve ekonomik koşulların değişmesinden kaynaklanmaktadır.

Kapitalizmin II. Dünya Savaşı sonrasındaki genişleme veya refah evresinin son bulması ve siyasal alanda yaşanan gelişmeler, ekonomik hedeflerin ve ekonomi politikası araçlarının değişmesini gerektirmiştir (Başkaya,2005a: 130). Kapitalizmin yeni evresine göre olgunlaşan neoliberal yönetim biçimi, bu gelişmelerin neden olduğu yeni ekonomik anlayışa ve eyleyene ihtiyaç duyulması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Yeni dönemin ekonomik ve sosyal iktidar ağları için yeni araçlar ihtiyaç haline gelmiş ve aynı zamanda eski araçlar kullanılamaz olmuştur. Bu nedenle hem eski araçlardan vazgeçilmiş hem de 'yeni' araçlar 'icat' edilmiştir.

Eski ve yeni dönemin tek biçimli ekonomi yönetimi anlayışları, ekonomi politikasındaki değişim ve ekonominin eyleyen aktöründeki rol değişimine bakarak tanımlanabilir. Neoliberal paradigma öncesi dönemde azgelişmiş ülkelerin ekonomik atılım yapabilmesi için ekonomik üretkenlikteki gelişmeye, yani sanayileşmeye (ve buna bağlı ithal ikameciliğe) odaklanılırken (Şenses,2003: 104), neoliberal paradigmanın hakimiyetindeki dönemde ihracat artışına (ve buna bağlı ihracata dayalı ekonomi politikasına) odaklanılmış (Başkaya,2005a: 129-132) ve ekonomik aktör-işleyiş olarak devlet-müdahale yerine piyasa-serbestlik savunulmuştur.

Hedefteki bu değişim, azgelişmişliğe ve kalkınmaya dönük söylemi ve soruları da etkilemiştir. Önceki dönemin 'kalkınmış ülkeler nasıl kalkındı?', 'azgelişmiş ülkeler neden azgelişmiş?' (Başkaya,2009: 161-162) soruları yerini (uluslararası ekonomik kurumların söyleminde) 'ekonomik istikrar neden sağlamalı ve yapısal uyarılama neden gerekli?', 'piyasa temelli ekonomik sisteme neden entegre olunmalı?', 'ekonomiye neden müdahale edilmemeli?' sorularına bırakmıştır. Çünkü yeni dönemle birlikte azgelişmişliğin nedenselliğine ve çözümüne dönük ekonomi politikaları yürürlükten kalkmış, bunun yerine azgelişmiş ve gelişmiş ülkeleri bir arada ele alan ve 1980 öncesi dönemin kalkınma/gelişme anlayışından koparak ekonomide istikrarı hedefleyen ekonomi politikaları yürürlüğe girmiştir (Şenses,2003: 113). Böylece kalkınma iktisadındaki ilerleme ve gelişmişiyi yakalamaya dönük çaba için önerilen modeller demode olmuş, bu modellerin yerini yeni tek biçimli ekonomi anlayışına uygun model (makroekonomik göstergelerde denge) almıştır. Ayrıca yeni tek biçimli ekonomi anlayışında, kalkınmanın piyasalarca sağlanacağı söylemi kullanılmaktadır (Başkaya,2005a: 10). Ülkeler ulusal ve uluslararası ekonomi politikalarında piyasa yönetimli bir yapıya ne kadar uyum sağarlarsa o kadar kalkınacaklardır. Kalkınma/Gelişme anlayışındaki bu değişim, 1980 öncesi dönem ile 1980 sonrası dönem incelenerek daha net anlaşılabilir.

1.1.1940-1980 ARASI EKONOMİK KALKINMA TEORİLERİ

Tarihsel bağlamı dikkate alındığında görülmektedir ki ekonomik kalkınma, ilerleme ideolojisiyle temellendirilen, Batı merkezli kurgulanan (Başkaya,2005a: 17) ve Batı'nın, uyguladığı sömürgeci politikalar sonucu ortaya çıkmış olan azgelişmişliğin nedeninin kendi gelişme süreci olduğunu gizlemede kullandığı bir söylem aracıdır. Bütün bunların yanında, Batılıların uygarlaştırma misyonu, Batılı olmayanlara örnek ve önder olması gerektiğine dair inanç ve dünya sisteminin bu biçimde kurgulanarak hiyerarşikleştirilmesi (Başkaya,2010: 50), Batı'nın ekonomik ve teknolojik üstünlüğüyle ayrıca pekiştirilmiş, bunlar ekonomik kalkınmanın kriterleri olarak görülmüştür. Bu ekonomik ve teknolojik üstünlüğün ekonomik kalkınma için kriterler olmasıyla beraber, ekonomik kalkınma söylem aracı olmasının ötesinde, ekonomik yapıyı belirler olmuştur. Yani ekonomik kalkınma bu araçsal özelliği yanında, iktisadın alt disiplini olarak, II. Dünya Savaşı sonrasında azgelişmiş (veya ekonomik ve teknolojik olarak geri kalmış) ülkelerin kalkınmasına yönelik olarak teorilerin geliştirildiği bir çalışma alanı da olmuştur.

Ülkelerin kalkınmasına yönelik birçok çalışma yapılmış [Örneğin; Rosenstein-Rodan (1964), Nurkse (1964), Myint (1964), Lewis (1964), Prebisch (1962), Furtado (1964), Cardoso ve Faletto (1979), Baran (1964), Emmanuel (1972), Amin (1976), Frank (1978)]¹, bu çalışmaların bazıları azgelişmiş ülkelerde uygulanan ekonomi politikalarının altyapısını oluşturmuştur. Yapılan bu çalışmaların azgelişmişliği algılayışları ise genellikle ekonomik ve teknolojik üstünlük odaklı olmuş ve böylece ekonomik olarak azgelişmişlikten kurtuluş 'ileri' ekonomik ve teknolojik koşulları yakalama, o koşulların sonucu olan ekonomik yapıya entegre olmayla

¹ Rosenstein-Rodan (1964) "Problems of Industrialization of Eastern and South-Eastern Europe", Nurkse (1964) "Some International Aspects of The Problem of Economic Development", Myint (1964) "An Interpretation of Economic Backwardness", Lewis (1964) "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour", Prebisch (1962) "The Economic Development of Latin America and its Principal Problems", Furtado (1962) **Development and Underdevelopment**, Cardoso and Faletto **Dependency and Development in Latin America**, Baran (1964) "On the Political Economy of Backwardness", Emmanuel (1972) **Unequal Exchange: A Study of the Imperialism of Trade**, Amin (1976) **Unequal Development: An Essays on the Social Formations of Peripheral Capitalism**, Frank (1978) **Dependent Accumulation and Underdevelopment**

özdeşleştirilmiştir. Ancak 1940-1980 arası dünya koşullarında azgelişmişliği ve kurtuluşu yorumlayan bu çalışmalar azgelişmişlikten kurtuluş reçeteleri bakımından kendi içlerinde ayrılmaktadırlar. Genel olarak azgelişmişlikten kurtuluş 'daha üst bir ekonomik aşamaya geçmek' olarak genel kabul görmekte ve fakat bu üst aşamaya geçiş için yapılması gerekenler perspektif farklılaşması nedeniyle ayrılmaya neden olmaktadır.

Ekonomik kalkınma üzerine yapılan çalışmalar da bu ayrışmaya uygun sistematik ayrımlar yapmaktadırlar. Foster-Carter (1976) Kuhn'un paradigma teorisini kullandığı çalışmasında kalkınma teorilerini iki paradigmaya ayırmaktadır; Batılı akademik dünyadan doğan kalkınma paradigması ve Neo-Marksist paradigma. Hirschman (1982: 373) ise Ortodoks, Kalkınma iktisadı, Marx ve Neo-Marksistler olmak üzere dörtlü bir ayrım yapmaktadır. Foster-Carter'ın yaptığı ayrım Batılı ve Batılı anlayışın yerine yeni bir paradigma öneren bakış açılarına odaklanırken, Hirschman'ın ayrımı azgelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki yapısal farklılıklara ve bu ülkelerin birbiriyle olan ilişkilerinin etkilerine odaklanarak yapılmaktadır. Her ikisi de kendi bakış açılarına göre tutarlıdır ve açıklayıcılığa sahiptir. Tez'de benimsenen ayrım Foster-Carter'ın yaptığıdır. Çünkü temel olarak perspektif çeşitliliği, kapitalizm ve onun temsilcisi Batı ile ona karşı olan arasındaki bakış açısı farklılığından doğmaktadır. Ancak burada Foster-Carter'ın yapmış olduğu ayırmada bir farklılık yapılacaktır.

Tez'de benimsenen sınıflandırmaya göre kalkınma yaklaşımları temel iki kutba ayrılır; kapitalizm içi çözüm öneren reformistler ve kapitalist üretim ve mübadele ilişkilerinden huruç edilmesini öneren Neo-Marksistler. Reformistler de kendi içerisinde ikiye ayrılır; Batı kaynaklı çalışmaların oluşturduğu Batı merkezci yaklaşım ve L. Amerika kaynaklı olan yapısalci yaklaşım. Bu sistematik ayrım 1940-1980 arası kalkınma çalışmalarının niteliğini anlamak için kullanılacak olan ayrımdır. Çalışmalar arasında böyle bir ayrım olmakla birlikte aralarında zımni olarak anlaştıkları bazı hususlar vardır. Bu hususlar şunlardır (Hunt,1989: 46):

-İlerleme/Gelişme düşüncesinin ekonomik teorideki karşılığı olarak ekonomik üstünlüğe ulaşabilmek hedeflenmekte, bu nedenle ekonomik kalkınma sanayileşmeyle özdeş görülmektedir. Böylece bütün görüşlerin hedef olarak gördüğü ekonomik büyüme sağlanabilir.

-Sanayileşme politikasında sadece mal ve hizmetlerdeki niteliksel değişme ve üretim tekniğinin gelişmesi değil, aynı zamanda işsizlik karşıtı bir ekonomi amaç olmaktadır.

-Bunların sağlanması için devlet ekonomiye müdahale etmelidir.

Bu üç husus 1940-1980 arası kalkınma teorilerinin genel mutabakat alanıdır. Ülkeler ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeli, bunun için sanayileşmeli, sanayileşirken işsizliği dikkate almalı ve bütün bu amaçların gerçekleşebilmesi için bizzat devlet ekonomiyi yönlendirmelidir (Şenses,2003: 106). Ayrıldıkları noktalar ise azgelişmişliğin nedenselliği ve azgelişmişlikten kurtuluş için önerdikleri “reçetelerde” belirginleşmektedir.

Reformistlerin içerisinde değerlendirilen Batı merkezci yaklaşım büyük ölçüde Keynesyen iktisat ve Keynesyen iktisadın ekonomik büyümeye odaklı yorumu olan Harrod-Domar modelinden etkilenmişlerdir (Hunt,1989:31). Buna göre başlangıçta ekonomik kalkınma ekonomik büyümeyle özdeş olarak görülmüş ve büyümeyi sağlamak için yatırım ve tasarrufa yani sermaye birikimine odaklanılmıştır (Şenses,2003: 106). Ekonomik büyüme ülkeler için temel hedef olarak sunulmaktadır ve ekonomik büyümeyi tasarrufun olanaklı kıldığı yatırım sağlayacaktır (Başkaya,2005a: 45). Sanayileşme ve ekonomik kalkınma amacını ekonomik büyüme olarak tanımlayan çalışmaların öncülleri doğu ve güneydoğu Avrupa'nın sanayileşmesine odaklanan ve kendi başına endüstrileşen ‘Rusya modeli’ ile dünya ekonomisine nüfuz ederek sanayileşme alternatiflerini değerlendiren Rosenstein-Rodan (1964: 246-247) ve ‘ülke fakir olduğu için fakirdir’ önermesiyle çalışmasına başlayan ve kısır döngü kuramı olarak sunulan Nurkse’un (1964) çalışmalarıdır. Bu çalışmalar ülkelerin yatırımları yönlendirme ve yatırımları gerçekleştirme için gerekli olan tasarruflar

(sermaye birikimi) açısından yetersiz kaldıklarını söylemekte ve ülkelere kalkınabilmek (=büyüeyebilmek=sanayileşebilmek) için bütün sektörlerin eşanlı ve birbirini tamamlayan gelişimini öngören devlet yönetimli bir strateji önermektedirler (Başkaya,2005a: 59-60). Bununla birlikte bu çalışmaların öngördüğü dengeli kalkınma stratejisine, yine Batı merkezci yaklaşım olan Hirschman'dan itiraz gelmiştir. Hirschman ekonomik gelişmeye ihtiyaç duyan ülkelerin bütün sektörleri eşanlı geliştirecek bir yetkinliğe ve kapasiteye sahip olmadığını, bu nedenle dengeli bir kalkınma hamlesi yerine dengesiz bir kalkınma hamlesinin başarılı olacağını savunmuştur (Hunt,1989: 60).

Batı merkezli yaklaşım, devletin durumu, sanayileşme hamlesi ve büyümek için yatırım ve dolayısıyla yatırımı finanse edecek tasarruf oranlarının artırılmasının bu ülkeler için gerekli olduğu konusunda net bir pozisyon almış, daha sonra azgelişmiş ülkelerdeki istihdam sorunu ve ekonomik dualizmi de kalkınma sorunsalı içerisinde değerlendirmeye başlamıştır. Bu noktalar üzerine eğilen temel çalışma Lewis (1964)'tür. Lewis ekonomik kalkınma için sınırsız bir emek arzını mümkün kılan tarım sektörü ile kalkınma olarak anladığı sanayileşme arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş, ülkelerin izlemesi gereken politikanın geleneksel tarım sektöründen dinamik ve verimliliğin yüksek olduğu sanayi sektörüne doğru emek mobilizasyonunu sağlamak olduğunu söylemiştir. Büyüme yine temel hedef olduğu ve büyüme için tasarrufa (sermaye birikimine) ihtiyaç duyulduğu için tasarruf artışında verimliliğin daha yüksek olduğu sanayi sektörüne görev verilmektedir. Çünkü kapitalist sektör genişledikçe kârlar görece olarak artacak ve böylece yatırım için gerekli sermaye birikimi sağlanabilecektir (Lewis,1964: 448-449).

Azgelişmişliği veri olarak alıp, azgelişmişlik ve kalkınma (=sanayileşme) üzerinde görüş bildiren Batı merkezli bakış temsil eden başka çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin ekonomik geri kalmışlığın izahatını niteliksiz işgücü (backward people), doğal kaynak ve ekonomik çevreye, gelir ve ekonomik paylaşımına bağlayan Myint (1964: 94-95) bunlardan biridir. İşgücünün neden niteliksiz olduğunu veya sanayinin gelişmemiş olmasının

neden ortaya çıktığını açıklamadan, azgelişmişlik olarak tanımlanan koşulları azgelişmişliğin nedeni olarak sunmaktadır.

Batı merkezli bakış açısının bir başka temsilcisi Rostow'dur. Rostow (1999) Batı merkezli düşüncenin savunusunu yapan ve bunu yaparken Marx'ın tarihsel analizine alternatif olmayı hedefleyen bir bakış açısı sunmaktadır (Rist,2008: 101). Marx (2004: 18) toplumun iktisadi biçimlenişinin gelişimini doğal tarihin bir süreci olarak görmekte, bu iktisadi biçimlenişte daha ileride olanın belirleyiciliğini de kabul etmektedir. "Sanayi yönünden daha çok gelişmiş bir ülke, daha az gelişmiş olan ülkeye ancak kendi geleceğinin imgesini gösterir" (Marx,2004: 19). Gelişmeye yüklediği anlam ise eskatolojik tarih anlayışının sonucu olarak doğrusal, kendiliğinden ve zorunlu olarak nihai aşamaya (komünizm) ulaşmadır. Rostow bu yorumun Batı merkezli olanını ortaya koymaya çalışmıştır (Rist,2008: 102). Marx'ın öngördüğü gibi Rostow da toplumların iktisadi biçimlenişinin doğal ve doğrusal olduğunu söylemektedir. Beş büyüme aşaması vardır ve bütün ülkelerin bu süreçleri yaşayacaktır. "Bütün cemiyetleri iktisadi bakımdan şu beş kategori içine yerleştirebiliriz: Geleneksel (ananeye dayanan) cemiyet, hazırlık merhalesindeki cemiyet, harekete geçme merhalesindeki cemiyet, iktisadi olgunlaşma yolundaki cemiyet ve kitle istihlaki çağındaki cemiyet" (Rostow,1999: 17). Bu aşamalar Batı toplumlarının gelişirken içerisinden geçtikleri aşamalardır, diğer ülkeler de bu aşamaları yaşayacaktır. Rostow'un çalışmasında sanayileşme ön planda tutulmakta ve gelişmişlik kriterleri 'gelişmiş ülkelerin' ekonomik yapısı ve teknolojik üstünlüğünce tanımlanmaktayken, azgelişmişlik bir aşama olarak görülmektedir. Sonuçta Rostow da diğer Batı merkezli çalışmalardan farklı bir önerme sunmamaktadır. Ülkeler sanayisini geliştirmelidir, bu sanayileşme için yatırımlar önemlidir ve bu yatırımların gerçekleştirilmesi de tasarruflara bağlıdır (Başkaya,2005a: 66-67).

Sanayileşmek (kalkınabilmek) ile ekonomik büyüme ve verimlilik arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Kaldor bu ilişki üzerine odaklanmıştır. Kaldor üç adet pozitif durum saptamıştır (Kaldor yasaları

olarak bilinmektedir). İmalat sanayiinin büyümesi ile GSYH büyümesi arasında, imalat sanayii büyümesi ile imalat sanayiindeki verimlilik artışı arasında ve imalat sanayii büyümesi ile imalat sanayii dışı verimlilik artışı arasında pozitif ilişki vardır (Thirlwall,2006: 117). Buna göre sanayileşmek hem verimliliği hem de ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Bu nedenle ülkeler sanayileşmeye odaklanmalıdırlar.

Reformistlerin Batı merkezci ayağı sanayileşmeyi, sanayileşmek için tasarruf oranının artırılmasını ve istihdam ile düalist yapıyı dikkate alırken aynı zamanda kendiliğinden Batı ekonomisinin üstünlüğünü ve yönlendiriciliğini kabul etmiş olmaktadır. Buna göre Batı'nın ekonomik ve teknolojik üstünlüğü nasıl bir ekonomi politikası izlenmesi gerektiğini belirlemektedir. Gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş/geri kalmış ülkeler arasındaki ilişki incelenmeyerek, azgelişmişliğe neden olan koşullar dikkate alınmayarak, azgelişmişlik veri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca azgelişmiş ülkelerin niteliksiz işgücü, sanayi sektörünün gelişmesi için yetersiz altyapı ve yetersiz sermaye birikimine sahip olmalarından dolayı azgelişmiş olduklarına dair bir azgelişmişlik nedenselliği ortaya koyduklarından dolayı, kurtuluş "reçeteleri" de bu bağlamda oluşmaktadır. Ülkelerin izlemesi gereken politikalar büyümeyi artıracak ve istihdam sağlayacak bir ekonomik yönetim hedefiyle devlet tarafından yönlendirilmelidir. Çünkü devlet haricinde bu hedefleri yapabilecek bir ekonomik aktör azgelişmiş ülkelerde mevcut değildir.

Reformistler içerisinde değerlendirilen yapısalıcı yaklaşım ise azgelişmişliği başka bir açıdan değerlendirmektedir. Yapısalıcı iktisatçılar çalışmalarında [örneğin Prebisch (1962), Furtado (1964), Cardoso ve Faletto (1979)]² temel olarak azgelişmişliğin nedeninin eşitsiz koşullar yaratan ve bunu besleyerek devam eden uluslararası ticaret olduğunu söylemişlerdir. Buna göre bazı ülkeler üretim tekniğinde ve teknolojiye üstünlüğe sahip olduktan sonra ürettikleri mallar, bu üstünlüğe sahip olmayanlara göre daha

² Myrdal de aslında yapısalıcılar içerisinde değerlendirilebilir.

nitelikli olmuştur. Böylece ihraç ettikleri mallar yüksek nitelikli mallar olmuştur. Aynı zamanda üretimde kullanılan teknolojiyi de ihraç etmeye başlamışlardır. Avantajı elinde bulunduran ülke ile bu avantajın yarattığı eşitsiz koşullar arasında ticarete dahil olan ülke arasındaki bu ilişki azgelişmişliği yaratmıştır. Diğer ülkelerin bu ülkeler ile uluslararası ticaretteki ilişkileri eşit olmayan biçimde gerçekleşmiş, üretim tekniği ve teknolojik üstünlüğe sahip olan ülkeler gelişmiş olurken, bu avantajlara sahip olmayan ülkeler azgelişmiş olmuştur (Rist,2008: 115-117; Başkaya,2005a: 69-70).

Azgelişmişliği böyle açıklayan yapısalcılar, azgelişmişliğin gelişmişliğe ulaşmadaki bir aşama olmadığını, gelişmişlerle ilişkilerin neden olduğu bir durum olduğunu söylemiş olmaktadır. Azgelişmişliği böyle nedenselleştiren yapısalcılar azgelişmişlikten kurtuluş “reçetesi” olarak azgelişmişlerin bu eşitsiz ve bağımlılık yaratan koşulların ortadan kalkmasını sunmuşlardır. Azgelişmiş ülkeler birincil mal ihracatçısı olma durumundan kurtulmalı ve sanayi malı ihraç eder duruma gelmelidirler (Hunt,1989: 48). Bunun için ise sanayileşme hamlelerini bağımlı koşulları ortadan kaldıracak biçimde düzenlemelidirler. Uygulanacak olan politika, üretimde kullanılan ara malı, üretim tekniği ve teknolojik bağımlılığı ortadan kaldırarak, gelişmişlerle eşit koşullarda ilişkiye girmeye olanak tanıyacak üretim ve teknoloji kapasitesini sağlayıncaya dek ithal ikameci sanayileşme politikası uygulamaktır ki bu politikayı uygulama görevi de devlete verilmektedir (Başkaya,2005a: 71; Rist,2008: 115).

Yapısalcıların Batı merkezli yaklaşımdan farkı azgelişmişliği algılayışında ortaya çıkmaktadır. Yapısalcılar azgelişmişliği veri olarak kabul edip azgelişmişlik tanımlamasını azgelişmişliğin nedeni olarak kabul etmemektedirler. Aksine azgelişmişliğe neden olan koşullara odaklanarak, azgelişmişliğin üretim ve mübadele ilişkilerindeki eşitsiz durumdan kaynaklandığını, eşitsiz durumun mevcut ilişkilere müdahale edilmediği sürece devam edeceğini söylemektedirler. Önerdikleri politika yine sanayileşme merkezli ve devletin aktif pozisyonunda olduğu ithal ikameci ekonomi uygulamasıdır (Başkaya,2005a: 73). Böylece azgelişmiş ülkeler

kendi kendini sürdürebilir bir üretim gerçekleştirebileceklerdir. Yapısalcı görüşün reformist olarak adlandırılmasının sebebi, azgelişmişlikten kurtuluşun, kapitalist üretim ve mübadele ilişkilerine gerekli müdahalelerin yapıldığı takdirde mümkün olduğunu öngörmesidir. Yani kapitalist üretim ve mübadele ilişkilerini daha adil hale getirmek ve böylece azgelişmiş ülkelerin azgelişmişlikten kurtulması mümkündür.

Neo-Marksist okul adı altında yapılan çalışmalarda [örneğin P.Baran (1964), A.G.Frank (1978), S.Amin (1976) ve A.Emmanuel (1972)] ise kapitalist üretim ve mübadele ilişkileri içerisinde kalındığı sürece ülkelerin gelişemeyeceği, sürekli bağımlı kalacağı savunulmaktadır. Çalışmaların ortak özellikleri, tarihsel bir inceleme yapmaları, kapitalist üretim ve mübadele ilişkilerinin eşitsizlik yarattığı, bu eşitsizliğin dünyayı (terminoloji farkı olmakla birlikte) merkez-periferi olarak kutuplaştırdığı, bu kutuplaştırma sonucunda kapitalist dünya sisteminin merkez ülkeler tarafından yönetildiği ve periferi ülkelerinin merkez ülkelere bağımlı kılındığı ve azgelişmişliğin gelişmişliğin bir aşaması değil sonucu olduğudur (Sobel,2004: 77). Neo-Marksistler’de de sanayileşme ve büyüme hedefi vardır ve azgelişmiş ülkeler bu hedeflere ulaşma yönünde politikalar uygulamalıdır. Ancak uygulanması gereken politikalarda öncel bir şart vardır ve bu şart kapitalist üretim ve mübadele ilişkilerinin biçimlendirdiği dünya ekonomi sisteminden huruç etmektir (Sobel,2004: 82). Böylece azgelişmiş ülkeler kendilerine yeter ve dışarıdan yönlendirilmeyen bir ekonomiye sahip olabilirler. Aksi takdirde merkeze olan bağımlılık ve bu bağımlılığın yarattığı olumsuz koşullar devam edecektir. Yani Neo-Marksistlerin kurtuluş “reçetesi” kapitalizmden huruç ederek yeni bir dünya ekonomi sistemi yaratmaktır. İşte yapısal görüşlerden burada ayrılmaktadırlar. Yapısalcılar kapitalizm içerisinde kalarak kalkınmayı önermektedirler. Neo-Marksistler ise kapitalizmden huruç etmeyi önermektedir.³

³ Burada bu yaklaşımlara ek olarak Türkiye’den bir katkısı, Kadro hareketini incelemek yararlı olabilir. Zira özellikle Frank’ın “azgelişmişliğin gelişmesi” tezinin kaynağı kanımızca Kadro hareketinde vardır. Ayrıca merkez-periferi ayrımını hem yapısalcılar hem de Neo-Marksistleri içerecek ortak bir payda anlatmışlardır. Örneğin Şevket Süreyya 1933 tarihli “Emperyalizm şahlıyor mu?” başlıklı yazısında öncelikle emperyalizmin kapitalizmin istilacılık

Sonuç itibariyle 1940-1980 arası kalkınma teorileri, azgelişmişlikten kurtuluş “reçetesi” olarak farklılaşmakla beraber, kalkınmayı tanımlaması olarak birbirlerine benzemektedirler. Zaten II.Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomik ve siyasal konjonktürü ve reformist kalkınma yaklaşımının hakimiyetiyle uygulanan politikalarda bu görülmektedir. Sanayileşme ve büyüme hedefi, sektörel bazda tarım yerine sanayiye yoğunlaşılması, sanayileşme için yatırımların (dolayısıyla tasarruf=sermaye birikiminin) artırılması ve ithal ikameci politikaların yürürlüğe girmesi (bununla birlikte ödemeler dengesinde de iyileşme yaşanması), istihdamın sağlanması ve bütün bunları uygulayacak aktör olarak ise devletin görülmesi (Şenses,2003: 106). İşte 1980 öncesi tek biçimli ekonomi yönetimi anlayışı bu temellere oturtulmuş ve sanayileşme odaklı, devlet yönetimli ekonomi politikası 1980'lere kadar bütün dünyada uygulanan ekonomi politikası olmuştur.

Burada bir noktanın belirtilmesi gereklidir. 1940-1980 arasının bu politikalar refah döneminde uygulanan politikalardır ve belirli tarihsel koşullar

vasfının ifadesi olduğunu ve kapitalizmin bütün safhalarında istilacı olduğunu söyledikten sonra kapitalizm içerisinde kalındığı sürece bu istilacılığın devam edeceğini söylemiştir. Daha sonra ise yapısalcıların ve Neo-Marksistlerin incelemesinde var olan dünya sisteminin merkez-periferi olarak ayrılmasını ve nedenselliğini aynı bağlamda anlatmaktadır.

“Müstemele ve makina emperyalizmin ilk ve genç çağının öyle iki unsurudur ki, bu iki unsur doğdukları günden beri içinde yaşadığımız cihanı:

- 1- Makinalı memleket ve müstemlekeli memleket
- 2- Makinadan mahrum memleket ve müstemleke memleket

diye iki ayrı ve birbirine zıt karargaha ayırmıştır....Yeryüzünde insanlar muhakkak ki iki ayrı ve zıt karargaha ayrılmıştır:

- 1- Makinaları, yani büyük sanayii elinde toplıyan ve müstemlekeci karargah.
- 2- Makinalardan, yani sanayiden mahrum olan yahut müstemleke karargah.

Bu iki karargahın tali bu karargahlar baki kaldığı müddetçe birbirine zıt ve birbirinden ayrıdır. Her karargahın kendi içinde renk, dil, diyanet ayrılıkları olabilir. Fakat tali ve mukadderat ayrılığı hiçbir zaman yoktur.

Müstemlekeci karargah her zaman istimrarcıdır. İstismar onun hayat nizamında yaşar ve onun hayat usaresini teşkil eder. Bu istismarın mevzuu, cihanın bir kısmının her zaman sanayiden mahrum, her zaman geri ve esir, yani her zaman müstemleke kalmasıdır”(Süreyya,1933:7-8). Dikkat edilirse burada da geri kalmışlık sanayileşme ile ölçülmektedir. Ülke emperyalist yayılma süreci ve makinalaşma (üretim tekniğinde geri kalmışlık olarak okunabilir) bakımından geri kaldığı zaman bu müstemleke (sömürge)-müstemlekeci (sömürgeci) ikiliğini oluşturmuş olmaktadır. Buradan kurtuluş ise müstemlekecinin etkisini kırmak, sanayileşmek ile mümkündür ve burada güçlü bir devlete ihtiyaç vardır.

Vedat Nedim (1933:18) ise kapitalizmin ülke içi ve ülkeler arası ilişkilerini şöyle anlatmaktadır: “Millet içinde sınıf farklılığı ile yaşayan kapitalizm, cihan içinde sanayi ve ziraat memleketleri –metropol ve müstemleke-farklılığından kuvvet alarak serpildi. Avrupada kapitalizmin kuvvet kaynaklarından biri, amele sınıfının istismarı ise; diğer ve daha verimli de müstemleke milletlerinin istismarı oldu”.

nedeniyle bir bakıma zorunludur. Başkaya (2005a: 119) şöyle demektedir: “Aslında ithal ikameci sanayileşme veya “içedönük” büyüme modeli” söz konusu olduğunda, iki önemli noktayı hatırdan çıkarmamak gerekir: Birincisi, içedönük kalkınma stratejisi kapitalizmin genişleme dönemine denk düşüyordu; ikincisi kapitalist üretim tarzının ulaştığı yeni aşama, sanayinin azgelişmiş ülkelere doğru yayılmasını gerektiriyordu. Son tahlilde söz konusu olan, kapitalist yayılma ve genişleme sürecinin bir tezahürüydü.” Ancak bu durum 1980’ler ile birlikte değişmiştir. Kapitalizmin genişleme süreci, gelişmiş ülkelerdeki kâr oranlarının düşmesi, azgelişmiş ülkelerdeki sanayileşme hamlesinin yatırımları artırması ve dolayısıyla bu yatırımları finanse edebilmek için borçlanmayı artırmasına petrol şokunun eklenmesiyle birlikte sona ermiş, yeni ekonomi politikaları ve ekonomik hedefler yürürlüğe girmiştir. Çünkü yeni dönemin koşulları eski dönemin ekonomi politikalarının kullanılabilirliğini ortadan kaldırmıştır. Artık devlet merkezli sanayileşme politikaları işlevsel olarak sunulmamakta, bunun yerine borç krizi içerisinde olan azgelişmiş (veya gelişmekte olan) ülkelerin borçlarını ödemesine odaklı, ithal ikamesi yerine ihracata dayalı liberal ekonomi politikaları sunulmaktadır (Başkaya,2005a: 139).

1.2.1980 SONRASI EKONOMİK KALKINMA: NEOLİBERAL DÖNEM

1970’lerin sonuna kadar uygulanan devletin müdahale ettiği sanayileşme kalkınma politikaları 1980’ler ile birlikte yerini, esas olarak gelişmiş Batılı ülkelerin kontrolündeki ekonomik kurumlar (IMF-DB-DTÖ) vasıtasıyla yürürlüğe sokulan, liberalleşmenin ön planda olduğu yapısal uyarlama programlarına bırakmıştır (Başkaya,2005b: 131; Şenses,2003: 16). Bu yapısal uyarlama programları, önceki dönemin devlet kontrolündeki içedönük kalkınma anlayışının geçersizliğini ilan eden ve o dönemin Keynesyen ekonomi politikası uygulamalarından vazgeçen bir anlayışı temsil etmektedir. Yeni dönemde devlet ekonomiyi olumsuz etkileyen bir aktör

olarak görülmüş, bunun yerine piyasa yönetimli bir ekonomi anlayışı benimsenmiştir.

1980 ile ortaya çıkan neoliberal dönem ve onun ekonomik programı olan yapısal uyarılama ile birlikte ülkeler arası eşitsizliği ekonomik ve sosyal formasyon bakımından geri kalmışlık ile tanımlayan ve tarihsel analizle kalkınma politikası oluşturmaya çalışan kalkınma iktisadı anlayışı, yerini, ülkeler arası farklılığı ortadan kaldıran, alternatifsizlik ilanına dayanan ve tarihselliği dikkate almayan bir anlayışa bırakmıştır. Böyle olunca azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere ulaşmak için yapması gereken uygulamalar da dünya sistemine entegre olmaktan ötesi değildir. Dünya ekonomisinin, yol açtığı olumsuzluklara, eşit olmayan işbölümü ve uzmanlaşmaya karşı politikalar oluşturma yerine artık dünya ekonomisindeki yeni eğilimlere uygun uyarlamaların yapılması söz konusu olmuştur (Başkaya,2005a: 141).

Yapısal uyarılama programlarının amacı sanayileşmek değildir. Amaç makro istikrar ve borçların ödenmesinin sağlanmasıdır. Önerilen politikalar da bu amaçlara uygun olarak düzenlenmiştir. İhracatı artırmaya dönük olarak dış ticareti serbestleştiren, devalüasyonla fiyat avantajı yaratmaya çalışan politikalar önerilirken, borçların ödenmesi ve makro istikrar için harcamaları kısma, özelleştirme gibi politikalar önerilmiştir (Şenses,2003: 113). Devlet müdahalesinin kötü görülmesi ve liberalleşmenin artmasına yönelik bu politika önermeleri azgelişmiş (gelişmekte olan) ülkelere IMF tarafından stand-by anlaşmaları, DB tarafından ise yapısal uyarılama kredileri aracılığıyla sunulmuştur (Başkaya,2005a. 140).

Borç krizi nedeniyle bu kurumlara bağımlı kalan azgelişmiş (gelişmekte olan) ülkeler, kurumlarla yaptıkları anlaşmalar çerçevesinde bu politikaları uygulamışlardır (Şenses,2003: 113). Eski dönemin sanayileşmeye odaklı, korumacı, ulusal burjuvazi⁴ yaratan politikalarının tasfiyesini ilan eden, yeni bir Batı merkezli anlayış temsili olarak yeni bir kalkınma yolu ve bu

⁴ Amin (2000: 8) bunu sistemin periferisindeki ülkelere ulusal burjuva oluşumu olarak tanımladığı “Bandung Projesi” olarak adlandırmaktadır

anlayışa uygun uygulamalar dönemi olarak neoliberalizm. En belirgin özelliği uluslararası ekonomik kurumlar aracılığıyla ulusal ekonomileri yönetmeleri ve “kalkınma” içeriğini biçimlendirmeleridir. Yani yeni dönem ve uygulamaların etkinliği uluslararası kurumlar bağlamında düşünülmelidir (Şenses,2004: 17).

1.3.KALKINMA-BÜYÜME: BİRLİKTELİKTEN NEDENSELLİĞE GEÇİŞ VE KALKINMA GÖSTERGELERİ

1940-1980 arası dönem ile 1980 sonrası dönem arasında üzerinde durulması gereken son konu ekonomik kalkınma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkidir. Her iki dönemin de kabul ettiği olgu, kalkınmanın ekonomik değerlerdeki salt niceliksel bir değişmeye tekabül etmediğidir. Ekonomik kalkınma nicelikseli içermekle birlikte, daha çok niteliksel bir değişmedir. Bu nedenle ekonomideki niceliksel değişimin ifadesi olan ekonomik büyümenin ötesindedir.

Ekonomik kalkınmayı ölçmeye yönelik uluslararası kurumlarca⁵ çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle UNDP ve DB tarafından birçok kalkınma göstergesi belirlenmiştir. UNDP, kalkınma göstergeleri olarak, gelir düzeyinin yanında insani yoksulluk endeksi ve insani gelişme endeksine bakarken DB, eğitim, çevre, ekonomi politikası ve borç, finansal sektör, sağlık, altyapı, emek ve sosyal koruma, yoksulluk, özel sektör ve ticaret, kamu sektörü olmak üzere on başlıkta çeşitli göstergelere bakarak kalkınma düzeyine ilişkin çıkarsamalarda bulunmaktadır. Yani kalkınma düzeyini ölçmek için kişi başına gelir düzeyinden gelir dağılımına ve yoksulluğa, okur-yazar oranından temel eğitime, sağlıktan hava kirliliğine birçok gösterge kullanılmakta ve hem UNDP hem de DB, göstergeleri ülkeler bazında yıllık periyotlarla yayınlamaktadır. Genel kabul ülkelerin bu göstergelerde iyileşme

⁵ Bu uluslararası kurumlara örnek olarak; United Nations Development Programme, United Nations Industrial Development Organization, European Association of Development Research and Training Institutes, European Centre for Development, World Bank (ve International Development Association) verilebilir.

yaşayabilmeleri için ekonomik performanslarını artırmaları gerektiğidir. Bu nedenle bu göstergeler büyüme ile birlikte düşünülmektedir.

Buradan hareketle ekonomik kalkınma, ülkenin üretim kapasitesi ve üretim teknolojisinin artması, bölüşümün daha adil olması ve (eğitim, sağlık, iletişim olanaklarının gelişmesi, çevre kirliliğinin azaltılması gibi) daha iyi yaşam koşullarının sağlanması, siyasal arenada eşitlik ve adaletin sağlandığı kendine yeter bir ekonomiye sahip olunması⁶ olarak tanımlanabilir (Rist,2008: 13). Arzulanan bu iyileşmelerin yaşanması 1980 öncesi ve 1980 sonrasında, farklılaşan söylem ve ekonomi politikalarıyla savunulmuştur.

1980 öncesinde niteliksel bir değişme olarak ekonomik kalkınma ile niceliksel bir değişme olarak ekonomik büyümenin eş anlı olarak gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Buna göre ülke ekonomik büyüme hedefi için üretim kapasitesini ve teknolojisini geliştirmeye yönelik (ithal ikameci, sanayileşmeye dönük) ekonomi politikaları uygularken aynı zamanda bölüşümü de dikkate almalıdır. Devlet üretimde olduğu kadar bölüşümde de (örneğin KİT'ler vasıtasıyla) görev alarak ekonomik kalkınmaya yardım etmelidir.

1980 sonrasında bu anlayış değişmiştir. 1980 sonrasında ekonomik mantığı büyümenin kalkınmayı kendiliğinden sağlayacağına yönelik olarak kurgulanmıştır. Büyüme sağlandığı takdirde ekonomik kalkınmada öngörülen sosyal ve ekonomik yapı değişikliğine ve ülke için kendine yeter bir ekonomik düzeye kendiliğinden ulaşılabacaktır. Çünkü büyüme “trickle down” etkisi yaratarak (Başkaya,2010: 67) bölüşümü olumlu etkileyecektir. Bu nedenle büyüme ile bölüşüme eş anlı odaklanmak yerine büyümeye odaklanılmalıdır. Ayrıca bölüşüm büyümenin bir fonksiyonu olarak görüldüğü için bölüşümde adaleti sağlamaya yönelik ek devlet müdahalelerine gerek yoktur. Bunun yerine büyümeyi olumlu etkileyecek biçimde ekonomide piyasaların etkinliği

⁶ Burada ifade edildiği biçimiyle kendine yeter bir ekonomi, farklı kavramlar kullanılmakla birlikte aynı içeriğe sahip olarak Goulet (1971) ve Sen (2004)'in kalkınma anlayışlarının ana konusudur.

artırılmalı, yani özelleştirmeler yapılmalı ve ekonomi olabildiğince serbestleştirilmelidir.

Neoliberal dönemde makroekonomik göstergelere odaklanılmış, bu göstergelerin olumlu yönde gelişmesi ekonomik kalkınmanın öncülü ve hatta zımni bir kabulle ekonomik kalkınma olarak görülmüştür (Şenses,2003: 17). Buna göre, birçok kalkınma göstergesi olmakla birlikte, asıl önemli olan makroekonomik göstergelerdeki iyileşmedir. Ülkelerin kalkınma politikaları, ekonominin makroekonomik göstergelerinde iyileşme ve istikrarı sağlamak için bu göstergelere odaklanmalıdır. Bu temel istikrar göstergeleri; işsizlik oranı, büyüme oranı, enflasyon oranı, borç oranı ve dış ticarettir.

Neoliberal dönemin ekonomik kalkınma anlayışı bu beş temel makroekonomik gösterge ile tanımlanmakta, ülkelerin ekonomik kalkınma düzeyi için bu göstergeler kullanılmaktadır. Neoliberal dönemin bu mantığına uygun olarak azgelişmiş (gelişmekte olan) ülkelerin ekonomik dönüşümü (yapısal uyarlaması), kalkınma açısından, IMF-DB-DTÖ'ye ve onların ekonomi politikalarının bütünleşmiş hali olan Washington Uzlaşısı'na bağlı biçimde yaşanmıştır (Thirlwall,2006: 596). Azgelişmiş (gelişmekte olan) ülkeler de neoliberal mantığa uygun bir ekonomik kalkınma hedefi seçmiş ve buna uygun düzenlemeler (yapısal uyarlama) yapmıştır.

Neoliberal dönemin bu kalkınma anlayışı, yeni tek biçimli ekonomi sistemi ve bu yeni ekonomi sisteminin uluslararası ekonomik kurumlar vasıtasıyla işlerlik kazanması (ekonomiyi yönetmesi), bütün azgelişmiş (gelişmekte olan) ülkelerin 1980 sonrası ekonomik kalkınmalarını (kendine yeter bir ekonomiye sahip olmalarını) uluslararası boyut ile değerlendirmeyi gerekli kılmıştır. Bunun için 1980 sonrasının piyasa hakimiyetindeki serbestleştirmeye odaklı ekonomi yönetimi anlayışı ve bu anlayışa uygun düzenlemeleri "yapısal uyarlama" adı altında yaptıran aktörler olan IMF-DB-DTÖ kurumları (Washington Uzlaşısı) çözümlenmeli ve bu kurumların ülkenin, neoliberal, "istikrar" temelli ekonomik kalkınma göstergelerine etkisi incelenmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK KURUMLARIN [IMF- DÜNYA BANKASI (DB)- DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ(DTÖ)] YAPISI

Ülkelerin kalkınma politikalarının üzerindeki uluslararası ekonomik kurumların etkisi özellikle neoliberal dönem olarak adlandırılan 1980 sonrasında artmıştır. Bu kurumların etkinliğinde meydana gelen bu artışa paralel biçimde ülkeler, uluslararası kurumlarla daha sıkı bir ilişkiye girmişlerdir. IMF ülkelerin finansal yapısıyla ilgilenirken, Dünya Bankası üretim yapısıyla ilgilenmiş ve ekonomik söylemi belirleme gücüyle ülkelerin kalkınmaya ilişkin tahayyüllerini şekillendirmiş, DTÖ ise ülkelerin ticaret yapısıyla ilgilenmiştir.

Bu bölümde, bu kurumların kuruluş süreci, yönetim yapısı ve kurum içi karar mekanizmasının işleyişi ana hatlarıyla belirlenecektir. Söz konusu bu yaklaşım, IMF özelinde, incelenen kurumun ulusal ve/veya uluslararası ekonomik ilişkilerde belirleyici pozisyonda olduğu alanlara dair politika önermelerinin arkasındaki teorik altyapıyı da analize dahil ederek yapılacaktır.

2.1. IMF (INTERNATIONAL MONETARY FUND)

IMF, 1944 yılında Bretton Woods kasabasında 45 ülkenin katılımıyla yapılan toplantı sonucunda kurulan, uluslararası ekonomide finansal istikrarı sağlamak amacıyla tasarlanmış bir kurumdur. Ekonominin yeniden düzenlenmesi ihtiyacından doğmuştur ve kurulmasında etkili olan tarihsel koşullardan birisi 1929 buhranı, diğeri ise II. Dünya Savaşıdır. Bu savaşın ekonomiyi olumsuz etkilemesi, yeni bir uluslararası ekonomi düzenine ihtiyaç doğurmuştur⁷. Bretton Woods'daki toplantının amacı, yıkılan Avrupa

⁷ II. Dünya Savaşı, neden olduğu ekonominin yeniden düzenlenmesi ihtiyacının yanı sıra dünya ekonomik sistemine bir başka etki daha yapmıştır. Bu etki ABD'nin ekonomik hegemonyasının kurulmasıdır. ABD dünya ekonomisinde kapitalist dünyanın mutlak hegemonyası olmuştur. Bunun

Ülkelerini yeniden inşa ederek savaşın olumsuz etkilerini azaltmak ve uluslararası bir işbirliği yaratabilmektir. IMF’de bu işbirliğini oluşturacak çatının ayaklarından biri olarak tasarlanmış ve resmi olarak, 29 ülkenin anlaşma sözleşmesini imzalamasıyla 1945 yılında var olmuş ve 1947’de yürürlüğe girmiştir.

Bretton Woods’da bilindiği gibi White (ABD temsilcisi) Planı ve Keynes (İngiltere temsilcisi) Planı olmak üzere iki plan vardır. Keynes Planı, uluslararası ödemeleri denkleştirecek bir Kliring Birliği kurulmasını içermektedir. Ayrıca uluslararası işlemlerde tüm ülkelerin paralarından bağımsız, altın cinsinden değeri belirlenen yeni bir uluslarüstü paranın, bancor’un rezerv para olarak kullanılmasını önermektedir. Diğer ülkelerin paraları da bancor cinsinden tanımlanacaktır. Böylece herhangi bir ülkenin uluslararası ilişkilerde kendi parasının avantajından yararlanma olanağı ortadan kalkacaktır. White Planı ise uluslararası ekonomide finansal istikrarı ve ülkelerin yeniden yapılanması görevlerini üstlenecek iki kurumun kurulmasını ve altına bağlı olarak değeri belirlenen ABD dolarının rezerv para olarak kullanılmasını önermiştir.

Sonuç itibariyle kabul edilen White planı⁸ olmuş (ve bu plan ile birlikte ABD doları rezerv para olmuş) tur. Sunulan planlar ve kabul edilen plan sonucunda IMF’nin varlığının Batı(kapitalist) ekonomisi ile bütünleşme şeklinde oluştuğu ve Batının ideolojisine uygun olarak düzenlendiği söylenebilir. Thacker (1999: 70) zellikle borç ilişkisi çerçevesinde yaptığı çalışmada, IMF gibi çok taraflı organizasyonların gelişen dünyadaki etkisini yükseltmesine rağmen hala sanayileşmiş ülkelerce şekillenmekte olduğunu

sebebinin, yani ABD’nin kapitalist dünyada hegemonya kurmasının sebepleri olarak, II. Dünya Savaşı sonrasında merkez Avrupa lkelerinin ekonomilerinin çökmesi, sermaye birikimi ve teknolojinin ABD’de yoğunlaşması söylenebilir.

⁸ White aynı zamanda büyük bunalım sonrası ABD’de kurulan “Kur İstikrar Fonu” (Exchange Stabilization Fund)’nun da, çalışmaları vesilesiyle teorik babası sayılır. IMF ile Kur İstikrar Fonu arasında amaçsal bir ilişki olduğuna dair çalışma için bakınız Bordo, M.D ve Schwartz, A.J. (2000) “From The Exchange Stabilization Fund to The International Monetary Fund” NBER Working Paper no.7724

ve daha spesifik olarak en önemlisinin ABD'nin politik etkisi olduğunu belirlemektedir⁹.

IMF özelinde bu, karar verme aşamasındaki oy mekanizmasınca da desteklenmektedir. IMF karar mekanizmasında kota, oy miktarını belirler ve IMF resmi sitesinde verilen rakamlara göre ABD toplam kotanın %17,09'una sahip olarak en fazla oy gücüne sahip olan ülkedir (Japonya %6,12; Almanya %5,98; İngiltere %4,94; Fransa %4,94; İtalya %3,24)¹⁰. Bütün bunlar merkez Batı ülkelerinin kendi çıkarlarına uygun şekilde IMF'yi yönlendirebileceği konusunda kaygı uyandırmaktadır.

IMF'nin kuruluşuna dair bu kısa değerlendirmeden sonra IMF'nin görevlerine bakacak olursak, IMF, resmi sitesinde belirtildiği üzere, temel olarak üç görev üstlenmiştir¹¹. Bunlar “izleme, teknik destek ve borç verme” görevleridir. IMF'nin izleme görevi, üye ülkelerin ülkesel, bölgesel ve küresel olarak ekonomik ve finansal politikalarını takip etmek olarak tanımlanmıştır¹². Bir diğer görev olan teknik destek, “merkez bankası para ve döviz kuru politikası, vergi politikası ve yönetimi ile resmi istatistik desteği sunmayı kapsar”¹³. IMF'nin borç verme görevinde yaptığı, “üye ülkelerin kredilerini, ödemeler bilançosu problemlerini çözmede yardımcı olmak, ekonomilerini istikrara kavuşturmak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlayabilmek amacıyla kullanmalarını sağlamaktır”¹⁴. Bu üç görev arasında ülke ekonomisine doğrudan müdahaleyi olanaklı kılan görevi borç verme görevidir.

IMF kredileri ise belirli bir amaçla, koşullu olarak, belirli bir limitle kullanılır. IMF'nin mali kaynaklarından yararlanacak olan ülkenin, hangi

⁹ Ayrıca aynı çalışmada ABD'nin IMF'yi kendi uluslararası politik ajandasına yönelik kullanabilme gücüne sahip olduğu belirlenmesini de yapılmıştır (Thacker,1999: 71). Bu savı destekleyen çalışmaya örnek olarak Gibson ve Tsakalatos (2003) verilebilir.

¹⁰ <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm> (Erişim Tarihi: 6 Ocak 2011)

¹¹ <http://www.imf.org/external/about/ourwork.htm> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2010)

¹² <http://www.imf.org/external/about/econsurv.htm> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2010)

¹³ <http://www.imf.org/external/about/techasst.htm> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2010)

¹⁴ <http://www.imf.org/external/about/lending.htm> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2010)

kaynaktan yararlanacaksa, ona uygun düzenlemeleri ve koşulları yerine getirme yükümlülüğü vardır. IMF'nin finansal olanakları ve bu olanakların amacı, koşulları ve kullanım limiti tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: IMF'nin Mali Olanakları

Kredi olanağı	Amaç	Koşullar	Kullanım Limiti
Kredi dilimleri ve genişletilmiş fon olanağı			
Stand by Anlaşması	Ülkelere kısa vadeli ödemeler dengesi sorunlarıyla ilgili orta vadeli destek	Üyelerin ödemeler dengesi sorunlarını makul sürede çözebileceği konusunda güven sağlayan politikalarla uyum	Yıllık: Kota'nın %100'ü; kümülatif; kota'nın %300'ü
Genişletilmiş Fon Olanağı (EFF) (Genişletilmiş Anlaşmalar)	Üyelerin uzun vadeli ödemeler dengesi sorunlarına yönelik yapısal reformlarına uzun vadeli destek	Yapısal ajanda ile bir yıl sonrası için ayrıntılı politika raporlarına, 3 yıllık program olarak uyum	Yıllık: Kota'nın %100'ü; kümülatif; kota'nın %300'ü
Özel olanaklar			
İlave Rezerv Olanağı (SRF)	Piyasaya güven krizleriyle ilişkili ödemeler dengesi sorunları için kısa vadeli destek	Sadece Stand by veya genişletilmiş anlaşmalar ile oluşturulan programlar ve piyasaya güvenin kaybolduğu durumda politikayı güçlendirme bağlamında kullanılabilir	Herhangi bir kullanım sınırı yok; anlaşmanın yıllık veya kümülatif sınırının aşılması koşulu altında kullanılır
Olağanüstü Durum Kolaylığı(CCL)	Bulaşmadan doğabilecek ödemeler dengesi sorunlarına karşı savunma tedbiri olanağı	Uygunluk kriteri: (1)başlangıçta gerekli ödemeler dengesi eksikliği (2) IMF tarafından politikaların olumlu değerlendirilmesi (3) dışsal kırılganlıkta memnun edici iyileşme ve özel	Herhangi bir kullanım sınırı yok, ancak taahhütlerin %300-500 aralığında olması beklenir

		kreditörlerle yapıcı ilişkiler (4)memnun edici ekonomik program	
Telafi Edici Finansman Kolaylığı (CFF)	Geçici ihracat düşüşleri veya tahıl ithalatı artışları için orta vadeli destek	Sadece üyenin yüksek kredi dilimli anlaşması ve düşüşün/artışın otoritenin kontrolünü aşması veya ödemeler dengesinin bu düşüş/artış dışında memnun edici düzeyde olması durumunda kullanılabilir	Her bir ihracat ve tahıl içerikleri için kotanın %45'i; ikisinin birleşiminde kotanın %55'i ile sınırlı
Acil Destek (EA)	Doğal felaket veya toplumsal, politik kargaşa veya uluslararası savaş sonrası oluşan ödemeler dengesi sorunları için acil orta vadeli destek	Ödemeler dengesi sorunları üzerinde makul etki sağlama veya yüksek kredi dilim anlaşması veya yoksulluğu azaltma ve büyüme olanağı (PRGF) yardımıyla kurumsal ve yönetsel kapasite inşa etme	Genel limit kotanın %25'idir ancak istisnai durumlarda daha yüksek oranlar alınabilir
Düşük gelirli ülkeler için olanak			
Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Olanağı (PRGF)	Yapısal nedenlerle oluşan derin ödemeler dengesi sorunları için uzun vadeli destek	3 yıllık PRGF destekli programa uyum	Kota'nın %140'i; istisnai durumlarda kotanın %185'i

Kaynak: Thirlwall (2006: 602)

IMF'nin kredi olanakları arasında en önemlileri stand by anlaşması ve genişletilmiş fon olanağıdır. Ülkeler ağırlıklı olarak bu iki olanağı kullanır ve bu kullanım dolayısıyla belirli uygulaması gereken, "istikrar politikası" adı altında, ekonomi politikası yükümlülükleri vardır. IMF, ülkeye krediyi anlaşmada öngörülen ekonomik düzenlemeleri yapması oranında, dilimler halinde kullanır. Bunu yaparken ise ülkeyi performans kriterleri ile değerlendirmektedir.

2.1.1. IMF İstikrar Politikalarına Genel Bakış

IMF'nin monetarizm temelli istikrar programı, temel iki hedef üzerine kurulmuştur: ödemeler dengesini sağlamak ve enflasyonu kontrol altında tutmak. Bu nedenle IMF, ülkelere para ve maliye politikalarıyla ödemeler dengesi problemlerini kapatmalarına yönelik ekonomi politikası önerilerinde bulunmaktadır. IMF'nin bu önerileri genellikle talep daraltıcı politikalardır.

IMF, istikrar politikalarını, monetarizme uygun olarak, ekonomik program şeklinde düzenlemektedir ve IMF'nin bu programı, bahsedildiği gibi talebi kısımaya yönelik politikaları içerir. Bu politikaların gerekliliği şu biçimde özetlenebilir: Ortodoks parasalcılara göre enflasyon her zaman parasal bir olgudur. Ülkelerin uyguladıkları ekonomi politikaları nedeniyle oluşan kamu açıkları iç borçlanma veya para arzının artışı ile finanse edilmektedir. Artan para arzı toplam talebi ve dolayısıyla enflasyonu artırırken, iç borçlanma crowding out etkisi yaratır. Bu nedenle mümkün olduğunca denk bütçe politikası izlenmeli, sabit parasal genişleme kuralı benimsenmelidir.

Bu yaklaşım doğrultusunda Ortodoks istikrar programları, fiyatların artması yönündeki baskıları azaltmaya, talebi kısımayı amaçlayan kamu harcamaların kontrol altına alınarak azaltılması ve faizlerin artırılmasına yönelik politikaları içerir. Kısa dönemli etkiler yaratması beklenen bu düzenlemelere ek olarak, yapısal uyarılama politikaları çerçevesinde, devletin piyasalar üzerindeki kontrolünün kaldırılması ve dış ticaret rejimi üzerindeki kontrollerin kaldırılması da önerilmektedir (Doğruel ve Doğruel, 2006: 63-65).

IMF'nin uyguladığı programlar genellikle Ortodoks istikrar programlarıdır. Bunun yanı sıra süreç içinde, zaman zaman heterodoks içerikli programların uygulandığı da görülmektedir. Heterodoks program enflasyon beklentisini kırarak hızlı enflasyon düşüşünü amaçlamaktadır. İki aşamalı seyir gösterir. Birinci aşamada monetarist yaklaşımının aksine fiyatlar müdahale edilerek dondurulur, yani piyasaya müdahale edilir. İkinci aşamada ise Ortodoks politika uygulanarak bütçe kontrolü ve yapısal düzenlemeler yapılmaya çalışılır (Doğruel ve Doğruel, 2006: 67). Burada bir

noktanın belirtilmesi gereklidir. Yentürk (2005d: 247)'ün belirttiği gibi fiyatların dondurulması politikaları uygulayan ülke eğer bu dönem içinde yapısal dengesizlikleri gideremezse fiyatlar serbest bırakıldığı an enflasyon fırlayabilir. Gerekli reformları yapmayarak fiyatları dondurmak, fiyatları bir yay gibi germekte ve fiyatlar serbest bırakıldığı an enflasyon çok daha yüksek düzeylere fırlatabilmektedir.

2.1.2. Çevre Ülkeleri, İktisadi Teoriler ve Uluslararası Para Fonu Yaklaşımları

1944'te Bretton Woods konferansında Uluslararası Para Fonunun amacı Avrupa ülkelerinin kısa dönemli borç ihtiyacının karşılamak ve sabit kura dayalı uluslararası para sisteminin istikrarını sağlamak olarak belirlenmişti. Sermaye akımlarının oldukça düşük olduğu bu dönemde uluslararası dış ticaret akımları görece fiyat farklılıklarıyla yönlendirilmekteydi ve dış ödeme dengesizliklerinin daha çok yurt içi genişletici veya daraltıcı gelir –harcama akımlarının düzenlenmesiyle giderilmesi bekleniyordu.

Söz konusu süreçte, az gelişmiş ülkelerin sorunları konferansın ve hemen sonrasının gündeminde değildi. Bu ülkelerin Uluslararası Para Fonunun ilgi alanına girmesi 80'li yılları beklemiştir. Bu yönelime neden olan koşullar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

— ABD ekonomisinde dolar arzında genişleme, enflasyonist baskılar dış ödeme dengesi açıkları, doların ortak değişim aracı olma özelliğini zedelemiş, Bretton Woods sistemi 1960'lardan itibaren aksamaya başlamıştır. 1973 yılında sabit kur sistemi terk edilerek Bretton Woods sistemine son verilmiştir.

— Bu dönemde cari hesap fazlası değil cari açık veren ve bu açıkları da giderek artan bir ABD vardır. Bu açıklarının finanse ettirilebilmesi bağlamında da diğer ulusların ticaret fazlası vermesi gerekiyordu. Bu durum bu ulusların

iç pazarlarını daraltmalarını, daha çok ihracata yönelmelerini gerekli kılmaktaydı (Durmuş 2010a).

— Buna ilave olarak 1973'te petrol fiyatlarının tırmanması, gelişmiş ülkelerle birlikte çevre ülkeleri de oldukça olumsuz yönde etkilemişti. Ne var ki, stagflasyon olgusu karşısında dünya ticaretinin gelişme hızı yavaşlarken, bu koşullardan en fazla zarar gören yine geride kalanlar (bırakılanlar) olmuştu. Gelişmiş ülkeler sınai mal fiyatlarını arttırarak çözüm yoluna giderken, katma değeri düşük alanlarda uzmanlaşmış olan ülkeler rekabet avantajının uzağında kalmıştır.

—Tüm bu koşullarla birlikte geride kalan ülkelerde, dışsal şokların etkileri hafifletilememiş, ülkelerin dış ticaret açıkları katlanarak artmıştır. Sınırlı rezervleri yetmediği için gittikçe artan açıklarını finanse etmek için giderek daha fazla borçlanma seçeneğini kullanmak zorunda kalmışlardır. Uluslararası Para Fonu, borç krizini çözmek ve uluslararası finans dünyasının istikrarını sağlamak üzere farklı amaçlarla tarih sahnesinde yerini almış; sabit kurları denetleme ve gözetme misyonu, bu kez, kuruluş amacının ötesinde yerini yeni koşullara devretmişti. Bu yeni ortamda Uluslararası Para Fonunun (IMF'nin) görev alanı genişletilmişti. Borçlu ülkelerin ödenmesi gereken borçlarının tahsil edilmesi başta olmak üzere, dış dengeleri düzeltici politikaların yanı sıra; fiyat istikrarının denetlenmesi, yapısal uyum problemlerine çözüm getirilmesi gibi iç dengeleri düzeltici politikalar fonun en önemli işlevleri olarak belirlenmişti.

— Artık IMF'nin gündeminde gelişmekte olan ülkelerin sorunları da yer almaktaydı. Ancak bu sorunlar, gelir, istihdam seviyesi ve kalkınma, gelişme gibi amaçların dışında, makroekonomik istikrarı hedefleyen teknik ve mali destekleri (stand by) içermekteydi. IMF stand by anlaşması yaptığı hemen tüm ülkelerin talep daraltıcı-sıkı para ve maliye politikaları uygulamalarını şart koşmuş ve onların anlaşma öncesi ya da hemen sonrasında büyük çaplı devalüasyonlar yapmalarını zorunlu kılmıştır (Durmuş, 2010a).

Tüm bu koşullar altında ve özellikle borç krizi sonrası bu ülkeler IMF'nin odak noktası olmuştur ve IMF, ödemeler dengesi ve fiyat istikrarına yönelik istikrar programları uygulamıştır. Bu istikrar programlarının teorik temelinde ödemeler dengesine parasalcı yaklaşım vardır. Parasalcı yaklaşıma göre ödemeler dengesinde ortaya çıkan sorunlar parasaldır ve buna göre politikalar uygulanmalıdır. Bu yaklaşımı kabul eden IMF'nin istikrar politikalarının ardındaki finansal programlama da, ulusal gelir ve harcama hesaplarını; ödemeler dengesindeki cari ve sermaye hesaplarını; merkez bankası, bankacılık sistemi ve kamu hesaplarını kapsayarak oluşturulmuştur (Şen,1999: 370). IMF'nin bu yaklaşımı Şen (1999), Tarp (1993) ve Polak (1997) yardımıyla, aşağıdaki gibi temel üç tanımdan yola çıkarak özetlenebilir:

$$Y = \text{GNP} - \text{NFP} \dots\dots\dots(1)$$

$$\text{GNP} = C + I + G + (X - M) \dots\dots\dots(2)$$

$$\text{CAB} = X - M - \text{NFP} \dots\dots\dots(3)$$

Burada “Y” gayri safi yurtiçi hasılayı (nominal gelir), “GNP” gayri safi milli hasılayı, “NFP” net dış alem faktör gelirlerini, “C” tüketim harcamasını, “I” yatırım harcamasını, “G” kamu harcamasını, “X” ihracatı, “M” ithalatı, “CAB” cari işlemler dengesini ifade etmektedir. Böylece nominal gelir, toplam harcamalar (DA) ile cari işlemler dengesinin toplamı olmaktadır. O zaman cari işlemler dengesi, nominal gelir ile toplam harcamalar arasındaki farka eşittir. Buna göre eğer cari işlemler açığı söz konusuysa ya harcamalar azaltılmalı ya da gelir artırılmalıdır.

Bununla birlikte ödemeler dengesinde rezervlerdeki değişmeler (ΔR), cari işlemler hesabı ile net sermaye girişindeki değişimin (ΔNFI) toplamına eşittir.

$$\Delta R = \text{CAB} + \Delta \text{NFI} \dots\dots\dots(4)$$

Bu aynı zamanda para otoritesinin net dış varlığı anlamına gelir. Tanımsal formüller arasında gerekli düzenlemeler yapıldığında Rezervlerdeki değişimin nominal gelir ile harcamalar ve sermaye hareketleri değişiminin toplamı arasındaki farka eşit olduğu görülür.

$$\Delta R = Y - DA + \Delta NFI \dots \dots \dots (5)$$

Para arzındaki (M) değişim ise nominal gelirdeki değişim (ΔY) ile paranın dolaşım hızının tersinin (k) çarpımına eşittir. Bunun yanında para arzı rezervlerdeki değişim (ΔR) ile yurt içi kredi (ΔDC) değişiminin toplamına da eşittir. Gerekli düzenleme yapıldığında rezervlerdeki değişimin para arzındaki değişim ile yurtiçi kredideki değişim arasındaki farka eşit olduğu görülür.

$$\Delta M = k \cdot \Delta Y = \Delta R + \Delta DC \dots \dots \dots (6)$$

Sonuçta modele göre ödemeler dengesi, cari işlemler dengesi ve net dış varlıkların toplamına eşit olduğu gibi para arzı değişikliği ile yurt içi kredi değişikliği toplamına da eşittir. Buna göre ödemeler dengesini sağlamak için istikrar politikası adı altında çeşitli politika araçları kullanılır. (Sabit kur sisteminde) devalüasyon yapılarak ithalatın caydırılması ve ihracatın artırılması, buna bağlı olarak cari işlemler hesabını iyileştirme; yurtiçi kredileri azaltarak faiz oranını artırma ve böylece harcamaları (ve ithalatı) azaltma; sübvansiyonların azaltılması, KİT'lere yapılan transferlerin azaltılması ve ücret dondurmaları gibi araçlarla harcamaları azaltma; KİT ürünlerine zam yaparak kamu gelirlerini artırma; özelleştirme ile hem gelir yaratma hem de harcama kısıma; ticaret liberalizasyonu ile ihracat gelirini artırma kullanılan ekonomi politikası araçlarıdır.

İstikrar politikası oluşturulurken, finansal programlamadaki yurtiçi kredi artırımını belirlenmesinde üç aşamalı hareket edilir. Birinci aşamada ülke için makul sayılabilecek bir açığı içeren bir ödemeler dengesi hedefi belirlenir. Bu hedef dış borç ve kredi bulunabilirliği ile mevcut rezervleri azaltma olanağına dayanır. İkinci aşamada para talebinin ne kadar artacağı belirlenir. Bu artış

talepte beklenen artışı karşılayacak doğru artışı sağlamaya tam yeterli olmalıdır. Üçüncü aşamada para otoritesinin, ödemeler dengesi hedefi ve para talebinde beklenen büyüme ile tutarlı olan yurtiçi kredilerini ne kadar genişletmesi gerektiği belirlenir (Dornbush ve Fisher,1998: 624-625).

IMF, zamanın koşullarına göre değişse de her zaman para arzı, yurt içi krediler ve ödemeler bilançosu ilişkisini parasal modeller çerçevesinde ele almıştır. Para arzındaki değişimler yurt içi kredilerdeki değişimler ve döviz rezervlerindeki değişimlerin toplamından oluşur. Esnek kur sisteminde para arzındaki değişimler yalnızca yurt içi kredilerden oluşur. Yurt içi kredi tavanı, kısa dönemde faiz oranlarının yükselmesine, harcamaların azalmasına ve ödemeler bilançosu açıklarının iyileşmesine neden olur.

Burada bir noktanın daha belirtilmesi gereklidir. IMF için ödemeler dengesi ve fiyat istikrarı temel hedef olsa da, daha önce belirtildiği gibi, borç krizi sonrası ilişkiye girdiği ülkelerde borcun ödenmesini de garanti altına alacak şekilde politikalar önermiştir. Borç miktarı ve ödeme koşulları veri olarak kabul edilerek harcamalar kısılmıştır. Böylece hem istikrar politikaları uygulanmaya devam edilmiş olmakta hem de borçların ödenmesinde sorun çıkmamaktadır.

2.1.3. IMF Politikalarının Eleştirisi

1980'lerle birlikte GOÜ'lerde meydana gelen borç krizi ve GOÜ'lerin borç krizi yönetimi için IMF ile yaptıkları anlaşmalar nedeniyle uyguladıkları ekonomik düzenlemelerin sonuçları dolayısıyla IMF politikaları ciddi eleştirilere tabii tutulmuştur. Çünkü 1980'li yılların IMF ile anlaşmaya varan ülkelerin ekonomik yönetimi IMF ile yapılan anlaşmalarca şekillenmektedir ve bu ülkelerin ekonomik performansları hiç iç açıcı olmamıştır.

“Przeworski ve Vreeland (2000)’ın 135 ülkeyi ve 1951-1990 dönemini kapsayan çalışmasında IMF programı uygulamayan ülkelere büyümenin

daha hızlı olduğu, ekonomik güçlüklerle karşı kaşıya kalan ülkelerin IMF programı uyguladıkları sürece büyümenin düştüğü ve program terk edildiğı zaman da kayıpları telafi edecek kazançları elde edemedikleri sonucuna” varılmaktadır (Doğruel ve Doğruel,2006: 34-35). Bryan ve Schaefer (2001) ise 1965-1995 arası IMF ile ilişkide olan 89 ülkeyi incelemiş ve ülkelerin çoğunda, büyüme bazında, IMF politikalarının başarısız kaldığını belirlemiştir.

Genel olarak IMF’ye bağımlılık biçiminde uygulanan politikalara temel üç eleştiri yöneltilmiştir. Bu eleştiriler:

- “Hızlı deregölasyon ve liberalizasyon tavsiyesi”,
- “Ulusal politika yapıcılara çok az alan bırakması” ve
- “Genişleyen uzlaşının oluşturduğu programların borcu hafifletmek yönünde etkisiz kaldığı” (Akyüz,2006: 17) şeklindedir.

Temel eleştirilerin mantığı ise şöyle oluşturulmaktadır; hızlı deregölasyon ve liberalleşme yönündeki politik uygula(t)malar GOÜ’nün dış ticarete, pozitif (yüksek teknolojik gelişmişlik düzeyi gibi) faktörlerin yokluğunda olumsuz etkilenmesine sebep olabilir. Çünkü dış ticarete liberalleşen ülke, ‘sanayileşmiş’ ülkelerin sahip olduğı üretim avantajlarından yararlanamayacak, böylece ülkenin üretim maliyetleri diğer ülkeye göre daha yüksek olacak, rekabet gücü azalacaktır. Dış ticaret hadlerinin de GOÜ aleyhinde değişmesi durumunda ülkenin ekonomik durumu daha da kötüleşecektir. Eğer ülke ithalata bağımlı bir üretim desenine sahipse bütün bunların etkisi sanayi üzerinde ciddi oranda hissedilecektir. Bir diğer ifadeyle “yoksul ülkelerdeki hızlı liberalizasyon ithalatı ihracattan daha fazla arttırabilir ve sonuçta dış finansman gerekliliğı önemli biçimde borç yüküyle artabilir” (Akyüz,2006: 25).

Finansal liberalizasyonun etkisi ise sermaye hareketlerinin ekonomiye etkisinde ortaya çıkar. Ülke finansal liberalizasyon ile birlikte dış faktörlerden daha fazla etkilenir konuma gelir. Ani sermaye giriş veya çıkışları ülkenin ödemeler bilançosu dengesinde, cari işlemler dengesi kadar önemli olan

sermaye hesap dengesinde değişikliğe sebep olarak ülkenin ekonomik yapısı üzerinde ciddi baskı yaratabilir. Böylece başlangıç koşulları itibariyle kötü durumda olan ülke kendi pozisyonundan bağımsız oluşan dışsal şoklardan daha fazla etkilenir duruma gelerek ve finansal kırılganlığı artırabilir. Khor (2001) GOÜ'lere yönelen (kamu ve özel sektöre yönelik kredi, portföy yatırımları, doğrudan yabancı sermaye ve bunun çeşitlerini kapsayan her türlü) sermaye akımlarının reel, potansiyel ve davranışsal etkilerini anlamak gerekir uyarısının yanında, sermaye giriş-çıkışları ve artışlarına, volatile potansiyeli ve özellikle rezerv ile ödemeler bilançosu etkilerine bakılması gerektiği uyarısını yapmaktadır.

2.2. DÜNYA BANKASI (DB)

Bretton Woods'un IMF kadar önemli diğer önemli kurumu Dünya Bankası (DB)'dir. Bretton Woods ikizleri olarak anılan IMF ve DB özellikle 1980 sonrası yeni ekonomik düzende, GOÜ'lerin yapısal dönüşümlerinde birlikte hareket etmiş çok etkili olmuşlardır.

2.2.1. Kuruluşu, Yapısı ve İşlevleri

Bankanın kuruluş ismi "Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası"(IBRD) dır ve ilk faaliyetini 1947 yılında gerçekleştirmiştir. IBRD'nin kuruluş amacı, II. Dünya Savaşı sonrasında, savaşın etkisiyle harap olan Avrupa'yı toparlamak, yeniden inşa etmektir. Bir diğer ifadeyle IBRD, savaşın merkez ülkelerde sebep olduğu yıkımı onarmak, ülkeleri yeniden inşa etmek amacıyla kurulmuştur. Bu yeniden inşa, ilk yıllarda kredilerin merkez ülkelerin altyapı yatırımlarına verilmesiyle de somutlaşmıştır. 'Gelişmekte olan' çevre ülkeler, yeniden inşası tamamlanmamış olan gelişmiş ülkelerin zayıf kaldığı bu yıllarda neredeyse hiç dikkate alınmamış, bu ülkelere yönelik kalkınma içerikli bir program veya proje hazırlığı yapılmamıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin banka politikaları açısından pasif kaldığı bu dönem, 1960 yılında yoksulluğu azaltma amacıyla faaliyette bulunacak olan Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)'nin kurulması ve 1968 yılında bankanın başkanlığına Robert McNamara'nın atanmasıyla birlikte son bulmuştur. 1960'larda meydana gelen bankanın yapısındaki bu iki değişiklikle bankanın ilgilendiği ülkeler ve kullanılan dil değişmiştir (Zabcı,2009: 37). IDA'nın kurulması ve McNamara'nın başkanlığı ile birlikte yoksullukla mücadeleye dair yeni bir dil oluşturulmuş ve yoksullukla mücadelede yeni yoksulluk tanımları tedavüle girmiştir. Bunun yanında GOÜ'lerin kalkınmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. McNamara dönemiyle beraber yoksullukla mücadele ve GOÜ'lere yönelik kalkınma çalışmaları bankanın odak noktaları olmuştur.¹⁵

Burada bu iki olay kadar önemli olan bir noktanın daha vurgulanması gereklidir. IDA'nın kurulması ve McNamara'nın bankanın başına getirilmesi, bankanın yönetimi, bankanın politika tasarımı ve yardım ettiği ülkeler bazında değişiklik yaratmada çok etkili olmakla beraber, Avrupa'nın yeniden inşasını tamamlanmış olması da bankanın anlayışındaki bu değişikliğe etkiye bulunmuştur. Avrupa'nın yeniden inşasının tamamlanmasıyla birlikte, Avrupa ülkelerine zor durumda yardım etmek üzere kurulan banka (IBRD) kuruluş misyonunu yerine getirmiştir. Bunun üzerine yeni bir misyona ihtiyaç duyulmuştur. Bu misyon belirtilen iki önemli olayın yardımıyla, düşük gelirli ülkelere yönelik politika tasarımı ve kaynakların bu ülkeler için kullanılması olarak belirlenmiştir.

Bu dönemde Banka'nın temel sorunu geride kalan ülkelerin kalkınması olarak görülmüştür. Banka'nın kalkınma amaçlı politikalarında ise, ülkelerin güçlü olmayan ekonomik yapısı nedeniyle devlete önemli görevler verilmiştir. Devlet, düşük gelirli ülkelere kalkınma için kullanılabilecek ekonomik bir araç olarak görülmüş ve devletin etkin pozisyonda bulunduğu bir kalkınma

¹⁵ Burada parantez açarak 1966 yılında Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Çözüm Merkezi'nin (ICSID) de bankanın kurumlarına eklendiği belirtilmelidir. Ayrıca 1988 yılında bankanın kurumlarına son olarak Çok Taraflı Yatırım Kurumu (MIGA) eklenmiştir.

anlayışı ortaya çıkmıştır. Ancak McNamara yönetiminde işlerlik kazanan devlete yönelik bu stratejik anlayış 1980'lerdeki borç krizi sonucunda ortadan kalkmıştır (Zabcı,2009: 41). McNamara dönemi 1981 itibariyle kapanmış ve başkanlığa Reagan tarafından, Bank of America'nın başkanı olan Alden W. Clausen atanmıştır (Zabcı,2009: 40). Başkanlıkta yaşanan yönetim devri ve Latin Amerika'da ortaya çıkan borç krizi sonrasında banka McNamara anlayışından tamamen kopmuştur.

Yeni dönemde DB yapısal uyarlama adı altında ekonomini yeniden düzenlenmesine ağırlık verirken, borçların ödenmesini de dikkate almıştır. Dünya Bankasına göre önerilen yapısal uyarlamalar ülkenin kalkınabilmesi için gerekli olan düzenlemelerdir. Diğer yandan krediler verilirken IMF ve Dünya Bankası genellikle birlikte hareket etme eğilimindedirler. Örneğin DB'nin Yapısal Uyarlama Kredileri sadece IMF onaylarsa verilmektedir. Bu nedenle IMF şartlarının ülke tarafından kabul edilmesi gerekmektedir (Zabcı,2009: 42). Bu durum kurumların birbirlerine nasıl eklemlendiğini göstermesi açısından önemlidir.

DB kaynaklarının kullanımı da 1990'larla birlikte değişmiştir. 1979-1983 arası banka borç kaynaklarının sadece %9'u yapısal uyarlama kredisi olarak kullanılırken bu oran 1990'ların sonuna doğru, borçlu ülkelerin yapısal reformlarını gerçekleştirmesine yönelik olarak %90'a varmıştır (Nafziger,2006: 677).

2.3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (DTÖ)

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ekonomisinde Breton Woods kurumları kadar önemlidir ve onları uluslararası ticaret alanında tamamlayan bir kurumdur ve uluslararası ticaretin düzenlenmesi görevini üstlenmiştir. Ülkelere yaptırım gücü olan bu kurum ülkenin kalkınma politikasını etkileyebilmektedir. Çünkü uluslararası ticarete ilişkin kararlar DTÖ tarafından verilmekte ve ülkenin kalkınma

politikası içerisinde yer alan dış ticaretteki uygulamaları büyük ölçüde DTÖ'nün uluslararası ticarete ilişkin kararlarınca şekillenmektedir.

2.3.1. Kuruluşu, Yapısı ve İşlevleri

23 ülkenin katılımıyla 1947 yılında imzalanan GATT, uluslararası ticareti, DTÖ öncesi dönemde kurumsal olmayan biçimde yönetmiş olan anlaşmadır ve Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO) kurulmasına kadar kullanılması amacıyla, geçici bir anlaşma olarak tasarlanmıştır (Hayırsever Topçu,2008: 231-232). Ancak ITO'nun kurulamaması nedeniyle, DTÖ'nün kurulduğu 1995 yılına kadar dünya ticaretini biçimlendiren anlaşma olmuştur.

Uluslararası ticareti biçimlendirmek amacıyla anlaşmalar halinde işleyen GATT'ın ve uluslararası ticareti kurumsal olarak yöneten DTÖ'nün amacı uluslararası ticaretin liberalleştirilmesidir. Dış ticarete ulusal müdahalelerin kaldırılması yönünde kademe kademe ilerleyen düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemeler Raundlar halinde görüşülerek yürürlüğe girmiştir (Hayırsever Topçu,2008: 232).

İlk Raund 1947 yılında Cenevre'de yapılmıştır ve içeriği uluslararası ticaretteki tarifelerin indirilmesidir. Daha sonraki bütün Raundlarda da tarifeyle ilişkin düzenlemeler yer almıştır. GATT, Uruguay Raund sonrasında yerini DTÖ'ye bırakmıştır ve DTÖ, uluslararası ticarete müdahale alanını GATT'a göre daha geniş biçimde tanımlamıştır. GATT sadece mal ticaretine yönelik düzenlemeleri içermekteyken, DTÖ mal ticaretinin yanında hizmet ticaretini ve entelektüel mülkiyete dair düzenlemeleri de müdahale alanına eklemiştir (Hayırsever Topçu,2008: 235). Her Raund bir öncekinin serbestleşmeye ilişkin kararlarının serbestleşme yönünde daha fazla geliştirilmesiyle oluşmuştur.¹⁶ Tarifelere yönelik düzenlemeler biçiminde işleyen ticaretin liberalleşmesi, daha sonra anti-damping, tarife dışı engeller, fikri mülkiyet hakları gibi konuları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Tablo 2'de

¹⁶ 1999 yılında yapılan Seattle-Milenium Raund başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

GATT'ın kuruluşundan DTÖ'nün bugünkü yapısına kadar yapılan bütün Raundlar verilmektedir.

Tablo 2: GATT ve DTÖ Ticaret Raundları

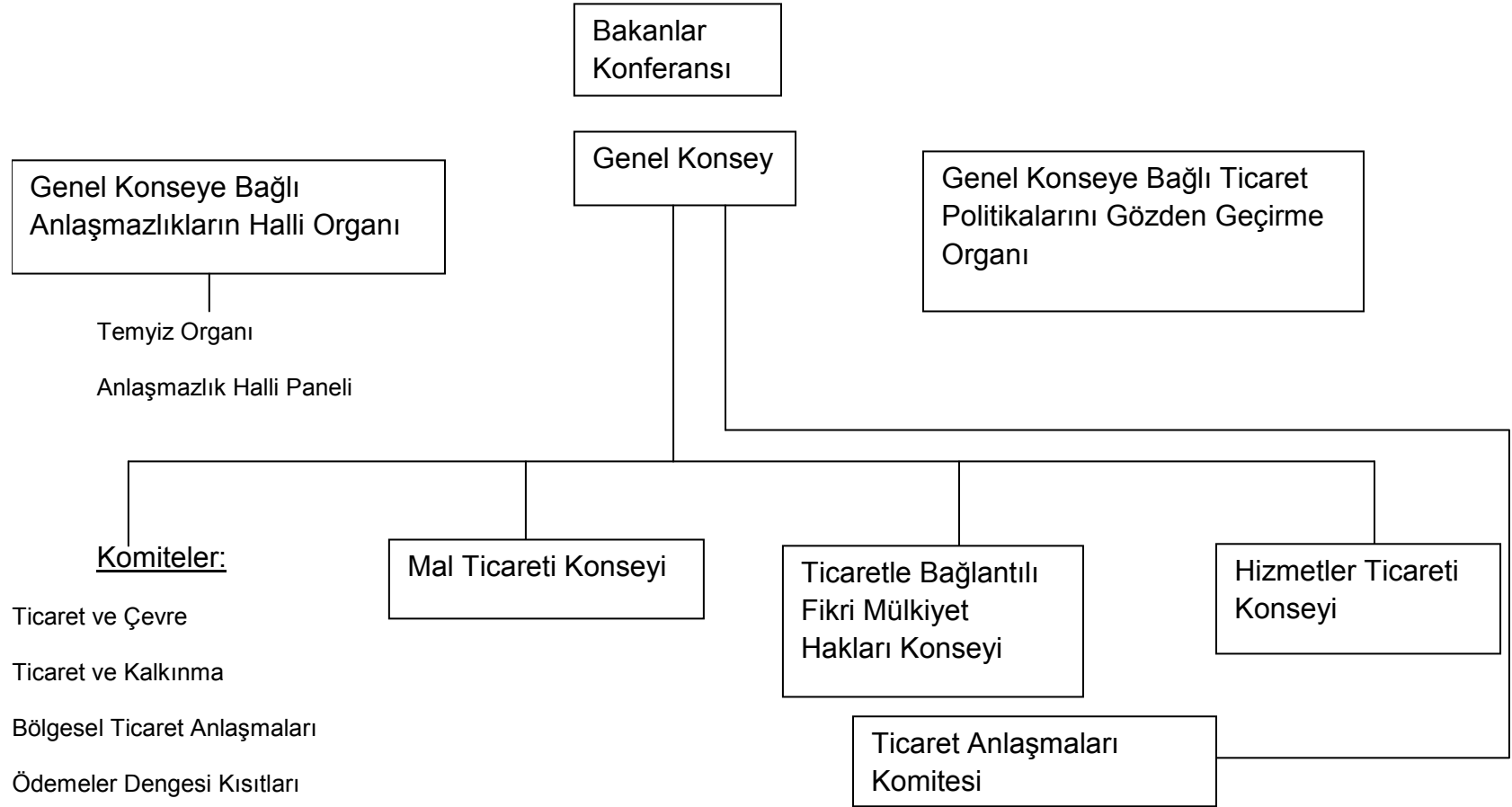
Tarih	Raund	Ülke Sayısı	Kapsanan Konular	Sonuçlar
Nisan 1947	Cenevre	23	Tarifeler	GATT'ın imzalanması; Gümrük ayrıcalıkları (10 milyar dolarlık ticaret hacmini etkileyen 45.000 gümrük ayrıcalığı)
Nisan 1949	Annecy	13	Tarifeler	Gümrük ayrıcalıkları (5000 ilave ayrıcalık)
1951	Torquay	38	Tarifeler	Gümrük ayrıcalıkları (8700 ilave ayrıcalık); 1948 tarife düzeylerinde %25 azalma
1955-1956	Cenevre II	26	Tarifeler	Gümrük ayrıcalıkları (Toplamı 2,5 milyar \$)
1960-1961	Dillion	26	Tarifeler	Gümrük ayrıcalıkları (Toplamı 4,9 milyar \$)
1964-1967	Kennedy	62	Tarifeler, Anti-damping	Gümrük ayrıcalıkları (Toplamı 40 milyar \$)
1973-1979	Tokyo	102	Tarifeler, Tarife dışı tedbirler, "çerçeve" anlaşmalar	Gümrük ayrıcalıkları (Toplamı 300 milyar \$'dan fazla), anti-damping hükümleri, devlet ihaleleri, hükümet satın almaları anlaşması, devlet desteklerinin kaldırılması
1986-1994	Uruguay	123	Tarifeler, Tarife dışı tedbirler, Kurallar, Hizmetler, Fikri mülkiyet, Anlaşmazlık çözümü, Tekstil, Tarım, DTÖ'nün kurulması	DTÖ'nün kurulması, ticaret müzakereleri alanının genişlemesi, tarımsal sübvansiyonlarda önemli kesintiler (yaklaşık %40) ve gelişmekte olan ülkelerin tekstil ve giyim ürünlerine tam erişime izin veren anlaşma, fikri mülkiyet haklarının genişlemesi
Kasım 1999	Seattle-Milenium		Tarifeler, Tarım, Tarife dışı tedbirler, Sübvansiyonlar,	Bu raund girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır

			Yatırımlar, Elektronik ticaret, Serbest orman kesimi, Rekabet, Hizmetler, Hükümet satın almaları, Telif ve patentler	
Kasım 2001	Doha- Kalkınma	141	Tarifeler, Tarım, Tarife dışı tedbirler, Sübvansiyonlar, Hizmetler, İşgücü standartları, Çevre, Rekabet, Yatırımlar, Şeffaflık, Elektronik ticaret, Telif ve patentler	Bu raund henüz tamamlanmamıştır

Kaynak: Hayırsever Topçu (2008: 232-233)

DTÖ'nün yapısı da denetim ve yaptırım mekanizmasını içerecek biçimde dizayn edilmiştir. DTÖ'nün, Bakanlar Konferansı, Genel Konsey, Konseyler, Komiteler, Sekretarya ve Bütçe'den oluşan bir yapısı vardır. DTÖ'nün yönetim yapısı şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: DTÖ'nün Yönetim Yapısı

Kaynak: Cohn (2008: 210)

Görüldüğü gibi DTÖ'nün en yüksek karar alma mekanizması Bakanlar Konferansıdır ve bu konferans Uruguay Raund sonrasında her iki yılda bir toplanmaktadır. Genel konsey ise Bakanlar Konferansını tamamlayan ve Bakanlar Konferansının toplanmadığı zamanlarda yönetimi sağlayan organdır. DTÖ Genel Konseye bağlı Konsey ve komitelerle uluslararası ticarete müdahale etmektedir.

DTÖ'ye ticaret politikaları dolayısıyla eleştiriler yöneltilmektedir. DTÖ kurallarının, kapsamındaki genişlik ve bağlayıcılık özelliği nedeniyle GOÜ'lerin gelişme potansiyellerini olumsuz etkileyebileceğini belirtilmektedir (Akyüz,2005a). Çünkü GOÜ'lerin rekabetçi firmaları daha da dinamikleştirecek şekilde destekleme, yüksek katma değerli sektörler uygun bebek endüstri desteği, olgun firmalara veya gelişmiş ülkelere karşı korumaya yönelik uygulayabileceği etkin endüstriyel politikalar DTÖ kurallarınca engellemektedir. Halbuki bütün gelişmiş ülkeler sanayileşmelerinin çeşitli aşamalarında korumacı politika uygulamışlardır (Akyüz 2005a, Chang 2004, Chang 2005, Chang ve Grabel 2005). Yeni dünya ekonomik düzeninde ticaretin serbestleşmesi, rekabetin artırılması önerilmektedir. Ancak bu GÜ'lerle aynı ekonomik gelişmişlik düzeyinde olmayan GOÜ'ler için bu, bağımlı bir ekonomi yapıya sahip olmaları nedeniyle, işsizlik, endüstrisizleşme, dış açığın büyümesi anlamına gelebilir (Akyüz,2005b: 13).¹

Genel olarak, uluslararası ekonomik kurumlar olan IMF, DB ve DTÖ özellikle 1980 sonrasında, ulusal ekonomi politikalarında belirleyici aktör konumuna gelmişlerdir (Şenses,2004: 17). IMF ve Dünya Bankası ülkelere birebir anlaşmalarla hareket ederken, DTÖ genel anlaşmalarla ilişki kurmaktadır. Aralarında bir görev paylaşımı olmakla beraber amaç bakımından bir uyum söz konusudur. Her üç kurum da ülkelerin

¹ Yeni dünya ekonomi düzeninde hem devletin rolü hem de sanayileşme stratejilerinin dışsal ve içsel koşullarla ilişkisine dair birçok çalışma yapılmıştır. Örnek olarak Lall 2005, Amsden 2005, Kumar 2005, Gallagher 2005 ve Ocampo 2006 verilebilir.

liberalleşmesine odaklı ekonomi politikalarını önermektedirler. Ayrıca her üç kurumun politikalarını belirleyenler büyük oranda GÜ'lerdir. Bu üç kurum, ulusal kalkınma politikalarının uygulama sınırlarını uluslararası kurallarla çizen kurumlardır (Şenses,2004: 49).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI EKONOMİ POLİTİKALARI: WASHINGTON VE POST WASHINGTON UZLAŞISI

1980 sonrası uluslararası kurumların önerdiği politikalar genel olarak Washington Uzlaşısı adı altında tanımlanmıştır. On madde halinde tanımlanan Uzlaşıda, uluslararası kurumlarca uygulanan politika önerileri sistematik bir biçimde sunulmaktadır. Washington Uzlaşısı'nın uygulanmasıyla ekonomide beklenen sonuçların ortaya çıkmaması nedeniyle 1990'ların sonunda yeni ekonomi politikaları ortaya çıkmış ve Post-Washington Uzlaşısı olarak adlandırılmıştır.

Tez açısından Washington Uzlaşısı ve sonraki dönemde onun yerini alan Post-Washington Uzlaşısı'nın ele alınması, uluslararası kurumların ekonomilere bakış açısını ve önerdiği politikaların niteliksel açıklamasını yapabilmek için önemlidir. Bu nedenle bu bölümde Washington Uzlaşısı ve Post-Washington Uzlaşısı, eleştiriler de dikkate alarak incelenecektir.

3.1. WASHINGTON UZLAŞISI

Dünya ekonomi sistemi için 1980 sonrası dönem, IMF-DB-DTÖ'nün uzlaşısı ile oluşturulmuş politikaların, uygulamayan ülkelere önerildiği ve bu ülkelerde de önermelere yönelik düzenlemelerin yapıldığı, uluslararası ekonomik sistemde dönüşümü ifade etmektedir. Bu dönüşümün ekonomi politik araçlar bütününe "Washington Uzlaşısı" adı verilmiştir. Washington Uzlaşısı olarak adlandırılan ekonomi politik önermeler bütünü, nedensel açıklamaya dayalı ve sistematik biçimde ilk Williamson (1990)'da işlenmiştir. Williamson'ın çalışması sonrası genel kabul gören Washington Uzlaşısı ismi ise, Bretton Woods kurumları ve ABD Hazinesi'nin mutabakatında oluşan ekonomi politik önermeler bütünü olması sebebiyle verilmiştir. Her ne kadar

Washington Uzlaşısı'nın tanımlayıcısı olan Williamson (2003) çalışmasında, 1990 yılında yayınlanan çalışmasında sadece Latin Amerika da uygulanan politikalar üzerine bir yorumlama yaptığını belirtse de, Gore (2000: 790)'un da belirttiği gibi, esasında bir paradigma öne sürmüştür ve Washington Uzlaşısı bir ekonomi paradigması olmuştur.

Williamson'ın tanımladığı Washington Uzlaşısında on tane ekonomi politikası yer almaktadır. Aşağıda Washington Uzlaşısı'nın ekonomi politik önermeleri ve bu önermelerin nedenselliği Williamson (1990) çalışmasındaki açıklamalara bağlı kalarak maddeler halinde özetlenmektedir.

Mali Açık: Washington Uzlaşısı oluşturan kurumlar, bir başka ifadeyle “Washington mali disipline inanır”. Devlet mali disiplini sağlayacak biçimde hareket etmelidir.

Kamu Harcaması Düzenlenmesi: Mali disiplinin sağlanması amacıyla “kamu açığının azaltılması ihtiyacı doğduğunda, ya gelirlerin artırılması ya da harcamaların kısılması seçenekleri gündeme gelecektir. Reagan yönetimi ve ‘arz yanlı’ görüşün belirleyici olduğu Washington’da, harcamaları azaltmak vergi gelirlerini artırmaya tercih edilir”. Bu nedenle kamu açığını azaltmak için kamu harcamalarında kesinti yapılmalıdır.

Vergi Reformu: “Mali açığın çözümüne yönelik olarak, vergi gelirini artırmak kamu harcamalarını azaltmaya alternatiftir”. Arz yanlı görüşün etkisiyle Washington için kural, “vergi tabanının genişletilmesi ve marjinal vergi oranlarının yenilenmesidir”.

Faiz Oranı: “Washington’da faiz oranı düzeyine ilişkin iki temel kural söz konusudur. Birincisi piyasanın etkin işlediği varsayımı ile hareket ederek oluşturulmuş olan faiz oranının piyasada belirlenmesi gerekliliğidir. Bu durum bürokrat müdahalesiyle oluşacak yanlış yönlendirmeyi önler. Diğerisi ise reel faiz oranının sermaye akışını cesaretlendirmek ve tasarruf artışı sağlayabilmek için pozitif olmasıdır”.

Döviz Kuru: Piyasaya güven temelinde inşa edilen Washington Uzlaşısı, “faiz oranı gibi döviz kurunun da piyasa güçlerince belirlenmesi veya makroekonomik nesnel özelliklere göre kuralla uygulanmasını önerir”. Ayrıca Washington, içe dönük korumacı ekonomi politikasının verimsiz olduğunu savunur. Bundan dolayı dışa dönük ekonomi politikasını önerir. “Rekabetçi reel döviz kuru ise ‘dışa dönük’ ekonomi politikasının birinci önemli aracıdır”.

Ticaret Politikası: “Dışa dönük ekonomi politikasının ikinci önemli aracı ise ithalat liberalizasyonudur. Washington’a göre rekabetçi fiyatlardaki ithal mal girişine izin vermek, dış rekabete karşı yurtiçi sanayiye koruyan verimsiz ekonomi politikasına karşı uygulanması gereken bir ekonomi politikasıdır”. “Ayrıca yurtiçi ekonomiyi geliştirmek için de gereklidir”.

Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY): Washington’da “dış finansal akım liberalizasyonu yüksek önceliğe sahip değildir”. Ancak “yapılacak olan yatırım, sermaye gereksinimini karşılayabilir”. Ayrıca “beceri ve know-how sağlayabileceği gibi yurtiçi piyasa ve/veya yeni ihracat alanları için gerekli malları üretebilir”. Bu nedenle DYY’ye yönelik engellerin kaldırılması ekonomi performansına olumlu etkide bulunur.

Özelleştirme: Mali disiplin ve piyasaya güven Washington için çok önemli belirleyicilerdir. Ülkedeki borç durumu kontrol edilmelidir. Borcun ödenmesine yönelik olarak para politikası araçları kullanılabilir. Ancak bu durum parasal baskıya sebep olur. Bu ekonomi politikasına alternatif olarak, “borcun ödenmesine yönelik kaynak yaratmak amacıyla devlete ait işletmelerin yabancı firmalara satılması gerçekleştirildiği zaman ise parasal baskı oluşmaz”. Bu bağlamda kamu girişimleri özelleştirilmelidir. Ayrıca Washington’a göre sonuçta ekonomide devletin ağırlığının azaltılıp piyasanın güçlendirilmesi nedeniyle de bu politika gerekli bir politikadır. Çünkü piyasadaki rekabeti ve dolayısıyla etkinliği artırır.

Deregülasyon: Piyasaya güven ile oluşan rekabetçi yapının, etkinliği ve verimliliği artırdığı varsayımına dayanır. Bu varsayım gereği rekabeti

artıracak düzenlemeler yapılmalıdır. “Rekabeti sağlamanın bir başka yolu deregülasyondur”. Yani devletin ekonomideki düzenlemelerinin ortadan kaldırılmasıdır.

Mülkiyet Hakları: Kapitalist sistemin temsilcisi olarak Washington, kapitalist sistemin işleyişi için temel önemde olan mülkiyet haklarının güvenliğini önemser. Bu nedenle mülkiyet haklarının güvenliği sağlanmalıdır.

Washington Uzlaşısı olarak isimlendirilen ekonomi politik önermeler bütünü, yukarıda sıralanan on önermeden oluşmaktadır. Görülmektedir ki, bu önermelerin savunulmasında kullanılan temel iki a priori varsayım vardır:

1. Piyasa mükemmel işler. Ekonomideki etkinliğin ve verimliliğin artırılması için piyasa olabildiğince genişletilmelidir.

2. Bürokrasi ekonomide etkinsizliğe yol açacak müdahalelerde bulunabilir. Yani devlet etkinsizliğe yol açar. Bu nedenle devlet küçültülmelidir.

3.2. WASHINGTON UZLAŞISINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Yukarıda ana hatları belirtilen bu ekonomi politikaları 1980’lerden itibaren bazı ülkelerde uygulanmıştır. Bu uygulamalara dair en iyi örnek bazı Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye’dir. Bu ülkeler uzlaşının önerdiği ekonomi politikaları en istikrarlı uygulayan ülkelerdir. Ancak bu uygulama ekonomik olarak, Washington Uzlaşısı’nın vaat ettiği istikrarlı bir gelişme seyrine yol açmamıştır. 1980’ler Washington Uzlaşısı programını uygulayan Latin Amerika ülkeleri için sonuç tam anlamıyla çöküş olmuştur. Bununla birlikte Doğu Asya ülkeleri, 1980’li yıllar boyunca istikrarlı bir büyüme oranına sahip olmuş ve çok başarılı bir ekonomi performans göstermiştir. Ekonomik büyüme sağlamanın yanında enflasyon ve işsizlik oranları azalmıştır.

Washington Uzlaşısı’na uyan Latin Amerika’daki küçülme ve uymayan Doğu Asya’daki istikrarlı büyüme, Washington Uzlaşısı ekonomik

programının işlerliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Böylece değişmez doğru olarak kabul edilen “etkin olmayan” devlet ve “etkin” piyasa varsayımları eleştirilmeye başlanmıştır.

Washington Uzlaşısı paradigmasına karşı önemli eleştirilerden biri Dünya Bankası’nın (DB) 1993 yılında yayınladığı rapordur. Varsayımlardan biri olan küçük devletin ekonomi için iyi olduğu savı, DB’nin 1993 yılında yayınladığı “Doğu Asya Mucizesi” adlı rapor ile üzerinde yeniden düşünülmesi gereken bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Doğu Asya’nın dikkat çeken ekonomik performansında devlet önemli bir rol üstlenmiştir. Raporda da devletin makroekonomik yönetimdeki alışılmışın dışındaki başarısı ve gelişmedeki yardımcı pozisyonu kabul edilmiştir (WB,1993: 5).

Dünya Bankası raporundan önce de bazı çalışmalar [Wade (1990) ve Amsden (1989,1990)] devletin ekonomideki aktif ve etkin rolüne dikkat çekmişlerdir. Devlet ve piyasanın ekonomide birbirini tamamlayıcı özelliğe sahip olduğunu, piyasaya devlet müdahalesinin gerekli olduğunu çeşitli açılardan savunmuşlardır. Devletin etkinliğini Johnson “kalkınmacı devlet”, Amsden “disipline edilmiş piyasa” ve Wade “yönlendirilmiş piyasa” (Akt. Weiss-Hobson,1999: 174) kavramlarıyla açıklamışlardır.

Devlet-piyasa karşıtlığına yöneltlen bu eleştirilerin yanında piyasaların mükemmel işlemeyebileceği, asimetrik enformasyonun varlığına dair çalışmalar Washington Uzlaşısı’nın piyasaya dair varsayımına eleştiriler yönetilmesine de sebep olmuştur. Buna göre piyasalarda enformasyon akışı simetrik olarak sağlanmayabilir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde, enformasyondaki bu akış bozukluğu piyasanın etkin işlemlerini önleyebilir. Bu eleştiriler ekonomi yönetiminde yeni bir paradigmanın oluşturulma gerekliliğini ortaya koymuştur.

3.3. POST-WASHINGTON UZLAŞISI

Devletin ekonomideki konumu ve piyasaya yöneltilen eleştiriler Washington Uzlaşısı'nın yeniden düzenlenmesine sebep olmuş, bu yeniden düzenlenmeye Post-Washington Uzlaşısı adı verilmiştir. Yeni ekonomi politikaları olarak Post Washington Uzlaşısı, devletin işlevsel pozisyonunda Washington Uzlaşısı'na göre bir değişiklik anlamına gelmektedir.

Post-Washington Uzlaşısı adı altındaki yeni ekonomi politikaları düzenlemeleri, Washington uzlaşısı öncesi döneme geri dönüş anlamına gelmemektedir. Daha çok Washington Uzlaşısı öncesi dönem ile Washington Uzlaşısı dönemi ekonomi politikalarının, eklenen yeni araçların da olduğu bir çeşit sentezidir. Washington Uzlaşısı öncesi- Washington Uzlaşısı- Post-Washington Uzlaşısı dönemlerinin devlete yükledikleri ekonomideki görevlerle açıklanabilir.

Washington Uzlaşısı öncesi durumda devlet, ekonomide hem üretici hem de düzenleyici aktör olarak bulunmaktaydı. Üretici olarak mal ve işgücü piyasalarında önemli bir aktör olarak bulunurken, düzenleyici olarak piyasanın işleyişine müdahale etmekteydi. Hem üretici hem de düzenleyici pozisyonu nedeniyle devlet kalkınmayı kontrol eden ve yönlendiren bir yapıya sahipti. Devletin ekonomideki etkin pozisyonuna ilişkin bu anlayış, bir dönem Washington kurumlarında bile geçerli olmuştur¹⁸. Daha önce açıklandığı gibi Washington Uzlaşısı'nda bu durum ortadan kalkmıştır.

İkinci jenerasyon Washington reformları olarak da adlandırılan bu yeniden düzenleme (Washington Uzlaşısı'nın restorasyonu), esas olarak Stiglitz (1998a) tarafından sistematik olarak sunulmuştur. Post-Washington Uzlaşısı, Washington Uzlaşısı'nın "küçük devlet iyi devlettir" yaklaşımına

¹⁸ Örneğin Mc Namara yönetimindeki DB böyle bir anlayışla ekonomi politikası üretmiştir. Mc Namara'ya göre devlet, kalkınmada anahtar bir rol oynamaktaydı (Wayenberge,2009: 312). Çünkü kalkınma, iktisadi büyümenin niceliksel sınırlarının ötesinde bir bütün olarak görülmekte idi. Bu nedenle Mc Namara dönemindeki DB, devlet tarafından kontrol edilen ekonomi uygulamalarını uygulamaya çalışmıştır.

ihtiyatlı bir itirazdır. Stiglitz'in öncülüğünü yaptığı Post-Washington Uzlaşısında devlete yüklenen tamamlayıcı görev, düzenleyici olarak ekonomide bulunması şeklindedir. Çünkü Post-Washington Uzlaşısı'nda piyasa ekonomi için hala önceliklidir. Yani Post-Washington Uzlaşısı'nda da serbest ekonomi ve ağırlıklı olarak piyasa güçlerince işletilen bir ekonomi tercih edilmekte, ama aynı zamanda piyasanın 'sorunları' nedeniyle de, devlet piyasanın rakibi değil tamamlayıcısı olarak görülmektedir (Öniş ve Şenses,2009: 364). Stiglitz (1998a: 2), devletin mal üretiminden vazgeçmesini, bu alanı özel sektöre bırakması gerektiğini belirtmiştir. Stiglitz devletin düzenleyici rolüne önem vermiş, devletin görev alanı sınırlarını belirlemiştir; devlet düzenleyici olarak ekonomide bulunmalıdır.

Post-Washington Uzlaşısı'nın devlete yüklediği temel görevlerinden biri finansal alandaki düzenlemedir. Devlet, finansal düzenlemenin gerçekleştirilmesi hususlarında aktif olarak bulunmalıdır (Stiglitz,1998a: 15). Yeni söylemde devlet sadece (Stiglitz'in aksak piyasalar vurgusu dahilinde) piyasaya yardımcı olacaktır. Yani piyasaya (aksaklığı olsa dahi) güven Post-Washington Uzlaşısında da devam etmektedir.

Ayrıca Stiglitz, Washington Uzlaşısı'nın araç ve hedeflerinin genişletilmesi gerektiğini de belirtmektedir. Post-Washington Uzlaşısı'nda sadece GSYH artışının (ekonomik büyümenin) hedef olmaması, bunun yanında eğitim ve sağlığı da içeren yaşam standartlarının da hedefe dahil edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Stiglitz,1998a: 31-32). Sürdürülebilir kalkınma, eşit (adil) kalkınma, demokratik kalkınma gibi kavramlar da ekonomi politik hedeflerin tanımlanmasına eklenen yeni kavramlar olarak kullanılmaktadır.

Öniş ve Şenses (2009: 364-366), Post-Washington Uzlaşısı ile Washington Uzlaşısı arasındaki en önemli farklılığın devletin ekonomide belirli bir düzeye kadar gerekli görülmesi (eğitim ve teknolojik gelişmenin desteklenmesi, eşitlik ve yoksulluğu azaltacak biçimde ekonomide faaliyette

bulunması) olduğunu söylemektedirler. Diğer yandan yazarlara göre finansal regülasyona yer verilmesi diğer bir önemli farklılık olarak ortaya çıkmaktadır.

Post-Washington Uzlaşısı'nın, Washington Uzlaşısına yaptığı eklemeleri Rodrik, Öniş ve Şenses (2009)'dan farklı olarak tablo 3'de görüldüğü gibi tanımlamıştır.

Tablo 3: Washington ve Post-Washington Uzlaşısı

Orjinal Washington Uzlaşısı	Genişletilmiş (Augmented) Washington Uzlaşısı
Mali Disiplin	İyi Yönetişim(Corporate governance)
Kamu Harcamalarının Yeniden Düzenlenmesi	Yolsuzluk Karşıtlığı
Vergi Reformu	İşgücü Piyasalarının Esnekleştirilmesi
Faiz Oranı Liberalizasyonu	DTÖ Kurallarına Bağlılığın Sağlanması
Birleşik ve Rekabetçi Döviz Kurları	Uluslararası Finans Kurumlarına ve Standartlarına Bağlılığın Sağlanması
Ticaret Liberalizasyonu	İhtiyatlı Sermaye Hesabı Açıklığı
DYY'ye Yönelik Engellerin Kaldırılması	Arada Kalmayan (serbest) Bir Döviz Kuru Rejimi
Özelleştirme	Bağımsız Merkez Bankası/Enflasyon Hedeflemesi
Deregülasyon	Sosyal Güvenlik Ağları
Mülkiyet Hakları Güvencesi	Yoksulluğun Azaltılması

Kaynak: Rodrik D. (2004: 20) ve Rodrik D. (2006: 978)

Tablo 3'de görüldüğü gibi, Post-Washington Uzlaşısı, Washington Uzlaşısı'na birkaç hususta önemli ilaveler yapmıştır. “Devletsiz ekonomi” yönetimi anlayışından “devlet ile ekonomi” yönetimi anlayışına geçilmiştir.

Ekonomide salt büyüme oranına (niceliksel belirleyicilere) odaklanılmaması gerektiği, yoksulluk ve gelir dağılımı gibi niteliksel belirleyicilerin de ülke için önemli olduğu düşüncesiyle, yoksulluğun azaltılması da uzlaşının yapısına eklenmiştir. Ayrıca şeffaflık, yolsuzluk karşıtlığı gibi politikaları ekonomi yönetiminde öne çıkarmıştır.

3.4. POST-WASHINGTON UZLAŞISI'NA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Post-Washington Uzlaşısı'nda hedefler artırılmakta ve piyasa işleyişindeki aksaklıklara karşı devlete görev verilmektedir. Ancak Post-Washington Uzlaşısı'na da bazı eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştiriler beş başlık altında toplanabilir.

1)Yurtiçindeki ekonomik yapıya müdahale konusunda öneriler sunan Post-Washington Uzlaşısı, dünya iktisadi sisteminin yeniden düzenlenmesine ilişkin herhangi bir öneri sunmamaktadır (Şenses ve Öniş,2009: 370-371). Washington kurumlarının ülke ekonomilerine müdahalede kullandıkları ekonomi politikası araçları, ülkeler arası gelişmişlik düzeyi farkı dolayısıyla yaşanabilecek olan bağımlılık ilişkileri ve eşitsiz ticari faaliyetler Post-Washington Uzlaşısı'nın gündeminde yoktur (Şenses ve Öniş,2009: 371). Hatta DTÖ'nün etkinliğini daha da artırarak, eşitsiz koşullardaki oluşan serbest ticareti yaygınlaştırmaya çalışmaktadır denilebilir. DTÖ kuralları ve mülkiyet haklarının birbirini tamamlayıcılığı ile fikri mülkiyet haklarının korunması yönünde baskı oluşturabilir. Bu ise merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının daha da artmasına sebep olabilir

2)Washington Uzlaşısı'ndaki, deregülasyona ek olarak işgücü piyasalarında esnekliğin artırılması ve üretimde devletin olmaması yönündeki politik önermesi, emeğin iş güvenliği üzerinde olumsuz etkide bulunabilir. Çünkü böylece üretim faaliyetinin özel sektöre bırakılmış olmasıyla birlikte emek üzerine baskı oluşabilir.

3) Bazı eleştirilere göre devletin ekonomide bir aktör olarak yer alması yeterli değildir. Washington Uzlaşısı döneminde devletin güçsüzleştirilmesi ve devlet müdahalesi kavramının aşınması (Şenses ve Öniş,2009: 371) devletin etkinliği önünde bir engeldir. Mali disiplin dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesi sınırlı kalmaktadır. Bu ise ekonomide kamu yatırım eksikliği, eğitim, altyapı yetersizliği sebebiyle özel sektörün verimliliğini düşüren etkiye bulunabilir. Bu nedenle sınırlı devletin büyüme ve verimliliği artıracağı kesin olarak söylenememektedir (Boyer,1996: 105).

4)Yoksulluk ve gelir eşitsizliği ülkenin makroekonomik göstergelerindeki performansı ile ilişkili olduğu kadar sosyal devlet ile de ilişkilidir. Devlet yoksullukla mücadelede, ucuz ve kaliteli mal üreterek düşük gelir guruplarını desteklemelidir. Yani devlet yoksullukla mücadele için ekonomide üretici olarak bulunmalı, mal ve hizmet üretimine katılmalıdır. Ancak Washington Uzlaşısı gibi Post-Washington Uzlaşısı da devletin üretici pozisyonunda bulunmaması gerektiğini söylemektedir. Bu nedenle yoksullukla mücadele hedefi ekonomi politik önermesiyle tutarsızlık göstermektedir (Şenses ve Öniş,2009: 371-372).

5)Bağımsız Merkez Bankası para ve maliye politikasının eşgüdümünü engelleyebilir. Hesap vermekle sorumlu olan hükümetin para politikası araçlarını kullanmasını engelleyerek hareket kabiliyetini azaltabilir. Herhangi bir hesap verme sorumluluğu olmayan teknokratlarca yönetilen para politikası araçları ekonomik yönetimde hükümetin ekonomi politikası hedeflerini kısıtlayabilir.

Post-Washington Uzlaşısı'na dair üzerinde durulması gereken son nokta, ekonomik yönetimdeki "KURUL"ların etkinliğinin artmasıdır. Bu durum Post-Washington Uzlaşısı ile 2000'li yıllarla ortaya çıkmış ve seçilmişlerden teknokratlara bir yetki devir olarak işlemeye başlamıştır. Böylece siyasi hesap verme yükümlülüğü olmayan teknokratlar, hesap verme yükümlülüğüne sahip olan seçilmişlerin yerine ekonomi yönetimindeki karar vericiler olmuşlardır.

Kurullar uluslararası kurumların kurallarına uygun olarak, sosyal baskıdan muaf olarak, teknik düzenlemeler yapmaktadırlar. Ülkenin siyasal baskılar dolayısıyla, IMF, DB, DTÖ politikalarının dışına çıkabilme olasılığı, kurul denetimi ile sınırlandırılmaktadır. Yani Post-Washington Uzlaşısı'nın devletin ekonomideki pozisyonun artması olarak görülebilecek uygulamaları, fiili sonuçlar itibariyle görülenin tersi etkilere yol açmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI ÜLKELERİN IMF İLE İLİŞKİSİNE İKİ ÖRNEK: BREZİLYA VE ARJANTİN

IMF'nin ülke ekonomilerine müdahalesi ve bu müdahalenin etkisine dair yorum yapabilmek, ancak 1980 sonrası uygulanan Ortodoks ve heterodoks programların etkilerinin incelenmesiyle mümkün olabilir. IMF'nin kullandığı bu iki program, borç krizini yönetme ve ülkelerin ekonomilerini yeniden düzenleme görevinin içeriği, Brezilya ve Arjantin örnekleri ile incelenecektir. Öncelikle her iki ülkenin IMF ile yapılan anlaşmaları, kaç yıllık olduğu ve anlaşmaların SDR miktarları belirtilerek ülke bazında anlaşmaların desteklediği reformlar sıralanacak, daha sonra bu reformların performansı, uygulama dönemlerindeki makro ekonomik göstergelere bakılarak analiz edilecektir.

4.1.1980 SONRASI BREZİLYA-IMF İLİŞKİLERİ

Brezilya'da diğer GOÜ'ler gibi 1973 sonrası kolay borçlanma olanağı ile dış borcunu artırmıştır. Rakamlarla ifade etmek gerekirse 1973'deki net borç büyüme oranı %15,3 iken 1974'de %93,3 olarak gerçekleşmiştir (Coes, 1995: 187). Sürekli artan dış borç altında kolay borç alınabildiği süreçte problem çıkmamış ve borç, borç ile sürdürülebilir olmuştur. Ancak bu döngü 1979'da meydana gelen ikinci petrol şoku ile kırılmıştır ve bu kırılma sonrası 1980'li yıllarda borç krizi olarak adlandırılan döngü başlamıştır.

Borç krizine giren diğer ülkeler gibi Brezilya da krizden kurtulmak için IMF ile ilişkiye girmiştir. Brezilya ile IMF arasındaki 1980 sonrası ilişki fiili olarak 1983 yılındaki genişletilmiş fon olanağı (EFF) ile başlamıştır. 1980 sonrasındaki Brezilya-IMF ilişkisi tablo 4'de kronolojik olarak verilmiştir.

Tablo 4: 1980 Sonrası Brezilya-IMF Anlaşmaları

Anlaşma Türü	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Miktarı (SDR)*	Anlaşma ile Desteklenen Başlıca Reformlar
EFF	1983	1986	4,239	. Yurtiçi kredilerin kısılması, . Vergi kaynaklarının yeniden düzenlenmesi (vergi geliri artırımı ve gelişimi), . Harcama kaynaklarının yeniden düzenlenmesi.
SBA	1988	1990	1,096	. Ekonominin endekslenmemesi (deindexation), . Otomatik ücret endekslemesinin sonlandırılması, . Kamu harcamalarını azaltma.
SBA	1992	1993	1,500	. Federal devlet harcamalarının azaltılması, . Özelleştirmeye ivme kazandırmak, . Yeni vergilerle vergi gelirinin artırılması, . Sıkı para ve maliye politikası.
SBA; SRF	1998	2001	13,025	. Ticaret ve sermaye akışına izin veren liberalizasyonun devamı, . Devlete ait elektrik sektörünün ve kamu bankalarının özelleştirilmesi, . Vergi tabanı genişletilmesi ve vergi farklılıkları ortadan kaldırılması, . Sosyal güvenlik reformu, . Deregülasyon, . Kamu harcamalarında şeffaflığın artırılması.
SBA; SRF	2001	2002	12,144	. Sıkı maliye politikası devamı, . Mali şeffaflığın artırılması, . Şirket yönetimi ve iflasa ilişkin kanunların geliştirilmesi (mali sorumluluk yasası; bütçelemeye ilişkin ana esaslar kanunu;

				yeni iflas kanunu), .Banco do Brasil-Caixa Economica Federal- Banco do Nordeste do Brasil-Banco do Amazonia'nın yeniden yapılanması.
SBA; SRF	2002	2005	27,375	.Sosyal güvenlik reformunun devamı, .Yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi ve iflas yasasının geliştirilmesi, .Konsolide bütçe harcamalarının azaltılması, .Merkez Bankası otonomisi.

*12 Mart 2010 tarihi itibariyle 1SDR=1,53\$

Kaynaklar: Boughton (2001); Reserve Bank of Australia Bulletin June 2004; Moura (1993)

http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/economics/trade_reports/1993/Brazil.html;

http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/economics/trade_reports/1994/Brazil.html;

<http://www4.bcb.gov.br/Pec/Gci/Ingl/Focus/v19991203-IMF%20Agreement.pdf>

<http://www.imf.org/external/np/loi/111398.htm>

<http://www4.bcb.gov.br/Pec/Gci/Ingl/Focus/V20010924-IMF%20SBA.pdf>

<http://www.imf.org/external/np/loi/2001/bra/02/index.htm>

<http://www4.bcb.gov.br/Pec/Gci/Ingl/Focus/V20020913-New%20IMF%20Agreement.pdf>

<http://www.imf.org/external/np/loi/2002/bra/04/index.htm>

http://www.bundesbank.de/download/volkswirtschaft/mba/2000/200009mba_art01_imf.pdf

<http://esri.go.jp/jp/archive/hou/hou020/hou16a-2-2.pdf>

Brezilya 1982 yılında, krizin etkisinden kurtulmak için sübvansiyon, devlet harcamaları ve vergi tabanında değişiklik yapmıştır. Bunlara ek olarak reel ücretlerin de, uluslararası rekabeti artırmak ve enflasyonu düşürmek için

azaltılması gerektiği düşünülmüş, ancak üç aylık program sonucunda enflasyon hedefinin gerçekleşmeyeceği anlaşılmıştır (Boughton,2001: 344).

Bunun sonucunda Brezilya, IMF ile 1983-1986 yılları arasını kapsayan, 4,239 milyon SDR miktarında EFF anlaşması yapmıştır. IMF programının başlıca uygulamaları devalüasyon, vergileri artırılması ve kamu harcamalarının azaltılmasıyla yurtiçi talebin kısılmasına yöneliktir (Baer,1989: 116).

Bu anlaşmayla birlikte hükümet IMF programına uygun düzenlemeler yapmıştır¹⁹. Bunun sonucunda ihracat %7 artarken ithalat 4 milyar dolar düşmüş (Coes,1995: 21) ve dış ticaret fazla vermiştir. Ancak bununla birlikte enflasyonda beklenen gelişme yaşanmamış ve dış borç artmıştır. Esas hedefi enflasyonu kontrol altına almak ve borçlanmayı düşürerek bütçe dengesini sağlamak olan program, enflasyon artışına ve yüksek faiz oranına sebep olması ve bu faiz oranının yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle, uygulama süresi sonlanmadan başarısız olmuştur.

Bu başarısızlıktan sonra Brezilya IMF'siz yıllarda Cruzado Planı²⁰ (1986) ve Bresser Planı'nı²¹ (1987) yürürlüğe koymuştur. İki plan da heterodoks içeriğe sahiptir ve ikisi de başarısız olmuştur. Bu iki planın da başarısız olmasından sonra Brezilya'da, 1988 yılının ortalarına doğru

¹⁹ Cruzeiro'yu %30 devalüe etmiş ve ücretlerin fiyatlara endekslenmesinden vazgeçmiştir

²⁰ Cruzado Planı çerçevesinde yeni para olan 'Cruzado'ya (1Cruzado=1000Cruzeiro) geçilmiş, fiyatlar geçici olarak dondurulmuş, nominal ücretler %15 oranında artırıldıktan sonra bir yıllığına sabitlenmiş, döviz kuru cari düzeyde sabitlenmiş ve maliye politikası değiştirilmemiştir (Martone;1989). Bu (heterodoks) plan da enflasyonda hızlı bir artışa yol açmıştır. Genel fiyat endeksindeki değişme Mayıs 1986 da %1 iken Aralıkta %124,8 ve Şubat 1987'de %296 olarak gerçekleşmiştir (Coes,1995: 195)

²¹ Bu plan fiyat ve ücretlerin üç aylığına dondurulması, sıkı para politikası, döviz kurunda %9,5 devalüasyon (Boughton;2001: 458) ekonomi politikalarını içermektedir. Plan kapsamında uygulanan ücret dondurulması bittikten sonra ücret artışı baskısı oluşmuş ve yine enflasyon artışı gerçekleşmiş ve Martone (1989)'un Cruzado (milyon) cinsinden verdiği rakamlarla toplam kamu borcu 1981'de 8,5 iken 1984'de 330,5'a ve 1987'de 11634,9'a ulaşmıştır.

enflasyon oranları %600'ler civarına yükselmiş, mali açık %7'ye varmış ve IMF ile 1988-1990 dönemini kapsayan bir stand by anlaşması yapılmıştır.²²

Bu yüksek oranlar dolayısıyla yapılan anlaşma (Summer Planı) şok programı niteliğindedir. Politikalar itibariyle Orotodoks (faiz oranlarının artırımı ve kamu harcamalarının azalması) ve Heterodoks (fiyatların dondurulması) programın bir çeşit melezidir. Bu anlaşma dolayısıyla yapılan düzenlemelerin etkisi ise çok yıkıcı olmuştur. 1988 yılı itibariyle %651 olan enflasyon oranı 1989'da %1209'a yükselmiş, bütçe açığı/GSYH 1988'de %4,8 iken 1989'da %6,9 düzeyine varmıştır. Uygulanan planların öngördüğü politikalar sonucunda hem borç miktarı artmış hem de hiperenflasyon oluşmuştur.

Belirtmek gerekir ki, 1983-1988 arası dönem Brezilya'sında Washington Uzlaşısı'na uygun yapısal dönüşüm henüz belirgin değildir. Çünkü uyuma uygun ekonomik ortam oluşmamış, istikrar sağlanamamıştır.

IMF ile yapılan stand by anlaşmasının da olumsuz ekonomik performansla sonuçlanması ile Brezilya'da yeni ve iki parçalı bir plan yürürlüğe girmiştir: Collor I ve Collor II Planı. Bu plan kamu harcamalarına dair bir şok planı biçimindedir ve yapısal reformları da içermektedir²³. Yapısal reformlara dair uygulamaların başlamasıyla beraber, Brezilya ekonomisinde Washington Uzlaşısı temelindeki dönüşüm de belirginleşmiştir. Collor Planı ile birlikte artık, Brezilya'nın ekonomik yapısındaki uygulamalar salt istikrar politikasının gereklilikleri tarafından belirlenmemekte, bu politikalara ek olarak

²² Bu stand by anlaşması esnasında Brezilya yine para değişikliğine gitmiş ve yeni parası 'Cruzado Novo'yu yürürlüğe koymuştur. 1Cruzado Novo=1000 Cruzado

²³ Hükümet harcamalarına bağlı olarak artan iç borç miktarını kısma yönündeki planda, 18 aylığına bankaların 1200\$'ın üzerindeki depozitolarını dondurulması -ki bu likiditenin aniden kısılması anlamına gelmektedir- böylece enflasyon döngüsünün kırılması hedeflenmiştir (Coes,1995: 28). Ayrıca (Mart ayında yapılan) bir kerelik maaş uyumundan sonra fiyatlar ve ücretlerin dondurulması ve sübvansiyon ile mali teşviklerin kaldırılması da planda uygulanan politikalar (Pang,2002: 126). Collor I Planının uygulanması sonucu 1990'ın sonuna doğru enflasyon tekrar artmaya başlamış, bunun üzerine 1991'de Collor II Planı yürürlüğe girmiştir. Collor II Planı ile birlikte üç temel başlıkta yapısal ekonomik reformlara başlanılmıştır. Bunlar, devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi, dış ticaretin liberalizasyonu ve deregülasyondur (Pang,2002: 127). Ticaret politikasında tarife ve tarife dışı engeller azaltılmış, daha dışa açık bir ekonomi politikası uygulanmaya başlanmıştır. Doğrudan ihracat sübvansiyonları ve ihracat düzenlemeleri büyük oranda ortadan kaldırılmış ve özelleştirmeye başlanmıştır.

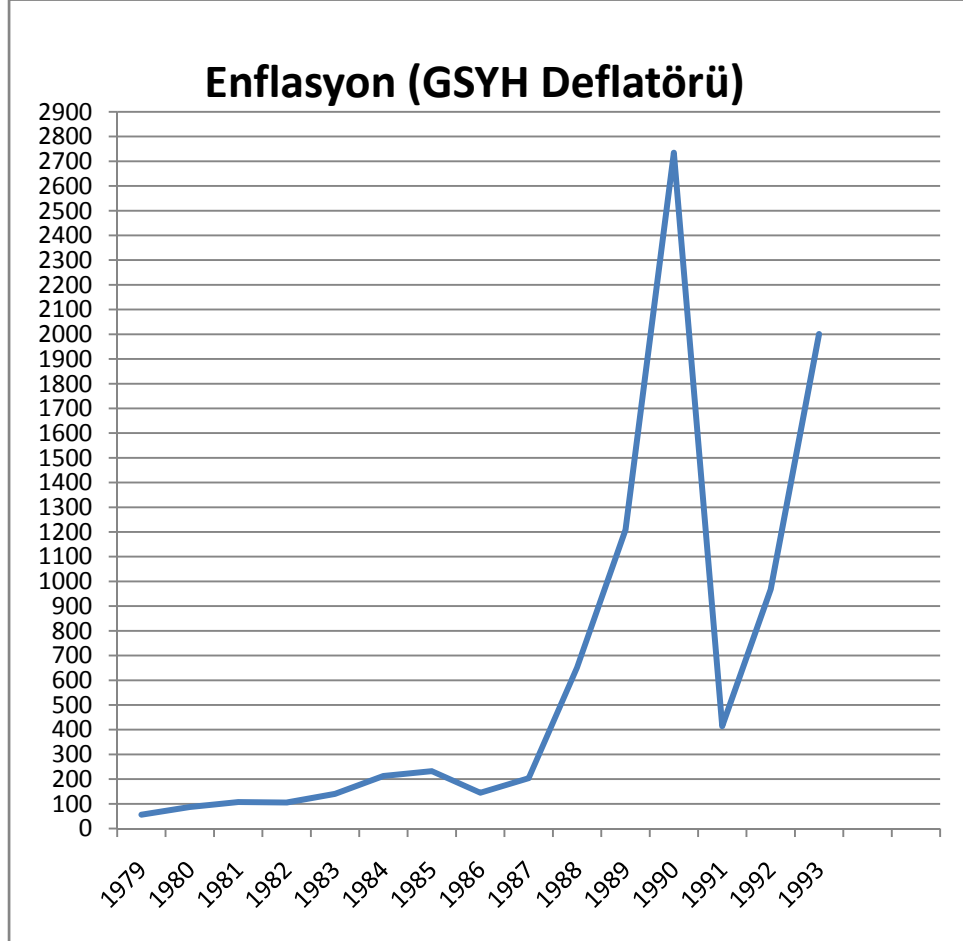
yapısal dönüşümler tarafından da belirlenir olmuştur. Ancak Collor Planı ile birlikte 1990 yılında %2735 düzeyinde gerçekleşen enflasyon oranı 1992 yılında %968'e ulaşmıştır. Enflasyon oranındaki bu yüksek oranların yanında büyüme oranlarında da başarı sağlanamamıştır. 1990 yılı GSYH büyüme oranı -%4, 1992 yılı büyüme oranı ise %0 olarak gerçekleşmiştir.

Bu koşullar altında, Collor Planı'nın ardından, Brezilya IMF ile acil eylem programı niteliğinde bir anlaşma yapmıştır. Sıkı para ve maliye politikası, devlet gelirinin artırılması, harcamalarının kısılması ve özelleştirme anlaşmanın içeriğini oluşturmaktadır. Stand by bağlamında ayrıca kamu sektörü gelirlerinin artırılması, belediye ve devlet borç ödemelerinde gerekli düzenlemelerin yapılması, bankacılıkta düzenleme ve kontrol yapısının güçlendirilmesi ve ulusal özelleştirme programının genişletilerek hızlandırılması konularına da yer verilmiştir.²⁴

1979-1993 yılları arası Brezilya'nın makro ekonomik göstergelerinin genel bir değerlendirmesi yapılırsa; 1979'da %2,8 olan işsizlik oranı 1993'de %6,2'ye ulaşmış, 1979'da %56 olan enflasyon oranı 1993'de %2001 olarak gerçekleşmiştir. 1979-1993 arasındaki Brezilya'nın enflasyon oranı seyri şekil 2'de verilmektedir.

²⁴ 1993 yılında Brezilya bir kez daha para birimini değiştirmiş yeni para birimi 'Cruzeiro Real' olmuştur. 1Cruzeiro Real=1000 Cruzeiro

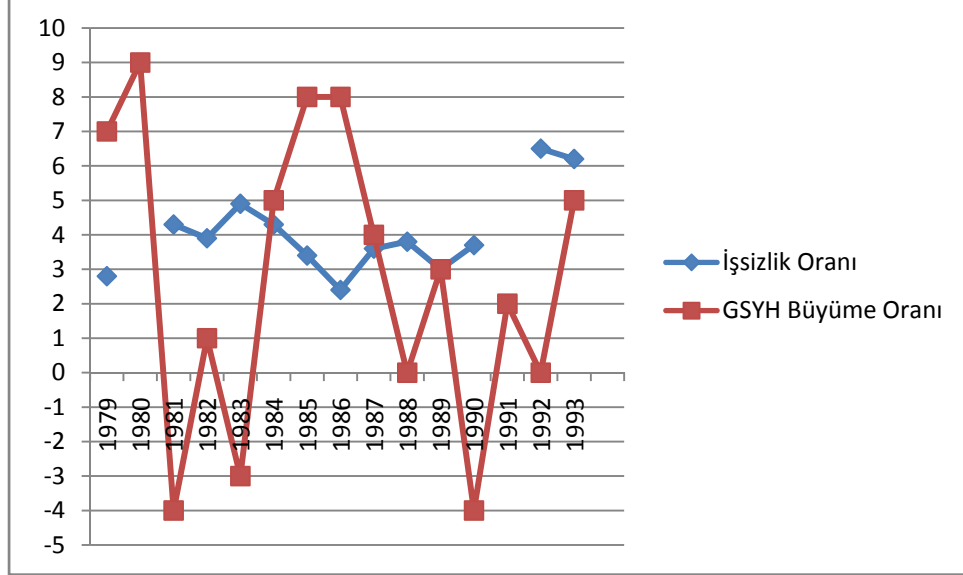
Şekil 2: 1979-1993 Arası Brezilya Enflasyon Oranı (GSYH Deflatörüne Göre)

Kaynak: World Development Indicators Online

1979-1993 arası Brezilya büyüme oranı açısından da istikrarsızdır. Sadece 1983-1987 arası dönemde pozitif büyüme oranları yaşamış (ki bu büyüme oranları da istikrarlı değildir), diğer aralıklarda her pozitif büyümeyi küçülme takip etmiştir. Bunun yanında işsizlik göreceli düşük seviyede kalmış ancak 1980 öncesi döneme göre artmıştır. Brezilya'nın 1979-1993 arası büyüme-işsizlik oranı ilişkisi şekil 3'de verilmektedir.

Şekil 3: 1979-1993 Arası Brezilya GSYH Büyüme Oranı-İşsizlik Oranı İlişkisi

Kaynak: World development Indicators Online, <http://laborsta.ilo.org/STP/guest>

Brezilya'da 1990'lı yıllar esas uyarılma yılları olarak tanımlanabilir. Çünkü bu yıllardaki bütün planlar Washington Uzlaşısı'na uygun olarak biçimlenmiştir. Lora(2001)'nin verdiği rakamlara göre 1985 yılında ortalama %80 olan tarifeler 1993 yılında %14,2'ye düşmüştür. Ayrıca kümülatif olarak özelleştirmenin GSYH'deki payı çok düşük olmakla birlikte (1991'de %0,4 ve 1993'de %0,7) yıllar itibariyle sürekli artmıştır. Ancak 1993 yılı itibariyle Brezilya'da uygulanan IMF programı da enflasyona olumlu etki yapamamıştır²⁵.

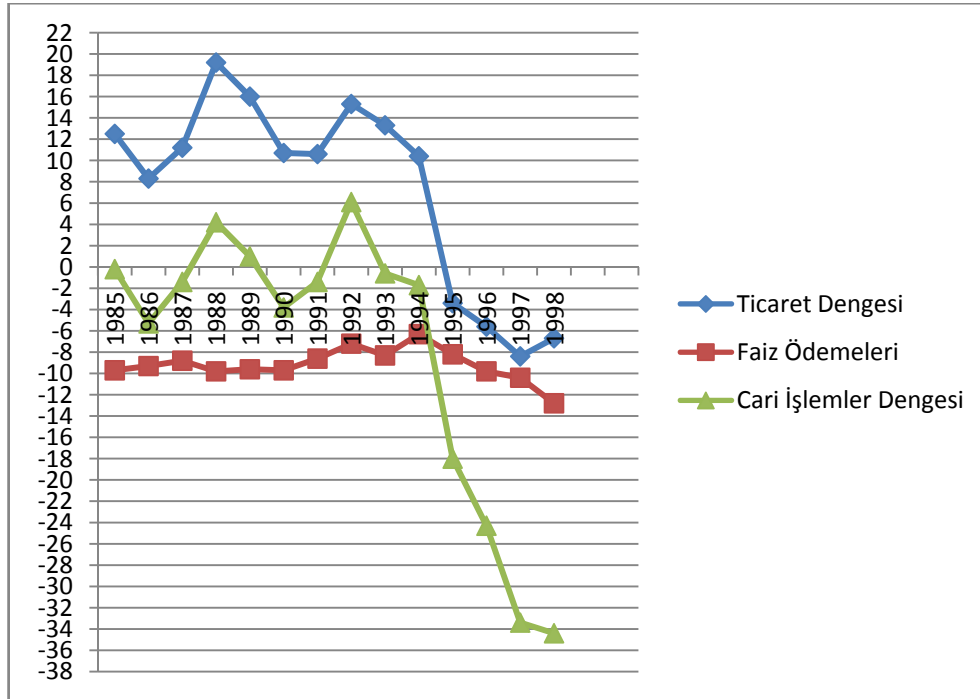
1994 yılında da hiperenflasyon problemiyle karşılaşan Brezilya'da yeni bir plan olarak IMF ile anlaşma yapılmamış olsa da IMF'nin dışarıdan desteklediği, istikrar ve yapısal uyarılma politikalarını içeren Real Planı yürürlüğe girmiştir²⁶. Real planı enflasyon hedefi olarak çok başarılı olmuştur. 1994'de %2252 olan enflasyon oranı 1997'de %8 düzeyinde gerçekleşmiştir.

²⁵ 1992 yılında %968 olan enflasyon oranı 1994'de %2252 düzeyinde gerçekleşmişti

²⁶ Yeni para birimi Real, ABD dolarına sabitlenmiş, ayrıca istikrar politikası ruhuna sahip olarak sıkı para ve maliye politikası, dış ticaret liberalizasyonunun devamı, özelleştirmeler, mali açığı azaltma bu planda yer almıştır (Pang,2002: 143). Bütün bunlarla birlikte dışa açılma ve serbestleşmeye yönelik uygulamalara da devam edilmektedir.

Dolara sabitlenmiş döviz kuru uygulaması enflasyondaki bu başarısının yanında, dış ticareti olumsuz etkilemiştir. Cari işlemler dengesindeki açık sürekli artmış, ticaret dengesinde bozulma yaşanmış, faiz ödemeleri artmıştır. Şekil 4’de 1985-1998 arası bu göstergelerin seyri gösterilmektedir.

Şekil 4: 1985-1998 Arası Brezilya’nın Seçilmiş Makroekonomik Göstergelerinin Seyri (Milyar \$)

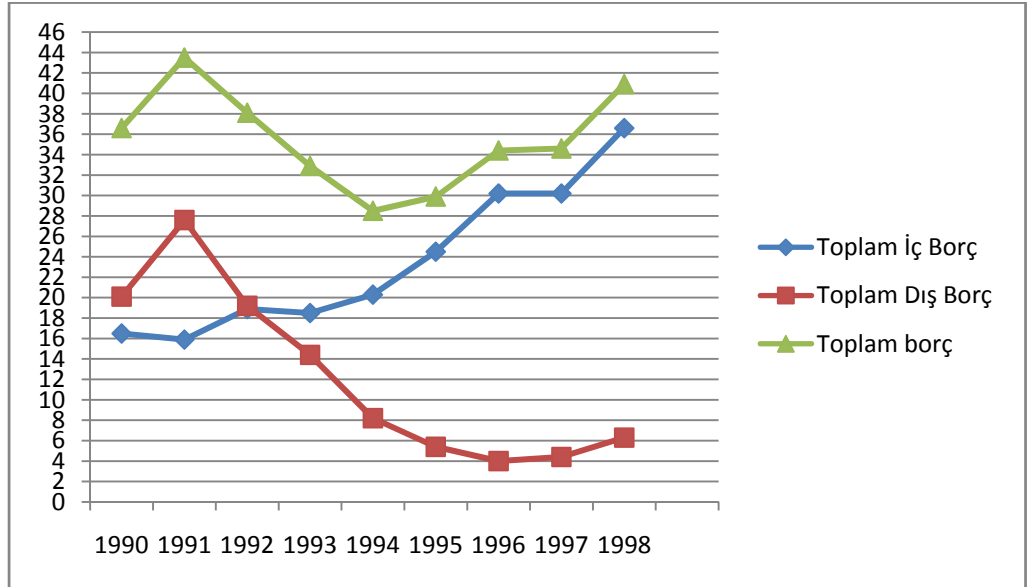
Kaynak: Amann ve Baer (2000)

Grafikten de görülebileceği gibi Brezilya 1994’e kadar dış ticaret fazlası vermenin yanı sıra çok dar bir bantta seyreden cari işlemler fazlası veya açığı vermektedir. Ancak Real Planı ile birlikte ülkenin cari işlemler açığı ve faiz ödemeleri sürekli olarak artmıştır. Yüksek faiz oranı vasıtasıyla ülkeye sermaye girişi yaşanmakta ve bu yolla cari açık finanse edilmektedir. Ancak bu aynı zamanda devletin borç miktarını ve borçlanma maliyetini artırmakta, finansal bağımlılık yaratmaktadır. Brüt dış borç 1996’da 83.98 milyar \$ iken 1997’de 193 ve 1998’de 234 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir (Amann ve Baer,2000: 1814). Bu dönemde kamu sektörünün borçlanma yapısı da

farklılık göstermiştir. Toplam borç içerisinde iç borcun payı artarken dış borç azalmıştır.

Sonuçta Brezilya bu dönemde, borcun finansmanı için daha yüksek orandan borç almak zorunda kalmış (Amann ve Baer,2000: 1811), bağımlılık yaratan politikanın sonucu olarak reel faiz oranı artış meydana gelmiş ve bu durum ekonomik sistemin işleyişi için daha fazla borçlanmaya sebep olmuştur. Şekil 5’de 1990-1998 arasında Brezilya’nın borç kompozisyonunda yaşanan değişim verilmektedir.

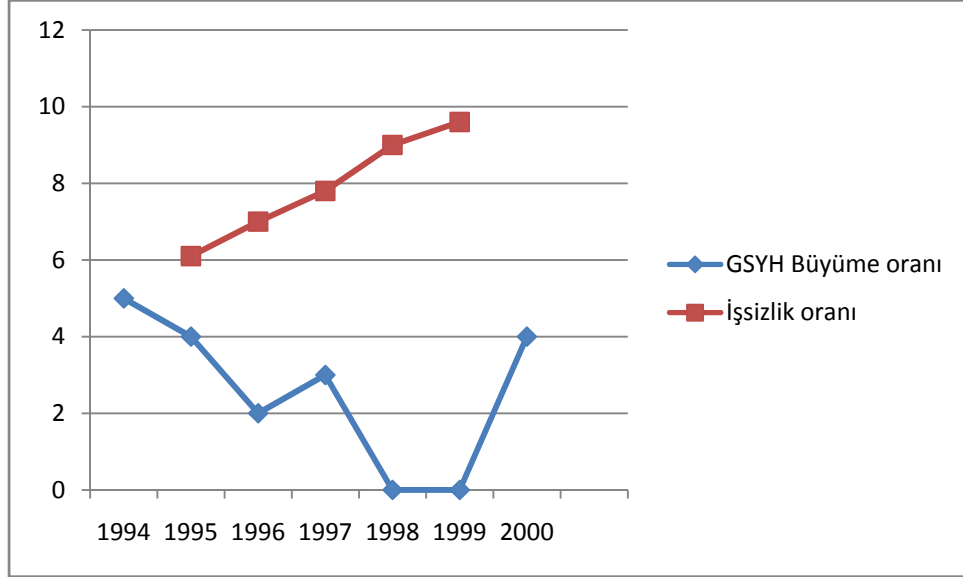
Şekil 5: 1990-1998 Arası Brezilya’da Borç Yapısının Gelişimi (GSYH %’si)

Kaynak: Amann ve Baer (2000)

Bütün bunlarla birlikte Real Planı işsizlik oranının artması ve büyüme oranının düşmesine neden olmuştur. GSYH büyüme oranı seyri ile işsizlik oranının seyrine bakıldığında görülmektedir ki büyüme oranını artsa dahi işsizlik artmaktadır. İşsizlik oranı ile büyüme oranının seyri şekil 6’da gösterilmektedir.

Şekil 6: 1994-2000 Arası Brezilya GSYH Büyüme Oranı-İşsizlik Oranı İlişkisi

Kaynak: World Development Indicators Online ve <http://laborsta.ilo.org/STP/guest>

Enflasyonda ve Washington Uzlaşısı'na uyumda başarılı olan bu plan ekonominin diğer alanlarında başarılı olamamış, finansal bağımlılığı artırıcı reformların yapılıp reel üretimdeki gerekli reformların yapılmamış olması sebebiyle ülkenin dış konjonktürden etkilenme düzeyi artmış ve 1997 Asya krizi, 1998 Rusya krizi sonucu 1999'da Brezilya krize girmiştir. Kriz ile birlikte Brezilya, IMF ile 1998-2001 yılı arasını kapsayan, 'makroekonomik istikrar politikası' adı altında bir stand by anlaşması yapmıştır.

Brezilya Merkez Bankası'nın (2002) istikrar programlarına ilişkin yayınladığı çalışmada belirtildiği gibi bu makroekonomik istikrar programı temel üç ayağa sahiptir. Bunlar mali konsolidasyon programı (mali istikrar programı), enflasyon merkezli para politikası ve ekonomideki yapısal dönüşümün başarılmasıdır. Yapısal dönüşüm ekonominin ilgili alanlarını sağlamlaştırmaya yönelik olarak planlanmış, sağlamlaştırma amacıyla atılacak adımlar ise, mali hesap verilebilirlik kanunu, özelleştirme programının genelleştirilmesi, sosyal güvenlik reformu ve vergi reformu olarak tanımlanmıştır.

Bu bağlamda niyet mektubunda belirtilen ekonomik düzenlemeler şunlardır: kamu mal ve hizmet harcamalarının düşürülmesi; vergilerde düzenlemeler²⁷; özelleştirmelerin devamı; sosyal güvenlik reformu; düşük enflasyon temel hedefine uygun para politikası ve esnek faiz oranı uygulamasının devamı; Mercosul ve bölgesel ticaret ortaklıklarının devamı ve DTÖ'ye uygun ticaret uygulamaları.

Bütün bu düzenlemelere ek olarak faiz dışı fazla hedefi bu plan ile birlikte konulmuş ve 1999 yılı için %3,2, 2000 için %3,5 ve 2001 yılı için %3,6 olarak belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için ise harcamaların kısılıp gelirlerin artırılması öngörülmüştür. Bu programa ilişkin olarak, ekonomi yönetiminde Washington Uzlaşısı etkilerinin devam etmesiyle beraber Post-Washington Uzlaşısı'na yönelik düzenlemelerin de başladığı söylenebilir. Çünkü Post-Washington Uzlaşısı'nın kullandığı kavramlar bu programa dahil edilmiştir.

Makroekonomik istikrar programı olarak adlandırılan bu programın makro ekonomi sonuçları ise başarılı olarak değerlendirilebilecek düzeyde değildir. Tablo 5'de genel makroekonomik göstergeler verilmiştir.

²⁷ finansal işlem vergisi (financial operation tax) nin ve şirket devir vergisi (tax on corporate turnover) nin artırılması, vergi tabanının genişletilmesi ve ulusal bazda KDV yaratılması ile vergi yönetimini kolaylaştırarak vergi farklılıklarının ortadan kaldırılması

Tablo 5: 1997-2001 Arası Brezilya Ekonomisindeki Seçilmiş Makroekonomik Göstergelerindeki Gelişmeler

	1997	1998	1999	2000	2001
GSYH Büyüme Oranı	3	0	0	4	1
Toplam Borç Servisi/İhracat	63	79	118	94	76
İhracat/GSYH	7	7	9	10	12
İthalat/GSYH	9	9	11	12	13

Kaynak: World Development Indicators Online

Makroekonomik istikrar politikasının makroekonomik göstergeler üzerindeki bu etkisi nedeniyle Brezilya IMF ile 2001-2002 arası ek bir stand by anlaşması imzalamıştır. İmzalanan bu yeni stand by anlaşması makroekonomik düzenlemeler itibariyle öncekini destekleyen ve yasal düzenlemelerin devamını sağlamaya yönelik bir içeriğe sahiptir²⁸.

En son olarak Brezilya IMF ile 2002-2005 yılını kapsayan bir stand by anlaşması yapmıştır. Bu anlaşma da önceki düzenlemeleri tamamlayıcı niteliktedir. Stand by anlaşması sonucunda Merkez Bankasında otonomi ve hesap verilebilirliğin gelişimi için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme aynı zamanda Post-Washington Uzlaşısı'na uyumun da artarak devam ettiğini göstermektedir. Vergi cephesinde ise temel federal dolaysız vergisi (COFINS) KDV'ye içerilerek değiştirilmiş, böylece vergi yükü herkese dağıtılarak (vergi tabanı genişletilerek) gelir farklılığından doğan vergi farklılığı azaltılmıştır (Dos Santos, 2005).

²⁸ Burada dikkat çekici olan nokta Brezilya'nın yapısal düzenleme hızıyla orantılı olarak IMF'ye ihtiyacının da artmasıdır. Ülke temel önermelerin gerektirdiklerini yaptığı oranda 'son borç verici merci' olan IMF'den stand by anlaşmaları çerçevesinde daha yüksek tutarlarda kredi kullanmıştır.

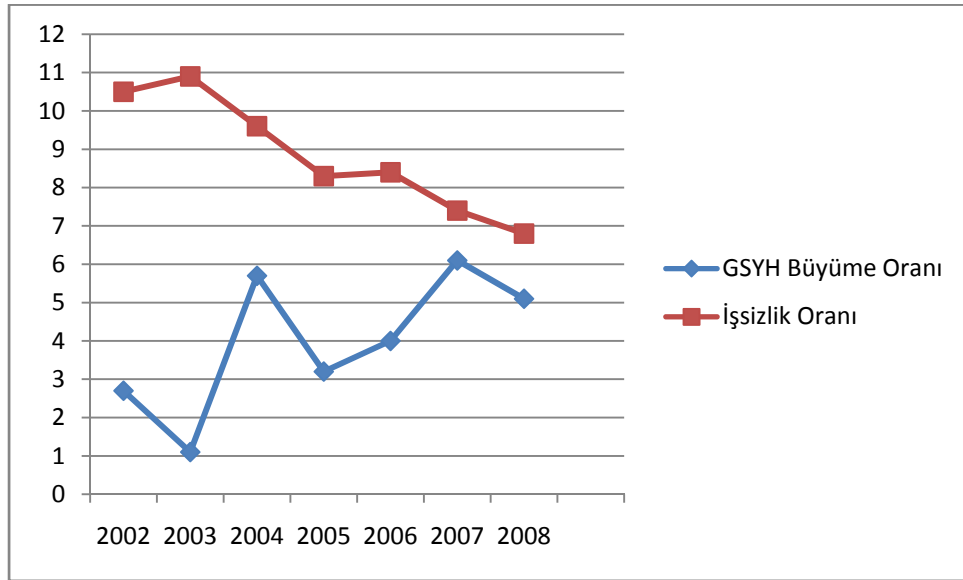
Gelirler ve para politikasındaki bu düzenlemelere ek olarak genel düzenlemeler de söz konusudur. Bu politikalar, kamu harcamalarının kısılması ve gelirlerin artırılmaya çalışılması ile kamu borcunun azaltılması, enflasyon hedefli para politikası, ticarete serbestliğin artırılması olarak özetlenebilir.

Brezilya'nın, IMF ile yaptığı stand by çerçevesinde uygulamaya devam ettiği politikaların büyüme oranına etkisi olumlu sayılabilecek seviyededir. 2002-2005 GSYH büyüme oranı ortalaması %3,2 olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler 2002 yılında açık verse de 2003, 2004 ve 2005 yılları arası fazla vermiştir. Bu olumlu göstergelerin yanında işsizlik oranı yüksektir. ILO rakamlarına göre 2002-2005 yılları arasında işsizlik oranları ortalama %9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Brezilya'da 2002 sonrası ortaya çıkan olumlu makroekonomik göstergelerin, IMF politikaların sonucu olup olmadığı belirlenememektedir. Çünkü 2002 sonrası dönemde IMF ile ilişkiye girmiş olsun ya da olmasın, farklı politikalar uygulasin ya da uygulamasın neredeyse bütün GOÜ'lerde benzer bir ekonomik performans görülmektedir. Yani 2002 sonrası dönemde (2008'e kadar) dünya çapında bir olumlu ekonomik konjonktürün yaşandığı söylenebilir. Bu nedenle IMF politikaları ile birlikte dünya çapındaki bu durumun da dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Brezilya'da cari işlemler hesabı 2002-2007 aralığında fazla vermiş ancak 2007'de kendini hissettirip 2008 ile doruğa çıkan dünya krizi nedeniyle 2008 yılında açık vermiştir. Ticaret dengesinde ise 2002-2008 yılları arasında sürekli fazla vermiştir. Ticaret dengesinde yaşanan bu gelişmenin yanı sıra büyüme oranı ve işsizlik oranı gibi diğer iki makro ekonomik göstergede de gelişme yaşanmıştır. Şekil 7'de görüldüğü gibi büyüme oranı görece olarak istikrarlı bir şekilde artarken işsizlik oranı düşmeye başlamıştır.

Şekil 7: 2002-2008 Arası Brezilya GSYH Büyüme-İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki

Kaynak: <http://www.latin-focus.com/latinfocus/countries/brazil/braeireal.htm>

4.2. 1980 SONRASI ARJANTİN-IMF İLİŞKİLERİ

Arjantin de 1973 şoku ile birlikte ekonomik bir dönüşüm yaşamıştır. Büyüme oranı düşmüş, enflasyon oranı ise artmıştır. Ekonomide istikrarı sağlamaya yönelik adımlar atılmış, enflasyonda düşüş yaşansa da ödemeler dengesi açık vermeye devam etmiş ve açığın finansmanı için ülke borçlanmayı artırmıştır. Borç alabilmek için faiz oranını artırmış, faiz artınca borç maliyeti artmış ve borç maliyeti artınca daha çok borca ihtiyaç duyulur hale gelinmiştir. Arjantin 1980'li yıllara bu koşullar altında girmiştir.

Diğer borç krizine giren ülkeler gibi Arjantin'de, bu durumdan kurtulmak için IMF'ye başvurmuştur. Arjantin ile IMF 1989 ve 1990 yılları dışında sürekli anlaşma yapmıştır. Tablo 6'da kronolojik olarak Arjantin-IMF ilişkisi verilmiştir.

Tablo 6: 1980 Sonrası Arjantin-IMF Anlaşmaları

Anlaşma Tipi	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Miktarı (SDR)	Anlaşma ile Desteklenen Başlıca Reformlar
SBA	1983	1983	2,020	.Vergi kaynaklarının yeniden düzenlenmesi (vergi geliri artırımı ve gelişimi, .Devlet harcamalarını azaltma, .Yurtiçi krediyi daraltma.
SBA	1984	1986	1,694	.Güçlendirilmiş vergi uygulaması (gelir üzerinden alınan verginin ve çalışanların sosyal güvenliğe katkısının artırılması), .Hükümet harcamalarını yeniden tahsis etmek (askeri harcamaları azaltmak, sağlık, barınak ve eğitim harcamalarını artırmak), .Ücret ve fiyat kontrollerini aşamalı olarak azaltmak, .Sıkı para ve maliye politikası.
SBA	1987	1988	1,104	.KDV uygulamasını genişletmek ve vergi uygulamasını güçlendirmek, .Endüstriyel teşvik ve sübvansiyonları kesmek, .Taşımacılık ve telekomünikasyonu özelleştirmek, .Merkez bankasının yapısını değiştirerek uygulamada bağımsızlık kazandırmak, .İthalat tarife, kota ve yasaklarını azaltmak.
SBA	1991	1992	780	.Vergi gelirinin artırılması, .Kamu harcamaların azaltılması ve kamu sektörünü küçültme, .Ekonomiyi dış ticarete açmanın devamı, .Emek piyasasında esneklik.
EFF	1992	1996	4,020	.Kamu sektörünün küçültülmesi, .Ekonomide deregülasyonun devamı, .Sermaye piyasalarını geliştirmek.
SBA	1996	1998	720	.Vergi toplamayı ve denetimini güçlendirmek, .Kamu banka ve girişimlerini özelleştirmek, .Emek piyasasında esnekliğin artırılması, .Sağlık reformu,

				.Emeklilik sisteminin tedricen ulusal hükümete devri.
EFF	1998	2000	2,080	.Sıkı maliye politikasının devamı, .Emek piyasası reformlarının geliştirilmesi, .Vergi sisteminde etkinliğin artırılması, .Kamu harcamalarında şeffaflığı artırmak, .Banco Nation ve Mortgage bankalarının özelleştirilmesi, .Sağlık reformunun devamı.
SBA; SRF	2000	2003	10,586	.Vergi sisteminde farklılıkları ortadan kaldırmak, .Vergi tabanını artırmak, .Hükümet harcamalarını azaltmak, .Emek reformunun geliştirilmesi, .Sosyal güvenlik reformunun devamı.
SBA	2003	2003	2,174	.Merkez bankası otonomisinin güçlendirilmesi, .Kamu mallarının özelleştirilmesinin devamı, .Sağlık, eğitim ve beslenme harcamalarını yeniden düzenleme, .Yurtiçi ve yurtdışı yatırımcının güvenini artıracak yasal düzenleme.
SBA	2003	2006	8,981	.Vergi reformu, .Bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, .Para politikasında hesap verilebilirlik ve bağımsızlığın artırılması, .Kamu hizmeti veren sektörlerde özelleştirme stratejisi ve şirket borçları sorununa karşı etkili yasal ve kurumsal yapı oluşturmak.

Kaynaklar: Eiras ve Schaefer (2001)

<http://www.imf.org/external/np/loi/2003/arg/01/index.htm>

<http://www.imf.org/external/np/loi/2003/arg/03/index.htm>

<http://www.imf.org/external/np/loi/2004/arg/01/index.htm>

<http://www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr2.aspx?memberkey1=30&date1Key=2010-02-08>

1983 ve 1984’de imzalanan stand by anlaşmaları ekonomi politikaları olarak ücret endekslenmesinin devamı, sıkı para ve maliye politikası ile mali açığın azaltılması ve devalüasyonu içermiştir. Stand by anlaşmasınca çatısı oluşturulan istikrar hedefli program, Arjantin’de Austral Planı ile yürürlüğe girmiştir.

Austral Planının birinci evresinde fiyatların dondurulması, önemli oranda ücret artışı, döviz kurunda devalüasyon ve yeni para birimi olan ‘Austral’a²⁹ geçiş söz konusudur. Eğer birinci evre başarılı sonuç verirse planın ikinci evresinde uluslararası ticaretin liberalizasyonu, yurtdışı piyasanın deregülasyonu ve kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi planlanmıştır (Pang,2002: 43-44). Birinci evrede yer alan ekonomi politikalarının uygulandığı dönemde enflasyon oranı düşmüştür. Ancak aynı zamanda ödemeler dengesi kötüleşmiş ve borç servisi yükü giderek ağırlaşarak taşınamaz boyutlara ulaşmıştır (Pang,2002: 44).

Bu koşullar altında 1986-1988 yılları arasında sırasıyla Bahar Planı, Şubat Planı ve Austral II Planı yürürlüğe girmiştir³⁰. Planın uygulandığı 1985-1987 yılları arası seçilmiş temel makro ekonomi göstergelerdeki değişme aşağıdaki tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: 1985-1987 Arası Arjantin Ekonomisindeki Seçilmiş Makroekonomik Göstergelerindeki Gelişme

	1985	1986	1987
GSYH Büyüme Oranı (%)	-8	8	3
İhracat/GSYH	12	8	8
Enflasyon Oranı (GSYH Deflatörü)	624	74	127
Toplam Borç Sevisi	60	83	74

Kaynak: World Development Indicators Online

²⁹ 1Austral=1000 Peso=1.25\$

³⁰ Kısa süreli olan bu planlarda, başlangıçta Austral Planına paralel olarak sabit döviz kuru sistemi altında dizayn edilmiş ve birçok özel sektör fiyatı ile ücretler dondurulmuş, parasal reformlar yapılmıştır (Doğruel ve Doğruel,2006: 90)

Uygulanan planların başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında, 1988 yılında yeni bir plan olarak Primavera Planı yürürlüğe girmiştir³¹. Planın tek olumlu etkisi dış ticarete oluşmuştur; 1988 yılı itibariyle ithalat GSYH'nin %6'si düzeyinde gerçekleşirken ihracat %10 olarak gerçekleşmiştir. Ancak enflasyon oranı 1988 yılı itibariyle %388 düzeyinde büyüme oranı ise -%3 olarak gerçekleşmiş, ülke stagflasyon içerisine girmiştir.

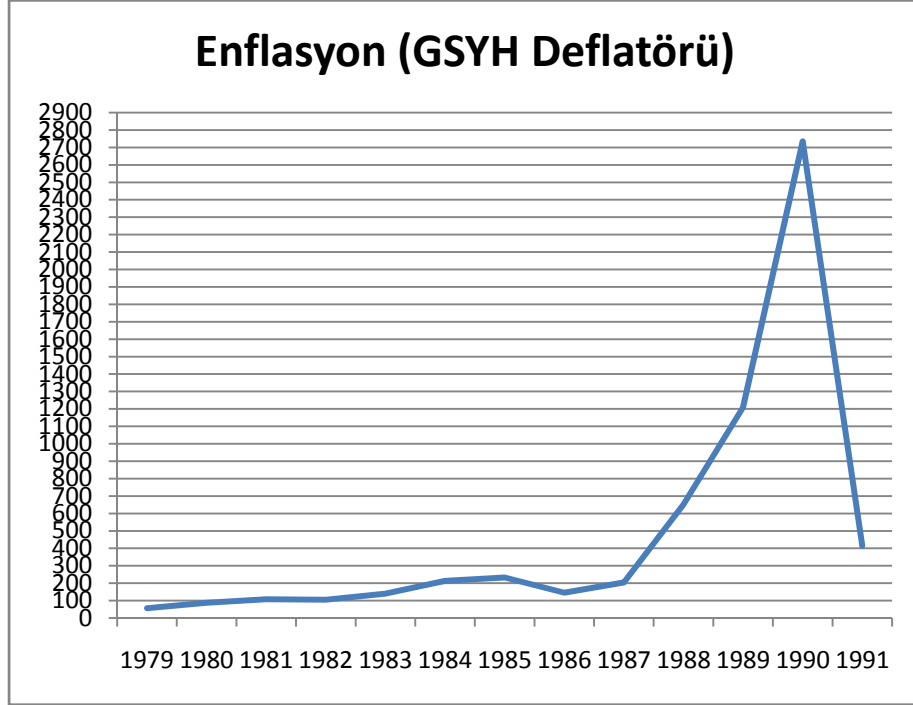
Primavera Planının başarısız olması sonucu hiperenflasyon ortamına giren Arjantin'de BB (Bunge y Born) Planı adlı (heterodoks) yeni bir plan yürürlüğe girmiştir³². Bu planın da uygulandığı dönem itibariyle tek olumlu etkisi dış ticaret üzerinde hissedilmiş ve 1989 yılı itibariyle GSYH büyüme oranı -%7 olarak gerçekleşirken enflasyon %3058 gibi astronomik bir düzeye ulaşmıştır. Arjantin'de BB Planının çökmesinin hemen ertesinde ikili döviz kurundan tek döviz kuruna geçilmesi, bütün fiyat kontrollerinden, ücret ve fiyat dondurmalarından vazgeçme olarak özetlenebilecek yeni uygulamalar yürürlüğe girmiştir. Ancak istikrarsızlık daha sert olarak yaşanmaya devam etmiştir³³ (Pang,2002: 24). Yukarıda da belirtildiği gibi Arjantin 1990 yılına -%7'lik bir ekonomik küçülme ve %3058 gibi bir hiperenflasyon ortamında girmiştir. Şekil 8'de 1979 ile 1991yılları arasında Arjantin'de gerçekleşen enflasyon oranının seyri verilmektedir.

³¹ Plan ihracatçıları destekleyip ithalatı engellemeye dönük döviz kuru politikası olarak ikili döviz kuru uygulamasını, devalüasyonu, kamu hizmetleri fiyatlarının başlangıçta artırılması ve ardından dondurulmasını, fiyat ve ücretlerin dondurulması ve vergi reformu ekonomi politikalarını içermektedir (Conteras,1991: 5).

³² Planda başlangıçta bir devalüasyon öngörülmüştür. Ardından kamu hizmeti fiyatlarının bir kerelik artırılması ve oluşan fiyat düzeyinde fiyatların dondurulması politikası izlenmiştir. Daha sonraki süreçte ise en büyük sanayi girişimleriyle döviz kuru ve kamu hizmeti fiyatları değişmediği sürece fiyatlarını dondurması yönünde anlaşma yapılması planlanmıştır. Ayrıca plan kamu harcamalarını azaltma, kamu teşebbüslerini özelleştirme ve vergi gelirini artırmaya yönelik düzenlemeler de içermektedir (Beckerman,1992: 19).

³³ Tüm bunların ardından BONEX Planı yürürlüğe girmiştir. Plan sonucunda borçların vadesi uzatılmış ve ticari bankalardaki vadeli mevduat ödemeleri askıya alınmıştır.

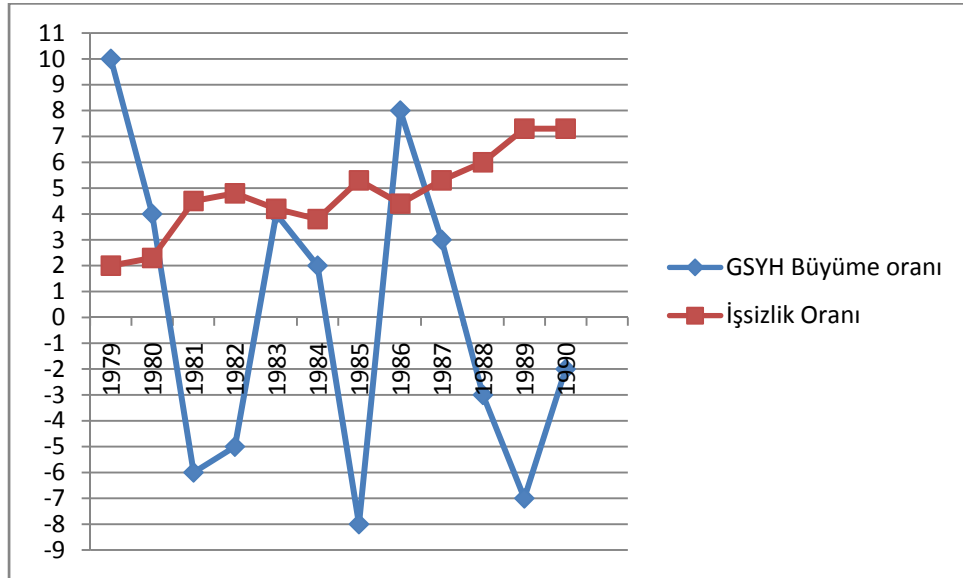
Şekil 8: 1979-1991 Arası Arjantin Enflasyon Oranı (GSYH Deflatörüne göre)

Kaynak: World Development Indicators Online

Enflasyon oranında yaşanan bu hiper artışın yanında büyüme ve işsizlik oranında da kötü bir ekonomik performans sergilenmiştir. Büyüme oranında istikrarsız, işsizlik oranında ise artma yönünde bir istikrar söz konusudur. Büyüme oranı ile işsizlik oranının yıllar içerisindeki seyri Şekil 9'da verilmiştir.

Şekil 9: 1979-1990 Arası Arjantin GSYH Büyüme Oranı-İşsizlik Oranı İlişkisi

Kaynak World Development Indicators Online; <http://laborsta.ilo.org/STP/guest>

1990'a ciddi bir ekonomik küçülme ve hiperenflasyon ortamında giren Arjantin'de bunun üzerine yeni bir plan yürürlüğe girmiştir. 1990'da ilan edilip 1991'de yasalaşan bu programın konvertibilite programı olarak adlandırılmıştır. İçeriğine bakıldığında da görülmektedir ki bu plan, IMF'nin istikrar ve yapısal uyarlama politikalarından oluşmaktadır. Yani IMF ile anlaşmanın olmadığı dönemde yürürlüğe girmekle birlikte, tamamen IMF'ye uygun bir plan olarak tasarlanmıştır. Planın mimarı olan Cavallo, konvertibilite programını dört başlık altında özetlemiştir:

(i)"Dış ticaret ve sermaye işlemlerinin kapsamlı şekilde liberalleştirilmesi,

(ii)Kamu girişimlerinin özelleştirilmesi ve ekonominin deregülasyonu,

(iii)Kamu sektöründeki bürokratik aygıtın azaltılması ve vergi sistemini yeniden yapılandırılması,

(iv)Yeni para sisteminin yaratılması" (Cavallo ve Cavallo,1996: 2).

1991 yılında konvertibilite programının yürürlüğe girmesiyle birlikte Arjantin'de para kurulu uygulamasına geçilmiştir (Yentürk,2005d: 248). Buna göre Arjantin parası ABD dolarına sabitlenmiştir (10000 Austral³⁴=1 ABD\$). Böylece sabit döviz kuruna bağlı olarak hem piyasalarda güvenin sağlanması hedeflenmiş hem de ani değişikliklerin olması engellenmiştir. Ancak bu sistemin doğal bir sonucu paranın aşırı değerlenmesidir. Bu durum dış ticaret dengesine olumsuz etki yapacak ve dış kaynak girişi yaşandığı süreçte işleyebilecektir (Yentürk,2005d: 249). Tablo 8'de dış ticarete ilişkin temel göstergeler verilmektedir.

Tablo 8: 1991-1994 Arası Arjantin Temel Dış Ticaret Göstergeleri

	1991	1992	1993	1994
İhracat/GSYH	8	7	7	8
İthalat/GSYH	6	8	9	11
Cari İşlemler Dengesi (milyar dolar)	-0.4	-6.5	-8.0	-11.1
Dış borç/GSYH	34.5	27.7	30.5	33.3
Borç servis oranı	33.6	27.5	30.9	25.2

Kaynaklar: IMF (2004), World Development Indicators Online

Arjantin ekonomisinde konvertibilite programı ile birlikte 1994 yılına kadar Washington Uzlaşısı'na uygun olacak biçimde deregülasyon, ticaretin liberalizasyonu, özelleştirme, kamunun küçültülmesi ve vergiye dair önemli düzenlemeler yapılmıştır. İhracat vergileri önemli oranda tasfiye edilmiş, gelir ve varlıklar üzerinden alınan vergiler düşürülmüştür. Sanayi desteğine yönelik sübvansiyonlar önemli oranda azaltılmış (WB,1993: 16), 1990'da 64 kamu girişimi özelleştirilmiştir (IMF,2004: 98).

Ekonomide yaşanan bu gelişmeler ve sabit kur rejimine bağlı konvertibilite programı ile birlikte ülke büyüme oranında ve enflasyon oranında önemli başarı elde etmiştir. IMF "Evolution Report" (2004)

³⁴ Konvertibilite planı uygulamaya başladığında 10000 Austral=1\$ olarak tanımlanmış, 1 Ocak 1992'de ise Arjantin para birimi değişikliğine gitmiş ve 10000 Austral=1 Peso olmuştur. Bu nedenle bazı çalışmalarda konvertibilite planına dair 1 Peso= 1\$ eşitliği kullanılmaktadır.

rakamlarına göre 1991-1994 reel GSYH büyüme oranı ortalaması %8,2 ve 1991’de %84 olan enflasyon oranı 1994’de %3,9’e düşmüştür.

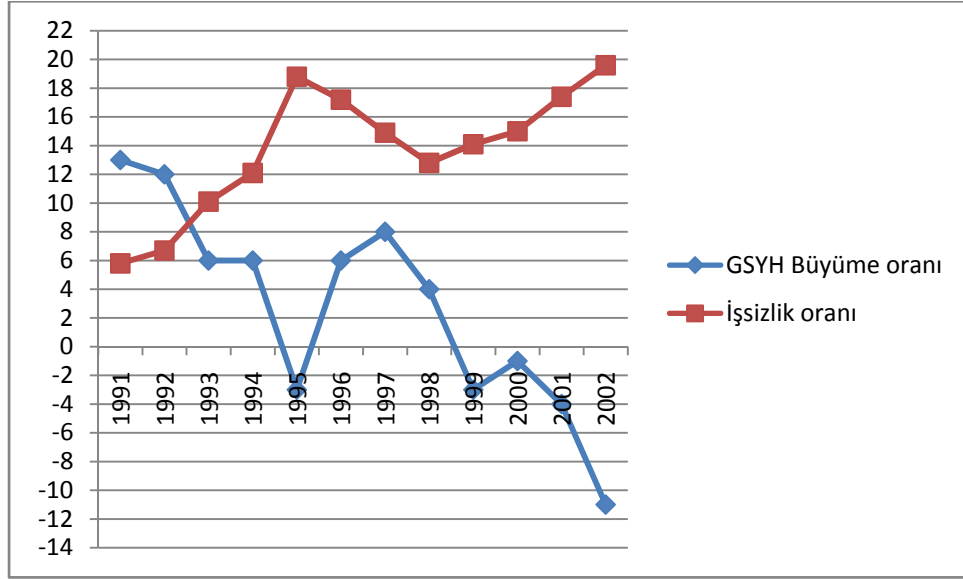
Plan’ın makroekonomik göstergelerdeki bu görece başarısı 1994 krizi ile birlikte bozulmuştur. “Tekila krizi” olarak da adlandırılan Meksika krizi ile 1991-1994 arası dış finansmana bağlı yüksek büyüme oranı yakalayan Arjantin’in büyüme oranı düşmüş, 1995 yılı reel GSYH oranı -%2,8 olarak gerçekleşmiştir. Uygulanan politikaların asıl etkisi işsizlik oranında kendini göstermektedir. ILO’nun rakamlarına göre 1991’de %5,8 olan işsizlik oranı 1995’de %18,8 olarak gerçekleşmiştir.

Bütün bu değişimler ve Meksika krizinden etkilenerek küçülen Arjantin ekonomisi 1995-1998 yılları arasında, uyguladığı politikaları devam ettirme yönünde kararlılık sergilemiş ve IMF ile yaptığı anlaşmalar çerçevesindeki ekonomi politik düzenlemeleri uygulamaya devam etmiştir. Temel ekonomi politikaları devletin küçülmesi, vergi tabanını genişletilmesi ve genelleştirilmesi, ekonominin deregülasyonu ve ticaretin liberalleştirilmesidir. Bunların yanında özelleştirmeler de temel ekonomi politikalarından biri olarak uygulanmaya devam etmiştir.

Arjantin’in 1998 yılına kadar uygulamış olduğu politikalar Washington Uzlaşısı’na uygun olarak devam etmiştir ve bu uygulamalar enflasyonda iyileşme sağlamış olsa da işsizlik azalmayarak “hiperişsizlik” (Pastor ve Wise,1999: 478) halini almış ve ihracat-ithalat dengelerini olumsuz etkilemiştir. Yani istikrar amacıyla uygulanan politikalar sadece enflasyon üzerinde başarılı sonuç vermiştir.

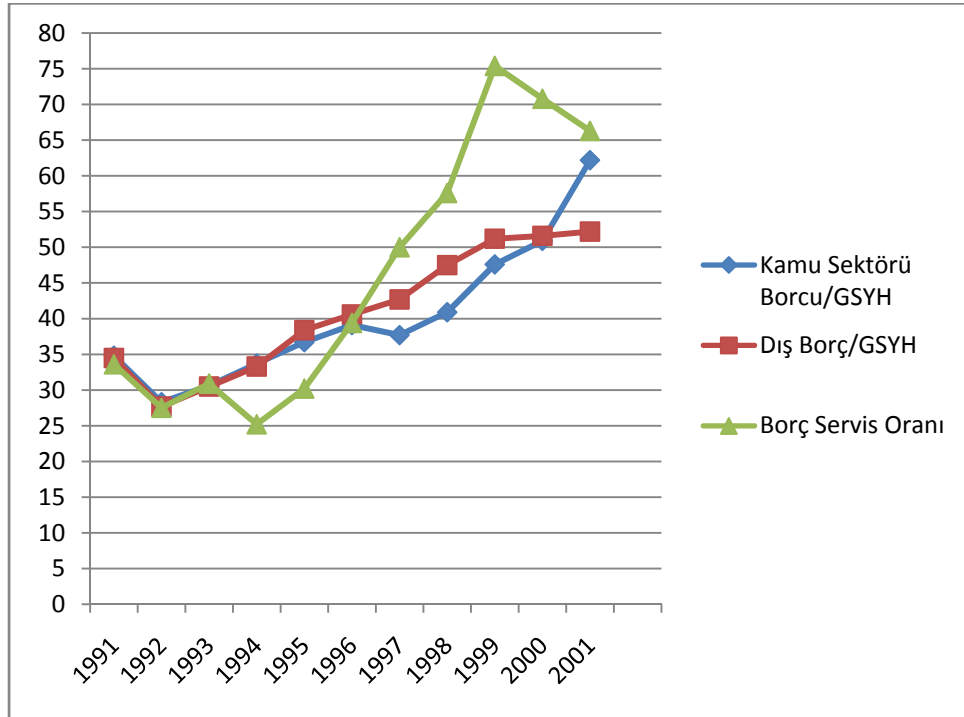
Arjantin, uyguladığı politikalar sonucunda daha fazla öteleyemeyeceği problemlerin patlak vermesi ve dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen krizlerden de etkilenerek 1999 yılı ile birlikte birkaç yıl sürecek bir ekonomik kriz sürecine girmiştir. Şekil 10 yardımıyla Arjantin’in konvertibilite programı sonrası büyüme oranındaki dalgalanmalar ve istikrarlı işsizlik oranı artışı izlenebilir.

Şekil 10: 1991-2002 Arası Arjantin GSYH Büyüme Oranı-İşsizlik Oranı İlişkisi

Kaynak: World Development Indicators Online ve <http://laborsta.ilo.org/STP/guest>

Krizin faturası Brezilya'ya göre daha büyüktür ve çok daha uzun sürmüştür. Ekonomik küçülme, artan işsizlik ve ticaret dengesindeki olumsuz durum 2002 sonuna kadar devam etmiştir. Kamu sektörü borcu/GSYH, Dış Borç/GSYH ve Borç servis oranı sürekli artmıştır. Şekil 11'de Arjantin'in konvertibilite planı sonrasındaki borç oranları seyri verilmektedir.

Şekil 11: 1991-2001 Arası Arjantin Borç Göstergeleri

Kaynak: IMF (2004)

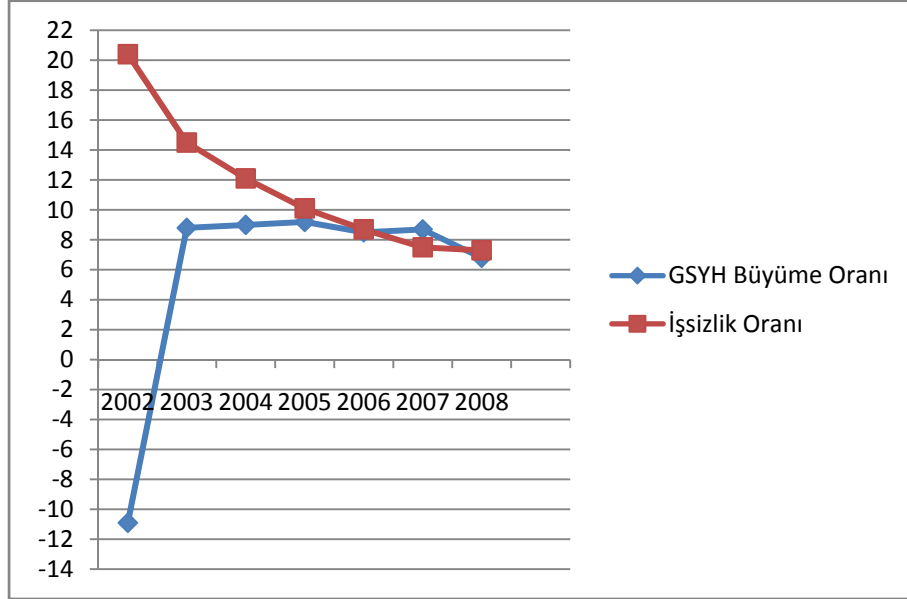
Bu gelişmeler sonrasında Arjantin 2003 yılında IMF ile stand by anlaşması yapmıştır. Yaptığı stand by çerçevesinde yine enflasyon hedefli para politikası ile harcama kısıcılığı (faiz dışı fazla yaratma) ve vergi tabanında değişimi içeren maliye politikası uygulayacağını taahhüt etmiştir. Bankacılığa ilişkin ise bankacılık sektörünün yapısını güçlendirecek yasal reformlar ve merkez bankası otonomisini güçlendirecek düzenlemeler programda yer almaktadır. Stand by anlaşmasındaki Post-Washington Uzlaşısı'nın etkisi çok net bir şekilde görülmektedir.

Arjantin IMF ile süren uzun süreli ilişkiyi 15 Aralık 2005 tarihindeki açıklamasıyla erken bitirmiştir. IMF'ye olan borcunu erken ödeyeceğini ilan etmiş ve stand by anlaşmasının süresi dolmadan IMF ile ilişkisini bitirmiştir.

2002-2008 arası, Brezilya'da belirtildiği gibi, genel olarak gelişmekte olan ülkelerde olumlu ekonomik performansın yaşandığı dönemdir. Arjantin

ekonomisinde de bir toparlanma gözlenmiştir. Şekil 12’de Arjantin’in 2002-2008 yılları arası büyüme ve işsizlik oranına dair performansı verilmektedir

Şekil 12: 2002-2008 Arası Arjantin GSYH Büyüme-İşsizlik Oranı İlişkisi

Kaynak: <http://www.latin-focus.com/latinfocus/countries/argentina/argeireal.htm>

4.3. BREZİLYA VE ARJANTİN İNCELEMELERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

1980 sonrası Arjantin ve Brezilya'nın IMF ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde uyguladıkları ekonomi politikalarının, ülkelerin ekonomilerine yaptığı etkilerin belirlenebilmesi için ülke ekonomileri dönemler halinde incelenmelidir. 1980 sonrası üç ana döneme ayrılabilir:

- (i) İstikrar politikaları yönetimindeki 1980-1990,
- (ii) Yapısal uyarılama ve finansal kriz yönetimindeki 1991-2001,
- (iii) Dünya çapında olumlu ekonomik konjonktür: 2002-2008 arası dönem.

1980-1990 arası dönemin en önemli özellikleri, dönemin borç krizinin etkisiyle başlamış olması ve ülkelerde borç krizinin etkisinden kurtulmak için IMF menşei istikrar politikalarının uygulanmış olmasıdır. Yani dönemin temel belirleyicileri borç krizi ve IMF olmuştur. 1980'lerin başında genel olarak GOÜ (çevre ülke)'lerde yaşanan borç krizi, örnek ülkeler olarak incelenen Brezilya ve Arjantin'de de yaşanmış, yaşanan borç krizi ile birlikte hem Brezilya hem Arjantin IMF ile ilişkiye girmiştir. Bu ilişki IMF'nin ülkeye kredi vermesi ve ülkenin kredibilitesini artırmasıyla beraber IMF menşei istikrar politikalarının ülkelerde uygulanmaya başlaması biçiminde işlemiştir.

IMF menşei istikrar politikalarında ödemeler dengesinin sağlanması, enflasyon oranını düşürülmesi amaçlanmıştır. Ancak amaç olarak belirtilmemekle beraber istikrar politikalarının temelini oluşturan borçların ödenmesinin garanti altına alınması da hedeflenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda IMF, Arjantin ve Brezilya ekonomilerine, çeşitli ekonomi politikaları ile etkide bulunmuştur. Uygulaması salık verilen politikalar, harcamaların kısılması, vergilerin taban genişlemesiyle artırılması, ücret ve fiyat kontrolleri ve enflasyonun parasal bir olgu olduğundan hareketle yurtiçi kredilerin kısılması olarak özetlenebilir. Bu politikalara hem Brezilya hem de Arjantin sadık kalmış, önerilen politikalar uygulanmıştır. Ancak uygulamaların sonuçları ülke ekonomileri için beklenen etkiyi yaratmamıştır. İki ülke de tarihlerinde görmedikleri enflasyon oranlarıyla karşılaşmış, büyüme oranları istikrarsızlaşmış ve ülkelerde ciddi ekonomik daralmalar yaşamıştır. Ülkelere istikrarı sağlamak için önerilen politikalar bizzatıhi istikrarsızlığın sebebi olmuştur.

Uygulanan bu IMF politikalarının ülkeler açısından sonucu şiddetli ekonomik küçülme ve hiperenflasyon olmuştur. Bu politikalar aynı zamanda ekonomi yönetiminde paradigma değişikliğine işaret etmektedir. Lischinsky (2003)'nin de belirttiği gibi istihdam yaratarak büyüme ve kalkınma, gelir dağılımı, temel ihtiyaçların temini ve yoksulluğun azaltılması yerine artık, uyum, istikrar, yapısal değişim ve ekonomiyi olabildiğince açık bir piyasa haline getirmek hedef olmuştur.

Bu döneme ilişkin bir noktanın daha belirtilmesi gerekmektedir. 1980-1990 arası dönemde incelenen iki ülkede Washington Uzlaşısına tam uyum gerçekleş(e)memiştir. Bu dönemde ülkeler yapısal uyumdan daha çok istikrara odaklı olarak yönetilmiş, ancak istikrar politikaları istikrarsızlık yaratmıştır. Bunun sonucunda da istikrarsız olan ülke ekonomilerinde yapısal uyum merkezli politikaları uygulamak sonraki döneme kalmıştır.

1991-2001 arası dönem istikrar politikası ile yapısal uyum politikalarının eşanlı uygulamasıyla şekillenmiştir. Ülkeler bu dönemde uyguladıkları istikrar politikalarıyla en azından enflasyonda bir başarı sağlamış, yapısal uyum temelindeki düzenlemeleri hayata geçirme yönünde atılımlar yapmışlardır. Uyguladıkları ekonomi politikaları sonucunda, yapısal kırılganlıkların ortadan kaldırılmayıp sadece ötelenmesi sebebiyle belirli bir dönem ekonomik büyüme yaşamışlardır. Ancak ötelenen sorunlar yine ülkelerin krizlere girmesine sebep olmuştur.

Bu dönemin özelliği finansal krizlerin ortaya çıkmasıdır. Diğer GOÜ'lerde olduğu gibi Arjantin ve Brezilya'da finansal yapının ekonomideki etkinliğini artırmasına paralel olarak finansal krizlerle karşılaşmışlardır. Her iki ülkede de özellikle 1990'ların ikinci yarısından sonra büyüme oranı azalma seyrine girmiş ve işsizlik oranları artmıştır. Hatta Arjantin için işsizlik oranındaki artış "hiperişsizlik" olarak adlandırılabilir. Reel sektörde istihdamı artıracak politikaların uygulanmaması, finansal sektörün ekonomide temel belirleyici pozisyona ulaşması ve yine borcu ödemeye dönük politikaların uygulanmasına devam edilmesi ülkelerin finansal krizlere bağlı olarak ciddi oranda küçülmelerine sebep olmuştur.

Bu dönemde Washington Uzlaşısı'na uyumun tamamlandığı, post-Washington Uzlaşısı'na uygun düzenlemelere ise başlanıldığı görülmektedir. Post-Washington Uzlaşısına uygun dönüşümler özellikle yeni kavramların yürürlüğe girmesiyle başlamıştır.

2002-2008 arası dönemin temel belirleyici ise ülkelerin içsel koşullarından ziyade dışsal koşulların etkisidir. Ülkeler dünya çapındaki olumlu ekonomik

ortamdan yararlanarak önemli bir ekonomik gelişme performansı sergilemişlerdir. Büyüme oranlarında istikrar sağlanmış, işsizlik oranları düşmüş, enflasyon ise kontrol altına alınmıştır. Ancak neoliberal dönemle birlikte uygulanan politikaların ekonomiye etkisi bu dönemde yaşanan gelişmelerden daha ciddi yapısal problemler doğurmuş olabilir. Çünkü uygulanan politikalar IMF'nin istikrar ve yapısal dönüşümlerine uygun politikalar olarak, kalkınma amacıyla uygulanabilecek olan politikalardan vazgeçilmesi anlamına gelmektedir. Yani makroekonomik göstergelerdeki bu dönemsel iyileşme kendi yapısal kırılganlıklarını yaratması nedeniyle ihtiyatla değerlendirilmesi gereken bir iyileşmedir. Bu döneme ilişkin bir diğer önemli nokta ülkelerin IMF ile olan ilişkisini koparma yönünde hareket etmiş olmalarıdır.

Özetle, 1980 sonrası Brezilya ve Arjantin ekonomileri IMF ile ilişkili oldukları dönemde, uyguladıkları politikaların etkisiyle yapısal bozukluklar oluşmuştur. Ülkeler istikrarı sağlama yönünde uyguladığı politikalarla, on yıl gibi bir süreyi ekonomide “kayıp yıllar” olarak yaşamıştır. Daha sonra ise finansal kırılganlıklar ve finans sektörünün de etkisiyle finansal krizler dönemine girilmiştir. 2000’ler ise ülkelerin IMF ile ilişkilerini kestikleri dönem olmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1980 KARARLARI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları olarak adlandırılan yeni ekonomi politikalarının uygulanmasıyla yeni bir evreye girmiştir. Artık ithal ikameci, devlet merkezli sanayileşme anlayışı geçerli değildir. Yeni evrede dışa açık, ihracat merkezli ve piyasa temelli ekonomi anlayışı geçerli olmuştur. Yani Türkiye ekonomi yönetiminde devletçi sanayileşme anlayışı yerini liberal dışa açık politikaya bırakmıştır.

Ekonomi yönetimindeki bu dönüşüm, dünya ekonomi sistemindeki problemlerden (azalan kâr oranları sonucunda yeni bir sermaye birikimi rejimine ihtiyaç duyulması), ülkenin ekonomik yapısındaki sorunlardan ve uluslararası ekonomik kurumların (özellikle IMF'nin) müdahalesinden kaynaklanmıştır. Yani bu dönüşüm, salt ülkenin yapısal problemlerinin yarattığı bir dönüşüm değil, yapısal problemlerden daha önemli ölçüde uluslararası ekonomide ortaya çıkan sorunlar ve uluslararası kurumların müdahalesinin sonucunda ortaya çıkan bir dönüşümdür.

Yaşanan bu dönüşümün Türkiye ekonomisine etkisini belirleyebilmek için öncelikle Türkiye'de 1980 dönüşümüne yol açan ekonomi koşullar belirtilecek, daha sonra Türkiye'nin 1980 sonrası ekonomi tarihi uluslararası kurumlar bağlamında incelenecektir.

5.1. 1980 KOŞULLARINI HAZIRLAYAN EKONOMİK YAPI

Türkiye de diğer çevre ülkeler gibi, 1980 ile simgeselleşen yapısal dönüşümlere borç krizinin sonucunda girmiştir ve yine diğer çevre ülkelerde olduğu gibi, esas olarak bu süreç 1973 petrol şoku ve stagflasyon, sanayileşmiş ülkelerde azalan kâr oranları ve GOÜ'lerin dışa bağımlı sanayileşme politikalarının yarattığı artan borçlanma gereksinimi sonucunda

ortaya çıkmıştır. Genel olarak, dünya çapında hem üretim hem de ticareti etkileyen böyle bir krize karşı GOÜ'ler, yatırımlarını finanse edebilmek için borçlarını artırmışlardır. Aslında GOÜ'ler için bu politikayı izlemeye olanak sağlayan bir ekonomik ortam da oluşmuştur. Çünkü petrol ihraç eden ülkelerin elinde muazzam bir fon birikmiş ve bu fon GÜ'lerden ziyade GOÜ'lere kredi olarak kullanırılmıştır. Bu olanaktan yararlanan GOÜ'ler de borç miktarlarını artırırken büyüme performanslarından taviz vermemişlerdir (Ekzen,2009: 80).

Türkiye de bu dönemde borçlarını artırmıştır. Bu politikanın doğal sonucu olarak Türkiye'nin dış borcu sürekli artmış borcun vade yapısı kısalmıştır. Miktar olarak 1975 yılında toplam 4724 milyon dolar olan dış borç, 1977'de toplam 11439 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1975'de toplam dış borcun %24,2'si kısa vadeli iken 1977'de bu oran %57,9'a ulaşmıştır (Kazgan,2006: 106). Aynı dönemde, borçlanmadaki bu olumsuz gelişmenin yanı sıra cari işlemlerde de olumsuz gelişmeler yaşanmış cari açık, 1973'de %2,4 iken 1977'de %7,1'e ulaşmıştır (Durmuş,2010b).

Bu koşullar altında, Türkiye'nin 1977 yılı sonunda dış borç kullanabilme kanalları tıkanmıştır ve bu sebepten dolayı Türkiye 1978 yılına krizle girmiştir (Ekzen,2009: 83). Borçlanmaya bağlı bir ekonomi politikası izleyen Türkiye, bu politikanın doğurduğu borç krizini atlatabilmek amacıyla IMF ile Mart 1978'de iki yıllık bir stand by anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre Türkiye %30 oranında devalüasyon yapacak, faiz oranlarını yükseltecek ve Merkez Bankası kaynakları kullanımını kısıtlayacaktır (Ekzen,2009: 84). IMF ile yapılan bu anlaşma sonucunda borç ertelemeleri de söz konusu olmuştur, ancak Türkiye'nin borcu artmaya devam etmektedir. İçinde bulunduğu kriz ortamı ve iyileşme göstermeyen kötü makroekonomik koşullar altında Türkiye, çok geçmeden anlaşmanın gerektirdiği performans kriterlerine uyamayacağını açıklamış ve iki yıllık stand by anlaşması bir yıl dahi sürmeden feshedilmiştir (Ekzen,2009: 86). Dış borç yükü giderek artarken ve ülkenin kriz durumu devam ederken, bu kötü ekonomik koşullar altında Türkiye borç alabilmek için Haziran 1979'da IMF ile yeni bir stand by

anlaşması yapmış, ancak bu anlaşma da Kasım 1979'da askıya alınmıştır (Ekzen,2009: 89-90).

5.2.IMF ve DÜNYA BANKASI: TÜRKİYE'NİN 1980 EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜNDEKİ ROLÜ

1973 -1979 döneminde artan dış borcun yarattığı kriz, Türkiye için ekonomik bir dönüşümün yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönüşüm, Türkiye'nin 1980 başında yeni bir iktisat politikası uygulamasıyla başlamıştır. Bu yeniliği, daha doğru bir ifadeyle ekonomi politikası dönüşümünü Wolff şöyle ifade etmektedir. *“Yeni seçilen hükümetin Ocak 1980’de orta vadeli stabilizasyon programına boyun eğmesiyle uyumlama projesi yeni bir vaziyet aldı. Yıllarca sürdürülen başlıca iktisat politika görüşlerinden vazgeçilmesini öngören program, 4-5 yıllık dönem için sıkı politika uyumlamalarını getiriyordu”* (Akt. Ekzen,2009: 94).

Bu yeni ekonomi politikası demeti 24 Ocak kararları olarak tanımlanmıştır ve 24 Ocak kararları devletçi, içe dönük ve sanayileşme politikası temelinde işletilen önceki ekonomik uygulamalardan vazgeçilmesi anlamına gelmiştir. 24 Ocak kararlarının temel ekonomi politikaları; liberalize edilen ithalat ve ihracatın vergi teşviki, sübvansiyon gibi araçlarla desteklenmesi, pozitif reel faiz uygulaması, fiyat kontrollerinin kaldırılması ve KİT mal fiyatlarının serbestçe belirlenmesi, ücretlerin baskılanması ve iç talebin daraltılması olmuştur. Yani 24 Ocak kararları Ortodoks bir istikrar programı olarak düzenlenmiştir.

Uluslararası ekonomik kurumlarla girilen ilişkiler sonucunda bu politikalar uygulanmış, 24 Ocak kararları, IMF ile 1980-1985 arasında yapılan üç stand by anlaşması ve DB'den alınan beş yapısal uyarılama kredisinin programı birlikte Türkiye ekonomisinde bir dönüşüm yaşatmıştır.

IMF ve Dünya Bankası ortaklığıyla yürürlüğe konulan Türkiye'nin yaşadığı ekonomi politik dönüşüm, daha sonra IMF'nin baskın denetiminde

devam etmiştir. 1998-2001 yılları arasında ise Türkiye yine IMF ve Dünya Bankası ortaklığıyla yürürlüğe giren önemli bir dönüşüm daha yaşamıştır. 1980 sonrası Türkiye ile IMF ilişkileri tablo 9'da kronolojik olarak verilmektedir.

Tablo 9: 1980 Sonrası Türkiye-IMF Anlaşmaları

Anlaşma Türü	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Miktarı (SDR)	Anlaşma ile Desteklenen Başlıca Reformlar
SBA	1980	1983	1.250	.1980 Reformlarının devamı, .Vergi reformu, .Finansal piyasaların rekabeti sağlayacak şekilde liberalize edilmesi ve finansal aracılık sisteminin geliştirilmesi, .Sıkı para politikasına uygun biçimde para ve kredi politikası araçlarının güçlendirilmesi, .İktisadi devlet teşekkülleri faaliyetlerinin sınırlandırılması ve piyasa merkezli yapıya uygun hale getirilmesi, .Uluslararası ticari ve mali işlemlerin liberalize edilmesi, .Esnek ve gerçekçi döviz kuru rejimi oluşturmak.
SBA	1983	1984	225	.Uygulanan istikrar programındaki mali politikaların devamı, .Sıkı para politikasının devamı, .Bankacılık reformu, .Rekabetin güçlendirilmesi amacıyla yurtiçi ekonomiyi açmak ve yurtiçi üretimdeki korumacılığı azaltmak (Tarife listelerindeki düzenlemeyle ithalat liberalizasyonunu artırmak).
SBA*	1984	1985	225	.Serbest piyasa ekonomisinin minimum bürokrasi müdahalesiyle başarılması, .İthalat liberalizasyonunun devamı, .Sıkı para ve maliye politikasının devamı, .İktisadi devlet teşekküllerinin teknik ve yönetsel verimliliğinin artırılması ve politik baskıdan uzak,

				bağımsızlık kazanması.
SBA	1994	1996	610.5	.Özelleştirmenin devamı, .KİT'lerin iyileştirilmesi, .Vergi reformu, .Sosyal güvenlik reformu, .Merkezi ve yerel yönetim reformu, .Finansal sektörde yapısal reformlar.
SBA, SRF	1999	2002	15.038 5.784	.Tarım reformu, .Sosyal güvenlik reformu, .Kamu mali yönetiminde şeffaflığın artırılması, .Özelleştirmenin devamı (özellikle Türk Telekom'a GSM lisansı verilerek, Türk Telekom'un %49'unun özelleştirilmesi ve elektrik dağıtımı ve enerji santralleri işletme hakları devri), .Bankacılık sisteminin güçlendirilmesi ve bankacılık düzenlemesi (Bankalar kanununun değiştirilmesi),
SBA	2002	2005	12.821	.Şirket borçlarının yeniden yapılandırılması, .Özel sektörün rolünün artırılması (TÜPRAŞ,POAŞ,Türk Telekom,TEKEL,Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ.,THY,ERDEMİR,EUAŞ,TEDAŞ,BOTAŞ'ın özelleştirilmesi), .İyi yönetim ve şeffaflığın geliştirilmesi, .Mali şeffaflık reformlarının derinleştirilmesi, .KİT'lerdeki istihdam düzeyinin azaltılması, .Vergi reformu, .Bankacılık reformu.
SBA	2005	2008	6.662	.Emeklilik reformu, .Genel sağlık sigortası uygulaması, .Vergi reformu, .BDDK denetiminin artırılması, .Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesi, .Özelleştirmenin devamı, .Yabancı yatırımı artırmaya yönelik düzenlemelerin yapılması.

*Bazı kaynaklara göre Türkiye IMF ile 1984 stand by anlaşmasını yapmamıştır. Bu kaynakların söylediğinin aksine anlaşma yapılmıştır. 1984 stand by anlaşmasının

yapılmadığı savını savunan çalışma olarak Dr. İbrahim Turhan ve Dr. Lokman Gündüz'ün MÜSİAD için hazırlamış olduğu "Türkiye-IMF ilişkilerinin Kronolojisi"(Cep Kitapları 14) örnek verilebilir.

Kaynaklar: Ek 1 (1980 Türkiye-IMF Stand by Anlaşması), Ek 2 (1983 Türkiye-IMF Stand by Anlaşması), Ek 3 (1984 Türkiye-IMF Stand by Anlaşması), Karluk (2005), Osman (2000), Uluslararası Para Fonu Geçici Komitesinin 26. Toplantısı (9-10. Nisan.1986), 1999 Niyet Mektubu <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/imf/mektup.html>, 2002 Niyet Mektubu <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/nm0402/nmektubtr.htm>, 2005 Niyet Mektubu <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/niyet260405/IMFniyetTRnisan05.pdf>.

Türkiye ekonomisindeki iki önemli yapısal dönüşümü ifade eden 1980-1985 arası dönemde ve 1998-2001 arası dönemde, ekonomide IMF ile birlikte Dünya Bankası da bir aktör konumundadır. Dünya Bankası'nın etkin pozisyonu, belirtilen dönemlerde Türkiye ile Dünya Bankası arasında yapılan kredi ve proje anlaşmalarının seyrinin incelenmesiyle izlenebilir. Tablo 10'da Türkiye ile Dünya Bankası arasında 1980-1985 arası dönemde yapılan yapısal uyarlama kredilerinin içerikleri verilmektedir.

Tablo 10: 1980-1985 Arası Türkiye-Dünya Bankası Yapısal Uyarlama Kredileri

Tarih	Anlaşmanın Adı	Anlaşma Miktarı (Milyon\$)	Desteklenen Başlıca Hedefler (Kredinin İçeriği)
1980	Yapısal Uyarlama Kredisi	200	.İhracat teşviklerinin artırılması, .Borç ödeme yönetimini geliştirmek, .Bütçe açığını azaltmak, .Koruma sistemi üzerinde önlemler almak.
1981	İkinci Yapısal Uyarlama Kredisi	300	.Kredideki politika reformlarının desteklenmesi, .İç kaynakların mobilizasyonu, .İhracatı artırmak, .İthalat rejiminin liberalizasyonu, .Kamu yatırımlarının azaltılması ve rasyonalize edilmesi, .Enerji kaynaklarının geliştirilmesi, .İhraç edilebilir tarımsal üretimi artırmak,

			.KİT reformu, .Vergi yapısını revize ederek yeni bir vergiyi (Katma Değer) sisteme dahil etmek, .Pozitif reel faiz ve sermaye piyasasının geliştirilmesi.
1982	Üçüncü Yapısal Uyarlama Kredisi	304,5	.Vergi reformunun devamı, .Sermaye piyasasının geliştirilmesi, .İthalat liberalizasyonunun artırılması, .Kamu yatırımlarının azaltılması ve rasyonalizasyonunun devamı, .KİT'lerin bağımsızlığının geliştirilmesi ve piyasaya uyumun sağlanması, .Tarıma yönelik yatırım programlarının yeniden düzenlenmesi, .Enerji'de kamu yatırımının artırılması.
1983	Dördüncü Yapısal Uyarlama Kredisi	300,8	.Mali piyasalarda serbestleşme ile esnek kur uygulamasının devamı, .Kamu yatırımlarında daralma ve rasyonalizasyon, .İthalat liberalizasyonunun devamı, .İhracat teşviklerinin yeniden gözden geçirilmesi, .Önceki uyum kredilerindeki mali sektör reformlarının devamı.
1984	Beşinci Yapısal Uyarlama Kredisi	376	.İhracatta kademeli tam liberalizasyon, .İhracat teşvik önlemlerinin düzenlenerek genişletilmesi, .Kambiyo rejiminin konvertibilitiyi hedef alarak liberalize edilmesi, .Pozitif reel faiz uygulaması, serbest faiz, .Mali muamele vergisinin azaltılması ve kurumlar vergisinin düşürülmesi, .KİT'lerde serbest fiyat düzeninin sürdürülmesi ve özelleştirmenin hedeflenmesi.

Kaynak: Ekzen (1990) ve Dünya Bankası sitesindeki Dünya Bankası ile Türkiye arasında yapılan anlaşmaların yer aldığı ilgili sayfalar

Ana sayfa:

<http://www.worldbank.org/external/default/main?menuPK=361744&pagePK=141155&piPK=141124&theSitePK=361712>

Türkiye ana ekonomik yapı değişikliğini 1980-1985 arası dönemde yaşamıştır. Ülke, piyasa merkezli, dışa dönük liberal ekonomi politikasını yukarıda ana hatları belirtilen Dünya Bankası ve IMF anlaşmalarının desteği ve yönlendirmesiyle uygulamıştır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki Türkiye, aynı tarihlerde IMF ile ilişkiye giren diğer GOÜ'lerden, ekonomi politikası olarak önemli bir noktada ayrılmaktadır. Türkiye'de istikrar ve yapısal uyarlama politikaları 1980 ile birlikte eş anlı olarak yürürlüğe girmiştir (Ekzen,2009: 105) ve bu dönemde IMF kadar Dünya Bankası da etkindir (Ekzen,2009: 94).

Türkiye'nin uyguladığı bu politikaların, ekonomik dönüşümde önemli bir diğer uğrak olan 1989'a kadar nasıl bir etki yarattığı, uygulanan politikaların temel başlıklar altında incelenmesiyle görülebilir. Temel uygulamalar dış ticaret (ihracat-ithalat), finans (döviz kuru ve faiz oranı), ücret, KİT ve tarım politikaları başlıkları altında incelenebilir.

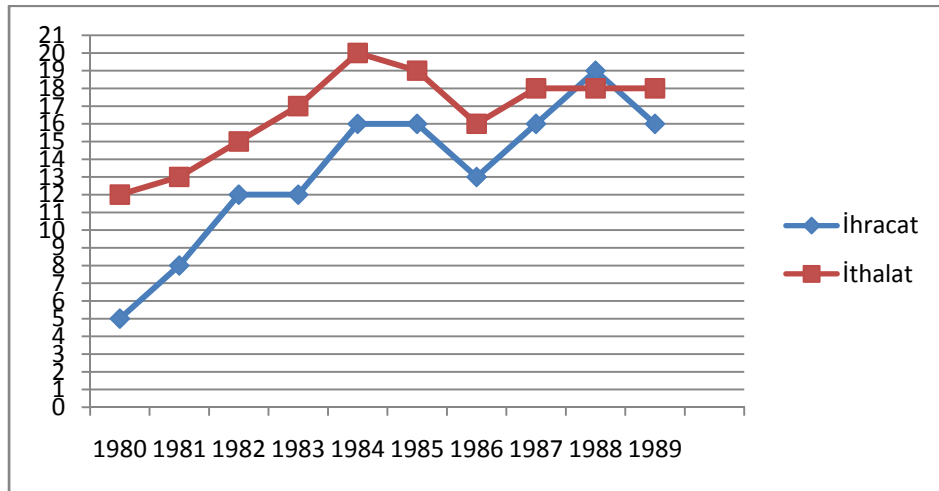
Dış Ticaret (İhracat-İthalat): Önceki dönemin ithal ikameci içe dönük politikası yerine, 1980 ile birlikte ihracat merkezli dışa dönük ekonomi politikası benimsenmiştir. Yani yeni ekonomik program piyasa merkezli, dışa açık bir ekonomi yaratmak amacıyla oluşturulmuş ve bu bağlamda ülke ekonomisinde değişiklikler yaşanmıştır. Yapılan bu değişikliklerden biri dış ticaret rejimine ilişkindir. Bu yeni ekonomi anlayışıyla birlikte Türkiye, ithalatta liberalleşmeye giderken ihracatı destekleyici yönde hareket etmiş, ithalat kısıtlarını azaltırken ihracat teşviklerini artırmıştır.

İhracatı destekleyici yöndeki politikalar olarak, ihracat sübvansiyonları artırılmış, yabancı parayı elde tutma serbestleştirilmiş, ticaret kredileri genişletilmiştir (Krueger ve Aktan,1992: 73). Ek olarak ihracat yapan üreticiler için vergi indirimleri yapılmıştır. Bu teşvikler ihracata yönelik sanayileşme politikasının doğal bir sonucudur, ancak teşvikin miktarı ve ihracatın performansına bakıldığında dış ticaret, sanayileşmedeki gelişmeden çok teşvik ile yürüyen bir ihracat rejimi görüntüsü vermektedir. "İhracat teşviklerinin TL cinsinden toplamı bütçe gelirlerinin %22'sine kadar çıkmakta

ve sermaye gelirlerinden alınan kurumlar vergisi gelirlerini (1986 yılı tek istisna oluşturmak üzere) aşmaktadır” (Yeldan,1995: 50; Yeldan ve Köse,1998: 51). Bu kadar büyük oranlı teşvik yardımına karşın, yatırımlar 1980’den itibaren artmamış, aksine bazı yıllar düşmüştür (Rodrik,1990: 23). Yeldan (1995)’ın verdiği rakamlara göre, 1980 yılı imalat sektöründeki yatırım miktarı 100 kabul edilmek üzere, 1981 yılı imalat yatırımı 104,2, 1984 yılı imalat yatırımı ise 94,8 olarak gerçekleşmiştir. Hem yatırımların artmaması hem de yoğun teşvik sisteminin işletilmesi, ihracat merkezli büyüme stratejisinin, diğer sektörlerden ihracat sektörüne kaynak aktarımı yoluyla gerçekleştiğini, ihracatta gelişmeyi sağlayacak yapısal bir ilerleme yaşanmadığına dair bir yorumlama yapmayı olanaklı kılmaktadır.

Dış ticaret sisteminde, ihracata yönelik ekonomi politikasının yanında ithalat liberalizasyonu da uygulanmıştır. Uygulanan politikalarla ithalat kotaları inmiş ve 1984 yılı itibariyle serbestleştirilen kalem 1000’den 2500’e çıkarken yasak listesi de 1800 maldan 459 mala düşürülmüştür (Saraçoğlu,1987: 132). Ayrıca ithalattan alınan damga resmi %25’den %1’e düşürülmüştür (Ekzen,1984: 170). Bu politikalar ile birlikte Türkiye’nin ithalatı artmıştır. Şekil 13’de, Türkiye’nin 1980-1989 arasındaki ihracat ve ithalat performansı arasındaki ilişki görülebilir.

Şekil 13: 1980-1989 Arası Türkiye İhracat ve İthalatı’nın GSYH’ye Oranı

Kaynak: World Developments Indicators Online

1980-1988 arası dönemde Türkiye, istikrar ve yapısal uyarlama politikalarını eşanlı uygulamasının sonucu olarak dış ticarete, ihracat açısından bir başarı sağlamıştır. İhracatın artması olumlu olmakla birlikte, bu artışın üretim sürecinde ithalata bağımlı bir seyir izlemesi ve ihraç edilen mallar itibariyle yüksek katma değere sahip olmaması, uygulanan dış ticaret politikasının sorunları olarak görülmektedir. Bu nedenle uygulanan politikanın “ihracata yönelik sanayileşme değil, ihracatı artırma politikası olarak adlandırılması daha uygundur” (Yentürk,2005a: 61).

Finans (Döviz Kuru ve Faiz Oranı): Türkiye’nin 1980-1985 döneminde uyguladığı istikrar politikasının en önemli araçları döviz kuru ve faiz oranı olmuştur. Döviz kuru, yurtiçi talebi kısarak fiyatlar üzerinde baskı oluşturma ve görelî fiyatları etkileyerek yurtiçi piyasalar yerine yurtdışı piyasalara yönelik üretimi desteklemeye yönelik olarak uyarlanmıştır (Saraçoğlu,1987: 126). Bu uyarlanma devalüasyon uygulanarak gerçekleştirilmiş, %48 gibi çok yüksek bir devalüasyon yapılarak TL’nin değeri düşürülmüştür. Mayıs 1981’den itibaren de günlük kur uygulamasına geçilmiştir. Politika aracı olarak döviz kurunun yeniden ayarlanmasının yanında, ayrıca döviz piyasası ve sermaye girişlerinin serbestleşmesine yönelik adımlar da atılmıştır. Döviz alım satımı liberalleştirilmiş, döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırılmıştır (Karlık,2005:409). Sermaye girişlerinin artması için dolaysız yatırımlar üzerindeki idari denetimde düzenlemeler yapılmış, serbest bölgelerin kurulmasına başlanmıştır (Kazgan,1995: 186). Ayrıca döviz tevdiat hesapları 1985 yılında serbestleştirilmiştir.

Tüm bu politikalar yeni ekonomi stratejisine uygun olarak yapılan düzenlemelerdir. Serbest piyasa yönelimli dışa açık politika uygulayan Türkiye, dış ticareti desteklemenin yanında iç piyasayı da yeniden yapılandırmaya yönelik olarak döviz kuruna ilişkin bu düzenlemeleri yapmıştır. Ancak bu politika borçlanma yönünde olumsuz etkiye neden olmuş, dış borçlanmanın yurtiçi maliyetini ve kamu sektörünün dış borç ağırlığını artırmıştır (Şen,1998: 13). Yüksek dış borcu olan Türkiye’nin

uyguladığı bu politikayla borcun maliyetini artırması, borç bağımlılığının sürmesi anlamına gelmiştir.

Türkiye, faiz oranında ise serbestleştirme ve pozitif reel faiz politikası izlemiştir. Bu bağlamda önceki dönemde mevduat ve borç faizlerinin TCMB tarafından belirlenmesi politikasından vazgeçilerek, Temmuz 1980 yılında Bakanlar Kurulunun 8/909 sayılı kararı ile faiz oranı tamamen serbest bırakılmış³⁵ ve mevduat munzam karşılıkları yeniden düzenlenerek ihracat kredilerinde farklı faiz uygulamalarına geçilmiştir. (Soyak ve Eroğlu,2008; Saraçoğlu,1987: 126; Karluk,2005: 408). Faiz oranındaki artış ile birlikte tasarrufların artırılması, ekonomik aktivitenin artırılması ve ihracat yapan sektörler için gerekli kredi kaynağı yaratılması hedeflenmiştir. Ayrıca en önemli istikrar hedefi olan enflasyonun düşürülmesi için kullanılan önemli bir para politikası aracı olmuştur. Çünkü fiyatlardaki artma yönündeki baskıyı azaltmıştır. Ancak belirtilmelidir ki (diğer politikaların sonuçlarıyla birlikte daha açık şekilde görüleceği üzere) faiz oranı, enflasyonun düşmesi yönünde etkide bulunan tek değişiklik değildir. Diğer ekonomik uygulamalar da (ücretler ve tarım sektörüne yönelik düzenlemeler) enflasyonun düşmesi yönünde önemli katkılar yapmışlardır.

Pozitif reel faiz uygulamasının, enflasyonun yanında borç stoğunu da etkilemiş, faiz oranı artışı iç borç faiz ödemelerinin artmasına sebep olmuştur. Ayrıca pozitif reel faiz, gelirin yeniden dağıtılmasını sağlamış, diğer uygulanan politikalarında etkisiyle gelir, ücret ve maaşlı çalışanlarla köylülerden, rant ve faiz kazancına doğru kaymıştır (Rodrik,1990: 24; Şen,1998: 11).

Ücret: IMF ve DB ile imzalanan anlaşmalarda ücretlere dair bir politika bulunmamaktadır, ancak 1980 darbesiyle birlikte ücretler üzerinde baskı oluşmuş ve baskı istikrar politikalarına uygun bir politika aracı olmuştur³⁶.

³⁵ 1983 yılı sonunda mevduat faiz oranlarının denetimi ve taban faiz oranı belirlenmesinde TCMB yetkili kılınmıştır

³⁶ İstikrar politikasının amacı enflasyonu düşürmeye yöneliktir ve ücretler üzerindeki baskı da talep azaltıcı bir etkiye sebep olmaktadır.

Darbe ile birlikte oluşan ücretler üzerindeki baskı, 24 Ocak kararlarının ücret ve maaşların sınırlandırması, darbe sonrası askeri yönetimin sendikal faaliyetlerin ve emeğin politik örgütlenmesini yasaklamasıyla, yani işgücü piyasasının yeniden düzenlenmesiyle sağlanmıştır (Karluk,2005: 409, Yeldan ve Köse,1998: 50, Krueger ve Aktan,1992: 45). Uygulanan politikalarla reel ücretler düşerken, hem iç talep kısılmış ve dolayısıyla enflasyon karşıtı politika uygulanmış, hem de dış piyasalar için üretimde maliyetler azaltılmış olmaktadır. Yani ücretlerin baskılanması, hem istikrar politikasına hem de yapısal uyarlamaya uygun bir politika aracı olmuştur³⁷.

İstikrar ve yapısal uyarlama programına uygun bir ekonomi politikası olarak ücretler üzerindeki baskının emek yönünden etkisi ise oldukça olumsuzdur. Maaş ve ücretlerin fiyat artışlarından daha az artması ile birlikte çalışanların satın alma güçleri ve yaşam standartları düşmüştür. Yeldan(1995) rakamlarına göre 1980 yılı 100 kabul edilmek üzere reel ücretler, 1981 yılında 104,3, 1988 yılında ise 74,4 olarak gerçekleşmiştir. Yani 1980-1988 arası dönemde reel ücretler sürekli düşmüştür. Ücret baskılanmasına yönelik uygulanan bu politika ile toplam faktör gelirleri içindeki ücretin payı 1979 yılında %32,79 iken 1988 yılında %17,40'a düşmüştür (Özmucur,1995: 192). Bunun yanında işsizlik oranında da gelişme yaşanmamış, belirtilen yıllar arasında ülke %10'dan fazla bir işsizlik oranına sahip olmuştur.

KİT ve Tarım: 24 Ocak+IMF+DB ekonomik birlikteliğinin uygulandığı dönemde ekonomideki dönüşüm, yukarıda da belirtildiği gibi piyasa merkezli dışa dönük büyüme politikası uygulayan liberal bir ekonomi sağlamaya yöneliktir. Bu nedenle devletin ekonomideki etkinliğinin azaltılması yönünde de düzenlemeler yapılmıştır.

³⁷ Bu, ekonomiye ilişkin mantığın değişmesini imleyen bir politikadır aynı zamanda. Yurtiçine üretimde emek talep unsuru olarak görülürken, yurtdışına yönelik rekabetçi üretimde emek maliyet unsuru olmuştur.

KİT'lere yönelik destekler aşama aşama kaldırılmış, fiyat sübvansiyonları azaltılmıştır. Ayrıca KİT'lerin ürettikleri mal fiyatlarının da piyasa mekanizmasına uygun olmasına karar verilmiş, Fiyat Tespit ve Kontrol Komitesi'nin çalışmalarına son verilmiştir (Saraçoğlu,1987: 130). Bu uygulamalar sonucunda hedeflenen, KİT'lerin devlete yükünün hafifletilmesi ve KİT kârlarının artırılarak, KİT'lerden devlete kaynak aktarılmasını olanaklı kılmaktır. Bu hedeflere uygun gelişme sağlanmakla birlikte, KİT'lere verilen fiyat belirlemedeki otonomi, KİT fiyatlarının sürekli artmasına sebep olmuştur. Tüm bunların yanında, bu dönüşümün bir diğer aşaması olarak, kamu teşekküllerinin özelleştirilmesine yönelik politikalar da gündeme getirilmiş ve uygulanmaya başlanılmıştır.

1980-1985 dönemindeki bir diğer dönüşüm ise tarım sektöründe yaşanmıştır. Devletin yükünü azaltmak, liberal bir ekonomi yaratmak amacıyla tarım ürünlerindeki destekleme alımları sınırlandırılmıştır. Bu durum tarım sektöründeki sabit yatırımların azalmasına sebep olmuş ve iç ticaret hadlerindeki tarım aleyhine gelişme ile birlikte çiftçilerin gelirinde bir azalma yaratmıştır. Toplam faktör gelirlerindeki tarımın payı 1977 yılında %29,12 iken uygulanan politikalar sonucunda bu pay 1989 yılında %17,61'e kadar düşmüştür (Özmucur,1995: 192).

Dış ticaret, finans, ücret, KİT ve tarımda yaşanan bu "istikrarlı yapısal dönüşüm"e uygun olarak vergiler de yeniden düzenlenmiştir. Arz yanlı görüşün teorik pozisyonuna uygun olarak sermaye üzerinden alınan vergiler azaltılmış ve doğrudan vergiler yerine dolaylı vergileri ön plana alan, bir diğer ifadeyle vergi tabanını genişleten vergi politikası benimsenmiştir. Bu vergi politikası, gider vergisinin piramitleşmesine neden olmuştur (Önder,2004: 276). Bunun yanında vergiler, ihracat teşviklerinde olduğu gibi, yapısal uyarılma programına uygun düzenlemeler için kullanılan bir araç olarak da kullanılmıştır. Örneğin kurumlar vergisinde şirketler lehine istisna ve muafiyetler getirilmiş ve üniter ve artan oranlı olan gelir vergisi, regresif ve adaletsiz bir yapıya dönüşmüştür (Boratav,2005: 154). Ancak bu devletin vergi gelirinin azalması anlamına gelmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi

miktar olarak ihracat desteğinin kurumlar vergisi gelirlerini aşacak boyutta olması, sermaye sahiplerine, kendilerinden toplanan vergi gelirinden daha fazla oranda destek yapıldığını göstermektedir. Sermaye'ye yapılan bu aşırı destek, devletin gelir kaleminin hatalı kullanılması anlamına gelmektedir.

Vergi tabanının genişletilmesi, uygulanan bu politikanın yarattığı kamu kesimi borçlanması üzerindeki yükü hafifletmek amacını da gütmektedir. Yani vergi tabanının genişletilmesi, salt teorik bir uygulama değil, ekonomi politikaları sonucunda ortaya çıkan bir zorunluluktur denilebilir. Çünkü kamunun en önemli kaynağı olan vergi geliri uygulanan politikalar nedeniyle azalmıştır ve sermayeye destek veren devlet politikası gereğince, dolaysız vergileri artırmak yerine vergi tabanını genişletmek, kullanılması gereken vergi politikasıdır. Bunun sonucunda 1984 yılında kabul edilip 1985 yılında yürürlüğe giren katma değer vergisi (KDV) uygulamasına geçilmiştir. Vergi oranında yapılan düzenlemeler ile oluşan yeni durumda, toplam vergi geliri içindeki doğrudan verginin payı düşmüş, dolaylı verginin payı artmıştır.

5.2.1. 1980 Dönüşümü ve Washington Uzlaşısı

IMF ve Dünya Bankası destekli program dolayısıyla uygulanan politikalar, Washington Uzlaşısı ile uyumludur. Bu durum Washington Uzlaşısı'nın önermeleri ile Türkiye'nin uyguladığı politikalar karşılaştırılarak aşağıdaki biçimde açıklanabilir.

Mali Açık ve Kamu Harcamalarının Yeniden Düzenlenmesi: Türkiye mali açığı ve kamu harcamasını azaltmaya yönelik olarak KİT'lere ve tarım sektörüne verilen sübvansiyon ve destekleri azaltmıştır. Kamu gelirini artırmak amacıyla ise KİT fiyatlarını serbest bırakmış ve vergi gelirlerini artırma yönünde düzenlemeler yapmıştır.

Vergi Reformu: Arz yanlı görüşe uygun bir uygulama olarak Türkiye marjinal vergi oranlarında yeniden düzenleme yapmış ve vergi tabanını genişletmek amacıyla dolaylı vergi payını artırmıştır.

Faiz Oranı: Türkiye, faiz oranının serbestçe belirlenmesi ve pozitif düzeylerde oluşması için gerekli düzenlemeleri yapmıştır.

Döviz Kuru: Türkiye, liberal dışa açık ekonomi politikasına uygun olarak, rekabetçi bir döviz kurunu sağlamak amacıyla programın başında çok yüksek oranlı bir devalüasyon yapmıştır.

Ticaret politikası: Türkiye dışa açık ekonomi politikası olarak yurtiçi piyasayı korumaktan vazgeçmiş, ithalatta liberalizasyona gitmenin yanı sıra çok yüksek oranlı ihracat teşvikleri sağlamıştır.

DYY: Türkiye’de bu konuda önemli düzenlemeler yapılmamakla birlikte, serbest bölgelerin kurulmasına başlanılmıştır.

Özelleştirme: KİT’lerin özelleştirilmesine dair düzenlemeler yapılmış ve 1986 yılı itibariyle özelleştirmeler başlamıştır.

Deregülasyon: Bu konuda henüz ciddi bir gelişme yaşanmamış olmakla birlikte devlet’in ekonomiye üretici olarak müdahale etmesi azaltılmıştır. Örneğin KİT’lere dair yapılan düzenlemeler deregülasyon politikalarına örnek olarak verilebilir

Mülkiyet Hakları: Bu konuda zaten gerekli düzenlemeler bulunmaktadır. Yani mülkiyet hakları güvencesi sağlanmıştır (Fikri mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeler burada değerlendirilmemektedir).

5.2.2. 1980 Dönüşümü ve Türkiye Ekonomisine Etkisi

1980 ile uygulamaya konulan bu politikalar Türkiye ekonomisinde yapısal bir dönüşüm yaratmış, kamu gözetimi ve liderliğindeki sanayileşme merkezli, planlı kalkınma anlayışı son bulmuştur. Dönüşümün planlara yansımaları olarak, “kamu sektörü ve kooperatifçiliğe ağırlık veren, kamu girişimciliğini öne çıkaran ve sanayileşmeyi birinci derecede önemseyen IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) 1980’lerin ilk yıllarında uygulamadan

kaldırılmıştır” (Soyak ve Eroğlu,2008). Daha sonraki kalkınma planları, artık IMF ve DB’nin önerdiği ekonomi politikaları bağlamında şekillenen planlar biçiminde işletilmiş, yol gösterici olma misyonunu yitirmiştir. Ekzen (2009: 107) bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Türkiye’nin 1980 modeli olarak tanımlanan bu model, orta vadeli olma özelliği, arza yönelik uyumlama koşulları ile geçmişteki klasik istikrar programlarının ötesine geçerek, ülke gelişme politikalarında yönlendirmenin orta vadeli araçlarına sahip oluyor, böylece piyasaları öne çıkartan bu programlar açık bir biçimde Ülke Kalkınma Planları’nın da yerine geçiyordu.”

Temel makroekonomik göstergeler yardımıyla, ekonomi politik dönüşümün başarılı ve başarısız olduğu alanlar değerlendirilebilir:

Dış ticaret: İhracat 1980’den itibaren artmaya başlamış ve ihracatın sektörel dağılımında sanayi lehine bir gelişme yaşanmıştır. 1980 yılı itibariyle ihracat içindeki imalat sektörünün payı %36 iken bu oran 1988 yılında %76,7’ye çıkmıştır. Tarımın ise ihracattaki payı 1980’de %57,4 iken 1988’de %20,1 olarak gerçekleşmiştir (DPT 2005). Bununla birlikte yukarıda belirtildiği gibi ithalatta da artış yaşanmıştır. İthalatın mal guruplarına göre dağılımına bakıldığında, yatırım ve hammadde malı ithalatı neredeyse toplam ithalatın tamamına denk gelmektedir. Bu mal üretiminin ithalata bağımlı olduğunu göstermektedir.

Yatırım: kamu sektörünün daraltılmasına yönelik politika, yatırımların azalmasına yol açmıştır. Sektörler itibariyle sabit sermaye yatırımları içerisinde imalat sektörü yatırımları belirgin oranda düşmüştür. Toplam sabit sermaye yatırımları içindeki imalat sektörünün payı 1980’de %28,5 iken, 1988 yılında %16,1 olarak gerçekleşmiştir. Kamu için imalat sektörünün sabit sermaye yatırımındaki payı, 1980’de %26,3, iken 1988’de %5,9’a düşmüştür. Ayrıca sağlık ve eğitim sektöründeki sabit sermaye yatırımları da çok düşük kalmıştır. Toplam sabit sermaye yatırımları içinde eğitimin payı 1980’de %1,8 iken, 1988’de %2,3, sağlığın payı ise 1980’de %0,8 iken 1988’de %0,9 olarak gerçekleşmiştir (age).

Konsolide Bütçe: Türkiye, KKBG/GSMH 1980-1988 arasında bir iyileşme yaşamış, 1980'de %8,8 olan oran 1988'de %4,8 olarak gerçekleşmiştir (age). Bununla birlikte uygulanan politikaların sonucu olarak iç borçlanma artmıştır. 1980 yılı net iç borçlanması cari fiyatlarla 133 bin TL iken, 1989 yılında borç 8.520 milyon TL'ye çıkmış ve GSMH'ye oranı sürekli artmıştır. 1985 yılında hazinenin tahvil satışı ile başlayan iç borçlanma, borca bağımlı yapı içerisinde işleyen ekonomi politikasının ana finansman araçlarından biri olmuştur. İç borca ek olarak dış borçlanmanın da etkisiyle Türkiye'nin borç miktarı sürekli artmıştır. Ayrıca konsolide bütçe içerisinde KİT'lere yapılan transferin payı sürekli düşerken faiz ödemelerinin payı artmıştır. Vergi açısından ise, dolaysız vergilerin payı sürekli düşmüş, dolaylı vergilerin payı ise artmıştır.

Yapılan düzenlemelerin, hükümetin bütçe finansmanı politikası, bütçe açıklarının vergileme yerine harcamaların düşürülmesi ve borçlanma yoluyla finanse edilmesine dayandığı görülmektedir (Arın,2004: 600). Tablo 11'de Türkiye konsolide bütçe harcamaları içerisinde faiz ödemeleri ve KİT'lere transferlerin 1980-1988 arasındaki paylar gösterilmektedir.

Tablo 11: 1980-1988 Arası Türkiye Konsolide Bütçe Harcamaları İçerisindeki Faiz Ödemeleri ve KİT'lere Transferlerin Payı (%)

	FAİZ ÖDEMLERİ	KİT'LERE YAPILAN TRANSFER
1980	2.9	16.4
1981	4.9	12.6
1982	5.4	14.0
1983	8.1	11.6
1984	11.7	7.3
1985	12.5	3.4
1986	15.5	1.6
1987	17.4	3.4
1988	23.2	4.8

Kaynak: TÜİK(2009)

Konsolide bütçe harcamaları içerisinde faiz ödemelerinin payı da 1980 sonrasında sürekli olarak artmıştır. Faiz ödemeleri içerisinde iç faiz ödemeleri özellikle 1985'den sonra artmaya başlamış ve 1987 sonrasında dış faiz ödemelerinin önüne geçmiştir. Toplam faiz ödemeleri içerisinde iç borç faiz ödemelerinin payı da bu tarihten itibaren önemli düzeylere ulaşmıştır. 1980-1988 arası faiz ödemelerinin payı tablo 12'de verilmektedir.

Tablo 12: 1980-1988 Arası Konsolide Bütçe İçerisindeki Faiz Ödemeleri (Cari Fiyatlarla, Kümülatif, Milyar TL)

	TOPLAM	DIŞ	İÇ
1980	31	9	22
1981	75	34	41
1982	87	53	34
1983	211	131	80
1984	441	264	177
1985	674	427	247
1986	1331	682	649
1987	2266	1006	1260
1988	4978	1819	3159

Kaynak: TÜİK(2009)

Bu dönemler arasında Türkiye, uyguladığı politikalar ve makroekonomik göstergelerdeki ekonomik performansı sebebiyle IMF ve Dünya Bankası tarafından örnek ülke olarak gösterilmiştir. Diğer ülkelere, politikaların başarısının kanıtı olarak sunulmuştur. Ancak bir bütün olarak ekonomiye bakıldığında, aslında başarının kısa dönemli olduğu ve uygulanan politikaların ekonominin orta ve uzun vadeli performansını olumsuz etkilediği görülmektedir.

İhracat performansı verimliliğin artmasına değil devalüasyona bağlı olarak artmış, devalüasyon ülkenin dış borç miktarını artırmış, ihracatta ise suni bir gelişme yaşatmıştır. Üretimdeki gelişmeye bağlı olmayan bu ihracat performansı, ithalata bağımlı bir gelişme olarak gerçekleşmiştir.

Borçlanma açısından, Türkiye borca bağımlı bir ekonomik seyir izlediğinden dolayı iç ve dış borç miktarı sürekli artmış, borcu karşılamak için borçlanır duruma gelmiştir. 1980-1988 dönemi ekonomik performansının oluşmasını sağlayan unsur olarak borç, IMF’ce de desteklenmiştir. IMF 1980 stand by anlaşması ile Türkiye’ye o güne kadar bir ülkenin kullandığı en büyük krediyi, ülke kotasının altı katı (%625’i) kredi kullandırarak³⁸, kendi örnek ülkesini yaratmıştır.

Bütün bunların yanında kamunun ekonomideki üretici pozisyonu sürekli aşındırılmış, KİT’lerin ürettiği malların kalitesi düşerken fiyatları artmıştır. Reel ücretler önemli oranda gerilemiş, ücretli ve maaşlı kesimin toplam gelirden aldığı pay azalmıştır. Tarım sektörü aleyhine politikalar uygulanarak, tarım sektörünün gelişmesi engellenmiştir.

Türkiye 1988 yılında yeni ekonomik önlemler almak zorunda kalmıştır. Çünkü enflasyon artmaya başlamış, borçların çok yüksek meblağlara ulaşması ve vadelerinin kısalmış olması sebebiyle borç çevrimi sorunu oluşmuş, uygulanan ücret, tarım ve vergi politikası ile bölüşüm bozulmuştur. Bu ekonomik sonuçlar karşısında alınan, Şubat kararları olarak bilinen önlemler, pozitif yüksek reel faiz, dövizlere teşviklerin artırılması, ihracatçıların ihracat gelirlerini yurda getirme zorunlu kısmının %80’den %100’e çıkarılması, ithalat depozitolarının yükseltilmesi ve dolaylı vergilerin daha da ağırlaştırılması olarak özetlenebilir (Kazgan,2006: 147). Önlemlerle iç talebi daraltarak cari açığı kapatmak ve kaynak yaratılarak borçların ödenmesi amaçlanmıştır. Önlemler bu konularda başarılı olmuştur, ancak büyüme oranı düşmüş, enflasyon oranı ise artmaya başlamıştır. 1986 yılı büyüme oranı %7 iken 1988 yılında %2’ye düşmüş, enflasyon oranı ise 1986 yılında %36 iken 1988 yılında %69’a çıkmıştır (DPT 2005).

³⁸ 1978 yılı itibarıyla Türkiye’nin kotası 200 milyon SDR’dir. IMF koşullarına göre Stand by anlaşmasında ülke kotasının %300’ü kadar kredi kullandırılabilirken, 1980 anlaşmasında bu koşul ihlal edilmiştir.

5.3. IMF'YE UYUMUN DEVAMI: 1989 VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE YENİ DÖNÜŞÜM

Ekonomideki bütün bu gelişmelerden sonra, Türkiye ekonomisinde 1989 yılında çok önemli iki gelişme yaşanmıştır. Bunlardan birincisi (hükümet gücünün azalması ve bahar eylemleri sonucundaki) ücretlerdeki artıştır³⁹. Ücret artışlarına ilişkin bir diğer önemli nokta ise ücretlere yapılan zam ve verimlilik artırıcı müdahalelerin yapılmaması sebebiyle meydana gelen KİT krizleridir (Boratav,2005: 177).

1989 yılındaki ikinci ve asıl önemli olan gelişme Türkiye'nin, IMF ile anlaşma yapmadan, IMF'nin liberal ekonomi önermesine uyumu tamamlamak için 32 nolu karar ile almış olduğu sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi kararıdır. TL'nin konvertibilite özelliği kazanması ile birlikte Türkiye, bütün sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi kararını almıştır. Uygulamaya konulan bu politika, sermaye hareketlerinin serbest kalmasını sağlamış ve yurtiçi işlemlerin döviz ile yapılmasını olanaklı kılmıştır. IMF politikalarının en önemli ayaklarından biri olan sermaye hareketi serbestliği de böylece sağlanmıştır.

Türkiye bu kararı alırken belirli ekonomik etkiler meydana getireceğini düşünmüştür. Sermaye serbestliğinin dış tasarrufları artıracığı ve bu tasarrufların yatırımlar vasıtasıyla ekonomik büyümeyi hızlandıracağı ve artan kamu finansman ihtiyacını karşılayacak fon girişini olanaklı kılacağı düşünülmüştür (Yentürk ve Çimenoglu,2005c: 109). Serbestlik sonrası gelişmelere bakıldığında görülmektedir ki uygulama sonrasında hem büyüme oranı artmış hem de kamu finansman ihtiyacı için kaynak girişi sağlanmıştır.

³⁹ Ücretlerdeki bu artış sonrası, artık ücret baskılamasıyla kar oranı artırımı politikasından vazgeçilmiş, yerine başka araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Oransal olarak ücretler 1988-1989 arasında reel ücretler özel sektörde %129, kamuda ise %188 oranında artırılmıştır (Celasun,1998: 6). Bunun sonucunda ücretlerin, 1988 yılı itibarıyla %17,40 olan toplam faktör geliri içindeki payı 1991 yılına gelindiğinde %23,62'ye yükselmiştir (Özmucur,1995: 192).

Finansal serbestleşmeye yönelik beklentiler karşılanmakla beraber, uygulama sonucunda ülkenin makroekonomik yapısı hızla bozulmuştur.

Ülkenin iç ve dış borcu artarak artan oranda artmış, kamu kesimi borçlanması içerisindeki faiz oranının payı yükselmiş ve toplam borç içerisinde kısa vadeli borcun payı artmıştır. Yapılan serbestleşme sonrası ülkenin borç durumu daha da ağırlaşırken, reel döviz kuru da aşırı değerlenmiştir. TL'nin aşırı değerlenmesi, sermaye hareketliği serbestliği nedeniyle ortaya çıkmıştır. Sermaye hareketliği serbestliği spekülative sermaye girişini artırmış, ancak sermaye girişinin artmasına paralel şekilde rezerv artışı yaşanmamış, yani merkez bankası müdahale etmemiş, sermaye girişi ithalat artışının yarattığı cari açığı finanse etmek için kullanılmıştır. Uygulanan bu politika ise TL'nin aşırı değerlenmesine sebep olmuştur. Aşırı değerlenen TL sonucunda ihracat/GSMH oranı azalmış, ithalat/GSMH oranı artmış ve dolayısıyla dış ticaret açığı/GSMH oranı artmıştır.

Bu gelişmelerin yanında Türkiye sermaye girişini teşvik etmek için faiz oranını artırmış, bu artış, toplam reel yatırımların (sabit yatırımların) azalmasına neden olmuştur. Borçlanma maliyetinin artması ve finansal yatırım getirisinin yüksekliği, reel sektöre yatırım önünde bir engel teşkil etmiş ve yatırım reel sektör yerine finansal sektöre kaymıştır.

Sermaye girişi ile değerlenen yerli para ve faiz oranının artması ayrıca, azalan yatırımlar içerisinde ticarete konu olmayan yurtiçi tüketime yönelik sektörlerin payının artmasına neden olmuştur (Yentürk ve Çimenoglu,2005c: 122). Azalan yatırımlar içerisinde yurtiçi tüketime yönelik yatırımların artması ise yerli paranın aşırı değerlenmesi dolayısıyla yurtiçi pazarın cazip hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Yerli paradaki reel değer kazanmayla beraber, ticarete konu olan malların fiyat artışlarının sınırlı kalması ve bu nedenle ithal edilen mallar ile rekabetin yurtiçi üretici aleyhine gelişmesi ticarete konu olan mallara yatırımın azalmasına sebep olmuştur (Yentürk ve Çimenoglu,2005c: 122). Bu durumun bir başka sebebi ise, artan yurtiçi talebe uygun ticarete konu olmayan sektörlerdeki fiyatların yurtiçi üreticilerce belirlenmesinin fiyatların ticarete konu olan sektörlerle göre daha yüksek

düzeyde belirlenebilmesini olanaklı kılmış olması (Yentürk ve Çimenoğlu,2005c: 122) ve bu nedenle yurtiçi üreticilere bir avantaj sağlamasıdır. Bu avantajdan yararlanan yurtiçi üretici, ticarete konu olan sektördeki üretim yerine ticarete konu olmayan sektöre yönelmiştir.

1980-1988 arası yüksek oranlı desteklerle birlikte yaşanan ekonomik büyüme, finansal serbestleşme ile birlikte sermaye girişine bağımlı kalmış, sermaye girişi olduğu sürece büyüme sağlanmış, bu ise diğer makroekonomik göstergelerin bozulmasına sebep olmuştur. 1989 sonrası yeni ekonomik konjonktürde Türkiye, büyüme → cari açık → sermaye girişi biçiminde işleyen ekonomik yapıdan, sermaye girişi → büyüme → cari açık biçiminde işleyen ekonomik yapıya kaymıştır (Boratav ve Yeldan,2001: 9; Boratav,2005: 191-192).

1989 yapısal dönüşümü ile biçimlenen yeni ekonominin yukarıdaki ilişkiselliğe bağlı olarak işlemesi Sönmez (2009: 42) tarafından finansal birikim modeli olarak isimlendirilmiş ve özellikleri şöyle sıralanmıştır: (i)Büyümenin önemli ölçüde kısa vadeli sermaye akımına bağımlılığı; (ii)iktisadi faaliyetlerin finansal spekülasyon ve rant tarafından belirlenmesi ve bunun bölüşümün rantıye lehine düzenlenmesini sağlaması; (iii)finans sektör ile reel sektör arasındaki ilişkinin kopması; (iv)kronik kamu maliye dengesizliği ve iktisat politikalarının kısa vadeli sermaye girişine bağlı yapısı. Bu özellikler nedeniyle Türkiye'nin ekonomi politikası uygulayabilme becerisi, politika araçlarının etkinsizliği nedeniyle önemli oranda aşınmış ve ekonomik performansı sermaye hareketlerinin seyrince belirlenir olmuştur denilebilir.

5.4. 5 NİSAN KARARLARI VE IMF DESTEĞİ

1980 ve 1989 yapısal dönüşümü dolayısıyla uygulanan politikalar ekonomik yapıyı olumsuz etkilemiş, ekonomi krize girmiştir. Türkiye ekonomisinde buraya kadar anlatılan değişikliklerden hareketle, yapısal dönüşümlerin etkisi ve 1980-1994 arası Türkiye ekonomisinin ekonominin durumu aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Verimlilik artışına dayanmayan (ücret baskısı, vergi indirimi, teşvik, devalüasyon gibi politikalarla sağlanan) ihracat artışı
- İhracatın ithalata bağımlı yapısı nedeniyle ihracat artışına koşut ithalat artışı
- Dış ticarete sürekli açık
- Kamu açığı finansmanı için borçlanma (iç borcun öneminin artması)
- Finansal serbestleşme ile faiz oranı artışı ve sermaye girişi nedeniyle TL'nin aşırı değerlenmesi
- Aşırı değerli TL'nin dış ticarete olumsuz etkisi
- Borç içerisinde faiz ödemelerinin payının artması ve borcun vadesinin azalması
- Borç sarmalı nedeniyle para politikası araçlarının etkinliğini yitirmesi, maliye politikası araçlarının borç yönetimi için kullanılması. Sadece borç yönetiminin hedeflenilmesi
- Spekülatif kısa vadeli sermaye çıkışı ve kriz
- Yapısal aksaklıklar nedeniyle ülkenin kısmi çözümler alması
- Ağırlaşan sorunlar ve kriz...

1994 krizi Türkiye'nin ilk finansal kriz deneyimidir. Sermaye çıkışının krize neden olmasının sebebi, finansal serbestleştirme sonrası sermaye hareketlerinin ülke ekonomisinde ana belirleyici durumuna gelmesidir. Bu nunla birlikte hükümet, ekonomiye, (IMF destekli) 5 Nisan Kararları olarak bilinen ekonomi politikalarıyla müdahale etmiştir. Müdahalenin ekonomideki amaçları, enflasyonun düşürülmesi, ihracatın artırılmasıyla dış ticaret açığının azaltılması, kamu açıklarının azaltılması, reel ve mali sektörde dengeyi sağlamak olarak özetlenebilir. 5 Nisan kararları Heterodoks bir istikrar politikası olarak düzenlenmiş, bir dizi ekonomi politikası uygulamasına başvurulmuştur⁴⁰.

⁴⁰ Kamu dengesini sağlamak için kamu gelirlerini artırıcı ve harcamaları kısıtıcı yönde ekonomi politikası araçları kullanılmış veya kullanılması düşünülmüştür. Kullanılan araçlar (Kazgan,1995:

IMF Temmuz ayında imzalanan stand by anlaşmasında, esas olarak yapısal reformlara odaklanmıştır. Desteklediği başlıca yapısal reformlar; özelleştirmenin devamı, KİT reformu, vergi reformu, sosyal güvenlik reformu, merkezi ve yerel yönetim reformu ve finansal sektördeki yapısal reformlardır. Burada bir noktanın altını çizmek gereklidir. IMF destekli uygulama, kamu dengesini sağlamaya yönelik olarak harcamaların kısılması telkininde bulunurken borç ve faiz ödemelerine dair bir politika önermemektedir. Hatta uygulamalar borcun ödenmesini garanti altına almaya yönelik olarak tasarlanmış gibi görünmektedir. Esas yükü oluşturan borç ödemeleri veri kabul edilerek, sürdürülebilir borç yönetiminin sağlanması için harcamalar kısılmaktadır. Uygulamaların gelir artırıcı politikalardan ziyade harcama kısıcı yapısı ise ülkenin gelişmesi önünde engel yaratmaktadır. Çünkü harcamaların kısılması, hem beşeri sermayeye katkı sağlayacak eğitim, sağlık gibi harcamaların, hem de devletin üretici faaliyetine katkı harcamalarının kısılmasına neden olmaktadır. Sosyal güvenlik kurumları harcamalarının kısılması sosyal devlet ilkesine, KİT'lere desteğin azaltılması üretim alanına, eğitim ve (sosyal güvenlik kurumu içerisinde değerlendirilen) sağlık harcamalarının kısılması ise beşeri sermayeye olumsuz etkide bulunmaktadır.

IMF destekli ekonomik müdahalelerin sonuçları başlangıç koşulları itibariyle oldukça başarılı görünmektedir. Birçok konuda hedeflenenler büyük oranda sağlanmış, ekonomik göstergelerde iyileşmeler yaşanmıştır. Müdahalelerin performansı, temel ekonomik göstergelerin değerlerine bakılarak yapılabilir.

233-234); KİT ürünlerine yüksek oranlı zamlar ve sonra dondurulması, KİT'lerin özelleştirilmesi, özelleştirilmesi hedeflenen KİT'lerin özelleştirilememesi halinde kapatılması, birçok vergi türünün oransal olarak artırılması, bazı KDV oranlarının azaltılması, kamu projelerinde %20 kısıntıya gidilmesi, tarım politikası değişikliği ile tarıma mali desteğin azaltılması, kamu personeli ücretlerine gerçekleşen değil beklenen enflasyona göre zam yapılarak ücret artışlarının düşük oranda gerçekleşmesidir. Hedeflenen ancak gerçekleşmeyen ekonomi politikası uygulamaları ise, sosyal güvenlik kuruluşlarının yükünü azaltmak için emeklilik yaşının artırılması, TCMB'nin özerkleşmesi ve kamuya ait kredilerin azaltılmasıdır. Dış ticaret dengesini sağlamak için ise devalüasyon yapılmış, böylece ihracatı ucuzlatıp ithalatı pahalılaştırarak dış ticaret dengesini sağlamak hedeflenmiştir.

Kamu gelir-gider dengesi: Yapılan düzenlemelerle birlikte kamunun gelir kalemi artmış, harcamaları kısılmış ve kamu bütçesinde bir iyileşme yaşanmıştır. Harcamalardaki kısılmanın boyutlarını oransal olarak vermek gerekirse, Konsolide Bütçe harcamaları içerisinde cari harcamalarının payı 1993 yılında %45,63 iken 1994 yılında %41,11 düzeyine gerilemiş, en önemli kalemi olan personel harcamaları %38,36'dan %32,93'e düşmüştür. Yatırım harcamaları ve KİT'lere transfer azalmıştır. Harcamalarda yapılan böyle bir kısılmanın yanı sıra ek vergilerle birlikte Türkiye'nin gelir kaleminde artış yaşanmıştır. Bütün bunların sonucunda bütçe açığı azalmış, KKBG/GSMH oranı %10,2'den %6,2'ye düşmüştür (DPT,2005).

Dış ticaret: Yapılan devalüasyon sonrası ülkenin ihracatı önemli oranda artmış, ithalat artışı ise yavaşlamıştır. İhracatta ortaya çıkan bu başarı sonrasında dış ticaret açığı düşerken cari işlemler fazla vermiş, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise devalüasyonun etkisiyle 52,1'den 77,8'e çıkmış ve dış ticaret açığı/GSMH oranı 7,7'den 3,2'ye düşmüştür (age). Cari işlemler dengesi/GSMH oranı ise -3,5'dan 2'ye çıkmış, yani Türkiye cari işlemlerde açık pozisyonundan fazla verir pozisyona geçmiştir.

Bütün bu olumlu sonuç göstergeleri ilerleyen dönemde bozulmuş, ekonomik müdahalelerin kamu dengesi ve dış ticaret göstergeleri açısından uygulandığı dönemin ilk yılı itibariyle olumlu sonuçları, sonraki dönemde yerini ekonominin yapısal sorunları nedeniyle olumsuz ekonomik sonuçlara bırakmıştır.

Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları olarak, aşırı borç yükü altında borç bağımlılığının sürmesi ve bunun kamunun borç faiz ödemeleri üzerinde baskı oluşturması, ihracatın ithalata bağımlı yapısı nedeniyle üretim yapısını değiştirmeyen uygulamaların geçici olumlu sonuçlar vermesi, ülkenin piyasa ve gelir transfer yapısının çalışan kesimler aleyhine işlemesi söylenebilir. İşte bu sorunlar ekonomide beklenilmeyen sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yapılan müdahalelerin etkinsizliği, yapısal problemler ve müdahalelerin ekonomik mantığı bağlamında açıklanabilir.

Kamu dengesini sağlamaya yönelik olarak yapılan KİT fiyatları artışı, kamu gelirlerini artıran bir politika olmakla beraber, aynı zamanda enflasyonun artması yönünde bir baskı yaratmıştır (Karluk,2005: 416). Ayrıca KİT'lere karşı olarak işleyen ekonomik mantık sonucu KİT'lerdeki istihdam azaltılmış, 1994 yılında 44.200 (1995 yılında ise 14.360) kişi işten çıkarılmıştır. İşten çıkarmalar, cari harcamalar içerisindeki personel harcamaları düşüşü ve KİT'lere transferin azalmasını olanaklı kılan unsurlardan biridir.⁴¹

Harcamaların kısılması amacıyla ücretlere yapılan düşük oranlı zam, enflasyona karşı, iç talebin kısılması politikası olarak işletilmiştir. Bu politikanın doğal sonucu, ücretli çalışanlar aleyhine gelir dağılımının bozulması olmuştur. Gelir dağılımı bozucu etkisinin yanında ücretli çalışanların yurtiçi talep unsuru olması sebebiyle talepte bir daralma meydana gelmiştir. Reel sektör, ücretli kesimin satın alma gücünde ortaya çıkan azalmanın yol açtığı satış düzeyi düşüşünün kâra etkisini, fiyatları artırarak telafi etmiştir (Karluk,2005: 417)⁴². Yani enflasyon karşıtı olarak kurgulanan uygulama, dolaylı olarak enflasyonu besleyen bir etkide bulunmuştur.

Tarım politikası olarak sübvansiyon azaltıcı politika uygulaması ise tarım sektöründe bozulma yaratmıştır (Karluk,2005: 416). Tarımda piyasa mekanizmasını işletmeyi hedefleyen, bu nedenle sübvansiyon kesintisi yapan devlet, tarımsal destek fiyatlarının enflasyon hızını karşılayamamasına sebep olmuş, bunun sonucunda ise çiftçiler aleyhine gelir dağılımı bozulmuştur.

⁴¹ Aynı zamanda doğrudan gelir dağılımını bozucu bir politika olarak da düşünülebilir.

⁴² Yüksek oranlı fiyat artışları Türkiye'nin piyasa yapısından kaynaklanmıştır. Aksak rekabet koşulları altında işleyen Türkiye üretim sanayii yapısı, firmaların iç talep kısılmasının yarattığı etkiyi telafi edecek fiyat artışları yapmasını olanaklı kılmıştır. Türkiye üretim sanayiindeki aksak rekabet piyasa yapısı üzerine çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Güneş (1998), Türkiye imalat sanayisinin tekeli bir piyasa yapısına sahip olduğunu belirlemektedir. Liberalleştirilen bir ekonomi olmakla birlikte sanayide tekeli eğilimlere sahip olan Türkiye üretim yapısı, fiyatların beklenildiği gibi piyasa tarafından belirlenmesini engellemekte ve aşırı fiyat artışlarını olanaklı kılmaktadır. Sonuçta, avantajın değerlendirilmesiyle yapılan fiyat artışları da enflasyonun artması yönünde baskı oluşturmıştır.

Konsolide bütçe içerisindeki bütün harcama kalemleri düşürülürken transfer harcamaları ise artmaya devam etmiştir. Konsolide Bütçe harcamaları içerisinde transfer harcamasının payı 1994 yılında %53,28 (DPT,2005) düzeyine çıkmıştır. Transfer harcamalarının artmasının sebebi faiz ödemelerinin sürekli artmasıdır. Faiz oranları, borçlanma gereksiniminin artması ve oluşan enflasyon baskısı nedeniyle artmış, bu durum borçlanmanın maliyetini ve miktarını artırmıştır. Oransal olarak Konsolide Bütçe harcamaları içerisinde faiz ödemelerinin payı 1993’de %24 iken 1994’de %33,24 (DPT,2005) düzeyine ulaşmıştır. Yani bir yıl içerisinde faiz ödemelerinin Konsolide Bütçe harcamaları içerisindeki payı %49 oranında artmıştır.

Türkiye ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler sonucunda devlet bütçesi, borcun ödenmesini hedefleyen şekilde işlemeye başlamıştır. Yeldan (2005: 124) “...devlet bütçesi artık sosyal altyapı ve ekonomik büyümeyi değil, finans piyasalarında gelir dağılımını yeniden düzenlemenin bir aracı haline dönüşmüş durumda gözükmemektedir” diyerek bu yeni ekonomik durumu anlatmaktadır.

Dış ticarete ihracat açısından olumlu sonuç doğuran devalüasyon, ihracatın ithalata bağımlılığı nedeniyle fiyatların artmasına ve tekrar ihracat aleyhine sonuçların doğmasına sebep olmuştur. Çünkü ara girdi bakımından ithalata bağımlı ihracatın, ithal mal fiyatlarının devalüasyon nedeniyle artması sonucunda girdi maliyetleri artmış, bu ise ihraç mallarında fiyat artışına ve sonuçta ihracatın azalıp ithalatın artmasına neden olmuştur.

İhracatın azalıp ithalatın artmasına yol açan bir diğer etmen olarak sermaye girişi sebebiyle aşırı değerlenen TL görülebilir. Türkiye’nin sermaye girişine bağımlı yapısı ve kriz nedeniyle artan faiz oranları sermaye girişini artırmış, bunun sonucunda artan döviz TL’nin aşırı değerlenmesinde sebep olmuştur.

Bütün bu gelişmeler sonrasında Türkiye’ye tekrar sermaye girişi yaşanmış ve 1994’deki ekonomik küçülme sonrası, sermaye girişine bağlı

borçlanma aracılığıyla tekrar büyümeye başlamış, ancak enflasyon oranında aynı başarıyı sağlayamamış, enflasyon oranı yüksek kalmıştır. Bir diğer makroekonomik gösterge olan işsizlik oranı ise 1995-1998 arası dönemde ortalama %7 düzeyinde gerçekleşmiştir⁴³.

Bu gelişmelerin yanı sıra 1997 yılında Asya Krizi ve daha sonra Brezilya ve Rusya'nın girdiği kriz, Türkiye'nin ekonomik performansını önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye'nin başka bir ülkede meydana gelen krizden önemli ölçüde etkilenmesi, 1980'den itibaren ekonomi yapısında yaşadığı dönüşümlerle ilgilidir denilebilir. Bu dönüşüm aynı dönem içerisinde, farklı zamanlarda ve yoğunlukta diğer GOÜ'lerde de yaşanmıştır. 1980'lerde başlayıp 1990'larda dünyanın tamamında etkili olan neoliberal politikaların uygulanması, özellikle GOÜ'lerin iç şoklar kadar dış şoklardan da etkilenmesini sağlamıştır. Bunun en önemli sebebi ise finansal serbestleşmenin sermaye hareketlerinin volatilesini önemli ölçüde artırmasıdır.

Grabel (1995) çalışması bu ilişkiyi GOÜ'ler için tanımlamaktadır. Buna göre finansal serbestleşme sonrası GOÜ'ler yatırımcıların kısa dönemli sermaye hareketlerinden aşırı etkilenir duruma gelmişlerdir ve bu beklentilerde veya risk algısında bir değişiklik olması durumunda çıkacak olan sermayeye karşı ülkenin savunmasız kalması anlamına gelmektedir. Büyüme performansı önemli ölçüde sermaye girişlerine bağımlı olan ülke ani sermaye çıkışlarında krize girmektedir. Böylece başka ülkede meydana gelen kriz, kısa vadeli sermayeyi olumsuz etkilemesi durumunda, sermaye çıkışı yaşayabilecek ülkeye de krizi, sermaye hareketleri vasıtasıyla bulaştırmış olmaktadır. Bu ilişkisellik içerisinde, diğer GOÜ'lerde ortaya çıkan bir krizin Türkiye ekonomisini önemli ölçüde etkilemesi, dünya çapında yaşanan dönüşüm ve bu dönüşümün kısa vadeli hareketlerin ekonomideki etkinliğini artırması ve buna bağlı olarak GOÜ'lerin dış şoklardan etkilenme kapasitesindeki değişikliklerle birlikte düşünülmelidir.

⁴³ Büyüme oranlarındaki başarıya paralel olarak işsizlik oranında önemli bir başarı sağlanamaması ülkenin üretim ve istihdam yaratıcı bir politikayla büyümediği yorumlamasını mümkün kılmaktadır.

Sonuçta Türkiye dışında yaşanan ekonomik krizler sermaye hareketlerini olumsuz etkilemiş, önemli oranda sermaye çıkışı yaşanmıştır. Portföy yatırımlardaki 1998 yılı itibariyle azalma 6,7 milyar dolar tutarında gerçekleşmiştir (Sönmez,2009: 50). Sermaye çıkışı faiz oranlarını artırmış, borçlanmanın maliyeti artmış, büyüme oranı bu gelişmelere bağlı olarak 1997 yılındaki %8,3 gibi yüksek oranlı büyümeden bir anda 1998 yılında %3,9'a gerilemiştir (DPT,2005).

5.5. IMF VE DÜNYA BANKASI YÖNETİMİNDE YENİ DÖNEM

Türkiye ekonomisi 1998 yılında, 1994 sonrası yaşadığı ekonomik büyüme performansında bir düşüş yaşamıştır. Ekonomi için bir ivme kaybı söz konusu olmuş ve bu büyük oranda diğer GOÜ'lerde yaşanan krizlerin Türkiye ekonomisini etkilemesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Türkiye ekonomisindeki yapısal sorunlar artarak devam etmiş, bu sorunlarda bir ilerleme kaydedilememiştir. İşte bu koşullar altında Türkiye 1998'de IMF ile anlaşma yapmış ve anlaşmanın uzunluğunun da etkisiyle (anlaşma birbiri ardınca imzalanan stand by anlaşmalarıyla 10 yıl sürmüştür) 1980-1985 dönemine benzer bir ekonomik dönüşüm yaşamıştır.

5.5.1.1998 Yakın İzleme Anlaşması

1998 yılı aynı zamanda, 1980 ve 1989 tarihleri gibi Türkiye ekonomisinde bir dönemeçtir (BSB,2007: 10). Bu dönemecin iki önemli bileşeni vardır: (i) IMF ile yapılan Yakın İzleme Anlaşması (BSB,2007: 19) ve DB desteği ile biçimlenen ülkenin ekonomik yapısındaki dönüşüm, (ii) 1995 tarihi ile başlayan ve DTÖ ve Gümrük Birliği Anlaşmasına bağlı olarak biçimlenen, Türkiye'nin dış ticaret kurallarındaki yeni ekonomik ortam. Bu iki unsur ekonominin farklı fonksiyonları gibi görünseler de aynı ekonomik mantığın araçları olarak düşünülebilir. IMF yönetimli DB destekli ekonomi ve DTÖ ve Gümrük Birliği yönetimli dış ticaret, her ikisi de devlet aygıtının ekonomi politikalarında uluslararası kuruluşlara bağımlılığını artırmıştır

denilebilir. Çünkü ekonomideki yapısal dönüşümler ve uygulanan politikalar IMF tarafından oluşturulup denetlenir, DB tarafından desteklenirken, dış ticarete yönelik uygulanabilecek politikaların sınırları DTÖ ve Gümrük Birliği Anlaşmalarınca oluşturulup denetlenmektedir.

Yakın İzleme Anlaşması ile sonraki stand by Anlaşmaları arasındaki ilişkiye bakıldığında görülmektedir ki, Yakın İzleme Anlaşması, 1999, 2002 ve 2005 stand by Anlaşmalarının çatısını oluşturduğu görülmektedir (Ekzen,2009: 126). Yakın İzleme Anlaşması ile yürürlüğe konmaya çalışılan yeni ekonomik dönüşüm programı, izleyen stand by anlaşmalarınca da sadık şekilde takip edilmiş, Türkiye'nin dönüşüme uygun hareket etmesi sağlanmıştır. Ekonomideki yeni dönüşüm aşaması, neoliberalizmin ihtiyaçlara göre güncellenmesi ve Türkiye ekonomisine sirayet etmesi olarak düşünülebilir. Bu bağlamda 1998 Anlaşmasının, Türkiye'nin yeni neoliberal ekonomik ajandasının taslağı olduğu söylenebilir. Türkiye açısından bu yeni ajanda, Washington Uzlaşısı'ndan Post-Washington Uzlaşısı'na kaymanın başlangıç aşamasını oluşturmaktadır.

Buna göre 1998 ile başlayıp diğer üç stand by Anlaşmasıyla da güçlendirilen (yeni) uygulamalar; özelleştirme, esnek emek piyasaları, finansal deregülasyon, enflasyon hedeflemesine bağlı merkez bankası bağımsızlığı, esnek döviz kuru rejimi, mali kemer sıkma politikaları (Cizre ve Yeldan,2005: 388, Yeldan,2006: 193), şeffaflık ve hesap verilebilirlik söylemi ve bu minvalde iyi yönetim kavramının kullanılması, (BDDK, Telekom ve enerjideki düzenleyici kurumlar gibi) teknokrat kurumların otonomisinin artırılması (Öniş,2006), tarımda dönüşüm, vergi oranlarının yeniden düzenlenmesi olarak özetlenebilir.

Yakın İzleme Anlaşması da diğer stand by anlaşmalarında olduğu gibi enflasyon hedefli kurgulanmıştır. Diğer üç önemli özelliği ise özelleştirmenin ivedileşmesi, yapısal reformlar ve faiz dışı bütçe fazlası (FDBF) odaklı sıkı maliye politikası uygulamaktır. İçeriği bakımından da bütün özellikler birbiriyle bağlantılıdır. FDBF (1998 yılı için GSMH'nin %4'ü) odaklı sıkı maliye

politikası, bütçe açığının enflasyona neden olduğu görüşünden hareketle enflasyonla mücadelenin bir parçası olarak görülmektedir (BSB,2007: 68). Borçların finansmanında özelleştirme gelirleri kullanılacak, bankacılık sektörü, sosyal güvenlik ve tarımda yapılması düşünülen (desteklemelerin azaltılması) yapısal reformlar ile ekonomi daha sağlam olacaktır. Yani fiyatlar genel seviyesinde istikrarı sağlamanın yanında, borçların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olarak ekonomik önlemleri içermekte ve ekonomi yapısına yeni düzenlemeler getirmektedir. Borçlara yönelik önerilen politik uygulamalar harcamaları kısıcı yönde bir müdahaleleri içermekteyken, gelir artırıcı yönde bir müdahale önerilmemekte ve amaç borçların ödenmesinin sağlanması olarak belirlenmektedir.

Anlaşma ile desteklenen bu ekonomi politikalarının uygulanması yönünde adımlar atılmış ve istikrara yönelik maliye politikalarının yanında yapısal reformlarda da ilerleme kaydedilmiştir. Erçel (1999)'da belirtildiği gibi, yapısal reformlar olarak, Bankalar Kanunu Yasası Parlamento'dan geçmiş⁴⁴, Sosyal Güvenlik reformuna ilişkin düzenlemeler yapılmış, özelleştirmeye ilgi duyan yabancı yatırımları cezp etmek için uluslararası tahkime ilişkin Anayasal değişiklik Parlamentodan geçmiş, doğrudan gelir desteğine yönelik tarımsal reformlar üzerinde çalışmalar DB ile birlikte başlatılmıştır. Ancak yapısal reformlar ekonomide beklenen gelişmeleri yaşatmamış, Türkiye ekonomisi 1999 yılında krize girmiştir.

5.5.2.1999-2001 Arası Türkiye Ekonomisi: 2000 Enflasyonu Düşürme Programı

Türkiye, 1998 yılında imzalanan Yakın İzleme Anlaşması'na belirtilen programa büyük ölçüde uymasına rağmen, 1999 yılı Türkiye için -%6,1'lik bir ekonomik küçülme ve TEFE'de %62,9, TÜFE'de %68,9 olarak gerçekleşen bir enflasyon oranıyla sonuçlanmıştır. Diğer göstergelere de bakılacak

⁴⁴Yasanın içeriği; BDDK'nın kurulması ve Bankacılık sektörünün gözetim ve denetiminin hazineden alınarak üst kurul olarak örgütlenmesinden oluşmaktadır.

olunursa, dış borç servis oranı 1998’de %26,7 düzeyinde iken 1999’da %34,9’a yükselmiş, 1998 yılında %9,4 olarak gerçekleşen KKBG 1999 yılında %15,6’ya ulaşmış ve Faiz Ödemeleri/GSMH oranı 1998’de %11,54 iken 1999 yılında %13,69 olarak gerçekleşmiştir (DPT,2005). Türkiye krize girmiş ve bu kriz sonrası IMF ile Aralık 1999’da, 2000-2002 dönemini kapsayan ve 2000 Enflasyonu Düşürme Programı olarak isimlendirilen stand by Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma bir istikrar programı olmasının ötesinde, yapısal uyarlamayı da gözetmektedir.

Programın içeriğine bakıldığında üç önemli amaca göre oluşturulduğu görülmektedir: (i) Borçların ödenmesi, (ii) Yapısal reformların gerçekleştirilmesi, (iii) Enflasyonun düşürülmesi. Bu amaçlara ulaşmak kullanılması planlanan araçları sınıflandırmak gerekirse;

- (i) Borçların ödenmesine yönelik olarak; harcamaların kısılmasına dayalı FDBF’nin gerçekleştirilmesi ve yapısal reformlar içerisinde sınıflandırılan özelleştirme⁴⁵ gelirlerinin kullanılması,
- (ii) Yapısal reformlar olarak; Washington Uzlaşısı’nın gerektirdiklerine uyumun devamı. Bunun yanı sıra ekonomi yönetiminde teknokrat yapıya sahip üst kurullara verilen önemle birlikte Post-Washington Uzlaşısı etkisinin kendisini hissettirmesi ve bunun birinci aşamada bankacılık sektörüne yönelik reregülasyonda uygulanmasının amaçlanması.

⁴⁵ Burada özelleştirmeye dair anlatı kaymasının belirtilmesi önemlidir. Çünkü özelleştirmenin sorgulanmayıp aynı şekilde devam etmesi için, özelleştirmenin savunulmasında yeni bir anlatının oluşturulması, özelleştirmenin ne kadar siyasi bir tercihin ötesinde ekonomik bir tercih olduğu sorusunu meşru kılmaktadır. Özelleştirmenin savunulmasındaki anlatı, “üretkenlik ve verimlilik artırıcı” ekonomik araçtan, “kamu kesimi açığını kapatan” ekonomik araca (Yeldan,2001:160, Yeldan,2005:164) doğru kaymıştır. Bu anlatı kayması, ihtiyaca göre oluşturulan ekonomik söylem yaratma kapasitesini belirtmesinin yanı sıra, ekonominin yönetiminin tamamen borç odaklı işlediğinin de kanıtıdır. Uygulanan ekonomi politikaları borç yönetimine uygun olarak dizayn edilmekte ve özelleştirme de bu dizaynın bir parçası olarak işlemektedir.

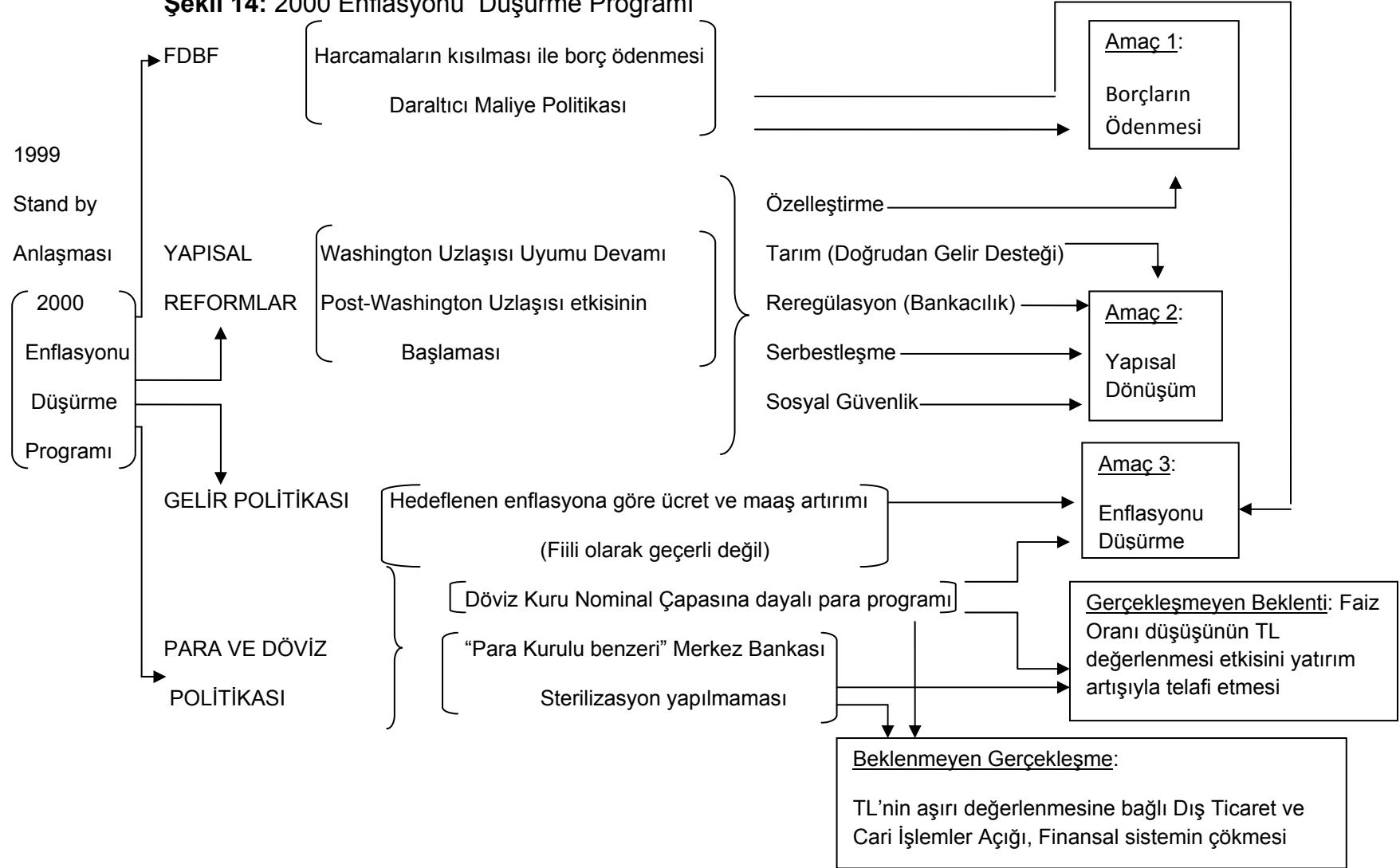
Tarım sektöründe yapılacak düzenlemelerle sübvansiyon ve teşviklerin azaltılması, bunların yerine doğrudan gelir desteği uygulamasının yürürlüğe girmesinin planlanması. Özelleştirmelerin ivedileştirilmesi ve buna yönelik yasaların düzenlenmesi. Piyasa etkinliğinin artırılması adına serbestleştirmeye dönük düzenlemelerin işgücü ve enerji piyasalarını da içerecek biçimde genişletilmesi. Son olarak sosyal güvenlik sistemindeki açıklar nedeniyle, emeklilik yaşının yeniden düzenlemesiyle başlayıp, genişletilmesi planlanan sosyal güvenlik reformunun uygulamaya geçmesi,

- (iii) Enflasyonun düşürülmesine yönelik olarak ise; bütçe açığının enflasyonun nedenlerinden biri olduğu savından hareketle bütçe açığını kapatmaya yönelik olarak uygulanan FDBF, hedeflenen enflasyona göre ücret ve maaş artırımının gerçekleştirilmesinin planlanması ve döviz kuru nominal çapasına dayalı para programı araçları kullanılmıştır.

Burada programda öngörülen para politikasının içeriği de verilmelidir. Çünkü bu, programın en önemli ayaklarından biridir. İki önemli unsur vardır: Döviz kuru nominal çapasına dayalı para programı ve Merkez Bankası'na Para Kurulu benzeri bir görev yüklenmesi. Nominal çapa olarak döviz kuru belirlenmiş ve $1\$+0.77\text{€}$ olarak tanımlanan bir sepet yaratılmış ve bu sepetin günlük aşınması 2000 yılı sonuna dek Merkez Bankası'nca belirlenerek, %20 oranında değer yitirmesi planlanmıştır (Yeldan,2001: 161). Nominal çapa olarak kullanılan döviz kurundaki bu düzenlemenin yanında, Merkez Bankası'nın ise, Para Kurulu benzeri çalışması, para tabanını sadece net dış varlıklara bağlı olarak artırması benimsenmiştir. Yani Merkez Bankası'nın ekonomik pozisyonuna ilişkin olarak, son borç verici merci olma işlevini yerine getirmeyen ve sterilizasyon yapmayan bir yönetim benimsenmiştir

(Akyüz ve Boratav 2002, Yeldan 2001, 2005, Yentürk 2005a, 2005b, Ekzen 2009). Merkez Bankası'na dair uygulanacak olan bu politikadan beklenen, faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesiyle faiz oranı düşürmesi, düşen faiz oranlarının ise yatırımları uyarmasıdır (Yeldan 2001,2005, Yentürk 2005a, 2005b). Şekil 14'de Enflasyonu düşürme programı diyagram halinde verilmiştir.

Şekil 14: 2000 Enflasyonu Düşürme Programı

Kullanılan araçların yaratacağı düşünülen etkiler gerçekleşmemiş, ülke 2000 Kasım'ında krize girmiştir. Döviz kuru nominal çapasına dayalı istikrar programlarının, başarısızlığa uğrama riskinin yüksekliği, programın kendini çıkmaza soktuğuna ilişkin çeşitli çalışmalar ve ülke örnekleri söz konusudur. Örneğin Dornbush (2001) çalışmasında, döviz temelli enflasyonla mücadele programlarının ülke parasının reel olarak değerlendireceğini ve bunun cari işlemler açığına olumsuz etki yapacağını söyleyerek, bu olumsuzluğa karşı düzeltme yönünde bir uygulamanın program içerisinde kalındığı sürece mümkün olmadığını belirtmiştir. Bir başka çalışma olarak Amadeo (1996), döviz kuruna dayalı istikrar politikalarının dış ticaret ve cari işlemler açığı üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmiş, bu nedenle bu istikrar politikalarının bıçak sırtı olduğunu söylemiştir. Çünkü döviz kuruna dayalı istikrar programları ülke parasının değerlendirilmesine neden olacaktır ve bu dış ticaret ve cari işlemler açığı üzerinde olumsuz etki yaratacak ve bu olumsuz etkinin büyüklüğüne göre kriz olasılığı ve boyutu artacak veya azalacaktır.

Türkiye'de de yukarıdaki çalışmaların belirttiği durum gerçekleşmiş, TL uygulanan politika sonucu aşırı değerlendirilmiştir. Bu etkiyi minimize etmek için programa başlamadan önce bir devalüasyon yapılması, uygulanması gereken politikadır, ancak Türkiye devalüasyon yapmadan programı uygulamaya başlamış, sonuçta TL'nin aşırı değerlendirilmesine sebep olmuştur (Yeldan, 2001, 2005, Yentürk, 2005a, 2005b, Özatay 2000). Dış ticaret açığı/GSMH oranı 1999'da %5,4 iken 2000'de %10,9'a çıkmış, yani iki katından fazla artmış, cari işlemler dengesi/GSMH oranı ise -%0,7'den -%4,9'ye fırlamıştır (DPT,2005). İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 1999'daki 65,4'lük seviyesinden 2000'de 51'e (DPT,2005) gerilemiştir. Dış ticarete yaşanan bu olumsuzluklara karşı faiz oranlarının düşmesi de beklenen etkiyi yapmamıştır. Uygulamalarla faiz oranının düşeceği, bu düşüşün yatırımları artıracığı ve "TL'nin değerlendirilmesinin reel sektör üzerinde yaratacağı olumsuz etkiyi faiz oranlarının telafi edeceği ve dış ticaret açığının çok yükselmeyeceğine dair beklenti" (Yentürk,2005a: 70) gerçekleşmemiştir. Aksine tüketim eğilimi yüksek olan Türkiye'de tasarruf

eğilimini düşürüp tüketim eğilimini artırmış, yani dış ticaret açığını artırıcı etki yapmıştır (Yentürk, 2005a: 71). Uygulama sonucunda beklentiler gerçekleşmemiş ve dış ticaret olumsuz etkilenmiştir.

Bununla beraber Merkez Bankası'nın parasal tabanı dış varlıklara bağlı olarak yönetmesi ve sterilizasyon yapmaması finansal sistemin kırılganlığını artırmıştır. Herhangi bir finansal şok durumunda Merkez Bankası'nın nihai borç verici merci görevini yerine getirmemesi anlamına gelen bu uygulama, bankacılık sisteminden kaynaklanan şoka müdahale edilmesini önlemiş, mali şokun yönetilememesini sağlamıştır (Ekzen, 2009: 138).

Döviz kuru çapasının TL'yi aşırı değerlendirmesi, Merkez Bankası'nın örtülü para kurulu uygulamasının finansal kırılganlığı artırması ve ek olarak Özatay ve Sak (2002) çalışmasında belirtildiği üzere bankacılık sektöründe gerekli düzenlemelerin yapılmamış olması Türkiye'nin 2000 Kasım ayında krize girmesine neden olmuştur ve bu kriz Aralık 2000-Ocak 2001 arası geçici bir ekonomik soğuma sonrası Şubat 2001'de çok daha büyük bir krizle sonuçlanmıştır. Sermaye akımlarının etkisini görmek bakımından büyüklüklere bakmak yararlı olacaktır. Kriz öncesi (ilk on ay için) sermaye girişleri (12,8 Milyar\$) cari işlemler açığının (7,6 Milyar\$) üzerinde seyretmiş, yani sermaye girişleri ile cari işlemler finansmanı ile bağlarını koparmıştır (Boratav,2002: 212). Boratav'ın aynı çalışmasındaki rakamlara göre, yabancı kökenli net sermaye akımları Ocak-Ekim 2000 döneminde +15,2 milyar\$, Kasım 2000-Haziran 2001 süresinde ise -10.4 milyar\$ olarak gerçekleşmiş, yabancı sermaye akımları dolayısıyla karşılaştığı negatif şokun toplam büyüklüğü 25,6 milyar\$ olarak gerçekleşmiştir (Boratav,2002: 214). Programa ilişkin bütün bu belirlemeler göstermektedir ki, Akyüz ve Boratav (2002: 39)'ın belirttikleri gibi başarısızlığın nedeni istikrar programının dizaynındaki ve uygulamasındaki hatalar olarak görünmektedir.

Türkiye, ekonomisinde 1990'ların sonuna kadar yapılan yapısal dönüşümler sonucu borca dayalı bir ekonomi yönetimi ve ithalata dayalı

ihracat gelişimine hapsolmuştur. Bu durumu düzeltmeye yönelik gerekli müdahalelerin yapılmamış olması ve daha da ağırlaşarak süregelenleştirilmesi ülkenin gelişme potansiyeli ve politika araçlarını aşındırmıştır. Ayrıca sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve borca bağımlı ekonomik yapının da etkisiyle, sermaye akımlarının ülke ekonomisini etkileme kapasitesinin aşırı artması, hatta neredeyse ana belirleyici konuma gelmesi, sermaye hareketlerine karşı finansal kırılganlığı artırmıştır. Bunun sonucunda Türkiye, 1999 ile başlayan ve 2000-2001 döneminde devam eden kriz sarmalına girmiştir. Yani 2000 Kasım ve Şubat 2001 krizi yanlış yönetilmeden kaynaklanmakla beraber salt yanlış ekonomik yönetimin bir sonucu olarak değil, aynı zamanda ekonominin yapısal sorunlarının bir sonucu olarak yorumlanmalıdır. Yani kriz, 1980 ile başlayıp 2000'lere varana dek devam eden Türkiye dönüşümünün sonucudur.

Kriz makroekonomik göstergelere çok kötü yansımıştır. 1999-2001yılları arası büyüme ortalaması $-%3$ olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılı küçülme oranı $-%9,5$ olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, sektörlerdeki küçülme oranına da, yansımıştır. Sektörler bazında küçülme, tarımda $-%6,5$, sanayide $-%7,5$, hizmetler sektörü ise $-%7,7$ olarak gerçekleşmiştir (DPT,2005). Ayrıca işsizlik oranı krizin beklenen etkisi olarak artmıştır.

Bunun yanında, borca bağımlı ülke yapısı içerisinde Türkiye, 2001 yılında büyüme oranındaki olumsuzluğa benzer şekilde, çok yüksek düzeyde faiz ödemesi oranına ulaşmış, Faiz ödemeleri/GSMH $\%23,27$ (DPT,2005) olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılı Faiz ödemeleri/yatırım harcamaları $\%700,8$ 'e, Faiz ödemeleri/net borçlanma $\%215,1$ 'e ulaşmış, faiz ödemelerinin Konsolide Bütçe gelirlerine oranı $\%80$ 'e varmıştır (DPT,2005). Borç anapara+faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı $\%263,7$ 'ye çıkmış, bunun $\%230,3$ 'ünü ise iç borç anapara+faiz ödemelerinin vergi gelirine oranı oluşturmuştur (DPT,2005).

2001 yılı faiz ödemelerinin Konsolide Bütçe harcamaları içerisindeki payı $\%50,58$ 'e (DPT,2005) ulaşmıştır. Tablo 13'de Konsolide Bütçe

harcamaları içerisindeki cari, yatırım, transfer harcamaları ve transfer harcamalarının alt kalemi olan faiz ödemelerinin yüzdesel dağılımı verilmektedir.

Tablo 13: 1998-2001 Arası Konsolide Bütçe Harcamalarının % Dağılımı

	1998	1999	2000	2001
Cari	33,16	32,60	28,93	25,13
Yatırım	6,42	5,58	5,89	5,91
Transfer	60,42	61,82	65,18	68,96
Faiz	39,59	38,16	43,52	50,58

Kaynak: DPT(2005)

Türkiye her açıdan tarihinin en önemli bunalımlarından birini yaşamıştır. Bu koşullardan kurtulmak için 14 Nisan 2001 tarihinde Hükümet, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” adında yeni bir ekonomik programı yürürlüğe sokmuştur:

5.5.3.Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) metni “1990-1999 Döneminde Ekonomide Oluşan Temel Sorunlar” analiziyle başlamaktadır. Program, Türkiye’nin 1990-1999 arası temel sorunlarını sürdürülemez iç borç dinamiği ve mali sistemdeki sorunlar başlıkları altında toplamaktadır. Sürdürülemez iç borç dinamiğini harcamalar ve gelirler açısından değerlendirmektedir. Harcamalar açısından sürdürülemez iç borç dinamiğine yol açan olumsuz koşullar; kamu bankalarına, bütçe dışı fonlar, döner sermayeler ve mahalli idarelerin harcama artışlarına koşut oluşan görev zararlarını karşılama görevinin yüklenmesi, verimlilikle uyumlu olmayan ücret ve maaş artışları ile kamu sektöründeki aşırı istihdam politikası, kamu yatırım proje stokundaki aşırı artış ve verimsiz yüksek maliyetli yapısı, sosyal güvenlik açıklarının yükselmesi, gerçek ihtiyacı karşılamayan tarımsal destekleme politikası ve yüksek maliyet ve verimsiz çalışan KİT sisteminin

varlığı olarak sıralanmaktadır (GEGP,2001: 1-5). Dikkat edilirse temel olarak, kamunun kötü yönetilmesi ve bu kötü yönetimin de yüksek maliyet, verimsizlik unsurlarına dayalı olduğu savunulmaktadır. Bu nedensellikten kamunun kaynakları yanlış yönettiği sonucu çıkmaktadır.

GEGP'nin temel amacı “...kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmak” olarak tanımlanmıştır. Bunu gerçekleştirme yönünde “kamuda kaynak tahsisi sürecinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması... iyi yönetim ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir” denilerek yeni ekonomik dil de tanımlanmış olmaktadır. Bu dil Post-Washington Uzlaşısı'nın ekonomi yönetiminde etkinliğini artırdığını göstermektedir. Çünkü Post-Washington Uzlaşısı tanımlanırken gösterildiği gibi, Washington Uzlaşısı'nın genişletilmesi sürecinde eklenen kavramlar arasında olan iyi yönetim, yolsuzluk karşıtlığı gibi kavramlar, aynı zamanda GEGP'nin içeriğini oluşturan kavramlar olmuşlardır. Yani Post-Washington Uzlaşısı'nın 2000 Enflasyonu Düşürme Programı ile ortaya çıkan etkisinin, GEGP'de daha da arttığı söylenebilir.

Nitekim Hazine Müsteşarlığı resmi sitesinde yayınlanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda Temel Yapısal Reform Konuları-Genel Değerlendirme” başlıklı raporda da, farklı bir bağlamda bu etki hissedilmektedir. Raporda şöyle denilmektedir: *“...ekonomik refahın mümkün olan en üst düzeye çıkarılabilmesi için mal ve hizmetlerin piyasa kuralları tarafından belirlenmesi gerektiğinin genel kabul görmüş bir olgu olduğunu görüyoruz. Ancak her ne kadar bir ekonominin etkin çalışmasını sağlayacak temel mekanizma piyasa kuralları olsa da; piyasaların başarısız olduğu alanlarda devletin müdahaleleri kaçınılmaz görülmektedir. Hatta daha ileri giderek denilebilir ki, devletin piyasaların doğru-dürüst işlemlerini sağlayacak yapıları sistem içinde oluşturması ve buna göre yeniden yapılandırılması bugün bir zorunluluktur.”* Görüldüğü gibi piyasa başarısızlığı kabul edilmekte

ve buna yönelik olarak devlete ekonomide rol verilmektedir. Ancak bu rol piyasaların işleyişine müdahale olarak değil, daha iyi işleyebilmesi için düzenleyici olası şeklinde formüle edilmektedir. Tam da Post-Washington Uzlaşısı'nın tanımladığı şekilde bir devlet tanımlanmaktadır.

GEGP'de yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda ekonomide dört ana alanda 15 yasal düzenleme yapılması öngörülmüştür. (i)mali sektörün yeniden yapılandırılması, (ii) devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, (iii)ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması ve (iv) sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi.

Burada, yapılması planlanan düzenlemelerin belirtilmesine geçmeden önce, ekonomi yönetimindeki yeni ortama dair bir özelliğe dikkat çekmek gerekmektedir. Ekonomi yönetimi, Post-Washington Uzlaşısı ile Washington Uzlaşısı işlerliğinin güçlendirilmesi yönünde "KURUL" lara bırakılmıştır. Yolsuzluk karşıtlığı, iyi yönetim gibi kavramların dayanak oluşturduğu bu yeni ekonomik ortamda, ekonomi yönetiminin, hiçbir siyasi sorumluluğu olmayan teknokrat kişilerin yönetimindeki kurullarca sağlanması hedeflenmiş ve buna göre düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, siyasi bir tercih olması ve seçilenin ekonomideki araçları elinden alınarak yönetim yetkisinin sınırlandırılmasını içermesi nedeniyle, siyasetten arındırılmış ekonomi değil, yeni siyasete uygun ekonomi dizaynı görüntüsü vermektedir.

Kurul yönetimi aynı zamanda özelleştirmeyi tamamlayan bir ögedir de. Çünkü kurulların sahip olduğu yönetim sınırlarına, sorumlu olduğu kurumu özelleştirmeye dönük olarak yapılandırma görevi de dahildir. Eğer üretimden sorumlu bir kurul ise, o üretim sektöründe özelleştirmeye uygun ortamın alt yapısını hazırlamakla görevlidir. Kurul anlayışı ile yeni ekonomik ortam ve Post-Washington Uzlaşısı arasındaki ilişkiye dair bu ilişkinin belirtilmesinden sonra GEGP'deki düzenlemelerin içeriğine geçilebilir.

GEGP'de, mali sektörün yeniden yapılandırılmasına ilişkin olarak, kamu ve özel sektör bankacılığına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bankalar Kanunu değişikliği, banka yükümlülüklerine garantinin devam

etmesi, BDDK'nın özel bankalara yönelik yeniden yapılandırma çalışmaları bu başlık altında sıralanan düzenlemelerdir. Yukarıda değinilen kurul uygulaması bankalar için de geçerlidir. Kamu bankalarına ilişkin olarak, “kamu bankalarının yönetiminin profesyonel bankacılardan oluşan bir ortak yönetim kuruluna devredilmesi süreci başlatılmıştır. Bu kurula kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir” denilerek, bankacılıktaki kurul yönetimi tanımlanmaktadır.

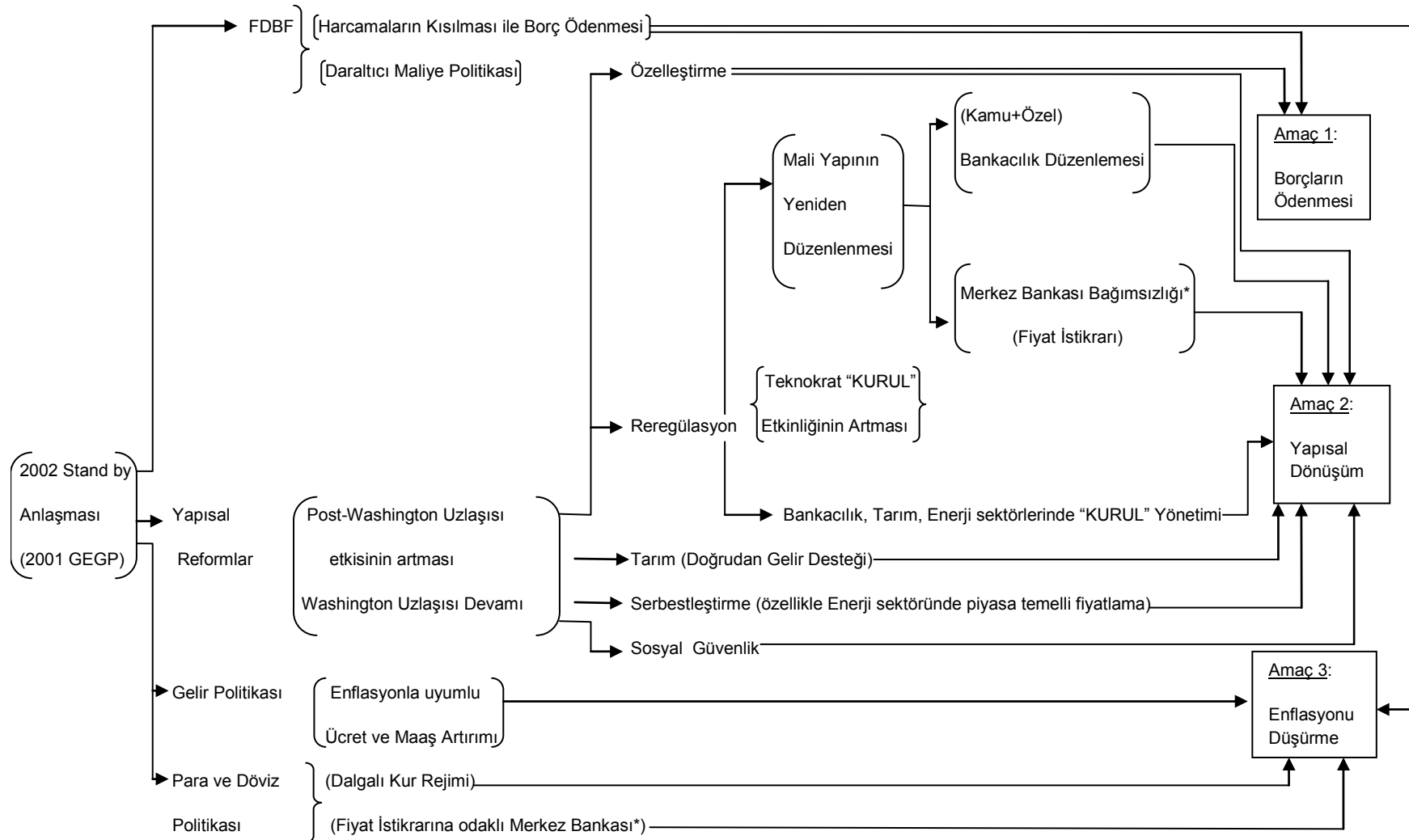
Programda, devlette şeffaflığı artıracak ve kamu finansmanını güçlendirecek düzenlemeler başlığı altında; -görev zararları ile ilgili düzenlemeler,-borçlanma yasası,-kamulaştırma yasası,-kamu ihale yasası,- bütçe ve bütçe dışı fonların kapatılmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır.

Ekonomide rekabeti ve etkinliği artıracak düzenlemeler olarak, Şeker Kanunu, Tütün Kanunu, Doğalgaz Kanunu, Sivil Havacılık Kanunu düzenlemeleri belirtilmiştir. Bu düzenlemelerin içeriği şöyle özetlenebilir; tarıma ilişkin düzenlemelerde kurul ve buna bağlı özelleştirme ile doğrudan gelir desteği, enerjide ise kurul ve serbest fiyatlandırma. Şeker Kanunu'na ilişkin paragrafta, “...şeker piyasası, Şeker Kurulu tarafından düzenlenecektir... Tüm çiftçilere doğrudan gelir desteği verilerek gelir kaybı giderilecektir. Şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin önü açılacaktır” denilerek kurul düzenlenmesi ile özelleştirme arasındaki bağlantı tanımlanmış olmaktadır. Aynı zamanda doğrudan gelir desteği uygulamasının diğer tarımsal desteklemelerin yerine kullanılacağı, şeker üretimi özelinde belirtilmiş olmaktadır. Benzer şekilde Tütün Kanunu'na ilişkin paragrafta, “Tütün mamulleri ve alkollü içkilerin fiyatlandırılması, dağıtımı, satışı ve kontrolü ile ilgili usul ve esaslar Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından düzenlenecektir. Tütün üreticisinin de alternatif ürün projesi ve doğrudan gelir desteği ile desteklenmesi gerçekleştirilecektir” denilerek, kurul düzenlenmesi ve doğrudan gelir desteğinin tarımsal faaliyetlerdeki diğer desteklemelerin yerine kullanılacağı belirtilmiş olmaktadır. Doğalgaz Kanunu'nda ise “...doğalgaz piyasasının serbestleştirilmesi kanunun ana amacıdır...Doğalgaz piyasası,

elektrik piyasası için oluşturulan Kurul ile birleştirilerek bağımsız bir kurul tarafından düzenlenecektir” denilmektedir. Enerji sektöründe kurul ve serbest fiyatlamanın yeni ekonomik düzenlemenin bir parçası olduğu görülmektedir. Sivil Havacılık Kanunu’nda ise “Hava yollarının iç hat uçuş fiyatlarının serbestçe belirlenmesine imkan sağlanacaktır” ibaresi yer almaktadır.

Programın kanunlarla oluşturmaya çalıştığı yeni ekonomik yönetim biçiminin, kurul, özelleştirme ve serbest fiyatlama dayalı bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Yani yapısal dönüşüm GEGP ile daha kapsamlı tasarlanmıştır denilebilir.

GEGP’nin, 1998 Yakın İzleme Anlaşması ile başlayan yeni yapısal dönüşüm aşamasının, 2000 Enflasyonu Düşürme Programı’nın başarısızlığa uğramasının yol açtığı eksiklikleri tamamlama yönündeki uygulamaları hayata geçirdiği söylenebilir. İkisinin de amaç fonksiyonları aynıdır; (i) Borçların ödenmesi, (ii) Yapısal Dönüşüm ve (iii) Enflasyonu Düşürme. Yapısal reformlar güçlendirilerek devam ederken, gelir politikası, 2000 programına benzer ve fiili olarak uygulanacak şekilde, enflasyonla uyumlu ücret ve maaş artırımını olarak belirlenmiştir. Para ve döviz politikasında ise iki önemli değişiklik yaşanmıştır: sabit kur rejiminden dalgalı kur rejimine geçilmesi ve Merkez Bankası’nda bağımsızlık sağlanarak bankanın temel amaç fonksiyonu fiyat istikrarı olarak düzenlenmesi. GEGP’nin yapısı şekil 15’de düzenlenmiş olan diyagramda verilmiştir.

*GEGP'de açıkça belirtilmemiştir

Şekil 15: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Belirtmek gerekir ki Merkez Bankası'na ilişkin düzenleme GEGP içerisinde açıkça belirtilmemiştir. Ancak programın ruhuna ve hedeflerine uygun bir düzenlemedir ve program açıklandıktan kısa süre sonra yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme de Post-Washington Uzlaşısı'na uyum çerçevesinde düşünülebilir. Yeni ekonomik yapıda, program açıklandıktan dokuz gün sonra enflasyon hedeflemesine odaklı bağımsız Merkez Bankası uygulamasına geçilmiştir. Yeni durum, 1211 sayılı TCMB Kanununun 25 Nisan 2001 tarih ve 4651 sayılı Kanun ile değişik 4. Maddesinde, temel amaç ve izleyeceği yol bağlamında tanımlanmıştır; *“Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Bankanın fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler.”*

Merkez Bankası Kanunu'nda yapılan bu önemli değişiklik ile iki önemli durum ortaya çıkmaktadır. Birincisi politika için kullanılacak araçların sınırlandırılmasıdır. Kanunda açıkça belirtildiği gibi para politikası açısından büyüme ve istihdam politikası fiyat istikrarından sonra gelir. İkinci önemli nokta, para politikasında Merkez Bankası'na bağımsızlık ve tam yetki vermenin doğuracağı, para politikasında edilgenleştirilen siyasi yönetim yapısıdır.

GEGP ekonomi politikaları olarak, 2000 Enflasyonu Düşürme Programının başarısız teknik yönetiminin değiştirilmesi, ekonomide yapısal dönüşümün devam ettirilmesidir. İki programda da maliye politikası olarak harcamaların kısılmasına ve borçların ödenmesine odaklanılmıştır. Bununla beraber para ve döviz politikalarında, 2000 programından alınan dersler çerçevesinde değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca TCMB'nin işleyiş yapısı değiştirilmiştir. 2000 Enflasyonu Düşürme Programı ile GEGP arasındaki farklar tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14: 2000 Enflasyonu Düşürme Programı- GEGP Karşılaştırması

	2000 Enflasyonu Düşürme Programı	GEGP
Para Politikası	Döviz Kuru Hedeflemesi (Döviz Kuru nominal çapasına bağlı para politikası)	Örtük Enflasyon Hedeflemesi
Döviz Kuru Politikası	İlk 18 ay enflasyon hedefine yönelik kur sepeti, takip eden dönem kademeli olarak genişleyen bant	Dalgalı döviz kuru
Gelir Politikası	Hedeflenen enflasyona göre ücret ve maaş artırımı (fiili olarak geçerli değil)	Enflasyonla uyumlu ücret ve maaş artırımı
Merkez Bankası	Para Kurulu benzeri	Fiyat istikrarına odaklı; Bağımsız Merkez Bankası
Faiz Dışı Fazla Hedefi	Deprem harcamaları hariç: 5,0 Deprem harcamaları dahil: 3,9	2001 yılı: 5,5 2002 yılı: 6,5
Özelleştirme	Gelir belirlenimi	Özelleştirilecek varlık belirlenimi
Tarım	DGD uygulamasına geçiş	Genelleştirilen DGD
Reregülasyon (Kurumlaşma)	Bankacılık	Bankacılık, Tarım, Enerji sektörü
Sosyal Güvenlik	Emeklilik yaşı düzenlemesi başlangıcı	İş güvencesi yasası, Ekonomik ve Sosyal Güvenlik yasası

Ekonominin yapısal dönüşümündeki rolü 1998 Yakın İzleme Anlaşmasıyla başlayan ve izleyen stand by anlaşmalarınca da güçlenen IMF, daha önce de bahsedildiği gibi bu dönem yapısal dönüşümünün tek faili değildir. 1980-1985 döneminde olduğu gibi Türkiye’de 1998-2001 arası dönemdeki yapısal dönüşüm de IMF ve Dünya Bankası’nın ortaklığıyla sağlanmıştır. IMF’nin stand by anlaşmalarıyla

oluşturduğu altyapı Dünya Bankası kredi ve projeleriyle desteklenmiştir. Türkiye özelinde bu durumu somutlaştırmak için 1999-2002 arası DB ile Türkiye'nin yapmış olduğu temel kredi ve proje anlaşmaları tablo 15'de verilmektedir. Anlaşmaların içeriği ve parasal miktarı DB'nin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. 1999 depremi dolayısıyla yapılan bir kredi ve bir proje anlaşması ve yine aynı yıl yapılan Endüstriyel Teknoloji Projesi, 2000'de ki Biyoçeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi ile 2002'deki Temel Eğitim 2 Projesi dışındaki bütün proje ve krediler yapısal dönüşüm odaklıdır.

Tablo 15: 1999-2002 Arası Türkiye-Dünya Bankası Proje ve Kredi Anlaşmaları

Tarih	Anlaşmanın Adı	Anlaşma Miktarı (Milyon\$)	Desteklenen Başlıca Hedefler
1999	Endüstriyel Teknoloji Projesi	155	
1999	Orta Dereceli İhracat Finansman Kredisi	253.03	Finansal krizden zarar gören Türk ihracat sektörüne yardımcı olacak özel ihracat girişimcilerine kısa ve orta vadeli sermaye ve yatırım finansmanı sağlamak.
1999	Acil Deprem Kurtarma Kredisi	252.53	
1999	Marmara Depremi Acil Yeniden Yapılanma Projesi	505	
2000	Ekonomik Reform Kredisi	759,6	.İşgücü piyasasını geliştirmek, .Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve özelleştirme, .Diğer finansal ve özel sektörlerin geliştirilmesi, .Düzenleme ve rekabet politikası, .Vergi politikası ve yönetimi.
2000	Özelleştirme Sosyal Destek	250	.Özelleştirme programın başarılmaması yönünde destek sağlamak,

	Projesi		.KİT'lerin özelleştirmesinin yaratacağı olumsuz ekonomik ve sosyal etkileri azaltmak, .Ekonomik Reform Programının sosyal etkilerini gözlemlemek.
2000	Finansal Sektör Uyarlama Kredisi	778	.Makroekonomik yönetim .Kamu bankalarının yeniden yapılanması ve özelleştirme, .Düzenleme ve rekabet politikası.
2000	Biyçeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetim Projesi	11,54	
2001	Tarımsal Reform Uygulama Projesi	600	Hükümetin tarımsal reform programını özendirmek, sübvansiyonları azaltarak yerine tarımsal üreticiler için destek sisteminin uygulanmasına geçilmesi ve teşvikler ile verimliliğin artırılması.
2001	Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyarlama Kredisi	1100	.Kamu bankalarının yeniden yapılanması ve özelleştirme, .Düzenleme ve rekabet politikası .Kamu harcaması, mali yönetim ve temini.
2001	Sosyal Risk Azaltma Projesi	500	Krizin yoksul hane halkı üzerindeki etkisini azaltmak ve gelecekteki risklere karşı direnç kapasitesinin artırılması.
2002	Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyarlama Kredisi 2	1350	.Kamu bankalarının yeniden yapılanması ve özelleştirme, .Diğer mali sektörler ve özel sektörün gelişmesi, .Düzenleme ve rekabet politikası, .Kamu harcaması, mali yönetim ve temini.
2002	Temel Eğitim Projesi 2	300	

Kaynak:<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026319~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.ht>

[ml;http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20027064~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20027064~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026058~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026058~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026756~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026756~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026894~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026894~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20027048~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20027048~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026998~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026998~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026126~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026126~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20041746~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20041746~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026086~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026086~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026481~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026481~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
[http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20040426~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html;](http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20040426~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html)
<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20054686~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html>

5.5.4. 2002-2008 Arası Türkiye Ekonomisi

Türkiye ekonomisi 2002 yılıyla birlikte, 1998 sonrası yaşanan süreğen daralma patikasıdan çıkmış görüntüsü vermektedir. 2002'den başlayarak 2006 yılına kadar yıllık büyüme oranları pozitif ve yüksek seviyelerde gerçekleşmiş, bu trend 2007 yılından itibaren düşmeye başlamış ve 2008'de gerçekleşen büyüme oranındaki durgunluktan sonra 2009 yılında ekonomik küçülme yaşamıştır. Ülkenin 2002-2006 yılı arası büyüme oranı ortalaması %7,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu performansta uyguladığı politikaların etkisinin ne düzeyde olduğunun belirlenebilmesi için, Türkiye'nin büyüme oranında sağladığı bu başarılı

performansın diğer makroekonomik göstergelere etkisi ve bu performansın arkasındaki unsurların belirtilmesi gerekmektedir.

Öncelikle belirtilmesi gereken 2002-2007 arası dönemin dünya çapında bir genişleme dönemi olduğudur. Yani Türkiye'nin bu dönemde gösterdiği performansa benzer performans diğer GOÜ'lerde de görülmektedir, Türkiye bu başarıyı sağlayan tek ülke değildir. Bu dönemde GOÜ'lere sermaye akışı gerçekleşmiş ve sermaye akışı ülkelerin büyüme performansını olumlu etkilemiştir. Bu olumlu konjonktürden GOÜ'ler genel olarak yararlanmış, önemli bir ekonomik büyüme performansı elde etmişlerdir. Türkiye'de bu olumlu konjonktürden yararlanan ülkeler arasındadır, sermaye girişi Türkiye'nin yüksek büyüme oranları gerçekleştirmesini sağlamıştır. Ancak Türkiye'nin sermaye girişine bağımlı ekonomik yapısı ekonomik büyümenin de kendi sınırlarını belirlemiştir. Sermaye girişi yaşandığı sürece ülke büyümüş, sermaye çıkışı yaşandığında ise (2007'de başlayan durum) büyüme performansı olumsuz etkilemiştir.

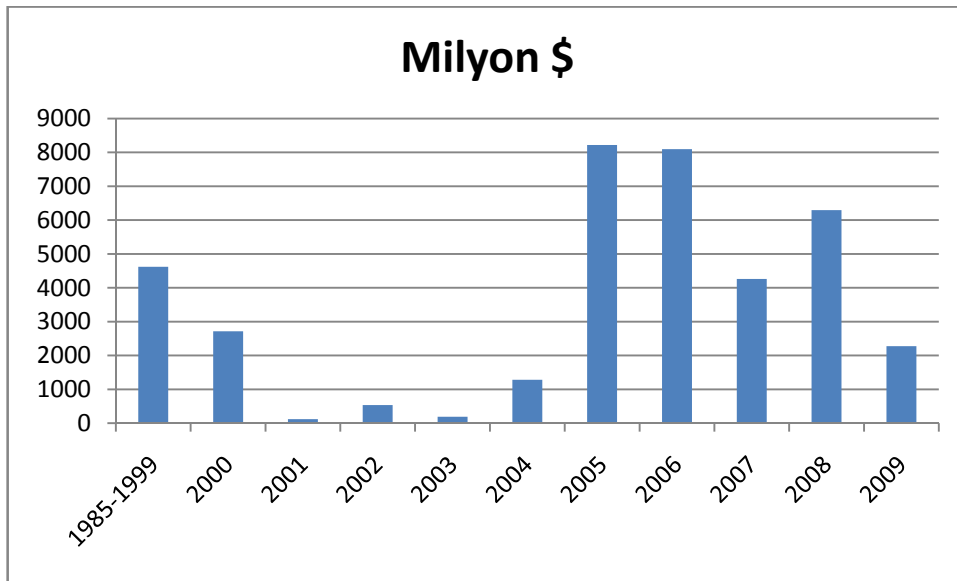
Türkiye'nin sermaye girişine bağımlı yapısı nedeniyle sermayenin niteliği önemlidir ve niteliğinin belirtilmesi gereklidir. Boratav (2009: 14) rakamlarına göre 2002-2004 arası ülkeye giren yabancı kökenli sermayenin ortalama %82'si dış borç yaratan öğelerdir ve bu oran 2005-2007 arasında %62 civarında gerçekleşmiştir. Ayrıca aynı dönemde sıcak para girişinin toplam sermaye hareketleri içerisindeki payı daralmıştır. Bunu ikame edecek biçimde 2005-2007 arası dönemde doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişi yaşanmıştır.

Bu durum ülke açısından olumludur, çünkü sıcak paranın ani hareketlerinin yaratacağı kırılğanlıklar sıcak para akımlarının azalmasına paralel olarak azalmaktadır. Ayrıca DYY'nin kısa vadeli olmayan yapısı ülke için arzulanan sermaye girişinin sağlandığı anlamına gelmektedir. Ancak Boratav aynı çalışmasında bu iki algıyı eleştirmektedir. Sıcak para girişi sorunlarının sadece sermaye girişi ile tanımlanan 'akım' değişkenlerle değil, aynı zamanda sıcak para 'stoku' ile de ilgili olduğunu ve Türkiye açısından sıcak para stokunun tehlikeli boyutlarda olduğunu belirtmektedir. Ek olarak Türkiye'de son dönemde artan DYY yatırımlarının özelleştirmelerin sonucu olduğunu hatırlatmaktadır. 2004 yılında 1,190 milyar \$ olan yatırım tutarı 2005 yılında 8,535 milyar \$, 2006 ve 2007'de ise sırasıyla 17,639 milyar

\$ ve 19,270 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir (Sönmez,2009: 64). Bu yatırım tutarları büyük ölçüde özelleştirmenin sonucudur. Aynı yılların özelleştirme rakamlarına bakılacak olursa, 2004 yılı 1,283 milyar\$, 2005 yılı 8,222 ve 2006 ve 2007 yılları özelleştirme geliri sırasıyla 8,096 ve 4,259 milyar\$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye bu yıllarda özelleştirmede, tarihinin en önemli miktarlarına ulaşmıştır.

Türkiye'nin 1985-2009 arası özelleştirme serüvenine bakıldığında bu durum daha net şekilde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin 1985-2003 yılları arasında yaptığı özelleştirmenin miktarı 8,182 milyar \$ iken sadece 2005 yılında yapılan özelleştirme tutarı 8,222 milyar \$'dır. Buradan hareketle Türkiye'nin 2004-2009 arasında özelleştirme politikasında önemli gerçekleştirmeler yaptığı söylenebilir. Türkiye'nin 2009 yılına kadar yapmış olduğu özelleştirmelerin miktarsal büyüklüğü şekil 16'da verilmektedir.

Şekil 16: Türkiye’de Özelleştirme:1999-2009

Kaynak: ÖİB

Özelleştirmelerin niceliksel miktarı ve özelleştirilen kurumların niteliksel özellikleri Türkiye'nin yapısal dönüşümünün devam ettiğini göstermektedir. Bu yıllar arasında Türkiye, önemli kamu kuruluşlarını özelleştirerek aynı zamanda, Washington Uzlaşısı'na ekonomik mantığına göre ekonomik sistemi biçimlendirmeye devam etmiş olmaktadır. Özelleştirilen kurumlarla birlikte ekonomideki üretici

pozisyonunu aşama aşama kaybeden kamunun ekonomi politikası üretme kapasitesi özelleştirmelere paralel olarak zayıflatılmıştır.

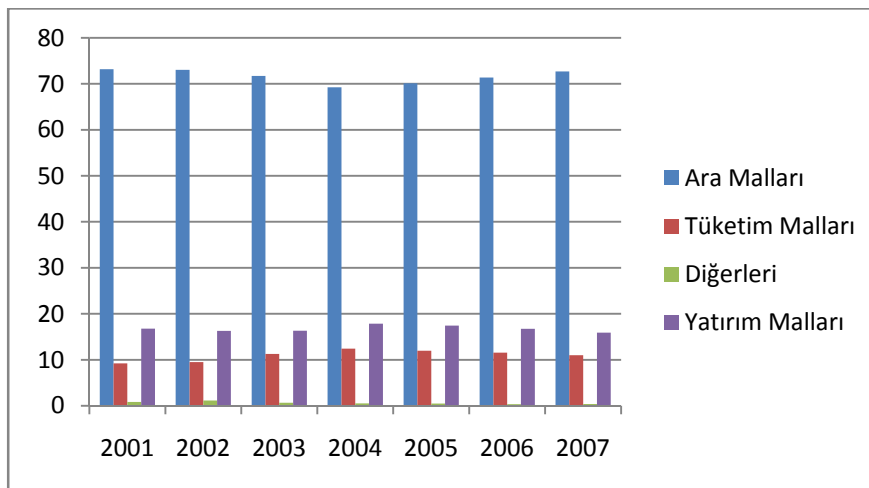
Bu uygulamanın savunusu ise özelleştirmenin rekabeti ve verimliliği artıracığı ve özelleştirmeden elde edilecek gelirin cari açık ile borçların finansmanında kaynak olarak kullanılacağına dairdir. Türkiye'ye gelen DYY'lerin niteliğine bakıldığında ise üretim kapasitesi yaratacak reel sektör yatırımlarından çok hizmetler sektörünün ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yatırımlar mali aracı kuruluşlar ile ulaştırma-haberleşme hizmetleri ağırlıklıdır (Sönmez, 2009: 64). Yani rekabet ve verimliliği artıracak yatırım deseninin oluşmadığı görülmektedir. Reel sektör DYY'lerinin var olan kaynakların özelleştirilmesi biçiminde gerçekleşmesi ve diğer DYY'lerin mali aracı kuruluşlar ağırlıklı olması, DYY'lerin niteliksel özelliklerinin arzu edildiği gibi olmadığını, istihdam yaratacak yeşil saha (greenfield) yatırımlarından çok var olan işletme ve tesislerin satın alınması biçiminde işlediğini açık şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca özelleştirme politikası için üzerinde durulması gereken bir diğer konu özelleştirmenin sınırının olmasıdır. Özelleştirilecek kamu kaynağı kalmadığında, bu politikanın cari açık ve borç finansmanında kullanıma olanağı kalmayacaktır. Bir diğer ifadeyle özelleştirme, cari açık ve borç finansmanında ancak belirli bir dönem kullanılabilir, farklı politika araçlarının geliştirilmesi gereklidir.

2002-2007 döneminde gerçekleşen sermaye girişinin bu özelliklerinin yanında, bu dönemde Türkiye'nin dış borcunun da sürekli arttığı görülmektedir. Türkiye'nin dış borcu 2002 yılında 129,671 milyar \$ iken bu miktar 2007 itibarıyla 247,200 milyar \$ düzeyine ulaşmıştır (Boratav,2009: 13). Büyüme performansındaki başarıya dış borç artış performansı eşlik etmiştir. Türkiye açısından dış borç çok önemli bir göstergedir. Çünkü diğer GOÜ'lerde olduğu gibi Türkiye için de borcun çevrilmesi önemli bir sorundur ve borç miktarı arttığı sürece borç çevrimi sorunu ortaya çıkacaktır. Türkiye'de 2002-2007 arası dönemde bu sorun giderek ağırlaşmıştır. Dış borçtaki bu artış sonuçta, 2007 ile başlayan, 2008 ve 2009'da tüm dünya çapında hissedilen krizin Türkiye'ye etkisini güçlendiren bir faktör olarak ekonomiyi etkilemiştir.

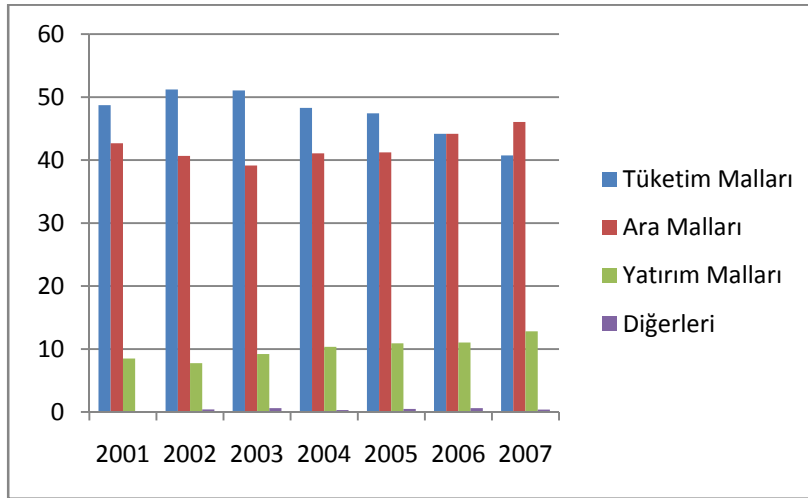
Cari açık açısından Türkiye'nin ekonomisine bakıldığında, bilindiği gibi Türkiye'de GSMH büyümesi ile cari açık arasında doğru yönlü bir ilişki vardır (Yentürk,2008: 51). Kaynak girişine bağlı büyüme performansı nedeniyle, büyüme

doğrudan cari açığı artırmaktadır. Dış ticaret açısından da bu durum desteklenmiş, dış ticaret açığı miktarsal olarak sürekli artmıştır. 2002 sonrası dönemdeki ihracat ve ithalatın kompozisyonuna bakıldığında ihracatın tüketim ve aramalı ağırlıklı olduğu, ithalatın ise ortalama %70'inin ara malı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ithalatındaki aramalının bu payı, Türkiye'nin ara malında ithalata bağımlı olduğunu göstermektedir. İhracat artışı yaşandığı sürece ara malı kullanımı da artmıştır. İhracat ürünlerinde ara girdi olarak ithalata bağımlı olması aynı zamanda Türkiye'nin dış ticaretteki rekabet gücünün zayıflığını göstermektedir. İhracatın önemli oranda artmasıyla birlikte ithalatın da artması, dış ticaret açığının azalmasını engellemektedir. İhracat ve ithalatın kompozisyonu şekil 17 ve 18'de verilmiştir.

Şekil 17: 2002-2007 Arası İthalat Kompozisyonu

Kaynak: Yiğidim(2009)

Şekil 18: 2002-2007 Arası İhracat Kompozisyonu

Kaynak: Yiğidim(2009)

Burada önemli bir noktanın vurgulanması gerekmektedir. Önemli olan nokta Türkiye'nin ihracat kompozisyonundaki değişikliklerdir. 2002 sonrasında Türkiye ihracatının düşük teknoloji ürününden orta ve yüksek teknoloji ürünlerine doğru kaydığı görülmektedir (Konukman,2009: 37). Ürünler bazında ifade edilecek olunursa Türkiye ihracatı, tekstil ve gıdadan, binek otomobil, mobilya, aydınlatma cihazları, beyaz ve kahverengi eşyaya (Yentürk,2008: 52) doğru değişmiştir. Bu durum ihracat açısından olumludur ancak içerdikleri zafiyet nedeniyle dış ticaret açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği dikkate alınmalıdır. Bu ürünlerin ihracatı önemli ölçüde ithalata bağımlıdır. Yüksek ihracat hacmi ara malında yüksek ithalat hacmine yol açmaktadır. Yeni ihracatçı sektörlerin yüksek ithalat hacmi, üreticilerin ithal girdi ihtiyacının yüksek olduğunu ihraç edilen birçok üründe iç pazarda ithalatla rekabet edemediğini göstermektedir (Yentürk, 2008: 52-53). Ayrıca Türkiye'nin bu yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı da düşük kalmıştır. 2002-2007 arası dönemde ithalatın ihracatı karşılama oranı yıllar itibariyle sırasıyla, %69,9, %68,1, %64,8, %62,9, %61,3, %63,1 (DPT,2005) düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dış ticarete başarılı olabilmesi için farklı bir strateji izlemesi gerektiği ortadadır. Yapısal sorunları dikkate alan sanayileşme stratejisi geliştirerek, üretim ve verimliliği artıracak ekonomi politikaları uygulaması gerekmektedir. Ancak bu durum dış ticaretteki DTÖ kuralları ve kamu yatırımlarını engelleyen piyasa merkezli anlayış çerçevesinde sınırlandırılmaktadır.

Büyüme performansının gerçekleştiği bu dönemde maliye politikasında IMF gözetimindeki uygulamaların devam ettiği görülmektedir. IMF ile imzalanan 2002 ve 2005 stand by anlaşmaları çerçevesinde, faiz dışı fazlaya odaklı daraltıcı maliye politikası uygulamaları devam etmiştir. %6.5'lik faiz dışı fazla hedefine uygun harcama kısıcı politikalar 2008 yılına kadar kesintisiz uygulanmıştır. Burada IMF anlaşmalarının içeriğine dair iki önemli noktanın belirtilmesi gerekmektedir.

Birincisi faiz dışı fazla hedefinin yüksekliğidir. IMF, Türkiye ile imzaladığı iki stand by anlaşmasında da %6,5 oranını önermiştir. Bu orana ulaşmak amacıyla harcamaların kısılması ve vergi tabanının genişletilmesiyle gelirlerin artırılması politikaları uygulanmıştır. Harcamaların kısılmasına yönelik olarak Türkiye, IMF ile yaptığı 2005 stand by anlaşmasında faiz dışı fazlanın düşürülmesi ya da tanımının değiştirilmesi yönünde öneride bulunmasına rağmen, IMF faiz dışı fazla politikasında değişiklik yapmamıştır (Yılmaz,2009: 54-55).

Halbuki 2004 yılında, tezde incelenen iki ülke olan Arjantin ve Brezilya, faiz dışı fazlanın tanımının değişmesi yönünde bir deklarasyon yayınlamışlardır. Copacabana olarak adlandırılan bu deklarasyonda, borç ödeme merkezli ekonomi politikaların ülkedeki sosyal yapıyı dikkate almadığını ve ülkeyi yönetenlerin vatandaşlarına karşı sorumlu olduğu belirtilerek, IMF'nin faiz dışı fazla yaratma adı altında uygulanan maliye politikası kısıtlarını kabul etmedikleri açıklanmıştır. Bu nedenle faiz dışı fazla tanımı içerisinde sosyal alt yapı harcamalarını çıkaracaklarını belirtmişlerdir. Eğitim, sağlık gibi beşeri sermaye yatırımlarını içeren kalemler hem sosyal amacın hem de içsel büyümenin bir fonksiyonudur. Arjantin ve Brezilya bunun bilincinde olarak hareket etmiştir.

Ancak IMF bu politikanın Türkiye'de uygulanmasına izin vermemiştir. Hem tanım değiştirilmemiş hem de hedef yüksek düzeyde devam ettirilmiştir. Bunun sonucunda ise Türkiye'nin eğitim ve sağlık harcaması için ayırdığı pay düşük kalmıştır. UNDP'nin yayınladığı insani gelişme endeksine göre yüksek insani gelişme gurubunda (83.sıra) yer alan Türkiye'nin sağlık ve eğitim harcamaları, diğer ülkelerle karşılaştırılarak gösterilecek olunursa; Dünya Bankası rakamlarına göre 2007 yılı itibariyle sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı Brezilya'da %8,4, Arjantin'de %10,

Türkiye’de ise %5 olarak gerçekleşmiştir. Eğitim harcamalarının GSYH’ya oranı ise Brezilya’da %5,2, Arjantin’de %4,9, Türkiye’de ise %2,9 olarak gerçekleşmiştir.

IMF anlaşmalarına dair üzerinde durulması gereken ikinci konu IMF programlarında yer alan yüksek reel faiz hedefleridir. IMF istikrarlı bir büyüme hızı ve düşen bir enflasyon oranı hedeflerken reel faiz oranını %18 düzeyinde katı olarak hedeflemektedir (Yeldan,2009: 23). Tablo 16’da IMF’nin 2002-2006 makroekonomi hedefleri verilmektedir.

Tablo 16: IMF 2002-2006 Makroekonomi Hedefleri

	2002	2003	2004	2005	2006
GSMH Büyüme Hızı	3.0	5.0	5.0	5.0	5.0
Kamu Dengesi Faiz Dışı Fazlısı/GSMH	6.5	6.5	6.5	6.5	6.3
Enflasyon	35.0	20.0	12.0	8.0	5.0
İç Borç Nominal Faiz Oranı	69.6	46.0	32.4	27.4	23.9
İç Borç Reel Faiz Oranı	25.6	21.7	18.2	18.0	18.0

Kaynak: Yeldan(2009: 23)

Enflasyonda düşüş ve istikrarlı büyüme hedefleri ile birlikte yüksek düzeylerde seyreden reel faiz hedefleri IMF açısından Türkiye tahlilini göstermektedir. Türkiye’nin bağımlı ekonomik yapısı altında büyüebilmesi için sermaye girişine ihtiyaç vardır. Sermaye girişi ise yüksek reel faizle sağlanabilir. IMF, Türkiye’nin ekonomik yapısındaki bu sorunun farkındalığıyla büyüme politikası önermektedir. Bu büyüme politikası yüksek reel faize bağlı sermaye girişinin yarattığı büyümedir. Stand by anlaşmalarındaki bu iki önemli nokta Türkiye’nin ekonomi politikası açısından IMF’ye bağımlılığını göstermektedir. Bu dönemdeki para politikası uygulaması olarak

ise GEGP sonrasında bir değişiklik yaşanmıştır. MB 2005’den sonra enflasyon hedeflemesini uygulamaya başlamıştır (Özatay,2009: 26).

2002 sonrası dönemde büyüme ve enflasyon oranında başarılı performans sağlayan Türkiye işsizlik oranında başarılı olamamıştır. 2000 yılından itibaren işsizlik oranı artmış 2008 yılı itibariyle %11,0 düzeyine ulaşmıştır. Büyüme oranındaki performans ve DYY’lere yönelik olumlu anlatılara rağmen işsizlik oranının yüksek düzeylerde seyretmesi büyüme oranı ve ülkeye gelen DYY’nin istihdam yaratıcı özelliğe sahip olmadığını göstermektedir. İşsizlik makroekonomik bir gösterge olarak bölüşüm açısından da önemlidir. İşsizliğin yüksek düzeyde devam etmesi, büyümenin yaratması gereken refah artışının istihdam artması olarak ekonomiye yansımadığını göstermektedir.

Bütün ekonomik performansındaki bu gelişmelerin yanında Türkiye yapısal dönüşümünün IMF ve DB müdahalesiyle devam ettiği görülmektedir. IMF, 2002 ve 2005 yılında imzalanan iki anlaşmayla birlikte Washington ve Post-Washington Uzlaşısı bağlamındaki uygulamalara devam etmektedir. Bu stand by anlaşmalarının içeriği de özelleştirme, vergi düzenlemeleri, bankacılık sektörünün yeniden yapılanması, sosyal güvenlik reformu gibi unsurları içermektedir. Ayrıca bu dönemde DB, 2001 yılında yürürlüğe koyduğu Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyarlama Kredisi (PFPSAL)’ni devam ettirerek IMF’yi yapısal uyarlamalar konusunda desteklemiştir (Zabcı,2009: 133-138). 2002 yılındaki 1,350 milyar \$ tutarında gerçekleşen PFPSAL2 ve 2004 yılında 1,000 milyar \$ tutarındaki PFPSAL3 ile yapısal dönüşümün IMF’den sonra ikinci aktörü olmuştur. 1999-2002 arasındaki çeşitli DB anlaşmalarının amaçladıkları yapısal düzenlemeler PFPSAL3 ile devam etmiş, 1980-1985 dönemindeki DB’nin etkinliğini sağlayan yapısal uyarlama kredilerinin (SAL) yerini 1999-2006 arası dönemde PFPSAL almıştır.

2002-2008 arası dönem büyüme ve enflasyon açısından 2007’ye kadar olumlu görünmekle beraber diğer makroekonomik göstergelerde bozulmuştur. 2002 yılında -%0,8 olan cari işlemler dengesi/GSMH oranı 2006 yılında -%8 olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı/GSMH oranı aynı yıllarda %4,0’dan %10,2’ye çıkmıştır. Bunun yanında işsizlik ve dış borç artmıştır. Sermaye girişine bağımlı büyüme modeli, ihracatta ithalata bağımlı olan dış ticaret, ekonomide kamu yatırımlarını engelleyen

iktisadi mantık ve uluslararası kurumların yönlendiriciliğindeki yapısal reformlarla ülke ekonomisi bağımlı ekonomi haline getirilmiştir. Ekonominin bir bölümünde yaşanan başarı ancak başka bir bölümünde ortaya çıkan başarısızlıkla mümkün olabilmektedir. Ülkenin ekonomik ve en son düzenlemelerle ortaya çıkan ekonomiyi yönetmedeki siyasal bağımlılığı, ülkenin kalkınma sürecinde, uluslararası kurumlarla ilişkisini artırdığı ölçüde bağımsızlığını kaybettiğini göstermektedir. Ülkenin kendi yapısını dikkate alarak bağımsız bir kalkınma politikası izlemesi 1980 ile başlayan yapısal dönüşümler sonucunda ortadan kalkmıştır.

SONUÇ

1980 sermaye birikimi rejiminin değiştiği tarih olarak nitelenebilir. Bu rejim değişikliği ise kendini yeni bir paradigma olarak dayatan neoliberalizme denk gelmektedir. Yeni sermaye birikimine uygun düzenlemeleri içeren politikalar bütünü olarak neoliberalizm, bu tarihten itibaren, dünya çapında ekonomik ve siyasi işleyişi yeniden düzenlemiştir. Aynı zamanda kavram ve düşünce tarzları üzerinde de belirleyici olmuştur. Kavramların içerikleri yeniden düzenlenmiş, olaylara bakış açısı neoliberal anlayış tarafından, farklılıkları gzetmeyecek biçimde belirlenmiştir. Bunun sonucu olarak ülkelerin kalkınma tahayyülleri değişmiştir. 1980 öncesi dönemin sanayileşmeye odaklı, bölüşümü dikkate alan kalkınma anlayışı yerini esas olarak makro göstergelerde iyileşmeye odaklı, bölüşüm üzerinde durmayan bir “kalkınma” anlayışına bırakmıştır. Böylece kalkınma, işsizlik, borç miktarı, dış ticaret ve enflasyon göstergeleri ile tanımlanır olmuştur.

1980’li yıllar ayrıca GOÜ’lerde borç krizinin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde uluslararası kurumlar ülke ekonomileri üzerinde önceki döneme göre çok daha etkili olmuş ve ekonomide (Washington Uzlaşısı’na uygun) yapısal dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Borç krizi ile karşılaşan lkeler IMF ile anlaşmalar imzalamış ve IMF’nin önerdiği politikaları uygulamışlardır. Uygulanan bu politikalar, 1980 ile dünya neoliberalizm mantığına uygun, borcun ödenmesine odaklı, istikrar politikası olarak adlandırılan düzenlemeleri içermektedir. Bu uygulamalar ekonomi yönetiminde (yapısal) bir dönüşüm anlamına gelmiştir.

Brezilya ve Arjantin ekonomilerinin 1980 sonrası dönüşümü tezde incelenmiştir. İstikrar politikası adı altında uygulanan IMF politikaları her iki ülkede de istikrarsızlık ve ciddi makroekonomik bozukluklar yaratmıştır. IMF politikalarını uygulayan diğer Latin Amerika lkelerinde de benzer sonuçlar ortaya çıkmış, 1980’li yıllar Latin Amerika lkeleri için ‘kayıp yıllar’ olmuştur.

1980’li yıllara ilişkin Brezilya ve Arjantin ekonomileri için bir noktanın daha belirtilmesi gerekmektedir. Bu ülkelerde uygulanan istikrar politikalarının

başarısız olması yapısal dönüşümlerde IMF'nin arzuladığı ilerlemenin sağlanmasını engellemiştir. 1980'li yıllarda eksik kalan yapısal dönüşümler sonucunda, yine IMF politikalarıyla, 1990'lı yıllarda yapısal uyarlama (Washington Uzlaşısı) programlarına uygun düzenlemelere hız verilmiştir. Yapısal uyarlama politikaları, temel olarak, ülkenin ekonomi yönetiminde kamunun pasifleştirilmesine yönelik düzenlemelerden oluşmuştur. 1990'lı yıllardaki bu düzenlemeler ile birlikte yeni bir kriz dönemi ortaya çıkmıştır. Bu yeni kriz dönemi finansal krizler olarak kendini göstermiştir. Çünkü yapılan düzenlemeler sonucu finans sektörünün ekonomideki etkinliği artmış ve ekonomideki kırılganlıkların esas sebebi haline gelmiştir. Böylece 1990'ların krizleri finansal krizler olarak gerçekleşmiştir.

1980'li yıllarda IMF istikrar politikalarıyla ekonomik istikrarsızlık yaşayan Brezilya ve Arjantin, 1990'lı yıllarda yapısal dönüşümlere de hız vererek finansal krizler ile karşılaşmıştır. Yapısal dönüşümlerin etkisiyle ekonomiye dışsal şokların etkisi artmış, ülkeler kendi yapısal sorunlarının yanı sıra diğer ülkelerdeki krizlerden de etkilenmiştir.

2000'li yıllar ise Post-Washington Uzlaşısı'na uygun düzenlemelerin yapıldığı dönem olmuş, Brezilya ve Arjantin bu uzlaşuya uygun düzenlemeleri yapmıştır. 1980'li yıllardan itibaren bu ülkelerin IMF patentli politikalarla ekonomilerinde geçirdikleri yapısal dönüşümler, ülkelerin uzun vadeli kalkınma amacına uygun ekonomi politikalarını uygulamalarını engellediği gibi neoliberal "kalkınma" anlayışına uygun bir iyileşme yaşanmasını da engellemiştir.

Türkiye de 1980 sonrası dünya ekonomi sistemindeki dönüşüme diğer GOÜ'lerde olduğu gibi borç krizi ile girmiştir. Ancak Türkiye, uygulamaları bakımından diğer ülkelerden farklıdır. Diğer ülkelerde istikrar politikası ağırlıklı işleyen 1980-1990 arası ekonomi politikaları Türkiye'de istikrarın yanında yapısal uyarlamayı da gözeten biçimde yaşanmıştır. Bununla birlikte Türkiye'de, IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalarla ekonomideki yapısal dönüşümler düzenlenmiştir. 24 Ocak kararları ile uygulanan

ekonomik düzenlemeler ve bu düzenlemelere bağılı ekonomik dönüşüm bu anlaşmalardan önce açıklanmış olsa da, IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmaların incelenmesi göstermektedir ki bu düzenlemeler IMF ve Dünya Bankasınca biçimlendirilmiştir. Üstelik dönüşüm bu kurumlar tarafından çok yüksek miktardaki kredilerle desteklenmiştir.

1980’li yıllar boyunca uygulanan, neoliberal “kalkınma” anlayışı temelli, makro istikrar ve dönüşümü hedefleyen yapısal uyarlama politikaları ülkenin üretim yapısını olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte 1989 yılındaki finansal serbestleşme kararı ülkeye sermaye girişini artırmış, yüksek sermaye hareketliliği ve Türkiye’nin artan borç yükü dolayısıyla, sermaye hareketleri ülkenin ekonomik durumunun ana belirleyicisi olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte, 1990’lı yıllara gelindiğinde, Türkiye de yine diğer GOÜ’ler gibi ekonomik krizin yeni biçimiyle, finansal krizle karşılaşmıştır. Sonuçta borç sarmalı içerisinde hapsolan ve borcu çevirebilmek için borçlanan bir ekonomi olmuştur. Ayrıca bu yıllarda diğer GOÜ’lerde enflasyon oranında gelişme yaşanırken Türkiye’de yaşanmamış ve Türkiye ekonomisi yüksek oranlı enflasyonla işlemeye devam etmiştir.

1990’lı yılların sonunda ise ülkenin yapısında, dünya düzenindeki değişen koşullara uygun yeni bir istikrar ve yapısal uyarlama dönemi başlamıştır. 1980’li yıllarla başlayan Washington Uzlaşısı’na uyum, 1990’ların sonundaki değişen konjonktüre uygun olarak, Post-Washington Uzlaşısı’na uyumu da içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu dönemde ekonomi yönetimi kurullara devredilerek ve özelleştirme gibi politikaların uygulanmasına devam edilerek devlet ekonomide daha fazla edilginleştirilmiştir. Tüm bunlarla birlikte tarım, sosyal güvenlik gibi alanlardaki reformlarla ülkenin sosyal yapısına da müdahale edilmiştir. Yani bu dönemde ekonomik ve sosyal dönüşüm eş anlı olarak gerçekleştirilmiştir.

Bütün bunlarla birlikte, 2008 yılında tüm dünyayı etkileyen finansal krizin, uluslararası kurumlarla ilişkiye giren azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeleri etkilemesi, bir dünya krizinin olmasının yanı sıra kurumlarca dayatılan

politikaların da bir sonucu olarak görülmektedir. Çünkü IMF ve Dünya Bankasının önerdiği neoliberal politikalar ülke ekonomilerini savunmasız bırakmıştır. Uygulanan bu politikalar ile birlikte ülke ekonomileri finans sermayeye daha fazla bağımlı hale gelmiş ve finans sermayenin aşırı şişmesiyle birlikte yönetilemeyen ve yönlendirilemeyen bir istikrarsızlık sonucu reel sektörün aşırı etkilenmesi söz konusu olmuştur (Durmuş,2010: 129). Washington ve Post-Washington Uzlaşısı altında yürürlüğe giren politikalar ülkeleri hem reel sektörde hem de finans sektöründe dışa bağımlı hale getirmiştir. Ülkelerin bu bağımlılığı özellikle borç ve dışa bağımlı üretim yapısıyla hissedilmiştir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özellikle 1980 sonrasında IMF ve Dünya Bankası ile ilişkiye girdiği oranda bağımlılığının arttığı söylenebilir. Türkiye’de 2008 finansal krizinden, reel ve finansal etkileri bakımından, ekonominin dünya çapında daralmasının yanında bağımlılığı nedeniyle çok ciddi etkilenmiştir. Yani finansal krizin etkisine bakıldığında, 1980 sonrasında başlayarak günümüze kadar devam eden ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla yürürlüğe giren ekonomi politikalarının ülkenin bağımlılığını artırdığı söylenebilir. Bu politikalar kriz yaratmakla birlikte “kalkınma”yı engelleyen bir bağımlılık yaratmıştır.

Yeni tek biçimli ekonomi anlayışına uygun olarak düzenlenen ekonomik ve siyasal yönetim, uluslararası kurumların baskın belirleyiciliği ile birlikte, “ülkenin üretim kapasitesi ve üretim teknolojisinin artması, bölüşümün daha adil olması ve (eğitim, sağlık, iletişim olanaklarının gelişmesi, çevre kirliliğinin azaltılması gibi) daha iyi yaşam koşullarının sağlanması, siyasal arenada eşitlik ve adaletin sağlandığı kendine yeter bir ekonomiye sahip olunması” olarak tanımlanan kalkınmanın gerçekleşmesini engellemiştir. Ayrıca neoliberal “kalkınma” anlayışının beklediği makro ekonomik göstergelerde olumlu sonuçlar da sağlanamamıştır. Hem kalkınma hem de makro ekonomik göstergelere olumsuz etki yaparak ülkenin ekonomik ve siyasal yapısını biçimsizleştirmiş, ülkenin uluslar arası kurumlara bağımlılığını

artırmıştır. Bütün bunlara ek olarak ülkeler arası eşitsiz ekonomik ilişkilerden doğan bir bağımlılık yaratmıştır.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Yılmaz; “Reforming the IMF: Back to the Drawing Board”, **TWN Global Economy Series**, 7, 2006.

AKYÜZ, Yılmaz, “The WTO Negotiations on Industrial Tariffs: What is Stake for Developing Countries” **TWN Trade and Development Series**, 24, 2005a.

AKYÜZ, Yılmaz, “Trade, Growth and Industrialisation: Issues, Experience and Policy Challenge” **TWN Trade and Development Series**, 28, 2005b.

AKYÜZ, Yılmaz, BORATAV, Korkut; “Türkiye’de Finansal Krizin Oluşumu”, **İktisat, İşletme ve Finans**, sayı.197, 2002, s.14-46.

AMADEO, E. J.; “The Knife-edge of Exchange Rate – Based Stabilization: Impact on Growth, Employment, and Wages”, **UNCTAD Review**, 1996, s.1-26.

AMANN, Edmund, BAER, Werner; “The Illusion of Stability: The Brazilian Economy Under Cardoso”, **World Development**, cilt 28, sayı 10, 2000, s.1805- 1819.

AMIN, Samir; **Unequal Development: An Essays on the Social Formations of Peripheral Capitalism**, New York, Montly Review Press, 1976.

AMIN, Samir; **Değişim Halindeki Dünya Sistemi**, Çeviren: Fikret Başkaya, Ankara, Maki Basın Yayın, 2000.

AMSDEN, H. Alice.; **Asia’s Next Giant: South Korea and Late Industrialization**, New York, Oxford University Press, 1. Baskı, 1989.

AMSDEN, H. Alice; “Third World Industrialization: ‘Global Fordism’ or a New Model”, **New Left Review**, sayı182, 1990, s.5- 31.

AMSDEN, H. Alice; “Promoting Industry under WTO Law” **Putting Development First, The Importance of Policiy Space in The WTO and**

International Financial Institutions, Ed. Kevin P. Gallagher, London, Zed Books, 2005, s.216-232.

ARGHIRI, Emmanuel; **Unequal Exchange: A Study of The Imperialism of Trade**, Translated by: Brian Pearce, New York, Monthly Review Press, 1972.

ARIN, Tülay; "Türkiye'de Mali Küreselleşme ve Mali Birikim ile Reel Birikimin Birbirinden Kopması", **İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, Der. A.H. Köse, F. Şenses, E. Yeldan, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2004, s.569- 610.

BAER, Werner; **The Brazilian Economy Growth and Development**, New York, Praeger Publishers, 1989.

Bağımsız Sosyal Bilimciler; **IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, 1998-2008 Farklı Hükümetler, Tek Siyaset**, İstanbul, Yordam Kitap, 2009.

Banco Central Do Brasil, Board of Directors Department of Economics, "Summary of Brazilian Stabilization Plans and Glossary of Instruments and Norms related to Economic and Financial Policy (revised edition), Haziran, 2002.

BARAN, A.Paul; "On The Political Economy of Backwardness" **The Economics of Underdevelopment**, Edited by. A.N.Agarwala and S.P.Singh, Oxford University Press, Second Press, 1964, s.75-92.

BAŞKAYA, Fikret; **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara, Maki Basın Yayın, Beşinci Baskı, 2005a.

BAŞKAYA, Fikret; **Akıntıya Karşı Yazılar**, Ankara, Maki Basın Yayın, Dördüncü Baskı, 2005b.

BAŞKAYA, Fikret; **Avrupa Merkezcilik Resmi İdeoloji Bilim ve Sosyalizm**, Ankara, Maki Basın Yayın, Dördüncü Baskı, 2009.

BAŞKAYA, Fikret; **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, Ankara, Maki Basın yayın, Altıncı Baskı, 2010.

BECKERMAN, Paul; "Public Sector 'Debt Distress' in Argentina, 1988 – 89", **The World Bank Working Papers**, WPS 902, Mayıs, 1992.

BORATAV, Korkut; "2000/2001 Krizinde Sermaye Hareketleri", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, cilt.XXV, sayı.230, 2002, s.207- 220.

BORATAV, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi: 1908 – 2002**, Ankara, İmge Kitabevi, 9. Baskı, 2005.

BORATAV, Korkut, YELDAN, Erinç; "Turkey, 1980 – 2000: Financial Liberalization, Macroeconomic (in)Stability, and Patterns of Distribution", 2001.

BORATAV, Korkut; "Bir Çevrimin Yükseliş Aşamasında Türkiye Ekonomisi", **Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm**, Der. Nergis Mütevellioğlu, Sinan Sönmez, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.1-24.

BORDO, M. D., SCHWARTZ, A. J.; "From the Exchange Stabilization Fund to the International Monetary Fund", **NBER Working Paper**, sayı.7724, 2000.

BOUGHTON, M. James; "Silent Revolution 1979 – 1989", **International Monetary Fund Publication Services**, 2001.

BOYER, R.; "State and Market: A New Engagement for the Twenty First Century?", **States Against Markets: The Limits of Globalization**, Der. R. Boyer, T. D. Drache, Routledge, 1996, s.84- 110.

BRYAN, Johnson / SCHAEFER, Brett (2001), 'Why the IMF Is Ineffective,' (<http://www.imf.org/finprograms/ineffect.html>).

CARDOSO, F.H. and Faletto, E. ; **Dependency and Development in Latin America**, Translated by: Marjory Mattingly Urquidí, California, University of California Press, 1979

CAVALLO, Domingo, CAVALLLO, Sonia; “Lessons from the Stabilization Process in Argentina, 1990 – 1996”, **Jackson Hole, Wyoming**, Ağustos, 1996 <http://www.cavallo.com.ar/wp-content/uploads/Lessons.PDf> .

CELASUN, Oya; “The 1994 Currency Crisis in Turkey”, **World Bank Policy Research Working Paper**, sayı.1913, Nisan, 1998.

CHANG, Ha-Joon; “**Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü**”, Çeviren: Tuba Akıncılar Onmuş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2004

CHANG, Ha-Joon ve GRABEL, Ilene; “**Kalkınma Yeniden**”, Çeviren: Emre Özçelik, Ankara, İmge Kitabevi, 2005

CHANG, Ha-Joon; “Kicking Away The Ladder: “Good Policies” and “Good Institutions” in Historical Perspective, **Putting Development First, The Importance of Policy Space in The WTO and International Financial Institutions**, Ed. Kevin P. Gallagher, London, Zed Books, 2005, s.102-126

CİZRE, Ümit, YELDAN, Erinç; The Turkish Encounter with Neo-Liberalism: Economics and Politics in the 2000/2001 Crises”, **Review of International Political Economy**, 12(3), 2005, s.387- 408.

COES, V. Donald; “Macroeconomic Crisis, Policies, and Growth in Brazil, 1964 – 90”, **World Bank Comparative Macroeconomic Studies**, 1995.

COHN, H. Theodore; **Global Political Economy Theory and Practice**, New York, Longman Publishing, 4. Baskı, 2008.

CONTRERAS, Ernesto Jorge; “Economic Stabilization Policies in Argentina during Menem’s Presidency (1989 – 1991)”, **MIT Submitted to the Department of Economics in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Master of Science in Economics**, Temmuz, 1991.

DOĞRUEL, F., DOĞRUEL A. S.; **Bıçak Sirtında Büyüme ve İstikrar Arjantin, Brezilya, Meksika, İsrail, Türkiye**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2006.

DPT “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2004)” 2005.

DORNBUSH, R.; “Ortaya Çıkan Piyasa Krizleri Üzerine”, Çev.Ö. İzdaş, **İktisat Dergisi**, 2001, Şubat-Mart, s.56- 62.

DORNBUSH, Rudiger ve FISHER, Stanley; **Makroekonomi** Çev: Salih Ak-Mahir Fisunoğlu- Erhan Yıldırım- Refia Yıldırım McGraw-Hill-Akademi ortak yayını, Birinci Basım 1998, İstanbul.

DURMUŞ, Mustafa (b); “12 Eylül Askeri Darbesinin Ekonomi Politikası” Erişim: <http://sbfder.org/ayinKonugu008.asp> (13 Aralık 2010).

DURMUŞ, Mustafa(a); “Mustafa Durmuş ile IMF üzerine söyleşi” Erişim: <http://sbfder.org/ayinKonugu006.asp> (13 Aralık 2010).

DURMUŞ, Mustafa; **KAPİTALİZMİN KRİZİ 2008 KRİZİNİN ELEŞTİREL BİR ÇÖZÜMLEMESİ**, Ankara, Tan Kitabevi Yayınları, ikinci baskı, 2010.

DOS SANTOS, Pablo Foncesa P. ; “Brazil’s Remarkable Journey”, **Financial and Development**, cilt42, sayı2, Haziran, 2005.

EKZEN, Nazif; “1980 Sonrası Dış Destekli IMF – Dünya Bankası Uyum Modelinde İlk Örnek Ülke: Türkiye (1980 – 1985)”, **Yayınlanmamış Çalışma**, 1990.

EKZEN, Nazif; “1980 Stabilizasyon Paketinin 1958, 1970 ve 1978 – 1979 Paketleri ile Karşılaştırmalı Analizi”, **Türkiye’de ve Dünya’da Yaşanan Ekonomik Bunalım**, Ankara, Yurt Yayınları, 1984.

EKZEN, Nazif; “ **Türkiye Kısa İktisat Tarihi 1946’dan 2008’e**”, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2009.

ERÇEL, Gazi; “Enflasyonla Mücadele Işığında Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler”, Erişim <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1999/DEVELOPMENTS.html>, (1 Haziran 2010).

EIRAS, I. Ana and SCHAEFER, D. Brett; "ARGENTİNA'S ECONOMIC CRİSİS: AN ABSENCE OF CAPITALİSM", **The Heritage Foundation Background Executive Summary**, No.1432, April 19, 2001.

Flood, P. Robert ve Marion, Nancy Peregrin "Speculative Attacks: Fundamentals and Self-Fulfilling Prophecies" **NBER Working Paper No. W5789**, 1996

FOSTER-CARTER, Aidan "From Rostow to Gunder Frank: Conflicting Paradigms in The Analysis of Underdevelopment" **World Development**, **Vol.4, No.3**, 1976, s.167-180.

FRANK, A.G. ; **Development Accumulation and Underdevelopment**, London, Macmillan, 1978.

FURTADO, Celso; **Development and Underdevelopment**, translated by: Ricardo W.De Aguiar and Eric Charles Drysdale, California, California University Press, 1964.

GALLAGHER, P. Kevin; "Globalization and The Nation State: Reasserting Policy Autonomy for Development" **Putting Development First, The Importance of Policy Space in The WTO and International Financial Institutions**, Ed. Kevin P. Gallagher, London, Zed Books, 2005, s.1-14.

GIBSON, D., TSAKALATOS, Heather; "Uluslararası Borç Krizi: Nedenler, Sonuçlar ve Çözümler", **Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi**, Yay. Haz. Fikret Şenses, Çev. Sedef Öztürk, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2003.

GRABEL, Ilene; "Speculation-Led Economic Development: A Post-Keynesian Interpretation of Financial Liberalization Programmes in Thirld World" **International Review of Applied Economics**, 9(2), s.127-149.

GORE, Charles; "The Rise and Fall of The Washington Consensus as a Paradigm for Developing Countries" **World Development**, sayı.28(5), s.789-804, 2000.

GOULET, Denis; **The Cruel Choice: A New Concept on The Theory of Development** Atheneum Press, New York, 1971.

“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nda Temel Yapısal Reform Konuları – Genel Değerlendirme”, (Erişim)
<http://www.treasury.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Kitaplar/Yap%C4%B1sal%20Reformlar/Genel%20De%C4%9Ferlendirme.pdf>, (15 Mayıs 2010).

GÜNEŞ, M.; “Türkiye İmalat Sanayiinde Yoğunlaşma Eğilimleri”, (Uzmanlık Tezi), **DİE, Sanayi Şubesi**, 1998.

HAYIRSEVER TOPÇU, Ferhunde “Dünya Ticaret Örgütü” **Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü Eleştirel Bir Giriş**, Ed. Fikret Başkaya, Aydın Ördek, Ankara, Maki Basın Yayın, 2008, s.231-244.

Hazine Müsteşarlığı, Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri, cilt.1, Ankara, 2000.

HIRSCHMAN, A.O.; “The Rise and Decline of Development Economics” **The Theory and Experience of Economic Development Essays in Honor of Sir W.Arthur Lewis**, Edited by. Mark Gersovitz, Carlos F.Diaz-Alejandro, Gustav Ranis, Mark R.Rosanzweig, George Allen and Unwin Publishers Ltd. London, 1982, s.372-390.

HUNT, Diana; **ECONOMIC THEORIES OF DEVELOPMENT: An Analysis of Competing Paradigms**, Hertfordshire, Harvester Wheatsheaf, 1989.

http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/economics/trade_reports/1993/Brazil.html, (20 Aralık 2009).

http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/economics/trade_reports/1994/Brazil.html, (20 Aralık 2009).

<http://www4.bcb.gov.br/Pec/Gci/Ingl/Focus/v19991203-IMF%20Agreement.pdf>, (20 Aralık 2009).

<http://www.imf.org/external/np/loi/111398.htm>, (22 Aralık 2009).

<http://www4.bcb.gov.br/Pec/Gci/Ingl/Focus/V20010924-IMF%20SBA.pdf>, (22 Aralık 2009).

<http://www.imf.org/external/np/loi/2001/bra/02/index.htm>, (22 Aralık 2009).

<http://www4.bcb.gov.br/Pec/Gci/Ingl/Focus/V20020913-New%20IMF%20Agreement.pdf>, (23 Aralık 2009).

<http://www.imf.org/external/np/loi/2002/bra/04/index.htm>, (23 Aralık 2009).

http://www.bundesbank.de/download/volkswirtschaft/mba/2000/200009mba_art01_imf.pdf, (15 Aralık 2009).

<http://esri.go.jp/jp/archive/hou/hou020/hou16a-2-2.pdf>, (22 Aralık 2009).

<http://www.imf.org/external/np/loi/2003/arg/01/index.htm>, (17 Ekim 2009).

<http://www.imf.org/external/np/loi/2003/arg/03/index.htm>, (17 Ekim 2009).

<http://www.imf.org/external/np/loi/2004/arg/01/index.htm>, (17 Ekim 2009).

<http://www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr2.aspx?memberkey1=30&date1Key=2010-02-08>, (17 Ekim 2009).

<http://laborsta.ilo.org/STP/guest>, (20 Şubat 2010).

<http://www.latin-focus.com/latinfocus/countries/brazil/braeireal.htm>, (1 Mart 2010).

<http://www.latin-focus.com/latinfocus/countries/argentina/argeireal.htm> (1 Mart 2010).

<http://www.worldbank.org.tr/external/default/main?menuPK=361744&pagePK=141155&piPK=141124&theSitePK=361712>, (30 Mayıs 2010).

<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm> (15 Ocak 2010)

<http://www.imf.org/external/about/ourwork.htm> (15 Ocak 2010)

<http://www.imf.org/external/about/econsurv.htm> (15 Ocak 2010)

<http://www.imf.org/external/about/techasst.htm> (15 Ocak 2010)

<http://www.imf.org/external/about/lending.htm> (15 Ocak 2010)

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/imf/mektup.html>, (10 Mart 2010)

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/nm0402/nmektubtr.htm>, (10 Mart 2010)

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/niyet260405/IMFniyetTRnisan05.pdf>(10 Mart 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026319~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20027064~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026058~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026756~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026894~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20027048~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026998~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026126~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20041746~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026086~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20026481~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20040426~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20054686~menuPK:361754~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:361712,00.html> (20 Nisan 2010)

IMF Evaluation Report, "The IMF and Argentina, 1991 – 2001", 2004.

KARLUK, Rıdvan; **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, İstanbul, Beta Yayınları, 10. Baskı, 2005.

KAZGAN, Gülten; **Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri**, İstanbul, Altın Kitaplar, 2. Baskı, 1995.

KAZGAN, Gülten; **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2006.

KHOR, Martin; "A Critique of the IMF's Role and Policy Conditionality", **TWN Global Economy Series**, sayı4, 2001.

KONUKMAN, Aziz; “Türkiye’de Makroekonomik Dengelerin Analizi ve Yeni Bir Sanayileşme Stratejisi Önerisi” **Alternatif Sanayileşme Önerileri**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009 s.9-45.

KRUEGER, O. Anne, AKTAN, H. Okan; **Swimming Against the Tide Turkish Trade Reform in the 1980s**, San Francisco, An International Center for Economic Growth Publication, 1992.

KUMAR, Nagesh; “Performance Requirements as Tools of Development Policy: Lessons from Developed and Developing Countries” **Putting Development First, The Importance of Policy Space in The WTO and International Financial Institutions**, Ed. Kevin P. Gallagher, London, Zed Books, 2005, s.179-194.

LALL, Sanjaya; “Rethinking Industrial Strategy: The Role of The State in The Face of Globalization” **Putting Development First, The Importance of Policy Space in The WTO and International Financial Institutions**, Ed. Kevin P. Gallagher, London, Zed Books, 2005, s.33-68.

LEWIS, Arthur, W.; “Economic Development with Unlimited Supplies of Labour” **The Economics of Underdevelopment**, Edited by. A.N.Agarwala and S.P.Singh, Oxford University Press, Second Press, 1964, s.400-449.

LISCHINSKY, Bernardo; “The Puzzle of Argentina’s Debt Problem: Virtual Dollar Creation?” **FONDAD**, Eylül, 2003, s.81- 100.

LORA, Eduardo; “Structural Reforms in Latin America: What Has Been Reformed and How to Measure It”, **Inter – American Development Bank Research Department Working Paper**, sayı.466, Aralık, 2001.

MARTONE, C. Luiz; “Fiscal Policy and Stabilization in Brazil”, **The World Bank Working Papers**, Temmuz, 1989.

MARX, Karl; **Kapital, Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili** Birinci cilt, Çev.Alaattin Bilgi, Sol Yay. Ankara, Yedinci Baskı, 2004.

MYINT, H. ;“An Interpretation of Economic Backwardness” **The Economics of Underdevelopment**, Edited by. A.N.Agarwala and S.P.Singh, Oxford University Press, Second Press, 1964, s.93-134.

NAFZİGER, E. Wayne; **Economic Development**, New York, Cambridge University Press, Fourth Edition, 2006.

NEDİM, Vedat (1933) “Milli Kurtuluş Hareketleri ve Buhran” **KADRO** 1933- CİLT 2 (1982) Gazi Üniversitesi Yayın no 11 Yayına Hazırlayan: Doç.Dr. Cem Alpar, Ankara

NURKSE, Ragnar; “Some International Aspects of the Problem of Economic Development” **The Economics of Underdevelopment**, Edited by. A.N.Agarwala and S.P.Singh, Oxford University Press, Second Press, 1964, s.256-271.

OCAMPO, Jose Antonio; “Development and Global Order” **Rethinking Development Economics**, Ed. Ha-Joon Chang, London, Anthem Press, 2006, s.83-104.

OSMAN, Ali; “Planning and Implementing Monetary Policy in Turkey An Exercise”, **Journal of Economic Cooperation**, 21(3), 2000, s.1- 25.

ÖNDER, İzzettin; “Kapitalist İlişkiler Bağlamında ve Türkiye’de Devletin Yeri ve İşlevi”, **İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, Der. A.H. Köse, F. Şenses, E. Yeldan, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2004, s.249- 286.

ÖNİŞ, Ziya; “Beyond The 2001 Financial Crisis: The Political Economy of The New Phase of Neo-Liberal Restructuring in Turkey” Presented at **ISA Annual Convention**, 2006.

ÖNİŞ, Z., ŞENSES, F.; “Post-Washington Mutabakatını Yeniden Düşünmek”, Çeviren: Emre Özçelik, **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma**, Der. F. Şenses, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.347- 385.

ÖZATAY, Fatih; “2000 – 2002 Yıllarında Türkiye Ekonomisi”, **İşletme ve Finans Dergisi**, sayı.116, 2000, s. 17- 23.

ÖZATAY, Fatih, SAK, Güven; “Banking Sector Fragility and Turkey’s 2000 – 01 Financial Crisis”, **Breakings Trade Forum 2002, Breaking Institution Press**, 2002.

ÖZATAY, Fatih; “Enflasyon ve Para Politikası”, **Türkiye Ekonomisi Yeni Yapı (2000-2008)**, Ed. Dr. Nazende Özkaramete Coşkun, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009, s.1-34.

ÖZMUCUR, Süleyman; “Pricing and Distribution in an Economy with an Important Public Sector”, **Turkey: Political, Social, and Economic Challenges in the 1990s**, Ed. Çiğdem Belim, Ersin Kalaycıoğlu, Cevat Karataş, Gareth Winrow, Feraz Yosamee, Leiden, E. J. Brill, 1995, s.167-209.

PANG, Eul-Sao; **The International Political Economy of Transformation in Argentina, Brazil, and Chile since 1960**, United Kingdom, Palgrave Macmillon, 2002.

PASTOR, J. R. Manuel, WISE, Carol; “Stabilization and its Discontents: Argentina’s Economic Restructuring in the 1990s”, **World Development**, cilt.27, sayı.3, 1999, s.477- 503.

PREBISH, Raúl; “The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems” **Economic Bulletin of Latin America**, vol. 7, no.1, 1962, s.1-22.

PRZEWORSKI, A., VREELAND, J. R. “The Effect of IMF Programs on Economic Growth”, **Journal of Development Economics**, sayı.62, 2000, s.385- 421.

POLAK, J. Jacques; “The IMF Monetary Model at Forty” IMF Working Paper, WP/97/49, 1997.

RİST, Gilbert; **THE HISTORY OF DEVELOPMENT from Western Origins to Global Faith**, Translated by: Patrick Camiller, London, Zed Books, third edition, 2008.

RODRİK, Dani; "Premature Liberalization, Incomplete Stabilization: The Ozal Decade in Turkey", **NBER Working Papers**, no.3300, 1990

RODRİK, Dani; "Rethinking Growth Policies in the Developing World", (2004)(Erişim) <http://law.wisc.edu/gls/documents/institutions4.pdf>, (6 Mayıs 2010).

RODRİK, Dani; "Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of The World Bank's Economic Growth in The 1990s Learning from a Decade of Reform" **Journal of Economic Literature**, sayı.44(4), 2006, s.973-987.

ROSENSTEIN-RODAN, P.N. ;"Problems of Industrialization of Eastern and South Eastern Europe" **The Economics of Underdevelopment**, Edited by. A.N.Agarwala and S.P.Singh, Oxford University Press, Second Press, 1964, s.245-255.

ROSTOW, W.W.; **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri, Komünist Olmayan Bir Manifesto** Çev. Erol Güngör, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.

SARACOGLU, Rusdu; "Economic Stabilization and Structural Adjustment: The Case of Turkey" **Growth Oriented Adjustment Programs**, Ed.Vittori Corbo, Morris Goldsteirn, Mohsin Khan, IMF and WB, 1987, s.119-140.

SEN, Amartya; **Özgürlükle Kalkınma** Çev: Yavuz Alogan, Ayrıntı Yay, İstanbul, 2004.

SOMEL, Cem; "Bağımlılık Kuramı ve Güney Kore Deneyimi", **KÜRESELLEŞME Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı**, Der. Ahmet Tonak, Ankara, İmge Yayınları, ikinci baskı, 2004, s.69-114.

SOYAK, Alkan, EROĞLU, Nadir; "Türkiye'nin Kalkınma Anlayışının Dönüşümünde IMF – Dünya Bankası Yapısal Uyum Politikalarının Rolü (The Role of IMF – World Bank Structural Adjustment Policies in the

Transformation of Turkey's Development Perception)", **MPRA**, Paper No: 11466, 2008.

SÖNMEZ, Sinan; "Türkiye Ekonomisinde Neoliberal Dönüşüm Politikaları ve Etkileri", **Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm**, Der. Nergis Mütevellioğlu, Sinan Sönmez, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.25-76.

STIGLITZ, E. Joseph; "More Instruments and Broader Goals: Moving towards the post-Washington Consensus", **Wider Annual Lecture**, Helsinki, 7 Ocak, 1998a.

STIGLITZ, E. Joseph; "Towards a New Paradigm for Development: Strategies, Policies, and Processes", **Prebish Konferansı, UNCTAD**, Cenevre, Ekim, 1998b.

SÜREYYA, Şevket (1933) "Emperyalizm Şahlanıyor Mu?" **KADRO** 1933-CİLT 2 (1982) Gazi Üniversitesi Yayın no 11 Yayına Hazırlayan: Doç.Dr. Cem Alpar, Ankara

ŞEN, Hüseyin; "The Impact of The IMF-Supported Stabilisation Programmes On Inflation in Developing Countries: The Experience of Turkey in Last Decade" **Atatürk University, Journal of Economics and Administrative Sciences**, sayı.12(1), s.81-98, 1998.

ŞEN, Hüseyin; "The IMF and World Bank Approaches to Macroeconomic Management in Developing Countries" **Yönetim ve Ekonomi**, 1999, no.5, s.367-378

ŞENSES, Fikret; "Gelişme İktisadı ve İktisadi Gelişme-Nereden Nereye?" **Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi**, Yayına Hazırlaya: Fikret Şenses, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.93-128.

ŞENSES, Fikret; "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı Engel mi?" **Kalkınma ve Küreselleşme**, Yayına Hazırlayan: Saniye Dedeoğlu ve Turan Subaşı, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2004, s.13-54.

TARP, F. “**Stabilisation and Structural Adjustment: Macroeconomic Frameworks for Analysing The Crisis in Sub-Saharan Africa**”, London, Routledge, 1993.

THACKER, C. Strom; “The High Politics of IMF Lending”, **World Politics**, sayı52, no.1, 1999, s.38-75.

THIRLWALL, A.P. ; **GROWTH AND DEVELOPMENT With Special Reference to Developing Economies**, New York, Palgrave Macmillan, eight edition, 2006.

TİRYAKİ, S. Tolga; **Cari İşlemler Hesabına Çeşitli Yaklaşımlar, Sürdürülebilirlik Ve Türkiye Örneği** Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No:8, Temmuz 2002,

TURHAN, İbrahim, GÜNDÜZ, Lokman; “Türkiye–IMF İlişkilerinin Kronolojisi”, **MÜSİAD Cep Kitapları 14**.

TÜİK, “TÜİK İstatistik Göstergeler 1923 – 2008”, 2009.

“Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, Erişim http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf 15 Mayıs 2010

Uluslararası Para Fonu Geçici Komitesinin 26. Toplantısı, 9 – 10 Nisan 1986, İcra Direktör Yrd. Gazi Erçel.

WAYENBERGE, van Elisa; “Washington Mutabakatından Washington Sonrası Mutabakata”, **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma**, Der. F. Şenses, çeviren: Elif Karaçimen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.307-345.

WADE, R. **Governing the Market: Economic Theory and Role of Government in East Asian Industrialization**, Princeton, Princeton University Press, 1990.

WEISS, L., HOBSON, J. M.; **Devletler ve Ekonomik Kalkınma**, Çev. Kıvanç DüNDAR, Ankara, Dost Yayınları, 1. Baskı, 1999.

WILLIAMSON, John; “What Washington Means by Policy Reform” 1990, <http://iiea.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=486>, 6 Mayıs 2010.

Williamson, John; “From Reform Agenda to Damaged Brand Name” **Finance and Development**, sayı.40(3), s.10-13, 2003

WINJHOLDS, Onno de Beaufort; “The Argentina Drama: A View from the IMF Board”, **FONDAD**, Ocak, 2003, s.101- 118.

World Bank, “East Asian Miracle”,1993.

World Bank, Trends in Developing Economies, 1993.

YELDAN Erinç ve KÖSE, A.Haşim; “Dışa Açılma Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dinamikleri:1980-1997” **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı.77, 1998, s.45-67.

YELDAN, Erinç; “Surplus Creation and Extraction Under Structural Adjustment: Turkey,1980-1992” **Review of Radical Political Economics**, 1995, 27(2), s.38-72.

YELDAN, Erinç; “Birinci Yılında 2000 – Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, cilt.XXV, sayı.226, 2001, s.157- 174.

YELDAN, Erinç; **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İstanbul, İletişim Yayınları, 11. Baskı, 2005.

YELDAN, Erinç; “Neoliberal Global Remedies: From Speculative – Led Growth to IMF – Led Crisis in Turkey”, **Review of Radical Political Economics**, 38, 2006, s.193- 213.

YELDAN, Erinç; “Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?” **Çalışma ve Toplum**, 2009(1), s.11-28.

YENTÜRK, Nurhan; “ ‘Yangın Söndü Arsayı Kurtardık’: 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” **Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve**

1990 Sonrası Krizler, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2005a, s.55-82.

YENTÜRK, Nurhan; “Finansal Sermaye Girişi Gölgesinde İstikrar Uygulaması: 2000 İstikrar Paketinin İncelenmesi” **Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2005b, s.83-98.

YENTÜRK, Nurhan ve ÇİMENÖĞLU, Ahmet,; “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişimi ve Türkiye Ekonomisinin Krizleri üzerindeki Etkisinin Modellemesi” **Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2005c, s.99-128.

YENTÜRK Nurhan; “Arjantin Krizi: Dış Borç ile Tango” **Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2005d, s.245-266.

YENTÜRK, Nurhan; “İmalat Sanayi: Gelişimi, Yapısı ve Rekabet Gücü” **Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi**, Ed. Gülen Elmas Arslan, Ankara, Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, sayı4, 2008, s.37-60.

YILMAZ, Hakan Hakkı; “Enflasyon ve Maliye Politikası” **Türkiye Ekonomisi Yeni Yapı (2000-2008)**, Ed. Dr. Nazende Özkaramete Coşkun, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009, s.35-63.

YİĞİDİM, Arslan; “Dış Ticarete Sektörel Gelişmeler”, **Türkiye Ekonomisi Yeni Yapı (2000-2008)**, Ed. Dr. Nazende Özkaramete Coşkun, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009, s.185-224.

ZABCI, Filiz; **Dünya Bankası Yanılsamalar ve Gerçekler**, İstanbul, Yordam Kitap, 2009

EK 1: 1908 TÜRKİYE-IMF STAND-BY
ANLAŞMASI

Download Date: 5/7/2010 - 3:38 PM Current
Classification: Available to the Public

DOCUMENT OF INTERNATIONAL MONETARY FUND AND NOT FOR PUBLIC USE

EBS/80/126
Supplement 3

CONFIDENTIAL

June 19, 1980

To: Members of the Executive Board

From: The Secretary

Subject: Turkey - Stand-By Arrangement

Attached for the records of the Executive Directors is the text of the stand-by arrangement for Turkey agreed at Executive Board Meeting 80/93, June 18, 1980.

Att: (1)

Download Date: 5/7/2010 - 3:38 PM Current
Classification: Available to the Public

Turkey-Stand-By Arrangement

Annexed hereto is a letter, with attached memorandum, dated June 2, 1980 from the Minister of Finance of Turkey requesting a stand-by arrangement and setting forth:

(i) the objectives and policies that the authorities of Turkey intend to pursue for the period of the stand-by arrangement;

(ii) the policies and measures that the authorities of Turkey intend to pursue for the first year of the stand-by arrangement; and

(iii) the understandings of Turkey with the Fund regarding reviews that will be made of progress in realizing the objectives of the program and of the policies and measures that the authorities of Turkey will pursue for the second and third years of the stand-by arrangement.

To support these objectives and policies, the International Monetary Fund grants this stand-by arrangement in accordance with the following provisions:

1. For a period of three years from June 18, 1980, Turkey will have the right, after making full use of any reserve tranche that it may have at the time of making a request for a purchase under this arrangement, to make purchases from the Fund in an amount equivalent to SDR 1,250 million, subject to paragraphs 2, 3, and 4 below, without further review by the Fund.

2. a. Until June 17, 1981, purchases under this arrangement shall not, without the consent of the Fund, exceed the equivalent of SDR 460 million, provided that purchases shall not exceed the equivalent of SDR 190 million until September 26, 1980, the equivalent of SDR 260 million until January 30, 1981, and the equivalent of SDR 360 million until April 24, 1981.

b. Until June 17, 1982, purchases under this arrangement shall not, without the consent of the Fund, exceed the equivalent of SDR 860 million.

c. The right of Turkey to make purchases during the second and third years shall be subject to such phasing as shall be determined.

d. Purchases under this arrangement shall be made from ordinary resources and from supplementary financing in the ratio of 1 to 1.2 until purchases under this stand-by arrangement made with ordinary resources reach SDR 38.6 million, and thereafter wholly from supplementary financing.

3.. Turkey will not make purchases under this arrangement that would increase the Fund's holdings of its currency beyond the first credit tranche plus 12 1/2 per cent of its quota:

a. during any period up to December 31, 1980 in which the understandings referred to in the last sentence of paragraph 4 of the annexed letter have not been reached or are not being observed; or

- 2 -

b. if the limits on the net domestic assets of the Central Bank of Turkey or on its net credit to the public sector specified in the table appended to the memorandum attached to the annexed letter, which will apply until they are replaced in accordance with subparagraph c. below, are not observed; or

c. after December 31, 1980 and up to the end of the first year of the stand-by arrangement, during any period in which understandings have not been reached or are not being observed on the matters referred to in the first sentence of paragraph 4 of the annexed letter; or

d. throughout the first year of the arrangement, during any period in which:

(1) the intentions with respect to the effective liquidity and reserve requirements for banks; or

(2) the limit on new public sector and government guaranteed debt repayable in foreign currency; or

(3) the limit on new external payment arrears; or

(4) the intentions with respect to broken cross rates are not observed; or

e. throughout the second and third years if, before the beginning of the second year and the beginning of the third year of the arrangement, suitable performance clauses have not been established in consultation with the Fund as contemplated in paragraph 4 of the annexed letter or such clauses, having been established, are not being observed; or

f. throughout the duration of the arrangement if Turkey:

(1) imposes or intensifies restrictions on payments and transfers for current international transactions; or

(2) introduces or modifies multiple currency practices; or

(3) concludes bilateral payments agreements which are inconsistent with Article VIII; or

(4) imposes or intensifies import restrictions for balance of payments reasons.

When Turkey is prevented from purchasing under this arrangement because of this paragraph 3, purchases will be resumed only after consultation has taken place between the Fund and Turkey and understandings have been reached regarding the circumstances in which such purchases can be resumed.

4. Turkey's right to engage in the transactions covered by this arrangement can be suspended only with respect to requests received by the Fund after (i) a formal

ineligibility, or (ii) a decision of the Executive Board to suspend

- 3 -

transactions, either generally or in order to consider a proposal, made by an Executive Director or the Managing Director, formally to suppress or to limit the eligibility of Turkey. When notice of a decision of formal ineligibility or of a decision to consider a proposal is given pursuant to this paragraph 4, purchases under this arrangement will be resumed only after consultation has taken place between the Fund and Turkey and understandings have been reached regarding the circumstances in which such purchases can be resumed.

5. Purchases under this arrangement shall be made in the currencies of other members selected in accordance with the policies and procedures of the Fund, and may be made in SDRs if, on the request of Turkey, the Fund agrees to provide them at the time of the purchase.

6. Turkey shall pay a charge for this arrangement in accordance with the decisions of the Fund.

7. a. Turkey shall repurchase the amount of its currency that results from a purchase under this arrangement, and is subject to charges under Article V, Section 8(b), in accordance with the provisions of the Articles of Agreement and decisions of the Fund, including those relating to repurchase as Turkey's balance of payments and reserve position improves.

b. Any reductions in Turkey's currency held by the Fund shall reduce the amounts subject to repurchase under a. above in accordance with the principles applied by the Fund for this purpose at the time of the reduction.

8. During the period of the arrangement, Turkey shall remain in close consultation with the Fund. These consultations may include correspondence and visits of officials of the Fund to Turkey or of representatives of Turkey to the Fund. Turkey shall provide the Fund, through reports at intervals or dates requested by the Fund, with such information as the Fund requests in connection with the progress of Turkey in achieving the objectives and policies set forth in the attached memorandum.

9. in accordance with paragraph 5 of the annexed letter, Turkey will consult the Fund on the adoption of any measures that may be appropriate at the initiative of the Government, or whenever the Managing Director requests consultation, because any of the criteria under paragraph 3 above have not been observed, or because he considers that consultation on the program is desirable. in addition, after the period of the arrangement and while Turkey has outstanding purchases in the upper credit tranches, the Government will consult with the Fund from time to time, at the initiative of the Government or at the request of the Managing Director, concerning Turkey's balance of payments policies.

- 4 -

ANNEX TO STAND-BY ARRANGEMENT

T.C.
Maliye Bakanliği
ANKARA

June 2, 1980

Dear Mr. de Larosiére:

1. Attached is a memorandum setting forth majör elemente of Turkey's economic program for the next three years. The principal objectives are to curb inflation, strengthen the balance of payments, and restore a sustain-able rate of growth.

2. The balance of payments situation is likely to remain difficult for several years. Despite ali efforts to change the structure of the economy, it will inevitably take time to reduce the current account deficits to sus-tainable levels. At a time when only relatively low rates of increase in world trade are in prospect, financial assistance and debt relief on a sub-stantial scale will be required for several years. The economic reform poli-cies announced in January 1980 are to be continued in subsequent years to öpen up and to strengthen the viability of the economy. Within this framework the Government of Turkey intends to remain in close consultation with the Fund.

3. The Government wishes to cancel the present stand-by arrangement with the International Monetary Fund, and requests a new stand-by arrangement in an amount equivalent to SDR .1,250 million for a period of three years to support the economic program described in the attached memorandum. The poli-cies through the first year of the program are described extensively therein. I wish to assure you that the policies to be pursued in the succeeding two years will be fully consistent with the objectives set forth in the Government 's policy announcements of January 24, 1980 and will in particular be concerned with the liberalization of the Turkish trade and payments against a background of restrictive financial policies designed to lead to a steady deceleration of inflation.

4. The Government of Turkey will reach understandings with the Interna tional Monetary Fund not later than December 31, 1980 on the limits on (a) the net domestic assets of the Central Bank and (b) net Central Bank credit to the public sector, which will apply during the period from January 1, 1981 to June 30, 1981, as well as on matters pertaining to competitiveness and the public finances. it is the Government's intention to bring about a sharp reduction in the rate of inflation, as measured by the cost of living indices. If, in the period up to the December review, differentials between inflation rates in Turkey and its trading partners, after allowing for exchange rate movements, are higher than presently foreseen, the Government will consult with the Fund and reach new understandings as may be necessary.

- 5 -

5. The Government believes that the policies set forth in the attached memorandum are adequate to meet the objectives of its program, but it will take any further measures that may become appropriate for this purpose. Turkey will consult with the Fund on the adoption of any measures that may be appropriate in accordance with the policies of the Fund on such consultation.

Yours sincerely,

ismet Sezgin
Minister of Finance

Mr. J. de Larosiere Managing
Director International Monetary
Fund Washington, D.C. 20431

- 6 -

ATTACHMENT TO ANNEX TO STAND-BY ARRANGEMENT

June 2, 1980

Memorandum of the Government of Turkey on Its
Economic and Financial Policies

1. Turkey's relatively satisfactory economic performance of high real GDP growth and moderate inflation with a sustainable balance of payments was interrupted in 1974 by a severe deterioration in the terms of trade. An attempt to maintain a high rate of investment and growth in an environment of increased energy prices and recession abroad led to a rapid and large increase in the current account deficits since 1975. These have entailed both heavy foreign borrowing and, since 1977, large arrears. The balance of payments has thus emerged as a very severe constraint on economic growth in recent years.

2. The economic picture worsened sharply in 1978 and 1979 with a slowdown in real growth, a rapid acceleration in inflation, and further large current account deficits in the balance of payments. The Government tried to cope with this situation with stabilization programs initiated in April 1978 and June 1979. However, during 1979 the situation became progressively more critical; real economic growth for the year was negligible, the industrial sector was almost paralyzed by widespread shortages of key imported inputs, and the rate of inflation reached 80 per cent, creating serious distortions in the economic and financial structure and income distribution. Rising urban unemployment added to the social tensions.

3. To deal with these difficulties, the Government initiated a major change in the orientation of economic policy together with a comprehensive package of stabilization measures in January 1980. The immediate steps included a depreciation of the main exchange rate by 33 per cent, a significant narrowing of the scope of multiple currency practices, and substantial increases in the prices of many goods and services sold by the State Economic Enterprises (SEEs). Major changes were announced at the same time in the operational practices of the SEEs in order to implement the principle that SEE managements are to have full autonomy in pricing decisions, with only a few basic items remaining subject to price controls and subsidies.

4. We believe that the stabilization measures of January 1980 were well conceived and their favorable effects are beginning to be seen in some areas. The reorientation of economic policy initiated with the January 1980 reforms must be consistently followed up for a period of years if it is to be fully effective in bringing the forces of inflation under control, in moving from detailed regulation to greater reliance on market forces throughout the economy, and in opening up the economy to external competition and foreign investment and thus in fully engaging Turkey's great economic potential. Inflation will be reduced by a combination of consistent monetary restraint, gradual elimination of all deficit financing within the public sector, incomes policies in agricultural and urban sectors which prevent excess demand, and financial and interest rate policies which strongly encourage saving and investment and restrain consumption growth. The Government

- 7 -

intends to promote these aims also by major tax reforms, improvements in the system of financial intermediation, and a strengthening of the instruments of monetary and credit policy. The activities of the State Economic Enterprises will be planned so as to fully take into account the new market-oriented environment.

5. Despite increasingly strict monetary restraint in the course of 1979, the annual average rate of inflation increased to 65 per cent from 50 per cent in 1978. This reflected a scarcity of imports which caused low capacity utilization rates in industries and led to an inadequate supply of many essential goods and services. The recent corrective adjustments in the prices of many products of the SEEs, although necessary, have added to price pressures. To control inflation the Government will continue to follow a very tight credit policy, set out in the credit limits described below, which has already contributed to a marked slowing down in price increases. Although the average rate of inflation in 1980 will remain high, the Government expects to see a deceleration in the underlying rate of inflation in the latter half of 1980, provided that an adequate flow of imports is available, which can only be assured by a maximum effort to earn foreign exchange and by external assistance. As a consequence, the differentials between inflation rates in Turkey and its main trading partners, which have contributed in the past to the slow growth of exports of goods and services, will be greatly narrowed.

6. The key element in the effort to reduce the rate of inflation is the monetary program. Limits have been established on the net domestic assets of the Central Bank and on net Central Bank credit to the public sector. The monetary program, implying an average increase in reserve money of 46 per cent in 1980 over 1979, is based on the expectation of a 2-3 per cent growth in real GDP, the reduction of inflation to a rate of 30-40 per cent per annum by the end of 1980, and an increase in the net foreign liabilities of the Central Bank of \$1.75 billion in the course of 1980. The Government intends to observe the limits established in the annexed table for the periods June/August 1980 and for August 1980, and for September/December 1980 and December 1980. The Money and Credit Committee will supervise the implementation of the program of monetary restraint. The Central Bank will establish monthly borrowing ceilings for individual public sector agencies, taking into account their seasonal needs and disbursement patterns and individual credit limits for each commercial bank. The Government will pursue these measures further in 1981 and 1982 and will in particular ensure that the annual rate of growth in credit will decelerate in each of these years.

7. The Government does not intend to lower the effective reserve deposit requirements or liquidity requirements during the stand-by period. In order to ensure that the reserve deposit requirements are observed promptly and in full, the interest rate payable on such deposits in respect of sight deposits has been sharply increased from 5 per cent per annum to 10 per cent per annum and in respect of time deposits from 8 per cent per annum to 16 per cent per annum, effective July 1, 1980. At the same time the penalty rate on shortfalls from required reserve deposits is increased from 10 per cent per annum to 35 per cent per annum. The lending rates charged by the Central

- 8 -

Bank to the public sector agencies for any increase above their present debt outstanding have been increased by 8 percentage points to 10 per cent as of July 1, 1980, and other lending rates implemented by the Central Bank will be brought in line with the system after the first results are observed.

8. The high and rising rate of inflation in recent years has led to large negative real rates of interest on bank deposits and loans. Low rates of interest have not only created serious distortions in the allocation of credit and thereby a misallocation of scarce capital resources, but have led to a diversion of loanable funds away from the banking sector into unorganized financial markets and a move from money to goods. In its January 1980 reform the Government recognized these weaknesses and initiated action to bring about a more satisfactory balance between savings and investment. The ceilings on interest rates on bank lending with a contractual maturity of over five years were lifted with a view to encouraging long-term lending by banks. For this category of lending, as well as for the longer-term fixed deposits, banks were allowed to freely negotiate with the customer the rate of interest. All other lending rates were raised by 2 percentage points. The Government has now decided to take a major step in deregulation of interest rates, which breaks a practice that has been in force some 50 years. Effective from July 1, 1980, the Government has taken the decision to raise the interest rate payable on sight deposits from 3 per cent per annum to 5 per cent per annum and to allow the banks and their clients to freely negotiate rates of interest on all time deposits and credits of all maturities. The banks can issue certificates of deposit (CDs) of six months to two years maturity and freely determine the rate of interest for them. These CDs will be subject to all other rules governing deposits. An interest rate subsidy scheme will be used to protect certain sectors and to avoid disruptive effects on essential productive investments. In order to encourage the SEEs to go to the commercial banking sector for their credit requirements, an interest rate subsidy of 5 points will be paid to the borrower and 1 point to the bank. The Government has also initiated a comprehensive study of the financial markets in Turkey. It intends in the course of 1981 to implement measures designed to improve the functioning of financial intermediation, further liberalize competition in the deposit and credit markets, and reform the securities market to conform with the rapidly growing need for asset diversification by providing public and private sector bonds with fixed maturities and realistic yields.

9. Turkey depends on petroleum for over 60 per cent of its energy requirements. The fourfold increase in oil prices in 1973 has had a major impact on Turkey. The volume of imported energy, principally oil, grew rapidly in the early 1970s, well above the growth rate of real GDP and total merchandise imports. An important reason for this was the policy of keeping the domestic price of oil products below their import price by means of large subsidies. In an effort to correct this imbalance between the international and domestic prices of oil, the Government, in January 1980, shifted imports of oil and oil products from the less depreciated rate of LT 35 per US\$1 to the rate of LT 70 per US\$1. The prices of petroleum products charged to final users were raised in the range of 36 to 122 per cent. Moreover, prices of oil and

- 9 -

oil products were further increased in the range of 20 per cent at the beginning of April 1980 and another increase is imminent. With these changes, the domestic oil prices are now in a much better alignment with international prices, and it is intended to pass on in full to domestic consumers any sub-sequent increase in the domestic price of imported petroleum. The Government also intends to encourage the production and development of alternate energy sources. in an attempt to facilitate this objective, it raised the prices of coal and electricity by over 100 per cent in January 1980. The Government hopes that the domestic production of oil can be increased, assisted by increased "well-head" prices of domestic oil as well as the expanded incentives provided to domestic and foreign companies for exploration activity.

10. The financial position of the public sector remains weak and contributes to financial instability. Limits established under the previous stand-by arrangement for Central Bank credit to the public sector were observed only at the expense of increases in deferred payments to contractors and there were new arrears on external debt. it is the intention of the Government to keep the overall borrowing requirement of the public sector in 1980 in line with that in 1979, while at the same time reducing the overhang of debt obligations from previous years.

11. A major contributing factor in the deterioration in the public finances that took place in the second half of the 1970s came about as a result of increasing operating losses of the SEEs. Pricing policies of these enterprises were out of line with developments in production costs, necessitating sharply rising subsidies out of the consolidated budget as well as borrowing from the Central Bank, while arrears were built up in payments to the private sector, the Treasury, and between the SEEs. in a marked break with past policies, in January 1980 the Government limited the SEE products for which it would continue to set prices to five basic commodities. Managers of the SEEs were instructed to set prices on commercial principles, and to improve efficiency by rationalization and realistic employment policies. The January program of stabilization entailed very large increases in the prices of many products sold by the SEEs generating additional revenues amounting to close to LT 400 billion on a net basis, the equivalent of more than 12 per cent of projected GNP in 1980. in March and April, in line with the new policy of pricing independence, various additional price increases for SEE products, including a further 20 per cent increase in the price of petroleum products, have taken place, yielding a net revenue of over LT 100 billion on an annual basis. in June, prices of tobacco and alcohol will be reviewed. The Government will also ensure that the prices of the five basic commodities still subject to control are not allowed to get unduly out of line.

12. The Government intends to ensure that increases in support prices for agricultural products are set in line with the development of international prices and that retail prices for domestic sales are increased to cover costs fully. To this end it has increased the price of tea by 150 per cent in April and the price of sugar by 60 per cent in May. The Government intends to limit SEE access to subsidies from the Treasury to a few limited cases, while recourse to the Central Bank is intended in the future to be strictly limited to seasonal needs, with priority for export financing.

- 10 -

13. The weak budgetary position and the consequent recourse of the Treasury to the Central Bank to finance the deficit has been one of the major causes of inflation in Turkey in recent years. On account of the burden on the bud-get caused by the subsidies to the SEEs and rapidly rising personnel costs, public investment in real terms has been sharply curtailed in recent years. The Government has attempted in the last two years to restrain the increase in wages in the public sector and contain the growth in public sector employ-ment. The program pursued since January 1980 places increased emphasis on strict expenditure control. in particular, growth in government employment will be severely curtailed. The Government intends to ensure that the key energy projects do not suffer on account of the expected further decline in real public investment.

14. The Government believes that, along with measures to curtail expendi-tures, a major effort to raise additional revenues for the budget and to reform the income and corporate tax structure is essential. The high rate of inflation, together with the economic stagnation of recent years, has resulted in worsening tax morale and an erosion of revenues from fixed-rate indirect taxes. The Government is planning a reform of the tax system which encompasses the main taxation sources of the budget as well as the revenue sources of the municipal bodies. The financial stabilization bili is designed to reform the taxation of income and wealth with the aim of eliminating dis-tortions resulting from past inflation, to increase revenues, and to make

the distribution of the burden of taxation more equitable. The second bili proposes the introduction of the value-added tax to replace the present pro-duction tax, and it is hoped that it will result in net revenue gains to the budget. These tax reform proposals are before Parliament and the Government intends to exert its utmost efforts to ensure their passage. Although the revenue picture of the consolidated budget for 1980 is complicated by the uncertainty regarding the passage of the tax reform bills and the possible differing effective dates of their implementation, the Government will ensure that the net impact of their implementation on the 1980 budgetary outturn will not lead to any increase in the deficit now foreseen. A significant positive net revenue impact is expected in subsequent years. The Government is very concerned about the large buildup of arrears of municipalities on payments to the SEEs as well as the increased burden on the budget on account of the growing transfers to the municipalities and it is seeking urgently means to alleviate this problem.

15. it is the intention of the authorities to avoid, as far as possible, additional budgetary appropriations in the course of the year. The consolidated budget deficit on a cash basis is expected to amount to LT 57 billion in the fiscal year 1980-81, equivalent to about 1 1/2 per cent of GDP at current prices, compared with 4 per cent and 3 1/2 per cent in fiscal 1978 and 1979, respectively. The recourse of the consolidated budget and the Monopolies Administration to the Central Bank for financing would be not more than LT 66 billion in fiscal 1980-81. Taking into account the borrowing of the SEEs from the Central Bank, the aggregate public sector borrowing from the Central Bank is intended to be no more than LT 125 billion in 1980. The Government believes that at the present stage of Turkey's economic and financial development the past practice of almost automatic dependence of the public sector on Central Bank financing at low rates of interest must be ended.

-11-

It, therefore, intends to continue to place strict limits on Central Bank financing of the budget as well as of the SEEs which take account of seasonal needs. The Government believes that this aim, if achieved, will mark very significant progress toward placing the financing of the public sector on a sounder footing.

16. in the Prime Ministry, a Labor Contracts Coordination Committee has been set up, which aims to ensure that wage settlements should be in harmony with the basic stabilization policy measures that are being followed by the Government. The aim is to achieve work discipline that is consistent with the application of rational management practices in line with the newly introduced policies of full autonomy in pricing and employment decisions; to establish a harmonious working relationship between workers and management; to achieve, to the extent possible, a healthy balance among different sectors; and to influence the private sector wage negotiations. To this end, the Labor Contracts Coordination Committee has begun a continuous dialogue with the labor unions, employers' associations, and SEE managements. Efforts in this area will continue. The operational finances of the SEEs are kept under review with the particular aim of achieving all possible means of increasing productivity.

17. The balance of payments will continue to remain at the center of attention. The present imbalances are very severe and will in the first instance require substantial financial assistance from abroad over a period of three to five years, while the underlying conditions are being established that will allow the current account position to be improved. Without such assistance the magnitude of the imbalances would be such that Turkish efforts, however determined, could not be expected to succeed. However, given adequate assistance from abroad, the Turkish Government believes that a restoration of external viability will be possible and that it will be possible within this time frame to begin the substantial liberalization of the system of payments and transfers for current international transactions which is needed. An important step has already been taken in this respect with the permission granted to exporters of industrial and mining products to import duty free and without any restriction any inputs needed their export export production up to 50 per cent of the value of their exports. The speed at which the improvement in the balance of payments will occur is bound, however, to depend partly on conditions outside Turkey's control, for instance, the movement in the terms of trade, the rate of growth of Turkey's export markets, and the freedom with which Turkey's exports are allowed to compete.

18. Despite the adjustment measures in the domestic and external policy fields outlined above, the balance of payments will be under a severe constraint during 1980 and beyond. With the expected larger volume of external aid and debt relief in 1980, the Government hopes that imports can increase in that year to US\$7.6 billion. Projections based on an import bill for crude oil and petroleum products of US\$3.6 billion suggest that the volume of nonoil imports can be increased to a level needed to provide the key imported intermediate goods and raw materials to the industrial sector, so that it can substantially raise the rate of capacity utilization. Financing of an import bill of this size will require the utmost efforts to stimulate exports and

- 12 -

vorkers' remittances. The securing of an adequate volume of imports will also crucially depend on the realization without delay of the expected larger volume of external assistance, including adequate debt relief.

19. The Government fully realizes that it is of the utmost importance to increase as rapidly as possible exports of goods and services, which are exceptionally low in relation to GNP. This will require great effort because Turkey has entered into international marketing of manufactured products only recently and faces severe competition from other developing countries as well as protective barriers in the industrial countries. Agricultural exports remain of central importance but increases in exports of the traditional main items face domestic and market constraints. Diversification of agricultural exports will therefore be promoted. The Government recognizes that domestic policies have in the past discouraged exporting activity. High levels of domestic protection, particularly in the form of quota restrictions on consumer goods, and an excessively expansionary monetary policy, have made the internal market lucrative for business, whereas bureaucratic delays, the risks of international trade, and uncertain and often delayed adjustments of foreign exchange rates have discouraged potential exporters. In line with the policy to stimulate exports, the customs duty on the import content of exports financed by 50 per cent of the export earnings of industrial exports has been eliminated. In April the scheme permitting exporters to retain and transfer part of export proceeds was expanded to cover 10 per cent of the proceeds of exports of fruits, vegetables, and incomes earned from contractors' services abroad.

20. It is the Government's firm intention to continue with its stated policy of flexible management of the exchange rate as a means of preserving the competitiveness of the Turkish economy. The continuation of this policy reflects a significant shift from the policy pursued prior to January 24, 1980. The maintenance of a competitive exchange rate position is of fundamental importance to the success of the Government's program and the Government will continue to make adjustments to the exchange rate as necessary.

21. The Government believes that Turkey has substantial export capacity and intends to reorientate its policy to provide adequate encouragement to activate this capacity. While the current severe restraints on the balance of payments will not permit any quick progress in easing the import licensing and restrictions on transfers, the eventual goal of the Government is to rely increasingly on an appropriate system of ad valorem tariffs. The detailed study of the import control system, currently under way, is intended to provide clear and specific directions for policy changes in this area. It will be the intention of the Government to move toward the realization of these objectives within the scope of available financial resources and debt relief. It is expected that the major reform of the trade system, reinforced by a realistic and flexible exchange rate policy, will lead to a drastic reduction in the present bias of the trade and payments system against exports and will facilitate the required rapid and sustained growth of exports.

22. In view of the critical external debt situation and the very high debt service obligations falling due in the near future, the Government of Turkey intends to follow very cautious debt management policies. The Government intends to keep short-term borrowing, which was an important source of the

- 13 -

deterioration in the external debt situation to a minimum, in addition, apart from rescheduling loans, the special assistance program loans provided under the auspices of the OECD, and borrowing by the Central Bank of Turkey, the contracting of new public sector and government-guaranteed debt repayable in foreign currencies with an original maturity of more than one and up to and including ten years will be limited to US\$1 billion during the 12-month period ending June 30, 1981. Of this amount, new loans with an original maturity of more than one and up to and including five years, five years will not exceed US\$500 million. Continued prudent management will be followed during the rest of the stand-by period.

23. The Government was unable to observe its intentions under the earlier stand-by arrangement to reduce arrears in respect of payments and transfers for current international transactions. Delays in the receipt of some specific assistance arranged in 1979 under the auspices of the OECD and the lower-than-expected export receipts in the latter part of 1979 have resulted in a further accumulation of such arrears, including delays on certain transfers of interest and principal due on the rescheduled medium- and long-term debt. Total arrears amounted to US\$2,590 million at end-March 1980. In order to restore confidence in the Turkish economy and to facilitate normal trading relations, the Government intends to negotiate a comprehensive rescheduling of government and government-guaranteed debt in the near future. It is also intending to modify the proposal for the rescheduling of unguaranteed suppliers' credits to make it more acceptable to foreign suppliers. The Government intends to ensure that there will be no increase in payments arrears during the 12 months ended June 30, 1981. These arrears will be regularized or eliminated during the rest of the stand-by period.

24. The Government of Turkey during the course of the proposed stand-by arrangement does not intend to introduce any multiple currency practices or impose new or intensify existing restrictions on payments and transfers for current international transactions, or enter into any bilateral payments arrangements with Fund members; furthermore, the Government of Turkey does not intend to introduce any new or intensify existing restrictions on imports for balance of payments reasons.

- 14 -

Turkey: Limits on the Net Domestic Assets of the Central Bank and
 on Net Central Bank Credit to the Public Sector 1/

(in billlons of Turklsh liras)

Time periods in 1980	Limits on	
	Net domestic assets of the Central Bank	Net Central Bank credit to the public sector 2/
June-August	548.0	355.0
August	568.0	376.0
September-December	631.0	395.0
December	666.0	405.0

1/ The concepts used in calculating these limits, and adjustments to be made are set forth in a separate technical memorandum. These limits will be reduced by the amount of any net cumulative disbursements of balance of payments support loans after May 25, 1979 which are not included in the foreign liabilities of the Central Bank or for which a corresponding deposit in a blocked account of the Central Bank has not been made or maintained in full.

// Net Central Bank credit to the public sector is defined as the net of ali Central Bank assets and liabilities to ali public sector entities com-prising inter alia the Central Government, annexed budgets, the Monopolies Administration, revolving funds, local authorities, and ali State Economic Enterprises. Amounts of repayments of principal and interest in respect of the Central Government's and other public sector entities* external debt, which have not by the due date been deposited with the Central Bank, are also included in Central Bank credit to the public sector.

EK 2: 1983 TÜRKİYE-IMF STAND-BY
ANLAŞMASI

Download Date: 5/7/2010 - 3:43 PM Current
Classification: Available to the Public

DOCUMENT OF INTERNATIONAL MONETARY FOND AND NOT FOB PUBLIC USE

EBS/83/98
Suppleraent 1

CONFIDENTIAL

June 27, 1983

To: Members of the Executive Board
From: The Secretary
Subject: Turkey - Stand-By Arrangement

Attached for the records of the Executive Directors is the text of the stand-by arrangement for Turkey agreed at Executive Board Meeting 83/90, June 24, 1983.

Att: (1)

Turkey: Stand-By Arrangement

Attached hereto is a letter dated May 18, 1983 from the Minister of Finance of Turkey, requesting a stand-by arrangement and setting forth the objectives and policies that the authorities of Turkey intend to pursue for the period of this stand-by arrangement, and understandings of Turkey with the Fund regarding a review that will be made of the progress in realizing the objectives of the program and of the policies and measures that the authorities of Turkey will pursue for the remaining period of this stand-by arrangement.

To support these objectives and policies, the International Monetary Fund grants this stand-by arrangement in accordance with the following provisions:

1. For the period of one year from June 24, 1983, Turkey will have the right to make purchases from the Fund in an amount equivalent to SDR 225 million, subject to paragraphs 2, 3, 4, and 5 below, without further review by the Fund.

2. a. Purchases under this arrangement shall not, without the consent of the Fund, exceed the equivalent of SDR 56.25 million until October 28, 1983, the equivalent of SDR 112.5 million until February 24, 1984, and the equivalent of SDR 168.75 million until April 27, 1984.

b. None of the limits in (a) above shall apply to a purchase under this stand-by arrangement that would not increase the Fund's holdings of Turkey's currency in the credit tranches beyond 25 per cent of quota or increase the Fund's holdings of that currency resulting from purchases of borrowed resources beyond 12.5 per cent of quota.

3. Purchases under this stand-by arrangement shall be made from ordinary resources until purchases under the arrangement reach the equivalent of SDR 185,558,686, and then from borrowed resources only provided that any modification by the Fund of the proportions of ordinary and borrowed resources shall apply to amounts that may be purchased after the date of modification.

4. Turkey will not make purchases under this stand-by arrangement that would increase the Fund's holdings of Turkey's currency in the credit tranches beyond 25 per cent of quota or increase the Fund's holdings of that currency resulting from purchases of borrowed resources beyond 12.5 per cent of quota:

a. during any period in which:

(i) the limit on net domestic assets of the Central Bank referred to in paragraph 8 of the attached letter and specified in the table annexed to that letter; or

- 2 -

(ii) the limit on net Central Bank credit to the public sector referred to in paragraph 8 of the attached letter and specified in the table annexed to that letter; or

(iii) the limit on budgetary transfers to State Economic Enterprises referred to in paragraph 6 of the attached letter is not observed; or

b. during any period in which the understandings with regard to the exchange rate of the lira referred to in paragraph 10 of the attached letter are not being observed; or

c. if the understandings with regard to the maintenance of the reserve requirement ratio of the commercial banks and the avoidance of new deficiencies in reserve requirements, both referred to in paragraph 8 of the attached letter are not being observed; or

d. if the limit on the contracting of new nonconcessional public and publicly guaranteed external debt in the maturity range of more than one and up to and including twelve years described in paragraph 11 of the attached letter is not observed; or

e. if the limit on the increase in outstanding foreign debt of the nonfinancial public sector and the banking system of up to and including one year described in paragraph 11 of the attached letter is not observed; or

f. if the understandings with regard to import liberalization measures described in paragraph 12 of the attached letter are not observed; or

g. during the period after December 31, 1983 until the policies of the program have been reviewed and suitable performance criteria have been established in consultation with the Fund as contemplated by paragraph 13 of the attached letter, or, after such performance criteria have been established, while they are not being observed; or

h. during the entire period of this stand-by arrangement if Turkey

(i) imposes or intensifies restrictions on payments and transfers for current international transactions, or

(ii) introduces multiple currency practices, or

(iii) concludes new bilateral payments agreements which are inconsistent with Article VIII, or

(iv) imposes or intensifies import restrictions for balance of payments reasons.

- 3 -

When Turkey is prevented from purchasing under this stand-by arrangement because of this paragraph 4, purchases will be resumed only after consultation has taken place between the Fund and Turkey and understandings have been reached regarding the circumstances in which such purchases can be resumed.

5. Turkey's right to engage in the transactions covered by this stand-by arrangement can be suspended only with respect to requests received by the Fund after (a) a formal ineligibility, or (b) a decision of the Executive Board to suspend transactions, either generally or in order to consider a proposal made by an Executive Director or the Managing Director, formally to suppress or to limit the eligibility of Turkey. When notice of a decision of formal ineligibility or of a decision to consider a proposal is given pursuant to this paragraph 5, purchases under this arrangement will be resumed only after consultation has taken place between the Fund and Turkey and understandings have been reached regarding the circumstances in which such purchases can be resumed.

6. Purchases under this stand-by arrangement shall be made in the currencies of other members selected in accordance with the policies and procedures of the Fund, and may be made in SDRs if, on the request of Turkey, the Fund agrees to provide them at the time of the purchase.

7. The value date of a purchase under this stand-by arrangement involving borrowed resources will be normally either the 15th day or the last day of the month, or the next business day if the selected day is not a business day. Turkey will consult the Fund on the timing of purchases involving borrowed resources.

8. Turkey shall pay a charge for this stand-by arrangement in accordance with the decisions of the Fund.

9. a. Turkey shall repurchase the outstanding amount of its currency that results from a purchase under this stand-by arrangement, in accordance with the provisions of the Articles of Agreement and decisions of the Fund, including those relating to repurchases as Turkey's balance of payments and reserve position improves.

b. Any reductions in Turkey's currency held by the Fund shall reduce the amounts subject to repurchase under (a) above in accordance with the principles applied by the Fund for this purpose at the time of the reduction.

c. The value date of a repurchase in respect of a purchase financed with borrowed resources under this stand-by arrangement will be normally either the 6th day or the 22nd day of the month, or the next business day if the selected day is not a business day, provided that the repurchase will be completed not later than seven years from the date of purchase.

4 -

10. During the period of the stand-by arrangement, Turkey shall remain in close consultation with the Fund. These consultations may include correspondence and visits of officials of the Fund to Turkey or of representatives of Turkey to the Fund. Turkey shall provide the Fund, through reports at intervals or dates requested by the Fund, with such information as the Fund requests in connection with the progress of Turkey in achieving the objectives and policies set forth in the attached letter.

1.1. in accordance with paragraph 13 of the attached letter, Turkey will consult the Fund on the adoption of any measures that may be appropriate at the initiative of the Government or whenever the Managing Director requests consultation because any of the criteria in paragraph 1 above have not been observed or because he considers that consultation on the program is desirable. in addition, after the period of the stand-by and while Turkey has outstanding purchases in the upper credit tranches, the Government will consult with the Fund from time to time, at the initiative of the Government or the request of the Managing Director, concerning Turkey's balance of payments policies.

- 5 -

ATTACHMENT I

May 18, 1983

Dear Mr. de Larosière,

1. The stand-by arrangement that the Fund granted to Turkey in June 1980 for a three-year period is coming to an end. The resources available to Turkey under the arrangement were of great importance in permitting us to carry through the program of stabilization and structural reform which was instituted in January 1980. Very great progress has been made since then. The two most striking features are the improvement in the balance of payments from a deficit on current account of US\$3.7 billion in 1980, equal to 6.3 per cent of GNP, to a deficit of only US\$1.2 billion in 1982, equal to only 2.2 per cent of GNP, combined with a reduction in the average rate of inflation from more than 100 per cent in 1980 to 27 per cent in 1982. In addition, it was possible to reverse the trend in real growth from a decline in 1980 to increases of more than 4 per cent in 1981-82. Moreover, although there is still much to be done, important progress has been made in improving government finances, strengthening the financial position of SEEs and raising their efficiency and in introducing reforms in areas such as banking. These achievements are more noteworthy given the background of world recession, deteriorating terms of trade for Turkey and problems in international capital markets.

2. However, while the future can be looked at with some confidence, the Government realizes that continued progress will require a sustained effort. The recovery in the world economy has by no means been firmly established. Turkey must gradually make the transition from relatively great dependence on concessional capital inflows to more reliance on normal market borrowings. In addition, there is the need for continued implementation of structural reforms, including the opening of the economy to more foreign competition. In these circumstances, Turkey believes that a continuing close relationship with the Fund is desirable and requests a one-year stand-by arrangement to follow the completion of the existing three-year arrangement in an amount equivalent to SDR 225 million. In requesting the arrangement, the Government would emphasize that the reasons for wanting the relationship with the Fund to continue are not solely financial in character. Indeed, even if the requested amount were fully utilized, the net use of Fund resources over the twelve-month period would be very modest relative to the use of Fund resources during the current stand-by arrangement. The economic program which the new arrangement would support is described below.

3. Developments in 1982 and projections for 1983 were detailed in my letter of January 3, 1983. There have been no major changes in estimates of the 1982 outcome since then. In brief, real output increased by 4.4 per cent and prices, as measured by the GNP deflator, were 27 per cent higher than in 1981. Externally, the deficit in the current account of the balance of payments declined from US\$2.3 billion in 1981 to US\$1.2 billion in 1982; as a proportion of GNP the decline was from 4.0 per cent to 2.2 per cent. The external result was supported by the sustained growth of exports, with volume increasing by an estimated 34 per cent and value by 22 per cent. In contrast, the value of imports fell

- b -

ATTACHMENT I

by 2 per cent, as price declines exceeded the volume increase of 6 per cent. At the end of 1982, gross official international reserves, on the IFS basis, amounted to US\$1.1 billion, US\$0.3 billion less than a year earlier, and equal to about 6 1/2 weeks of merchandise imports. For 1983, the projected increase in real GNP remains at 4.8 per cent and the price target is for an increase of about 20 per cent. To support the price target, wage rate increases have been established in the range of 20-22 per cent. In the external sector, however, it should be possible to reduce the current account deficit by more than seemed possible when I wrote to you in early January. The revised target is a deficit of about US\$650 million, or 1.4 per cent of GNP, which is based on projected increases of 10.5 per cent in the volume of exports and 7 per cent in the volume of imports. This faster payments adjustment should be facilitated by the recent reduction in oil prices although lower oil prices may weaken demand in important Turkish export markets. Our policies will continue to be designed to maintain export growth at adequate levels.

4. For 1984, the Government believes that further progress should be made in reducing the current account deficit in the balance of payments, lowering the rate of inflation, continuing wage restraint, and strengthening the public finances through a mix of demand management and structural policies. At this stage, it is not possible to put precise targets on all the policy variables, which shall need to be considered by the new Government that will be elected in November 1983. However, it is clear that the basic thrust of the policies that have been pursued during the period of the current stand-by arrangement and that will be continued during the remainder of 1983 should not be changed in 1984. Our present projections put the increase in real output in 1984 at 5.3 per cent, with an increase in prices of about 17 per cent. As regards the current account of the balance of payments, in the light of our future debt servicing obligations a reduction in the deficit to about US\$300 million would seem warranted.

5. Appropriate fiscal policies have been an important component of the stabilization program. Budget expenditures as a proportion of GNP declined to 21.5 per cent in 1982 compared with 22.6 per cent in 1981. For 1983, the ratio is projected to decrease further to 20.8 per cent. The cash deficit in the 1983 budget is equal to only 0.8 per cent of GNP, compared with 1.6 per cent in 1982. On the revenue side, performance in 1982 fell below expectation, which was compensated for by reduced expenditure. For 1983, a number of measures have been taken to improve collections. Inevitably, it may not be possible to make them fully effective this year, although every effort will be made to do so. Whatever the outcome, the firm intention is to compensate for any revenue shortfall by appropriate reductions in expenditures. For the public sector as a whole, the financing requirement in 1982 was equivalent to 5.5 per cent of GNP. For 1983 it is planned that this ratio will decline, to 4.4 per cent of GNP. For 1984, the Government considers that the budget should be in approximate balance and that the financing requirement of the public sector as a whole should be no more than 3.5 per cent of GNP.

- 7 -

ATTACHMENT I

6. A significant and sustained improvement in the finances of the SEEs has been an important factor behind the improvement in the budget. In 1982, SEEs generated profits equal to 0.5 per cent of GNP and in 1983 the target is 0.6 per cent. Excess investment is being eliminated and in 1982, investment was equal to 7.3 per cent of GNP compared with 9.4 per cent in 1981. For 1983, the ratio is expected to be 6.9 per cent and its absolute level no greater in real terms than last year. Moreover, the investment target is largely established in nominal terms and normally increases will not be permitted. Nor will greater central bank or budgetary financing be permitted to cover shortfalls in self-financing or nonpublic sector borrowing. For 1983, transfers from the budget will be limited to LT 292 billion and for 1984, it is intended that such transfers will decrease in real terms.

7. In addition to an improvement in financial performance, further steps are being taken to improve operating and managerial efficiency in the SEEs. A decree governing the SEE reform has now been enacted. It introduces, inter alia, a clearer distinction between the types of public enterprises, the main one being between State Economic Enterprises (SEEs) to be operated on commercial principles, but totally owned by the Government and established by law, and Public Economic Enterprises (PEEs) with activities related to public service, e.g., producing monopoly goods or basic goods and services. Clear guidelines on ownership are introduced into the system and improved quality of the boards and managerial staff is required. The law also requires compliance with the annual investment and financing programs and as a general rule prices are to be determined freely by the enterprises. Provisions are also introduced to strengthen the capital structure and an entirely different personnel regime, compared with that for the Civil Service, is envisaged for employees of SEEs and PEEs. Turkey intends to avail itself of technical assistance from the World Bank.

8. Tight monetary policy has been crucial in obtaining the results of the stabilization program, particularly in reducing the rate of inflation. For 1983, consistent with the inflation target of 20 per cent and a real growth rate of 4.8 per cent, limits have been established for the period until end-December 1983 on the net domestic assets of the Central Bank, with a subceiling on central bank credit to the public sector. These limits are set out in an annexed table. In drawing up these targets it has been assumed that net foreign liabilities of the Central Bank will decrease by US\$225-250 million between end-December 1982 and end-December 1983. It is understood that if the change in net foreign liabilities were to differ significantly from the above path, the Government will consult with the Fund. It is also a basis of the program for the remainder of 1983 that no new buildup of reserve requirement deficiencies will be permitted and that the reserve requirements of the commercial banks will not be changed from the existing ratio of 25 per cent. If either of these bases should prove incorrect, the Government will consult with the Fund. Although no quantitative credit limits can be established for 1984 at this time, the Government believes that the basic thrust of monetary policy should not be weakened next year.

9. The enabling law concerning the reform of the banking system has now been passed by the Parliament. The new law will permit, inter alia, the passage of decrees requiring increased capitalization of the commercial banks, improved quality of managerial staffs, and better supervision of bank operations. It is intended to introduce under the law a deposit Insurance scheme. The Government intends to introduce the various reforms as rapidly as possible. As described in my letter of January 3, 1983, action was taken on January 1, 1983 to improve the interest rate system. Deposit rates have been reduced, but because the reductions apply only to new deposits the borrowing costs of the commercial banks have not yet fallen on average sufficiently to allow significant reductions in lending rates. However, such reductions are expected to occur in the second half of this year.

10. The restoration and maintenance of external competitiveness have been key factors in strengthening the balance of payments. In particular, the Government has followed a policy whereby the exchange rate for the lira has been determined daily in the light of developments both in international currency markets and in domestic relative to foreign prices, with the aim as a minimum of maintaining existing external competitiveness. If this exchange rate policy is not continued, the Government will consult with the Fund and reach such understandings as may be necessary.

11. With the expected reduction in concessional foreign borrowing in 1984 and onward and its replacement by market borrowing, the need for nonconcessional credits will increase. Consequently, borrowings of the latter kind will rise above the very modest levels obtained in the last few years. However, debt service will remain high and excessive borrowing should be avoided. The Government will limit the contracting of new nonconcessional public and publicly guaranteed foreign borrowings, excluding purchases from the Fund, in the maturity range of more than one and up to, and including twelve years during the period of the stand-by arrangement, ending December 31, 1983 to no more than US\$1.2 billion. At present, the Government does not consider that short-term foreign debt is a problem. However, to avoid any possibility of such a problem emerging, the Government intends to limit foreign borrowing of the nonfinancial public sector and the banking sector of up to and including one year so that the increase in outstandings in 1983 will not exceed US\$500 million. This limit will exclude normal trade credits, reserve related foreign liabilities of the banking system, and saving schemes for workers abroad. To improve the timeliness and accuracy of debt recording, a new system of debt reporting and recording is being examined and computerization will be introduced. The Government expects to avail itself of World Bank technical assistance in this area.

12. The Government is convinced of the need to strengthen the competitiveness of the economy and that one element in achieving this is to open up the domestic economy and reduce the protection currently given to domestic production. To this end, liberalization of the trade and payments system has continued. In January 1983, items under 29 tariff lines were moved from the less liberalized to the more liberalized

_ 9 -

ATTACHMENT I

lists and imports are now permitted for some items that previously could not be imported. Import guarantee deposits were reduced and some tariffs were reduced. The Government believes, however, that over the medium term a more fundamental improvement in the import system is desirable. In particular, it considers that the licensing system should be gradually replaced by a rationalized set of tariffs (at an appropriate exchange rate). Such a program for phasing out import licensing over a period of five years will be established before the end of 1983. As the first step in the program, a substantial proportion (on a trade-weighted basis) of existing items will be shifted on January 1, 1984 from the less liberalized list (List II) to the more liberalized lists (List I and the "Levy" List) and commodities not at present included in either list will be included in one of the lists. The Government intends to reduce all rates of import guarantee deposits by half by the end of 1983 and to eliminate such deposits completely by June 15, 1984. The Government also considers that export subsidies granted through fiscal and credit preferences should be reduced further, taking into account export incentives provided by other countries. The Government of Turkey does not intend to introduce any new multiple currency practices, or impose any new or intensify existing restrictions on payments and transfers for current international transactions or enter into any new bilateral payment agreements with Fund members; furthermore, Turkey does not intend to introduce any new or intensify existing restrictions on imports for balance of payments purposes.

13. The Government of Turkey believes that the policies set forth above are adequate to achieve the objectives of the program but will take any measures that may become appropriate for this purpose. The Turkish authorities will remain in close contact with the Fund staff on economic developments and progress in implementing the various structural reforms. Turkey will consult with the Fund early in 1984 with regard to economic developments and progress in implementing structural reforms as well as the program relating to 1984. In addition, Turkey will consult with the Fund on the adoption of any measures that may be appropriate in accordance with the policies of the Fund on such consultations.

Yours sincerely,

Adnan Baser Kafaoglu
Minister of Finance

Attachment

- 10 -

ATTACHMENT II

Turkey: Limits on the Net Domestic Assets of the Central Bank and on Net
 Central Bank Credit to the Public Sector *1/*

(in billions of Turkish liras)

	Limits On	
	Net domestic assets Central Bank	Net Central Bank credit of the to the public sector <i>2/</i>
June-September 1983 <i>V</i>	1,095	640
September 1983 <i>_4/</i>	1,114	646
October-December 1983 <i>3/</i>	1,151	65 ⁺
December 1983 <i>4/</i>	1,170	657

V The concepts used in calculating these limits and adjustments to be made are set forth in a separate technical memorandum. The limits will be reduced by the amount of any net cumulative disbursements of balance of payments support loans after May 25, 1979 which are not included in the foreign liabilities of the Central Bank or for which a corresponding deposit in a blocked account of the Central Bank has not been made or maintained in full.

2/1 Net Central Bank credit to the public sector is defined as the net of all Central Bank assets and liabilities to all public sector entities, comprising, inter alia, the Central Government, the annexed budget, the Monopolies Administration, revolving funds, local authorities, and all State Economic Enterprises. Amounts of repayments of principal and interest in respect of the Central Government's and other public sector entities' external debt, which have not by the due date been deposited with the Central Bank, are also included in the Central Bank credit to the public sector.

V Average of last reporting date in each month.

k/1 Average of each weekly reporting date during this month.

EK 3: 1984 TÜRKİYE-IMF STAND-BY
ANLAŞMASI

Download Date: 5/7/2010 - 3:44 PM Current
Classification: Available to the Public

DOCUMENT OF INTERNATIONAL MONETARY FUND AND NOT FOR PUBLIC USE

EBS/84/42
Supplement 4

CONFIDENTIAL

April 5, 1984

To: Members of the Executive Board
From: The Acting Secretary
Subject: Turkey - Stand-By Arrangement

Attached for the records of the Executive Directors is the text of the stand-by arrangement for Turkey agreed at Executive Board Meeting 84/52, April 4, 1984.

Att: (1)

Turkey: Stand-By Arrangement

Attached hereto is a letter dated March 12, 1984 from the Minister of State and Deputy Prime Minister of Turkey, supplemented by a communication dated March 28, 1984, requesting a stand-by arrangement and setting forth the objectives and policies that the authorities of Turkey intend to pursue for the period of this stand-by arrangement, and understandings of Turkey with the Fund regarding a review that will be made of the progress in realizing the objectives of the program and of the policies and measures that the authorities of Turkey will pursue for the remaining period of this stand-by arrangement.

To support these objectives and policies, the International Monetary Fund grants this stand-by arrangement in accordance with the following provisions:

1. For the period of one year from April 4, 1984, Turkey will have the right to make purchases from the Fund in an amount equivalent to SDR 225 million, subject to paragraphs 2, 3, 4, and 5 below, without further review by the Fund.

2. a. Purchases under this arrangement shall not, without the consent of the Fund, exceed the equivalent of SDR 56.25 million until July 27, 1984, the equivalent of SDR 112.5 million until October 26, 1984, and the equivalent of SDR 168.75 million until February 22, 1985.

b. None of the limits in (a) above shall apply to a purchase under this stand-by arrangement that would not increase the Fund's holdings of Turkey's currency in the credit tranches beyond 25 percent of quota.

3. All purchases under this stand-by arrangement shall be made from ordinary resources.

4. Turkey will not make purchases under this stand-by arrangement that would increase the Fund's holdings of Turkey's currency in the credit tranches beyond 25 percent of quota:

a. during any period in which the data at the end of the preceding period indicate that:

(i) the limit on net domestic assets of the Central Bank referred to in paragraph 5 of the communication of March 28, 1984 and specified in the table annexed to that communication; or

(ii) the limit on net Central Bank credit to the public sector referred to in paragraph 5 of the communication of March 28, 1984 and specified in the table annexed to that letter had not been observed; or

b. if the limit on budgetary transfers to State Economic Enterprises referred to in paragraph 15 of the letter of March 12, 1984, is not observed; or

- 2 -

c. if the understandings with regard to the exchange rate of the lira referred to in paragraph 8 of the letter of March 12, 1984 and paragraph 3 of the communication of March 28, 1984 are not observed; or

d. if the understandings with regard to the maintenance of the reserve requirement ratio of the commercial banks and the avoidance of new deficiencies in reserve requirements, both referred to in paragraph 13 of the letter of March 12, 1984 and paragraph 5 of the communication of March 28, 1984 are not being observed; or

e. if the limit on the contracting of new nonconcessional public and publicly guaranteed external debt in the maturity range of more than 1 and up to and including 12 years described in paragraph 9 of the letter of March 12, 1984 is not observed; or

f. if the limit on the increase in outstanding foreign debt of the nonfinancial public sector and the banking system of up to and including one year described in paragraph 9 of the letter of March 12, 1984 is not observed; or

g. during the period after August 15, 1984 until the policies of the program have been reviewed by the Fund and suitable performance criteria with respect to net domestic assets of the Central Bank and net Central Bank credit to the public sector for the second half of 1984 have been established in consultation with the Fund as contemplated by paragraph 16 of the letter of March 12, 1984, or, after such performance criteria have been established, while they are not being observed; or

h. after December 31, 1984, if the understanding with regard to import guarantee deposits described in paragraph 10 of the letter of March 12, 1984 is not observed; or

i. during the entire period of this stand-by arrangement if Turkey:

(i) imposes or intensifies restrictions on payments and transfers for current international transactions; or

(ii) introduces multiple currency practices; or

(iii) concludes new bilateral payments agreements which are inconsistent with Article VIII; or

(iv) imposes or intensifies import restrictions for balance of payments reasons.

When Turkey is prevented from purchasing under this stand-by arrangement because of this paragraph 4, purchases will be resumed only after consultation has taken place between the Fund and Turkey and understandings have been reached regarding the circumstances in which such purchases can be resumed.

- 3 -

5. Turkey's right to engage in the transactions covered by this stand-by arrangement can be suspended only with respect to

received by the Fund after (a) a formal ineligibility, or (b) a decision of the Executive Board to suspend transactions, either generally or in order to consider a proposal made by an Executive Director or the Managing Director, formally to suppress or to limit the eligibility of Turkey. When notice of a decision of formal ineligibility or of a decision to consider a proposal is given pursuant to this paragraph 5, purchases under this arrangement will be resumed only after consultation has taken place between the Fund and Turkey and understandings have been reached regarding the circumstances in which such purchases can be resumed.

6. Purchases under this stand-by arrangement shall be made in the currencies of other members selected in accordance with the policies and procedures of the Fund, and may be made in SDRs if, on the request of Turkey, the Fund agrees to provide them at the time of the purchase.

7. Turkey shall pay a charge for this stand-by arrangement in accordance with the decisions of the Fund.

8. a. Turkey shall repurchase the outstanding amount of its currency that results from a purchase under this stand-by arrangement, in accordance with the provisions of the Articles of Agreement and decisions of the Fund, including those relating to repurchases as Turkey's balance of payments and reserve position improves.

b. Any reductions in Turkey's currency held by the Fund shall reduce the amounts subject to repurchase under (a) above in accordance with the principles applied by the Fund for this purpose at the time of the reduction.

9. During the period of the stand-by arrangement, Turkey shall remain in close consultation with the Fund. These consultations may include correspondence and visits of officials of the Fund to Turkey or of representatives of Turkey to the Fund. Turkey shall provide the Fund, through reports at intervals or dates requested by the Fund, with such information as the Fund requests in connection with the progress of Turkey in achieving the objectives and policies set forth in the attached letter.

10. in accordance with paragraph 16 of the letter of March 12, 1984 and paragraph 6 of the letter of March 28, 1984, Turkey will consult the Fund on the adoption of any measures that may be appropriate at the initiative of the Government or whenever the Managing Director requests consultation because any of the criteria in paragraph 4 above have not been observed or because he considers that consultation on the program is desirable. in addition, after the period of the stand-by arrangement and while Turkey has outstanding purchases in the upper credit tranches, the Government will consult with the Fund from time to time, at the initiative of the Government or the request of the Managing Director, concerning Turkey's balance of payments policies.

- 4 -

ATTACHMENT I

March 12, 1984

Dear Mr. de Larosiere:

1. The stand-by arrangement that the Fund granted to Turkey in June 1983 is scheduled to conclude in June 1984. However, since that arrangement was negotiated there have been significant developments which have led the Government of Turkey to review the appropriateness of the current stand-by arrangement. First, the Government is conscious of the fact that important targets under the stand-by program were not achieved in 1983. Instead of decelerating further, the rate of inflation rose sharply during the course of that year. Monetary expansion was substantially greater than had been programmed. The current account deficit of the balance of payments widened, reversing the improvements of the preceding years. Second, there is now a new government in office with a different and wide-ranging set of economic policies. In all these circumstances, the Government believes it would be preferable to re-establish the relationship between Turkey and the Fund on a fresh basis consistent with the new economic policies. The Government therefore asks that the existing stand-by arrangement be cancelled and requests a new stand-by arrangement for one year in an amount of SDR 225 million.

2. As mentioned above, in 1983 economic performance failed to reach a number of targets. Growth of real GNP fell to 3.2 percent, principally because of a poor harvest. Instead of declining, as in earlier years, the rate of inflation accelerated and at end-year, prices were close to 40 percent above their level of a year earlier. This reflected an increase in the growth rate of domestic demand largely at the expense of domestic savings. The main underlying factor affecting inflation in the policy sphere was an expansionary monetary policy. First, interest rates on deposits were reduced in anticipation of a reduction in the rate of inflation that did not occur, to the extent that they became negative in real terms. Moreover, when this occurrence became obvious, deposit rates were not raised to positive real levels. Monetary expansion was excessive and substantially above the levels originally planned, in part reflecting very large amounts of Central Bank credit extended to reduce difficulties of some banks and enterprises.

3. These domestic developments inevitably reacted on the balance of payments. For the first time since 1979, the latter did not contribute to the growth of GNP, as net exports of goods and services grew more rapidly than domestic output, in response to the upsurge in total domestic expenditure. As a result the current account deficit of the balance of payments rose from \$1.3 billion or 2 1/4 percent of GNP in 1982 to an estimated \$1.8 billion or 3 1/2 percent of GNP in 1983. The volume of imports rose sharply—by almost 13 percent for non-oil imports—and it was only a decline in import prices, especially of oil, that prevented a large increase in the import bill. Workers' remittances continued to decline and receipts in 1983 were below \$1.6 billion, compared with \$2.2 billion in 1982. The only bright spot in the external accounts was an increase of almost 14 percent in the volume of exports; due to a decline in export prices, the value of exports rose only marginally. With repayments of previous loans increasing and with a gradual falling off of

receipts from program credits arranged earlier at the time of our payments emergency, net medium- and long-term capital inflow declined sharply, despite our ability to obtain a greater amount of new financial credits on market terms. Net short-term capital inflows (including errors and omissions) increased by more than the decline in medium- and long-term capital inflow and totaled about \$1.0 billion. Almost half of this inflow was accounted for by an increase in Dresdner Seneme deposits in foreign exchange.

4. Thus, when the new Government assumed office in December 1983, it was faced with an urgent need to introduce policies that would return the economy to the path of stabilization that had been followed in 1980-82, both in the domestic and external sectors. In particular, there is the necessity of inducing a substantial deceleration of the rate of inflation as quickly as possible and reversing the deterioration in the current *account* of the balance of payments. A further factor is the Government's aim of increasing employment opportunities, which in turn implies policies that will maintain adequate and sustainable domestic growth consistent with a viable balance of payments. In order to obtain these essential results, the Government is convinced that certain basic elements must be incorporated in its economic program. First, the improvement in the balance of payments must be led by a substantial growth in the volume of exports; reductions in imports would, of course, in themselves improve the current account but at the expense of adequate domestic growth. Sustained export growth implies an efficient modern economy that can compete in export markets throughout the world, necessitating a policy stance in the external sector that I shall touch upon later. Second, the domestic economy must be geared to generate an exportable surplus of competitive goods and services, implying appropriate policies in areas such as demand management, interest rates, the exchange rate, and structural change. We believe that the Government's economic program takes account of all the above elements and we are determined to implement the program rigorously and, if necessary, to adapt it to any changing circumstances to ensure that both short- and longer-run aims are achieved.

5. There is one factor of a general character that I would like to mention before describing our program in detail. The Government is firmly convinced that our economic aims can be achieved most completely and rapidly through a free market economy with the minimum of bureaucratic intervention. We are convinced that Turkish citizens—farmers, workers, and industrialists—can be most productive when they can respond freely to the rewards of a free market environment. Efficiency should be rewarded and, equally, inefficiency should not. We therefore propose to open up the economy to the rewards and rigors of free competition both domestically and externally, while protecting the economy from the improper use of monopoly power and ensuring that economic wealth and economic burdens are fairly distributed.

6. For 1984, the macro-targets for the economy include an acceleration of the growth of real GNP to 5 percent and a reduction in the rate of inflation to below 25 percent by the end of the year compared with a year

- 6 -

ATTACHMENT I

earlier and a current account deficit in the balance of payments of about \$1.0 billion combined with an increase of \$600 million in gross official reserves. These targets all represent major improvements over the outcome in 1983, but we are convinced that a substantial effort is required. Given that the policy effort will necessarily be great and because some of the policies are innovative in the Turkish context, there are inevitably some uncertainties attached to our economic projections, especially with respect to the impact of the liberalization of imports. However, if for any reason it appears that our basic aims are not being achieved or not being achieved rapidly enough, the Government will take whatever action is necessary to ensure that the intended results are attained.

7. As mentioned earlier, a sustained improvement in the current account of the balance of payments is essential, particularly in view of Turkey's obligation to make substantial repayment of foreign debt in the period ahead. The Government is convinced that this improvement must be export-led and cannot be obtained with an external sector that relies on restrictions and widespread protection against foreign competition. To the contrary, we are sure that an opening up of Turkey's external sector will raise its efficiency. We have therefore introduced a wide-ranging liberalization of the trade and payments system. Over half a century, Turkey had accumulated a massive and complicated set of foreign exchange controls and restrictions. We have already reduced these voluminous laws and regulations to an understandable size. Even more important, in the process we have eliminated or greatly reduced the restrictive elements in the remaining regulations. To give concrete examples, residents now can travel abroad freely and buy substantial amounts of foreign exchange to take abroad. Residents can now freely establish foreign exchange accounts. Investment abroad by Turkish residents and foreign investment in Turkey has been substantially liberalized. Perhaps most important, the import regime has been fundamentally altered. In the past, there has been a very high level of effective protection for domestic production arising from an import regime that permitted a relatively small proportion of import categories to be imported freely and that limited the imports of other goods either completely or by restrictively determined quotas. Moreover, the procedure for obtaining permission to import restricted goods was cumbersome, slow, and expensive. Under the new system there are two lists (I and II) which contain, respectively, goods which cannot be imported and goods whose importation must be authorized. All goods not included in these lists can be freely imported. On the basis of 1983 import authorizations, about 75 percent of imports that were restricted in 1983 would be freely importable in 1984. It is the Government's intention to continue to move goods from Lists I and II to the freely importable categories. Given the great changes that have been made in the import system, developments in imports during 1984 will have to be evaluated before deciding on the exact form and timing of further steps in the agreed five-year program to eliminate all quantitative restrictions on imports. This subject will be discussed in the context of a review of the program in the second half of the year. Some freely importable goods are subject to a special payment in addition to normal import duty, which will be partly used to accumulate funds for housing

ATTACHMENT I

construction; in general, these goods are considered luxuries in Turkey. Procedures for obtaining any necessary authorizations for imports have been simplified, speeded up, and concentrated in one body, the Under-Secretariat of the Treasury and Foreign Trade.

8. As indicated above, sustained export growth is a basic element in our economic strategy. Exporters are to be freed from unnecessary official control and the State will provide increased facilities to them. Domestic and external financing will be available. Above all, the Government will ensure that the external competitiveness of the Turkish economy is maintained through its policy with respect to the exchange rate of the lira. The Central Bank of Turkey will continue to determine its buying rate applicable to nonbank transactions daily in the light of developments in the international currency markets and in domestic relative to foreign prices. If this exchange rate policy is not followed, the Government will consult with the Fund and reach such understandings as may be necessary.

9. In the period ahead, Turkey faces substantial repayments of foreign debt and it will be necessary to rely more than in recent years on market borrowing rather than concessional credits. Provided the current account deficit can be reduced, debt service will be manageable, although it is likely to remain relatively high, and excessive new foreign borrowing should be avoided. Therefore, the Government will limit the contracting of new nonconcessional public and publicly guaranteed foreign borrowings, excluding purchases from the Fund, in the maturity range of more than one and up to and including 12 years during 1984 to no more than \$1.5 billion. At present, the Government does not consider that short-term foreign debt is a problem, especially since a considerable proportion of recent inflows represent foreign exchange deposits of Turkish workers abroad. However, to avoid any possibility of a problem emerging, the Government intends to limit foreign borrowing of the nonfinancial public sector and banking sector of up to and including one year so that the increase in outstandings in 1984 will not exceed \$500 million. This limit will exclude normal trade credits, reserve-related foreign liabilities of the banking system, and saving schemes for workers abroad. To improve the timeliness and accuracy of debt recording, a new system of debt reporting and recording is being organized and computerization will be introduced; the Fund and the World Bank are providing technical assistance for this project.

LU. in a letter dated May 18, 1983 the then Minister of Finance stated the Government's intention to reduce all rates of import guarantee deposits by half by the end of 1983 and to end such deposits completely by June 15, 1984. The new Government believes that in the light of the very substantial import liberalization that has been made and the fact that lira payments for imports can now be made at the time the import payment is made abroad rather than at the time letters of credit are issued (as has been the case for many years), it is desirable to retain the existing system of import guarantee deposits during 1984. However, the Government intends to eliminate such deposits completely by December 31, 1984. The Government of Turkey does not intend to introduce

ATTACHMENT I

any new multiple currency practices or impose any new or intensify existing restrictions on payments and transfers for current international transactions or enter into any new bilateral payments agreements with Fund members; furthermore, Turkey does not intend to introduce any new or intensify any existing restrictions on imports for balance of payments purposes.

11. If the external targets are to be achieved, it is essential that there be adequate restraint in domestic expenditure. Equally, the planned reduction in the rate of inflation will require appropriately restraining domestic financial policies. The experience of 1983 clearly indicates the result that can be expected if financial policies are too expansionary. The Government is therefore determined to maintain a tight control over both monetary and fiscal policies, while continuing the process of structural change in the public and financial sectors introduced in recent years.

12. As mentioned earlier, the Government wishes to stimulate domestic savings. If that is to be achieved, it is essential that interest rates on deposits offer an incentive for savings. The Government has returned the determination of interest rates to the Central Bank, which will fix them at intervals of no longer than three months. Already interest rates on time deposits have been increased, with the highest rate on three-month deposits being 49 percent per annum, and withholding tax rates will be significantly lowered. As a result, the net of tax return on deposits is again positive in real terms. To reduce the impact of higher deposit rates on bank lending rates, the transactions tax has been reduced from 15 percent to 3 percent. As mentioned above, the Government intends to ensure through regular appraisals of economic developments that interest rate policy reinforces other economic policies and remains an effective and flexible tool to stimulate savings and investment.

13. It is evident that monetary expansion in 1983 was excessive with the results that inflation accelerated and that an overhang of excess liquidity existed at the end of the year. Also, during 1983 the credit expansion was misallocated, to the detriment of productive sectors. For 1984, it is essential that monetary expansion be kept sufficiently tight so as to absorb the liquidity overhang, to assist in bringing about the desired decline in the rate of inflation, and still to provide sufficient monetary resources to finance the targeted increase in real output. Consistent with these aims, quarterly limits have been established for 1984 on the net domestic assets of the Central Bank, with subceilings on Central Bank credit to the public sector. These limits are set out in an annexed table. In drawing up these targets it has been assumed that net foreign assets of the Central Bank will increase by \$320 million between end-December 1983 and end-December 1984. It is also assumed that no new buildup of reserve requirement deficiencies will be permitted and that the reserve requirements of commercial banks will not be changed from existing levels of 25 percent for general deposits, 20 percent for deposits equivalent to export credits, and 15 percent for deposits equivalent to certain medium- and long-term investment credits. Finally, the reserve money multiplier has been assumed to average 2.35 during the

ATTACHMENT I

year. If any of these assumptions should prove incorrect, the Government will consult with the Fund.

14. Appropriately tight fiscal policies are as important as a tight monetary policy. Budgetary expenditures as a proportion of GNP fell from 22.6 percent in 1981 to an estimated 20.0 percent in 1983. For 1984, the ratio is projected to decline to 19.0 percent. The deficit of the consolidated budget similarly declined as a percentage of GNP from 1.4 percent in 1981 to 0.5 percent in 1983. For 1984, the Government believes that the outcome should be a small surplus (before any financing including changes in arrears) in the consolidated budget. To this end, decisions have already been taken to sell the goods accumulated in the customs warehouses, which have become state property and a bill which introduces changes in the Tax Procedure Law with a view to closing the loopholes so as to improve tax collections has been passed by the Parliament. It is estimated that these will raise an additional LT 130 billion of revenue in 1984. Further legislative action will be taken on readjusting the Production Tax rates and other fixed tariffs, charges, and levies. It is estimated that these will raise a further additional LT 50 billion of revenue in 1984. In addition, contingency plans have been drawn up to reduce expenditure, should that be required to ensure a budget surplus. For the public sector as a whole, the borrowing requirement, including the net change in outstanding arrears, in 1983 was 4.9 percent of GNP compared with a planned figure of 4.4 percent and an actual of 6.0 percent in 1982. For 1984, it is planned that this ratio should decline to 3.5 percent and the Government considers that a further reduction would be appropriate for 1985.

15. With respect to the State Economic Enterprises and the Public Economic Enterprises, the Government recognizes that they have an important role in the Turkish economy. However, it believes that as they have expanded there have been some economically inappropriate developments in some aspects of their operations. In particular, the Government believes that it should play a smaller role in directing the operations of and providing financial resources to these organizations. To this end it will be essential to improve the technical and managerial efficiency of these enterprises and to permit them to operate with greater independence and free from political pressures. Also, these bodies must operate with reduced resources from the budget. To this end, the Government will ensure that transfers from the budget in 1984 will be reduced to LT 330 billion, which in real terms is 14 percent less than in 1983, and a further reduction in real terms would be appropriate for 1985.

16. The Government of Turkey believes that the policies set forth above are adequate to achieve the objectives of the program but will take any measures that may become appropriate for this purpose. Given the wide-ranging nature of the new Government's policies, the Turkish authorities will remain in close contact with the Fund staff on developments and progress in implementing these policies. In the second half of 1984 Turkey will review with the Fund economic developments and progress in

- 10 -

ATTACHMENT I

implementing the program, in addition, Turkey will consult with the Fund on the adoption of any measures that may be appropriate in accordance with the policies of the Fund in such consultations.

Yours sincerely,

Kaya Erdem Minister of State
and Deputy Prime Minister

11 -

ATTACHMENT

I Annex

Turkey: Limits on the Net Domestic Assets of the Central Bank and on Net
 Central Bank Credit to the Public Sector¹

(in billions of Turkish liras)

	Net domestic assets of the Central Bank	Limits on Net Central Bank credit to the public sector ²
January-March 1984 ³ / March	1,400	675
1984 ⁴ / April-June 1984 ³ /	1,420	680
June 1984 ⁴ / July-September	1,459	685
1984 ³ / September 1984 ⁴ /	1,489	696
October-December 1984 ³ /	1,540	705
December 1984 ⁴ /	1,546	714
	1,578	725
	1,610	734

1/ The concepts used in calculating these limits and adjustments to be made are set forth in a separate technical memorandum. The limits will be reduced by the amount of any net cumulative disbursements of balance of payments support loans after May 25, 1979 which are not included in the foreign liabilities of the Central Bank or for which a corresponding deposit in a blocked account of the Central Bank has not been made or maintained in full.

2/ Net Central Bank credit to the public sector is defined as the net of all Central Bank assets and liabilities to all public sector entities, comprising, inter alia, the Central Government, the annexed budget, the Monopolies Administration, revolving funds, local authorities, and all State Economic Enterprises. Amounts of repayments of principal and interest in respect of the Central Government's and other public sector entities¹ external debt, which have not by the due date been deposited with the Central Bank, are also included in the Central Bank credit to the public sector.

3/ Average of last reporting date in each month.

4/ Average of each weekly reporting date during this month.

- 12 -

ATTACHMENT II

March 28, 1984

Dear Mr. de Larosiere:

1. in my letter of March 12, 1984 I had explained to you the economic objectives of the Government of Turkey and the policies it had established in order to achieve those objectives. On the basis of the strength of its program, the Government had requested that the existing stand-by arrangement be cancelled and a new stand-by arrangement for one year in the amount of SDR 225 million be granted. Since the program was designed, however, there has been a significant development in the outcome of the 1983 balance of payments which has led the Government of Turkey to revise some of its economic policies. At the time the program was designed, the current account deficit of the balance of payments in 1983 was estimated at \$1.8 billion and the policies were aimed at reducing the deficit to \$1.0 billion in 1984 combined with an increase of \$600 million in gross official reserves. However, information has become available recently which indicates that the balance of payments *outcome* in 1983 was *less* favorable than was originally anticipated, and the current account deficit in 1983 is now estimated at about \$2.1 billion.

2. Despite this unfavorable development, the Government of Turkey believes that its target of reducing the current account deficit of the balance of payments to \$1.0 billion in 1984 should not be changed and that their target is achievable on the basis of both the strength of its original program, and the additional measures that are presently being taken. Moreover, there are already signs that the external sector is responding favorably to government policies, including the wide-ranging liberalization of the trade and payments system of Turkey which was introduced in December 1983. To give a concrete example, in the first two months of 1984 exports increased by 30 percent compared to the same period in 1983. Import data are available only for January 1984 and in that month imports were below their level in January 1983.

3. The Government of Turkey believes that an extra policy effort is necessary to ensure that its targets for the external sector of the economy are achieved. In particular, because sustained export growth is a basic element in its economic strategy, the Government will continue to ensure that the external competitiveness of the Turkish economy is maintained through its policy with respect to the exchange rate of the lira. Since the end of 1983 the real effective exchange rate of the Turkish lira has depreciated significantly. The Central Bank of Turkey will continue to determine its buying rate applicable to nonbank transactions daily in the light of developments in the international currency markets and in domestic relative to foreign prices. If this exchange rate policy is not followed, the Government will consult with the Fund and reach such understandings as may be necessary.

4. If the external targets are to be achieved and the planned reduction in the rate of inflation is to take place it is essential that there be adequate restraint in domestic expenditure. The Government intends to restrain domestic expenditure by stimulating domestic saving on the one hand, and by maintaining sufficiently tight monetary position on the

13 -

ATTACHMENT II

other. Domestic financial savings can be stimulated only if interest rates on deposits offer an incentive for savings. As I have explained in my letter of March 12, 1984 the Government has already adopted a flexible interest rate policy and intends to ensure, through periodic appraisals of economic developments, that interest rate policy reinforces other economic policies. In this regard, the Government has recently introduced one-month time deposits as an additional instrument of saving. At the present time the interest rate on one-month deposits is 43 percent.

5. The worse-than-expected outturn of the current account deficit indicates that monetary expansion in 1983 was more excessive than was originally estimated with the result that the overhang of excess liquidity at the end of the year may have been underestimated. Consequently, the Government, in order to ensure that its economic program is not jeopardized by excessive monetary expansion and to absorb the excess liquidity more rapidly than it was originally planned, decided to revise its monetary targets for 1984. New quarterly limits have been established for 1984 on the net domestic assets of the Central Bank, with subceilings on Central Bank credit to the public sector. These limits are set out in an annexed table. In drawing up these limits it has been assumed that net foreign assets of the Central Bank will increase by \$320 million between end-December 1983 and end-December 1984. It is also assumed that no new buildup of reserve requirement deficiencies will be permitted and that the reserve requirements of commercial banks will not be changed from existing levels of 25 percent for general deposits, 20 percent for deposits equivalent to export credits, and 15 percent for deposits equivalent to certain medium-and long-term investment credits. Finally the reserve money multiplier has been assumed to average 2.35 during the year. If any of these assumptions should prove to be incorrect, the Government will consult with the Fund.

6. The Government of Turkey believes that the policies set forth in my letter of March 12, 1984, supplemented with policies that I have just described, are adequate to achieve the objectives of the program but will take any measures that may become appropriate for this purpose. Given the wide-ranging nature of the Turkish Government's policies, the Turkish authorities will remain in close contact with the Fund staff on developments and progress in implementing these policies. In the second half of 1984 Turkey will review with the Fund economic developments and progress in implementing the program. In addition, Turkey will consult with the Fund on the adoption of any measures that may be appropriate in accordance with the policies of the Fund in such consultations.

Sincerely,

Kaya Erdem
Minister of State and
Deputy Prime Minister

- 14 -

ATTACHMENT II

Annex

Turkey: Limits on the Net Domestic Assets of the Central Bank and
on Net Central Bank Credit to the Public Sector 1/

(In billions of Turkish liras)

	Limits on Net domestic assets of the Central Bank	Net Central Bank credit to the public sector 2/
January-March 1984 3/	1,400	675
March 1984 4/	1,420	680
April-June 1984 3/	1,449	685
June 1984 4/	1,475	696
July-September 1984 3/	1,525	705
September 1984 4/	1,530	714
October-December 1984 <i>ii</i>	1,559	725
December 1984 4/	1,590	734

1/ The concepts used in calculating these limits and adjustments to be made are set forth in a separate technical memorandum. The limits will be reduced by the amount of any net cumulative disbursements of balance of payments support loans after May 25, 1979 which are not included in the foreign liabilities of the Central Bank or for which a corresponding deposit in a blocked account of the Central Bank has not been made or maintained in full.

2/ Net Central Bank credit to the public sector is defined as the net of all Central Bank assets and liabilities to all public sector entities, comprising, inter alia, the Central Government, the annexed budget, the Monopolies Administration, revolving funds, local authorities, and all State Economic Enterprises. Amounts of repayments of principal and interest in respect of the Central Government's and other public sector entities' external debt, which have not by the due date been deposited with the Central Bank, are also included in the Central Bank credit to the public sector.

3/ Average of last reporting date in each month.

4/ Average of each weekly reporting date during this month.

ÖZET

Kırmızıaltın, Eren, 1980 Sonrası Türkiye Kalkınma Deneyiminin Uluslararası Boyut Bağlamında İncelenmesi, Yüksel Lisans Tezi,

Danışman: Doç.Dr. Seniha Alev Söylemez, Ankara 2011

1980 ile birlikte dünya çapında yeni tek biçimli ekonomi yönetimi anlayışı hakim olmuştur. Bu anlayış ülkeleri “aynı” gören, aralarındaki farklılığı dikkate almayan neoliberalizmdir. Neoliberalizmin hakimiyetiyle ‘altın çağ’ın Keynesyen ekonomi politikalarından vazgeçilmiştir. Ayrıca kalkınma anlayışı da değişmiş, makroekonomik göstergelere odaklanılmıştır. Bu dönemin bir başka özelliği gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan borç krizidir. Borç krizi ile birlikte birçok ülke IMF ile anlaşmalar yaparak istikrar politikaları uygulamaya başlamıştır. İstikrar politikasının yanı sıra ekonomi yönetiminde yapısal dönüşümlerde yaşanmıştır. Bu dönüşümler, Washington Uzlaşısı ve daha sonra revize edilmiş hali olan Post-Washington Uzlaşısı ile tanımlanan ekonomi politikalarından oluşmaktadır.

Brezilya ve Arjantin örneklerine bakılırsa IMF istikrar programının sonucuna ulaşılabilir. Bu iki ülkede uygulanan IMF istikrar politikaları istikrarsızlığa neden olmuştur. Ayrıca bu ülkelerde IMF politikalarını uygulamanın neden olduğu yapısal problemler, ülkelerin kalkınma hamlelerini engellemiştir.

Türkiye de 1980 ile birlikte yapısal bir dönüşüm geçirmiştir. Artık liberal, dışa açık, piyasa merkezli bir ekonomi anlayışı geçerlidir. Bu dönüşümün faili IMF ve Dünya Bankası’dır. Türkiye bu iki kurum ile yaptığı anlaşmaların yönlendiriciliğinde bu dönüşümü geçirmiştir. En son olarak ise yine bu kurumlarla yapılan anlaşmalar çerçevesinde, Post-Washington Uzlaşısı’na uygun düzenlemeler yapılmıştır. Devletin ekonomik aktör konumu yapısal reformlarla edilgenleştirilerek, belirleyicilik uluslararası kurumlar ve bu kurumların mantığına uygun düzenlenen ulusal teknokrat kurullara

devredilmektedir. Sonuç kalkınma ve neoliberal “kalkınma”da başarısızlığın yanı sıra ekonomi yönetiminde bağımsızlığın kaybedilmesidir.

Anahtar Sözcükler:

- 1.Kalkınma
- 2.Neoliberalizm
- 3.Yapısal Dönüşüm
4. Uluslararası Kurumlar
- 5.Washington Uzlaşısı

ABSTRACT

Kırmızıaltın Eren, An Analysis of The Post-1980 Development Experience of Turkey and Its International Dimension, Master Thesis,

Advisor: Doç.Dr. Seniha Alev Söylemez, Ankara 2011

Since 1980, a new, uniform point of view has ruled over the economic management around the world. This view is neoliberalism which regards countries as “same” and ignores differences between them. Keynesian economy policy of “golden age” was given up with the hegemony of neoliberalism. Besides, view of development has changed, focusing macroeconomic indicators has become essential instead of initial development understanding. Debt crisis in developing countries is another special feature of this period. As the result of crisis, many country contracted agreement with IMF and applied stabilisation policies. In addition structural transformations have arisen in economic management. These transformations are composed of economy policies which are initially identified by Washington Consensus and then its revised form Post-Washington Consensus.

If we look at Brazil and Argentina cases, we find the result of IMF stabilisation programme. IMF stabilisation policies which was implemented in Brazil and Argentina have caused unstabilisation. Besides, in these countries the structural problems which have been caused by IMF policies have perverted countries development attack.

In 1980 Turkey experienced a structural transformation too. Hereafter, new economic understanding which is liberal, outward oriented, market centered has prevailed. Agents of this transformation are IMF and World Bank. Turkish economy has transformed by orientation of agreements with these institutions. Finally, within the frame of these agreements, some regulations compatible with Post-Washington Consensus have done. By structural reforms, government status of economic actor is deactivated, and thus decision making authority is passed on national technocrat boards which

are regulated compatible with international institutions and their logical structure. The result is, failing about development and neoliberal “development” and lost independence on economic management.

Key Words:

1. Development
2. Neoliberalism
3. Structural Transformation
4. International Institutions
5. Washington Consensus